

структур, парцеляції, ретардації, синтаксичним повторам, однослівному та неповному реченням. У більшості випадків В. Горбатько намагається слідувати авторським прийомам і передавати всі особливості унікального стилю Дена Брауна.

1. *Брагина А.А.* Лексика языка и культура страны. – М. : Русский язык, 1981. – 153 с. 2. *Браун Д.* Втрачений символ: пер. з англ. В. Горбатька. – Харків: Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2011. – 608 с. 3. *Будагов Р.А.* Филология и культура. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 303 с. 4. *Варфоломеева И.В.* Аббревиатуры современного английского языка: когнитивно-дискурсный аспект (автореф. диссерт.). – М., 2007. – С. 11. 5. *Влахов С.И., Флорин С.П.* Непереводимое в переводе. – М. : Международные отношения, 1980. – 342 с. 6. *Гальперин И.Р.* Очерки по стилистике английского языка: опыт систематизации выразительных средств (2-е издание). М., 2012. – 376 с. 7. *Brown D.* The Lost Symbol. London: Corgi Books., 2009. – 669 p. 8. *Cawelty J.G.* Adventure, Mystery and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture. Chicago; London: University of Chicago Press, 1976. – 167 p. 9. *Gannon M.B.* Blood, Bedlam, Bullets, and Badguys: A Reader's Guide to Adventure / Suspense Fiction (Genre Reflecting Advisory Series). Chicago: Libraries Unlimited, 2003. – 211 p.

Наєнко Г.М., к. філол. н., доц., докторант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТ НАУКА В СТАРОУКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

У статті проаналізовано особливості вербалізації концепту наука за староукраїнськими джерелами XVI-XVIII століть.

Ключові слова: історія української літературної мови, реконструкція, наука, структура концепту.

В статтє проанализованы особенности вербализации концепта наука по староукраинским источникам XVI-XVIII веков.

Ключевые слова: история украинского литературного языка, реконструкция, наука, структура концепта.

The article focuses on the study of the concept sciens in Old Ukrainian texts of 16-18 centuries.

Key words: *hystory of Ukrainian literary language, reconstruction, sciens, structural of concept.*

Реконструкція фрагментів наукового дискурсу середньоукраїнського періоду, уможливлена приступністю до вивчення значної кількості наукових текстів, ставить і проблему відтворення ключового для нього концепту *наука*. Успіхи когнітивної лінгвістики (Н. Арутюнова, В. Карасик, Ю. Степанов, О. Кубрякова, О. Селіванова, Н. Слухай, О. Снитко, Т. Радзієвська), напрацьовані методики діахронічного вивчення окремих концептів, зокрема, і в українському мовознавстві (В. Зубов, М. Скаб, Н. Мех, Т. Вільчинська та ін.) дають змогу запропонувати відтворення структури концепту *наука* за даними лінгвістичних джерел XVI-XVIII століть. Об'єктом вивчення є структура концепту *наука*, предметом – засоби її вербалізації, метою – представлення семантичної структури у єдності етимологічного, поняттєвого та образного шарів.

Методологічні підвалини для вивчення лінгвокультурних феноменів у діахронії закладено в сучасних історико-філософських та філософсько-наукових студіях, бо "зі зміною сучасного змінюється і та перспектива бачення минулого, котру це сьогодення визначає" [Ивин 2005, 2]. Тут враховуємо й загальні зауваження про застосування сучасних категорій для вивчення середньовічної епохи як "ретроспективну гіпотезу", "допуск гри формальних аналогій чи семантичної подібності", адже ні філософія, ні наука, ні література й політика не присутні в полі дискурсу 17-18 століть так, як вони присутні в новому часі [Фуко 1996, 24]. У перехідну епоху до нового часу лише закладаються підвалини першої наукової картини світу; відносно ж середньовіччя доречно говорити про деякий образ природи, що відповідав доекспериментальному стану науки та особливому виду практики – ремісничому виробництву [Дышлевый 1983, 34]; початки науки в сучасному розумінні пов'язують із теорією М. Коперника та її обґрунтуванням Галілеєм [Кримський 2010, 401].

Етимологічний шар концепту *наука* в мовній картині світу досліджуваного періоду аналізуємо за лексикографічними

працями, що, як правило, активізували мотивуючу основу лексеми чи її внутрішню форму (зводяться до назв фізичних дій) [Степанов 2004, 489-490]: *наѣка, наѣчанье наѣдоминанье* (у лексиконі Л.Зизанія); Навыкоша: *Наѣчишасѧ*, позна; Навыкохъ: *ѡбыкохъ*. Навыкше: Познавше. Навыкшіи Тайна(м): Посѣщеніи. Навыкнѣти: *Оувѣдати*. Навыкнвивый: Иже навыче. Навыкій: Причастный. *Навыцаю: Наичаюсѧ, ѣѣсѧ, довѣдѣюсѧ, ѣвичѣсѧ, при(з)вычию(с)* (у П. Беринди).

Центральне поняття в структурі концепту – "навчання, здобування знань"; Однак ж хочемъ, первое, причинѣ вѣдати, для чего есть щасливый костел латынский; второе, что за *школы и науки фундовал*; И такъ то много зашкодило панству рускому велми, же не могли *школь и наукъ посполиты(х)* разширѣти и оных *не фѣндовано*, бо коли бы были *науку мѣли*, тогда бы за невѣдомостю и глѣпством своимъ не пришли до таковоѣ погибели; Я Петръ Могила...умыслилемъ *фундовать Школы* для того, абы молодежъ во вшелякой побожности, въ обычаехъ добрыхъ и въ *наукахъ вызволіоныхъ ѣвичена* была; Та(к) же ты(ж) і и(н)шихъ днѣ менши(х) *ѧко* постанови(т) *даска(л)* и пишати и(х) *по наѣцѣ* до домѣ в певную годинѣ [КСлУМ].

Тут функціонують також і фразеологічні сполуки *дати на науку* "віддати на навчання"; *вписовати до науки* "записувати на навчання", *мѣшкати в науці* – "займатися навчанням" [КСлУМ]. "Згусток смислів" у XVIII ст. той самий: *Studia.orum. ѣченіѧ, наѣки*. *Studiosus*. студить, тшчливый рачителный, ѡхотный. ѣсердный, рачите(л), *ѣченикъ*, школьникъ. *Studium*. тшчание тшчелство, рачите(л)ство. *ѡбѣчение, наѣка*, попечение (М, 1245).

Отже, науку здобувають, навчаючись: а синь пакъ до кон(ь)ца ремесла и ѡцев(ь)ского не оумѣль и не *наоучень* былъ, ани жидовской ани грецькой моудрости . ани книж(ь)ного писанія, Ѡиноу(д) не розоумѣль; И(ж) наши ѣчнесѣ *наѣкъ* и цноты а нечого иного *ѣчитисѧ* маю(т) [КСлУМ]; відповідні контексти з "Свхаристеріону": *граматика, учить* слов і мови; *аріѡметіка оучить* личбы, *реторика, учить* слов і вимови; *діалектика, учить* розумного в речах познавання; *музика,*

учить співання; геометрія, учить землі розмірення; астрономія, учить бігов небесних; теологія, учить бозських речій (Євхарист.).

На позначення видових понять – різновидів наук – впливали співіснуючі тоді середньовічна та ренесансна класифікації.

Візантійська і слідом за нею давньоруська культури орієнтувалися на схему Іоанна Дамаскина: філософія, що охоплювала всі галузі знань, поділялася на теоретичну зі складниками: богослів'ям, фізикою, математикою – та практичну, що включала етику, економіку та політику [Громов 1986, 180]; на католицькому Заході була прийнята схема семи вільних мистецтв "septem artes liberales": "trivium" – граматики, риторика, діалектика та "quadrivium" – арифметика, геометрія, астрономія, музика. Мистецтва тривіуму інакше називалися "мовні мистецтва" ("artes sermocinales"), на відміну від реальних ("artes reales") квадрівіуму. Поряд із вільними мистецтвами існували також "механічні мистецтва" – архітектура, медицина, військова справа, або, інакше, "manuum industria" (лат. "ручне мистецтво, ручне вміння") [Марчукова 1999, 21-22].

Про протиставлення середньовічної та ренесансної класифікацій наук детально писав В. Крекотень, зауважуючи, що вже в кінці XVI – на початку XVII ст. суспільній позиції середньовічній, традиційній була протиставлена позиція "братська", що намагалася задовольнити потреби в сучасній освіті, хоча вірність традиціям все ще інколи заважала їх відкрито відкинути [Крекотень 1982, 259]. Вичерпною програмою могилянців у справі шкільної освіти та одночасно їх естетичною доктриною слід вважати "Евхаристеріон" Софронія Почаського, що представляє ієрархію різних наук [Крекотень 1982, 263].

Із першої системи збережене ототожнення науки та віри "релігії": снѣ мо(и) кнѣзь Алезандро восточникъ меж(д)ѣ зѣбами западны(х) люде(и) *вѣры и науки* и всего набоженства *ѡсѣль*; теологія має надзвичайну природу: Але обачаючи то пр(о)ркѣ дѣо(м) стѣ(м) иже имали настати *дивныи наукуы* на свѣтѣ; в ієрархії цінностей - найвищий статус: *Бо(з)скіє* заисте то соѣ(т)

наоуки, и нб(с)ное филозофїи оухвала; ...Который всвѣчасть вшелѧкогѡ члѣвѣка: на той свѣтъ приходѧчогѡ, с правдивои егѡ премоу(д)рости Нб(с)нои, наѧки Теѡлїоицкои; Оуча(т) фїлософове а первѣ(й) аристотеле(с), и(ж) жа(д)ное в поро(ж)ности, аб в поро(ж)нимъ мѣстцѡѸ не дае(т)сѧ пороушенѧ... таѧ наоѧка есть филосо(ф)скаѧ, ба и бѡгословская [КСлУМ].

Антична наука суперечить віровченню, засуджується: ...где пыха гнѣздо собѣ збудовала, где мудрость свѣта того панует, где фїлософія поганская, Аристотелева наука слово божїе выворочает и инако вѣрити кажет ; так само як протилежніи православ'ю вчення: есме(с) книгъ еретицкихъ нечиталь и вныхъ блюзнѣрской науки неслѧхаль [КСлУМ].

Практично рівноцінним компонентом у структурі концепту виступає поняття науки як тлумачення Святого Письма, християнського віровчення: Многѡю абовѣ(м) наѧкѡ словнѡю Ап(с)лове оучники(м) подавши, рассказали то подати вѣрны(м); Изали, вже для того наука Хрыстова была того прычыною? Певне не наука, которая всихъ до спасения и до познания правды вела, але злость людская, упоръ и заслепленье; Присмотрися добрѣ, римски богослове, первому образу и ученику и науцѣ: странник сы и нас странниками зовет и учит мир возненавидѣти [КСлУМ].

Цї поняття реалізуються у словосполученнях із прикметниками, що, відповідно, характеризують суть християнського вчення: апостольская наука, бозская наука, евангельская наука, наука евангельская, евангельская и апостольская наука, кафтолическая наука, небесная наука, православная наука, православно-кафтолическая наука, римская наука, наука християнская, церковная наука.

Із другою класифікаційною схемою пов'язуємо різні словосполучення на позначення галузей: оу звѣзда(р)ски(х) наѧкахъ; граматическое наѧки; в'лѣкарски(х) наѧкахъ бѣглыи люде [КСлУМ]; науки господарское (Тимч. 1, 473-474); вказівку на те, що наукові ступені отримують шляхом навчання, вбачає в таких контекстах Г. Дидик-Меуш: докторством годнесь є ѡчюныи цноти и наоукою ѡраз вывышоныи (1641) [Дидик-Меуш 2008, 80].

Зрідка спроби структурування ментального простору супроводжуються вказівками на те, що здатність до наук – властивість людського розуму: вѣдаєте ѿ философове же розѹмъ нашъ пѧ (т) добродѣтелей маєть, або нашъ оумысль маєть *наоукоу* ростропно(ст), оумѣентно(ст), моудро(с), и розѹмѣнѧ, до которы(х) всѣхъ нашѣ оучинкы всѣ мысли приналежа(т) [КСлУМ].

Звичайним є ототожнення з мистецтвом: Бавился *наукою малярскою* (Тимч 1, 473-474). Тут синонімічний ряд розбудовується в церковнослов'янських текстах: *Грамматика есть, хѣдожество* оучащее насъ оумнаѧ писати. и ꙗко къ комѹ мѣрително, какъ числительно вещественна, съ расѹжденіемъ повѣдающа. (Аделфотис, 7); *ѡбрѣтаєсѧ* вѣ насъ *Логіка, хѣдожественнаѧ*: ꙗже есть: *хѣдожество*... (ФА 23 зв).

У контекстах загальновживаних формується значення "повчання старших, порада": та(к) и преложеныи весь повинень быти в кожды(м) свои(м) по(д)рѹчнымъ, презъ *наѣки и поради* [КСлУМ]; *Наука ѡсобнаѧ* з ты(х) же приповѣсти(и), зде люде(мъ) млáдымъ положе(н)на ёсть (ЗК).

Послідовний виклад засад певної галузі знань у вигляді книжки теж отримує назву *наука*, уточнюючись як підпорядковане поняття "вказівка, інструкція": *ѡ чомъ достатнаѧ наука* вѣ євхолѡгіѧхъ; Маєшь и *достатечнѹю наѣкѹ*. что есть Тайна, що за моць и скѹтки сѣть каждой Тайны [КСлУМ]. Тут показовими є назви окремих підручників та теологічних довідників: "*Наука* ку читаню, и розумѣню писма слове(н)ского ту ты(ж) о с(вя)той тройци, и о вѣчеловечении г(оспод)ни" (Вільно, 1596) (буквар Лаврентія Зизанія); *Наука* о седми тайнах церковних (Вільно, 1618-1620) (додаткова частина до віленського братського видання "Молитвенник, или Требник" 1618 р); [Могила Петро, Трофимович-Козловський Ісайя]. Сьбраніє Короткої *Наѣки. ѡ артикулахъ вѣры* Православнѡкаѡлической Хрістіанской (К., 1645); Косов Сильвестр. Дидаскалія, албо *наука*... о седми сакраментх, алболи тайнах (Кутейн, 1653); Галятовський Й. *Наука* албо способ зложеня казаня; *Наѣка* в неделю сыропу(ст)нию: Сѡ(г)лѣіє ѡМатѣѡѡ. Глава ѣ зачало зѣ [КСлУМ]. Саме це має

на увазі П. Беринда, підкреслюючи, що наука формується як результат упорядкування певних знань і відомостей: Оустроєніє – стан, кштальт, *способ*, обичай, *наука*; водночас поняття співвідноситься з релігійною сферою: Оуставъ, веленіє, преданіє, вѣра: Постановле(н)е, термѣ(н), *наѣка*, *декре(т)*, граница, вола, *статѣ(т)* *хр(с)тіа(н)скі(й)*. догма, нра(в), предѣ(л), *ѣ(ч)ніє*. Ѡстава, пода(н)е, *наѣка ѡ вѣрѣ*. *Имѧ Книзѣ црковной* (ЛБ, 141). Відповідно, і зміст, суть тексту може називатися наукою: и не ты(л)ко в старо(м) законѣ таковое розмышленѧ и *наоукоу* знайдешъ, але и в ап(с)лкы(х) листе(х) [КСлУМ].

Як наука християнська, так і світські науки отримують ієрархічний статус: *Высокомввныхъ* ти *наоукъ* заживаючи. *ѧкъ* законодавцѣ зъ Бга поважаючи; А то покладаю вѣглад(м) младенцѡ(в); жебы *ѡхотными* были до *наѣки*; бо(з)ко(и): и лю(д)скви. и любителми премоу(д)рѡсти; А кгда вже въ *наѣце* той добѣрыє початки въ себе мети бѣдѣтъ... до Вильни къ Єзѣитомъ, бо тамъ фалатъ дѣтѧмъ *добрѣю наѣкѣ*, тыи сѣтъ два *скѣ(т)ки наѣки*. в которой и *ѧ* працѣючи розѣмѣлемъ за речъ пи(л)но *потре(б)нѣю* [КСлУМ].

Із осмисленням ціннісних смислів концепту *наука* пов'язуємо й фіксовані пізніше фразеологічні одиниці *Науки не о(т) лѣса забѣти*; *Наука в лѣсѣ не ідетъ*; із усвідомленням її як важкої праці – *Давишиѧ в науку, да(и) що іное на муку* (ЗК).

Оскільки трактування природи як книги, яку можна прочитати вченому, було улюбленим смислообразом середньовічної науки, що розумівся не метафорично, а буквально [Степин 1994 , 112], метафори саду наук, росту, розмноження, плодоносіння визначальні у формуванні образного шару концепту: в ро(з)множе(н)є и двиגע(н)є *наоукъ*, котры(х)... и не всѣ вѣдомы, але сѣ(т) з межи ва(с) котрыє *смакѣ(х) скоиштовали*; гды *наѣки* *квитнили*, в *наѣкахъ* сѧ те(ж) неоспале млоденци цвичили; *Наоукъ* *бгослѡвѣськихъ* в гойное *розѣмнѣженъсѣ*; *Якъ* ново насаженные *сады*, напаваны боудѣчи водами. *цвитають*, и *ѡвоцъ* *родѧ(т)*, такъ и твой оумысль сноу мой, напаванъ боудѣчи божы(х) словъ, *наоуками* *ты(м)* *болийи оуросте(т)*, и *ѡвоцъ* *принесе(т)* цнотъ [КСлУМ]. Безперечно античні корені має метафорика

Євхаристеріону; про образ пізнання як блукання садом [Крымский 1983, 77]: ГЕЛІКОН, То єст *Сад* умістності первий, *осьм кореній визволених наук* в собі маючий...; *Літоросль наук первая* (Євхарист).

Уявлення про науку в суспільній мовній свідомості середньоукраїнського періоду зберігають знання про внутрішню форму лексеми; нові смисли пов'язуються з фундуванням шкіл у кінці XVI – XVII ст.; у понятійному шарі концепту ядро становлять поняття "християнство", "навчання" та "світський шкільний предмет"; у відношеннях включення – "виклад", зокрема, "навчальний текст", "інструкція". Істотно змінюється емотивний шар концепту із проникненням протестантської ідеології, переконання в суспільній цінності, користі доповнюється прагматикою пожитку, *пожитечності*; образний шар формується навколо метафори "науки" – "сад". Термінологічні ресурси в позначенні диференціації наук потребують подальшого дослідження.

1. *Громов М.Н.* Древнерусские азбуковники как памятники энциклопедической мысли / М.Н.Громов // Памятники науки и техники [Ответ.ред – к. фил. н. Н.К. Гаврюшин, к. т. н. А.С. Федоров] / АН СССР, Ин-т истории естествознания и техники. – М. : Наука, 1985 – 1986. – С. 177-186. 2. *Дидик-Меуш Г.* Українська медицина. Історія назв / Ганна Дидик-Меуш. – Львів : Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2008. – 400 с. 3. *Дышлевый П.С.* Научная картина мира и мир культуры / П.С.Дышлевый, Л.В.Яценко // Научная картина мира. Логико-гносеологический аспект: Сб.научн. тр. – К. : Наукова думка, 1983. – С. 5-37. 4. *Ивин А.А.* Современная философия науки / А.А. Ивин. – М. : Высшая школа, 2005 – 592 с. 5. *Крекотень В. И.* Тема науки в барочной украинской поэзии 30-х годов XVII века / В.И. Крекотень // Барокко в славянских культурах – М. : Наука, 1982. – С. 255-275. 6. *Кримський С.* Наука як феномен цивілізації / Сергій Кримський // Про софійність, правду, смисли людського буття : Збірник науково-публіцистичних і філософських статей. – К., 2010. – С. 397-421. 7. *Крымский С.Б.* Эпистемология культуры: Введение в обобщенную теорию познания / Крымский С.Б., Парахонский Б.О., Мензерский П.М. – К. : Наукова думка, 1983. – 216 с. 8. *Марчукова С.М.* Естественнонаучные представления в средневековой Европе. Учебное пособие / С.М. Марчукова. – СПб. : Европейский Дом, 1999. – 192 с. 9. *Степанов Ю.С.* Константы:

словарь русской культуры / Юрий Степанов. – Изд. 3-е, испр. и доп. – М. : Академический проект, 2004. – 991 с.: ил. – (Summa). 10. *Степин В.С.* Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / В.С. Степин, Л.Ф. Кузнецова. – М., 1994. – 274 с. (РАН, Институт философии). 11. *Фуко М.* Археология знания / Мишель Фуко: Пер. с фр. / Общ.ред. Бр.Левченко. – К. : Ника-Центр, 1996. – 208 с. – (Серия "OPERA APARTA", Вып.1.)

Скорочення

Аделфотис – Грамматика доброглаголивого еллінословенського мови. – Львів, 1591. – Ст-др. ЦНБ В, Ш Кир 576. – 185 арк.

Євхарист. – Софроній Почаський. Евхаристеріон // www.litopys.org.ua.

ЗК – Зіновій Кліментій. Вірші. Приповіді посполиті / Підг. тексту І.П. Чепіги. — К. : Наукова думка, 1971. – С. 211-266.

КСЛУМ – Картотека "Словника української мови XVI – першої половини XVII ст." // Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Відділ української мови. – Рукопис.

М – Іван Максимович. Лексикон латинсько-слов'янський (1718-1724). Факсиміле. Фотопередрук Олекси Горбача. – Рим, 1991 – Ч.І – ІІ. – 1426 с.

Тимч. – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. / [Підгот. до вид. В.В. Німчук та Г.І. Лиса]. – К. – Нью-Йорк, 2002. – Кн. 1 – 512 с.

ФА – Козачинський М. Філософія Арістотелева по умствоваанію періпатетиковъ изданна. – Л., 1645. – Ст-др. ЦНБ В, Ш Кир 995 – 60 арк.

Назарова К.С., студ.,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ У КОНТЕКСТІ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ

Розглядається феномен "глокалізації", що виник на тлі глобалізаційних процесів, які сприймаються негативно загалом дослідників. Надається характеристика деяких тенденцій розвитку мовлення окремих учасників світового глобалізаційного процесу. Ідея децентралізації світосприйняття, яка лежить в основі глокалізації, відбивається в процесі активного розвитку і функціонування соціально-мережевої активності. Життєво важливим інструментом для ідентифікації індивіда в цих процесах стає його мова, завдяки якій

словарь русской культуры / Юрий Степанов. – Изд. 3-е, испр. и доп. – М. : Академический проект, 2004. – 991 с.: ил. – (Summa). 10. *Степин В.С.* Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / В.С. Степин, Л.Ф. Кузнецова. – М., 1994. – 274 с. (РАН, Институт философии). 11. *Фуко М.* Археология знания / Мишель Фуко: Пер. с фр. / Общ.ред. Бр.Левченко. – К. : Ника-Центр, 1996. – 208 с. – (Серия "OPERA APARTA", Вып.1.)

Скорочення

Аделфотис – Грамматика доброглаголивого еллінословенського мови. – Львів, 1591. – Ст-др. ЦНБ В, Ш Кир 576. – 185 арк.

Євхарист. – Софроній Почаський. Евхаристеріон // www.litopys.org.ua.

ЗК – Зіновійв Климентій. Вірші. Приповіді посполиті / Підг. тексту І.П. Чепіги. — К. : Наукова думка, 1971. – С. 211-266.

КСЛУМ – Картотека "Словника української мови XVI – першої половини XVII ст." // Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Відділ української мови. – Рукопис.

М – Іван Максимович. Лексикон латинсько-слов'янський (1718-1724). Факсиміле. Фотопередрук Олекси Горбача. – Рим, 1991 – Ч.І – ІІ. – 1426 с.

Тимч. – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. / [Підгот. до вид. В.В. Німчук та Г.І. Лиса]. – К. – Нью-Йорк, 2002. – Кн. 1 – 512 с.

ФА – Козачинський М. Філософія Арістотелева по умствоваанію періпатетиковъ изданна. – Л., 1645. – Ст-др. ЦНБ В, Ш Кир 995 – 60 арк.

Назарова К.С., студ.,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ У КОНТЕКСТІ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ

Розглядається феномен "глокалізації", що виник на тлі глобалізаційних процесів, які сприймаються негативно загалом дослідників. Надається характеристика деяких тенденцій розвитку мовлення окремих учасників світового глобалізаційного процесу. Ідея децентралізації світосприйняття, яка лежить в основі глокалізації, відбивається в процесі активного розвитку і функціонування соціально-мережевої активності. Життєво важливим інструментом для ідентифікації індивіда в цих процесах стає його мова, завдяки якій

образ учасника мережевої активності набуває особливих, лише йому притаманних рис, що виділяє його серед інших.

Ключові слова: мовна особистість, глокалізація, соціальні мережі.

Рассматривается феномен "глокализации", который возник на фоне процессов глобализации, в целом, воспринимаемых негативно большинством исследователей. Предоставляется характеристика некоторых тенденций развития речевых особенностей отдельных участников мирового глобализационного процесса. Идея децентрализации мировосприятия, которая лежит в основе глокализации, отражается в процессе активного развития и функционирования социально-сетевой активности. Жизненно важным инструментом для идентификации индивида в этих процессах становится его язык, благодаря которому образ участника сетевой активности приобретает особенные, лишь ему присущие черты, что выделяет его среди других.

Ключевые слова: языковая личность, глокализация, социальные сети.

Phenomenon of "glocalization" is examined, which has come up on a background of globalization process perceived negatively on a whole by researchers. Overview of some trends is given as concerns the development of individual speaking peculiarities of participants of the world globalization. The idea of decentralized perception of the world, which underlays the glocalization, is reflected in the process of intensive development and functioning of virtual social networking. The language of an individual, which is the vitally important instrument for its authentication, makes the participant of the network communication activities special and distinguishing among other.

Key words: phenomenon of glocalization, virtual social networks.

Розвиток сучасного світу останніх десятиліть зумовлений все активнішим поширенням поняття глобалізація, а разом із цим, супутніми явищами, які поступово формуються в наукові поняття і потребують детальнішого дослідження й осмислення. Глобалізація як явище виникло в середині ХХ століття, а найбільших обертів у розвитку набуло в кінці ХХ – на початку ХХІ століття, чому значною мірою сприяло поширення комп'ютерних технологій, Інтернету та мережевих медіа. Захоплення й оптимізм перших років глобалізації, яка,

здавалося б, робила навколишній світ простішим і доступнішим, дозволяла поєднувати країни світу, політичні та економічні системи, культурні набуток та разом рухатися в прогресивному напрямку розвитку людства, змінило розчарування та страх перед повним розчиненням національних культур в "загальному котлі". Все частіше почали з'являтися повідомлення про антиглобалістський рух, що, разом із такими явищами, як локалізм, націоналізм та сепаратизм, визначався вченими як ідентичність "спротиву", тобто агресивне намагання відстоювання права на власну національну ідентичність та самовизначення.

Незважаючи на загалом негативне ставлення вчених до наслідків глобалізації, деякі з них натомість визнають позитивні тенденції останніх років, такі, як гібридизація та, що не менш важливо, виникнення такого явища, як глокалізація. Глокалізація – це діалектичний процес взаємодії локального і глобального, це не тільки зміщення глобальних процесів на рівень локальних (тобто їх локалізація, наприклад, формування окремих національних стандартів з урахуванням міжнародного зразка), але й вихід локальних процесів на глобальний рівень (їх глобалізація, тобто перетворення у глобальні процеси). В основі глокалізації лежить ідея децентралізованого та "справедливого" світу. Цей термін був запропонований дослідником процесів і явищ масової комунікації Роландом Робертсоном, який поєднав англійські слова "global" (глобальний) та "local" (локальний). Моделі глокалізації розробляються, спираючись на мережеві форми самоорганізації і міжкультурну комунікацію. Одним із найважливіших інструментів, водночас і рушіїв глобалізаційних процесів, стала всесвітня мережа зберігання та передачі даних – Інтернет [Грипич 2005/2006, 2].

На початковому етапі глобалізації, важливішими та поширенішими за Інтернет були традиційні медіа – телебачення та газети, які, користуючись відсутністю зворотного зв'язку з боку споживачів інформації, транслювали зручну їм самим інформацію, що несла в собі малоадаптований для локальних потреб продукт, який був цікавим споживачу інформації через його нетиповість для даного регіону та незвичний характер викладення [Білан 2010, 1]. Саме це дало поштовх для

посилення таких негативних процесів, як розчинення і навіть занепад національних культур в контексті розвитку глобальної, певною мірою "наднаціональної" системи культурних понять і цінностей. За визначенням М. Козловця, індустрія масової культури, відповідаючи процесам надлишку виробництва, намагається сформувати новий тип людини – ідеального споживача, оскільки процес перевиробництва потребує постійного, безперервного надспоживання, масова культура спрямовує всі сили на реальне формування у свідомості людини відчуття необхідності накопичення та прагнення нової покупки [Козловець 2008, 6]. Людина фактично перетворюється на добре налагоджений механізм споживання, всередині якого немає власного "Я", споживач перестає формувати власний світ, з його інформаційним наповненням та інтересами, його світом стає трансльований глобальними мас-медіа спосіб життя, у якому цінності не обираються людиною, вони пропонуються їй у готовому, захоплюючому уяву вигляді інформаційним контентом – фільмами, серіалами, ток-шоу, рекламою. Але наступним етапом в споживанні глобального контенту для локального споживача стала реакція супротиву та неприйняття тотально іноземного, чужорідного інформаційного продукту і реакція, прямо протилежна захопленню – відраза та небажання споживати культурні набуток та моделі поведінки, що агресивно нав'язувалися іншими, більш розвинутими в інформаційному плані країнами. Тоді й почалися звинувачення у надмірній вестернізації телебачення та насправді невисокій якості численних програм та шоу, які транслювалися у великій кількості на різноманітні країни світу. Цей момент співпав із масовим поширенням у побутовому вжитку нового та незвичного інструменту комунікації – мережі Інтернет. Разом із поширенням Інтернету відкрилися до того часу незрозумілі приховані можливості нового явища. Споживачі контенту в мережі Інтернет поступово перетворювалися з безликої та загальної аудиторії в окремих індивідів процесу споживання інформації, а згодом і самі стали претендувати на роль трансляторів інформації. Розвиток мережі Інтернет на даному етапі дає всі можливості для реалізації цієї ролі. Так, виникнення форумів та чатів як форми обміну суб'єктивною

інформацією і в процесі цього обміну перетворення її на відносно об'єктивну (обмін коментарями, відгуками, оглядами, рецензіями), згодом перетворився на індивідуалізовані форми викладення інформації (блоги, живі журнали, власні сайти), згодом ще більш індивідуалізувався у виникненні такого явища, як соціальні мережі. Учасники соціальної мережі не просто заявляють про себе цьому світові, вони мають можливість сформувати в умовах глобалізації власний, так би мовити, "глокальний" світ. Соціальні мережі по суті вирішили головну проблему глобалізації – заборону на самовизначення, і, як наслідок, втрату самоідентифікації. Учасник соціальної мережі (приблизна кількість учасників соціальної мережі *В контакте* – більше 90 млн., *Однокласники* – 40 млн., *Фейсбук* – більше 800 млн.) не тільки транслює інформацію про власні вподобання та інтереси в режимі реального часу гігантській спільноті (якби членство в соціальній мережі прирівнювалося до громадянства, то ще в 2009 році США були б відсунуті з займаного ними третього місця за кількістю населення, і його зайняла б – відразу після Китаю та Індії – соціальна мережа Facebook. У липні 2010 року Facebook узяв ще один важливий рубіж: Facebook став більший, ніж весь Євросоюз, число його активних користувачів перевищило 500 млн. чоловік [Харитонов 2010, 7]), а й формує власне коло знайомств в мережі, вирішуючи, кого він хоче бачити серед своїх читачів та шанувальників, а кого – ні. Також, середньостатистичний учасник соціальної мережі може вступати у віртуальні групи за інтересами, запрошувати абсолютно незнайомих йому людей на зустрічі, мітинги, транслювати записане раніше відео, передавати життєво важливу інформацію одним натисканням клавіші і, звичайно ж, транслювати свіжу інформацію іншим учасникам мережі. Соціальні мережі стали одним із флагманів поняття глокалізації. Адже глокалізація – це процес, за якого відбувається інтеграція глобального й локального, і, як наслідок, глобальної уніфікації та актуалізації локальних акцентів. Але з розвитком соціальних мереж локальні акценти тепер може розставляти і транслювати їх у глобальний простір мережі Інтернет кожен житель планети.

Повертаючись до явища глобалізації, яке, по суті і породило феномен соціальної мережі, як зазначає М. Козловець, "об'єктом впливу глобалізації є не стільки економіка, політика і культура, скільки людська свідомість, в якій трансформуються уявлення людини про світ, суспільство і змінюються самі механізми життєвих стратегій. Глобалізація ставить індивіда перед проблемою внутрішнього самовизначення, побудови нової ієрархії ідентичностей" [Козловець 2008, 6]. У контексті цього процесу, з активним розвитком соціально-мережевої активності, життєво важливим інструментом для ідентифікації індивіда стає його мова, адже саме завдяки мові образ учасника мережевої активності набуває особливих, лише йому притаманних рис і виділяється серед інших.

Із розглянутих нами джерел впливають деякі тенденції розвитку мовлення окремих учасників світового глобалізаційного процесу. Так, на початковому етапі його розвитку яскраво виділялося прагнення суспільства до т.зв. вестернізації понять, заміни локальних понять "глобальними дублікатами" [Грипич 2010, 3]. Цьому значною мірою сприяла поява на пострадянському просторі західних та азійських корпорацій-гігантів, які послуговувалися в роботі виключно англійською мовою, а робота в них означала стабільність та впевненість у майбутньому. Вестернізація лексики була невідворотною ще й через наповнення медійного простору іноземним продуктом, який був більш яскравим та простим у споживанні, а в умовах занепаду локальних виробників кіно- та телепродукції ще й єдиним реально існуючим. Споживачі глобального контенту з великим ентузіазмом залучали нові слова до власного лексику, послуговувалися ними в будь-яких ситуаціях та вважали їх вживання необхідним показником освіченої та успішної людини. Так, наприклад, на зміну поняття "універсам" (абревіатура слів "універсальний магазин"), прийшло англійське "супермаркет" ("Supermarket"), в медіагалузі поняття багатосерійний фільм змінилося на поняття серіал, з'явилися також зовсім нові поняття, що навіть не існували до того часу, зокрема, такі, як реаліті-шоу, екшн, сітком, блокбастер ін. Утім, як зазначалося вище, споживач поступово втомився від

постійного валу іноземних слів, до того ж, більшість із них були незрозумілими і дратували малознайомого з іноземним сленгом жителя пострадянського простору. На фоні занепаду локального виробника, а разом із тим, складною економічною ситуацією в країнах СНД споживачі іноземного продукту, як в економічній, так і в інформаційній сферах значно змінили свої вподобання. Саме на цей час випадає початок існування слогану "Купуй українське, підтримуй вітчизняного виробника". В мову почали повертатися традиційні поняття, у великій кількості використовувалися архаїзми та маловживані і майже забуті регіональні поняття, що в великій кількості містилися в західноукраїнських діалектах. Це можна вважати відповіддю на виклики глобалізації, що призвели до показної націоналізації та локалізації мовлення. Але за цим етапом прийшов новий етап розвитку мови споживача глобального контенту. Мова перестала бути англійською чи українською, глобально-вестернізованою, чи локально-істернізованою. Мова стала "інтернетизованою". Звичайно ж, більшість понять у сучасному інтернет-просторі англломовні – це зумовлено універсальністю мови та кількістю її носіїв, але й локальні мови не програють у вживаності англійській. До того ж, у соціальних мережах з'явилися універсальні поняття, які виражаються не словами, а картинками, зображеннями, усім зрозумілими жестами та виразами обличчя. Так, наприклад, серія зображень, т.зв. "мемів", "смайлів-емотиконів".

Мова в інтернеті все більше набуває рис мінімалістичності та ємності. Багато слів замінюються аббревіатурами чи скороченнями, іноді просто символами чи ініціалами. Це зумовлено, в першу чергу, тим, що мова майже перестала бути формою самовираження, вона стала способом, інструментом передачі інформації, новин, подій та тенденцій. Емоції та почуття поступово переходять в площину зображень і картинок, покоління інтернет-користувачів не розуміє необхідності довго описувати те, що можна влучно виразити єдиним універсальним методом. Тобто поступово відбувається примітивізація мови, нагадуючи передачу інформації у доісторичні часи за допомогою малюнків на скелях і в печерах. Специфічні умови, у яких доводиться комунікувати учасникам

соціальних мереж, накладають особливий відбиток на характер мовлення індивіда. Під специфічними умовами можна розуміти передусім швидкість передачі інформації. Соціальні мережі налаштовані на відправлення та отримання ядра інформації, суті емоції або відчуття. Тому й мова в них, швидше за все, усно-письмова, використовує мінімум пунктуаційних знаків, скорочує довгі суфікси, використовує прості конструкції, не дотримується порядку слів та логіки викладення. За аналогією з англійською мовою, де вже досить давно поширена заміна літер на аналогічні цифрові знаки (англ. "for" – "для", цифра 4 англійською "four") в україно- та російськомовному середовищі соціальних медіа також використовують скорочення, схожі між собою за звучанням (слово "стоит" – "100ит", "по-перше" – "по-1"). Тобто, інтернет-спілкування набуває особливих рис, що може характеризувати його як наслідок певних змін у характері мислення постійного учасника інтернет-спілкування, розвитку певної "віртуальної" свідомості, і, як наслідок, окремого виду мови, яка відрізняється від природних мов, що нині існують.

Деякі дослідники вже зараз виділяють мову в Інтернеті в окреме поняття, т.зв. "віртуальний дискурс", що набуває все нових рис та формує загальний комунікативний простір [Гриценко 2011, 4]. На нашу думку, таке визначення поняття повністю відповідає дійсності, адже комунікація в мережі вже давно переросла рівень діалекту субкультури та об'єднала не тільки представників різних соціальних груп, а й різних етносів, народів та націй. Характерні особливості "віртуального" спілкування, пов'язані з такими рисами, як швидкість і мінімалістичність, використання великої кількості таких додаткових немовних засобів, як графіті, смайлики-емотикони, символи-меми для передачі інформації або емоції, загалом, робить віртуальний дискурс широким явищем, вартим поглибленого вивчення як із точки зору лінгвістичних характеристик, так і крізь призму виконуваних комунікативних функцій.

1. Білан Н.І. Інтернет і глобалізація: соціокультурні аспекти / Н.І. Білан // Актуальні проблеми міжнародних відносин: [Збірник наукових праць]. – 2010. – Вип. 93, ч. 1. – С. 36-41. 2. Городецька І. Глобалізація сфери масової комунікації / І. Городецька //

Інформаційне суспільство. - 2005/2006. - Вип. 2/3. 3. *Грипич С.* Глобалізація як фактор розвитку інформаційної та "віртуальної" культури / С. Грипич // Вісник Книжкової палати : наук.-практ. журн. - 2010. - № 7 (168) - С. 37-40. 4. *Гриценко Л.М.* Особенности виртуального дискурса [Електронний ресурс]: [Научный журнал "Молодой ученый"] / Л. М. Гриценко // Молодой ученый. - 2011. - №6. - Т.2. - С. 17-20. - Режим доступа до журн.: <http://www.moluch.ru/archive/29/3393/>. - Назва з екрана. 5. *Зернецька О.В.* Інформаційно-комунікаційна революція, глобалізація і конкурентоспроможність у медіа секторі світової економіки / О. В. Зернецька // Інформаційне суспільство. - 2005/2006. - Вип. 2/3. 6. *Козловець М.А.* Глобалізація як чинник деструкції ідентичності / М.А. Козловець // Практична філософія. - 2008. - № 3. 7. *Харитонов В.* Больше, чем Евросоюз [Електронний ресурс] : (Журнал "Частный корреспондент") / В.Харитонов // Режим доступа до журн. http://www.chaskor.ru/article/bolshe_chem_evrosoyuz_18785.

Науменко Л.П., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КРИТЕРІЙ ВИДІЛЕННЯ КЛЮЧОВИХ КОНЦЕПТІВ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО БІЗНЕС-ДИСКУРСУ

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної лінгвоконцептології, а саме виокремленню концепту у просторі дискурсу, зокрема, англомовного бізнес-дискурсу, та кваліфікації його назви як номінатора концепту.

Ключові слова: концепт, бізнес-дискурс, номінатор концепту.

Статья посвящена актуальной проблеме современной лингвоконцептологии, а именно выделению концепта в пространстве дискурса, в частности англоязычного бизнес-дискурса, и квалификации его названия как номинатора концепта.

Ключевые слова: концепт, бизнес-дискурс, номинатор концепта.

The paper is devoted to the urgent problem of modern concept studies, i.e. the problem of determining a concept in the language space of discourse, business discourse in particular, and establishing its name as a nomination of concept.

Key words: concept, business discourse, nomination of concept.

Інформаційне суспільство. - 2005/2006. - Вип. 2/3. 3. *Грипич С.* Глобалізація як фактор розвитку інформаційної та "віртуальної" культури / С. Грипич // Вісник Книжкової палати : наук.-практ. журн. - 2010. - № 7 (168) - С. 37-40. 4. *Гриценко Л.М.* Особенности виртуального дискурса [Електронний ресурс]: [Научный журнал "Молодой ученый"] / Л. М. Гриценко // Молодой ученый. - 2011. - №6. - Т.2. - С. 17-20. - Режим доступа до журн.: <http://www.moluch.ru/archive/29/3393/>. - Назва з екрана. 5. *Зернецька О.В.* Інформаційно-комунікаційна революція, глобалізація і конкурентоспроможність у медіа секторі світової економіки / О. В. Зернецька // Інформаційне суспільство. - 2005/2006. - Вип. 2/3. 6. *Козловець М.А.* Глобалізація як чинник деструкції ідентичності / М.А. Козловець // Практична філософія. - 2008. - № 3. 7. *Харитонов В.* Больше, чем Евросоюз [Електронний ресурс] : (Журнал "Частный корреспондент") / В.Харитонов // Режим доступа до журн. http://www.chaskor.ru/article/bolshe_chem_evrosoyuz_18785.

Науменко Л.П., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КРИТЕРІЙ ВИДІЛЕННЯ КЛЮЧОВИХ КОНЦЕПТІВ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО БІЗНЕС-ДИСКУРСУ

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної лінгвоконцептології, а саме виокремленню концепту у просторі дискурсу, зокрема, англомовного бізнес-дискурсу, та кваліфікації його назви як номінатора концепту.

Ключові слова: концепт, бізнес-дискурс, номінатор концепту.

Статья посвящена актуальной проблеме современной лингвоконцептологии, а именно выделению концепта в пространстве дискурса, в частности англоязычного бизнес-дискурса, и квалификации его названия как номинатора концепта.

Ключевые слова: концепт, бизнес-дискурс, номинатор концепта.

The paper is devoted to the urgent problem of modern concept studies, i.e. the problem of determining a concept in the language space of discourse, business discourse in particular, and establishing its name as a nomination of concept.

Key words: concept, business discourse, nomination of concept.

Сучасна лінгвістична наука, лінгвоконцептологія зокрема, активно оперує таким поняттям, як "концепт", яке дослідники витлумачують у різний спосіб, наповнюючи його своїм баченням [Аскольдов 1997; Бабушкин 1996; Івашенко 2008; Карасик 2004; Красных 2002; Полюжин 2001; Попова, Стернин 2007]. Незважаючи на утвердження цього поняття і слова на його позначення в науці, широке вживання у різноманітних студіях, проблема виокремлення концепту, а також пошук його номінаторів до сьогодні викликає певні труднощі, на які ми звертаємо увагу в даному дослідженні. Серед завдань визначаємо такі: виокремлення концепту у професійному бізнес-дискурсі та віднаходження його назви серед низки можливих назв із метою присвоєння їй статусу номінатора концепту.

Згідно з позицією А. Вежбицької, на роль номінаторів концептів можуть претендувати слова, що позначають ключові поняття [Вежбицька 2001, 36], а власне ключові поняття і набувають статусу концептів у певній функціональній сфері. Серед слів, що мають високу частотність уживання в сучасному англомовному бізнес-дискурсі, вирізняємо такі, як: *business, company, commerce / trade, management, market, marketing, enterprise, money, profit*. Вони є найбільш уживаними в сучасному усному та письмовому мовленні бізнесменів-практиків, про свідчить проведений нами попередній аналіз (див. таблицю 1).

Окрім частотності в дискурсі як вияву їх когнітивної вартості, окремі поняття набувають статусу концепту, виявляючи певні характерні ознаки, а саме: визначаючи тематичність жанрових форм, а також отримуючи теоретичне осмислення у наукових працях. За першою ознакою вищезгадані нами концептуальні поняття організовують фрагменти жанрових форм бізнес-дискурсу у формі рубрик, підрубрик та заголовків у бізнес-плані – *description of business, business description, business concept, business environment, the company, company organization, company summary; market (target market, total market, trade market, potential market), market analysis, market analysis summary; marketing, marketing plan, marketing strategy, marketing and retail operations, marketing and sales strategy, commercial marketing; managing the business,*

management, management summary, management team, management team gaps, risk management, other management team, financial, financials, financial plan, financial planning, financing the business, projected profit and loss, projected cash flow (<http://www.referenceforbusiness.com>; <http://www.businessplans.org>; <http://www.dsef.org>; <http://www.morebusiness.com>; <http://www.lylescenter.com>; <http://www.bplans.com>; <http://www.allpar.com>). Очевидно, що в якості назви рубрик чи розділів бізнес-плану, які організовують його тематичні поля, вирізняються такі концепти, як: "business" у його номінації *company*; "commerce / trade" у його номінаціях *commercial, trade, sales*; "management", "market" та "marketing" у відповідних номінаціях, "money" у номінаціях *finance, profit, cash*.

Теоретичне осмислення багатьох економічних понять, що набувають статусу концептів, віднаходимо, по-перше, у наукових працях провідних британських та американських економістів та теоретиків бізнесу А. Сміта, Р. Кантільйона, Ж.-Б. Сея, Д. Рікардо, Дж. Мілля, А. Маршалла, Ф. Найта, Дж. Кейнса, Дж. Шумпітера, І. Кьознера (A.Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* 1776, R.Cantillon, *Essai sur la Nature du Commerce en Général* 1755, J.B.Say, *Traité d'Économie Politique* 1803 p., D.Ricardo, *Principal of Political Economy and Taxation* 1817 p., J.Mill, *Principal of Political Economy* 1848 p., A.Маршалл, *Принцип економіки* 1890 p., F.H.Knight, *Risk, Uncertainty and Profit*, 1921 p., J.M.Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money* 1936, J.A.Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* 1943, I.Kirzner, *Competition and Entrepreneurship* 1973) та ін., по-друге, у базових теоріях мікроекономіки – *the theory of supply and demand* (теорія попиту та пропонування), *scientific management* (наукові методи управління), *the theory of price and profit* (теорія ціни та прибутку), *the theory of the firm* (теорія фірми), *the theory of motivation* (теорія мотивації) та ін., які обґрунтовують підприємницьку діяльність і бізнес.

Другою не менш важливою проблемою концептології є затвердження за концептом певного імені (власне паспортизація концепту). Для цього серед низки слів-синонімів, які певною мірою покривають поняттєвий зміст концепту, необхідно

виявити саме той номінант, який щонайповніше виражає його зміст. До основного вербалізатора – імені концепту застосовуємо такі вимоги: висока номінативна здатність (інформативна ємкість), хороший семантичний та словотвірний потенціал (дериваційні можливості) та активна дистрибутивна здатність (валентність).

Серед прямих номінацій концептів віднаходимо синонімічні ряди слів, кожне з яких претендує на статус репрезентанта певного концепту. Для прикладу віднаходимо у фахових словниках термін *business*, який визначається через його синонімічні назви *occupation*, *profession*, *commercial activity* / *trade* / *trading*, *deals* / *trading operations*, *affair* / *matter*, *task* / *duty* [ALDBE 1989, 82; CCBVP 2004, 14; DB 1997, 36; ODBE 2002, 68; ODBW 1993, 59]. Як роз'яснює словникова стаття *Funk & Wagnalis Standard Handbook of Synonyms, Antonyms and Prepositions*, *business* – це регулярне заняття (*business is a trade or profession at which one works regularly*), у той час як *occupation* – це будь-яке заняття, постійне або тимчасове (*occupation is what he happens at any time to be engaged in, and may be continuous or temporary*). Крім того, якщо *business* – це заняття за винагороду, то *occupation* – це заняття з будь-якою метою, напр., навчальною (*business is ordinary for profit, while the occupation may be a matter of learning*). У свою чергу, синонім *profession* передбачає заняття за винагороду (*profession usually implies scholarship*), *trade* – заняття, що передбачає майстерність (*trade is an occupation involving manual training and skilled labor*). *Transaction* / *deal* – одноразова дія, у той час як *affairs* – тривала діяльність (*a transaction is a single action, while affairs are all activities where men deal with one another on any considerable scale*). *Job* / *work* – діяльність, що виконується за плату (*job is work is viewed as a single undertaking and sometimes paid for it*) [FWSHSAP 1947, 102]. Як засвідчує семантичний аналіз, серед вищеподаних визначень терміна *business* та його синонімічних назв найбільш широке значення у професійному розумінні має саме лексема *business*, яка окреслює ширше коло професійних понять, є семантичною домінантою синонімічного ряду і, найвірогідніше, відповідає статусу імені концепту.

Щодо семантичного та словотвірного потенціалу лексеми *business*, можна стверджувати, що хоча слово *business* і втратило частину своєї семантичної парадигми (Див. Розділ 4.1.1. Історія лексикографічної фіксації слова *business* та видозміни його семантичної парадигми [Науменко 2008, 170-179]), воно залишається полісемантом з розлогою семантичною парадигмою, що заважає його остаточній термінологізації.

У свою чергу, номінант концепту "business" виявляє доволі високий словотвірний потенціал, продукуючи 10 дериватів (пор. з номінантами інших концептів: *enterprise* – 4 деривати, *trade* та *manage* – по 11 дериватів, *money* – 22 деривати), утворених такими способами:

- суфіксації: *business-like*, напр.: *You must be more businesslike in your work, use more care and skill* [ALDBE 1989, 83];

- префіксації: *non-business*, напр.: *non-business day* [ALDBE 1989, 82];

- афіксації (суфіксації + префіксації): *un-business-like*, напр.: *Since the benefits of such initiatives do not confined to those who bear the costs, Milton Friedman has criticized them for being unbusinesslike* (McKenzie, 107);

- композиції: *business-man, business-woman, business person, business people, business-manage*, напр.: *He is a high-powered international businessman with a good reputation as a negotiator; A successful businesswoman, she had made her first million when she was 21* (McKenzie, 161);

- композиції + суфіксації: *business-man-ship*, напр.: *Businessmanship is in fact a mixture of characteristics...* (Karlöf, 9);

- телескопії: *bigness (big + busisness)*, напр.: *It is not bigness we seek, it is greatness. Bigness is imposing. Greatness is enduring* (<http://en.wikipedia.org>).

Активну дистрибутивну здатність (валентність) лексема *business* виявляє у словосполученнях з іменниками, прикметниками, займенниками, прислівниками, числівниками, прийменниками та дієсловами (зокрема, з неособовими формами дієслів); у вільних словосполученнях: а) в номінативній функції – *acceptance business, barrister's business, life insurance business, amount of business, business grows, business goes well, stock-raising business; price-oriented business;*

annual business, durable goods business, any business, her own business, any other business, every other business; ready money business, very complex business; one-man business, in business, on business; to begin business, to be in business, to attend to one's business, to do one's business, to be open for business; banking business, incorporated business, well-established business; б) в атрибутивній функції – business administration, business activity code, business consulting; business process re-engineering; business-to-business service, business-to-business advertising, у скороченнях: AOB, BES, BTEC; e-business; e-trading business; у сталих словосполученнях та фраземах: any other business, у номенклатурних назвах на позначення державних органів з регулювання діяльності бізнесу, бізнес-організацій, програм, періодичних видань тощо, напр.: Business Conduct Committee, Business Expansion Scheme, Business Statistics Office, Business and Technology Education Council, Br., Business America, Business Today, Fox Business News; у клішованих фразах: Business as usual; Business is lookig well; Open for business; у пареміях: Business before pleasure; Business first; Business is business; Everybody's business is nobody's business; He who does business without knowing all about it, sees his money go like flies; у крилатих висловах та максимах: As business goes, so probably go the nation; The business of America is business; Every man to his own business; You call it pleasure, I call it business; в афоризмах: Big business hits big problems (T. Peters); Big business is only small business with an extra noughts on the end (R. H. a Court); Business has only two basic functions – marketing and innovation (P. Drucker); Business is the best remedy for grief (S. Johnson); у парадоксальних висловах / мовних парадоксах: Men of business must not break their word twice (Th. Fuller); у прецедентних висловлюваннях і текстах: The businessman has not simply been one of the more unloved figures of English history; worse than that, he has never quite been taken seriously (D. C. Coleman, What Has Happened to Economic History?, 1972); в алюзіях: The high-end home office business is a business, not a hobby (<http://www.bpplans.com>).

Перелік ознак професійного концепту залишається відкритим і може бути доповнений у процесі подальших

наукових пошуків, так само, як і набір методик і процедур, спрямованих на виокремлення концептів різного рівня, що ми і плануємо зробити в майбутніх дослідженнях.

Таблиця 1

Кількісна репрезентація імен ключових концептів у жанрових формах англомовного бізнес-дискурсу

Жанрові Форми	концепт "business"	Концепт "enterprise"	концепт "trade"	концепт "money"	Концепт "manage- ment"	Загальна кількість концептів
Biz. nego- tiations	1	0	1	5	6	5
Job interview	1	0	0	0	1	10
Biz. meeting	28	0	0	6	1	17
Biz. presen- tation	6	4	3	4	5	12
Biz. talk	70	2	0	19	20	78
Biz. tel. talk	29	0	5	4	1	134
Statutory rights	18	1	11	9	0	10
Biz. plan	159	6	6	1	90	10
Contract	18	0	6	3	2	10
Report	184	10	9	3	67	10
Minutes	16	1	4	4	1	10
Biz. letter	86	3	11	4	19	742
Memo	17	0	2	2	7	74
C.V./ resume	138	4	22	7	138	193
Разом:	771	31	79	71	351	1315

1. Аскольдов-Алексеев С.А. Концепт и слово / Русская словесность: Антология / Под ред. В.П.Нерознака. – М.: Academia, 1997. – С. 267-279. 2. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. – Воронеж: ВГУ, 1996. – 104 с. 3. Вержбицька А.

Понимание культур через посредство ключевых слов. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с., Бібл.: 271-287. 4. *Іващенко В.І.* Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): Монографія. – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2008. – 328 с.. 5. *Карасик В.І.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с. 6. *Красных В.В.* "Свой" среди "чужих": миф или реальность? – М. : ИТДГК "Гнозис", 2002. – 375 с. 7. *Науменко Л.* Сучасний англомовний бізнес-дискурс в комунікативно-прагматичному та концептуальному висвітленні. – К.: Логос, 2008. – 360 с.; 8. *Полужин М.М.* Концепт як базова когнітивна сутність // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. – К.: Логос, 2001. – №5. – С.182-184; 9. *Попова З.Д., Стернин И.А.* Когнитивная лингвистика: Монография. – М.: Восток-Запад, 2007. – 314 с.

Джерела

1. *Breeze technology, Inc.* [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://www.businessplans.org/breeze/Breeze00.html>; 2. *Business Plan / by S. Sharp "Now You're Cookin'"* [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://www.lylescenter.com/library>; 3. *Computer Hardware Reseller Business Plan* [Електронний ресурс] – Режим доступу: // www.bplans.com/computer; 4. *The Chrysler Five year Plan* [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://www.allpar.com>; 5. *Karlöf 1993 – B. Karlöf. Key Business Concepts: A Concise Guide.* – London, New York: Routledge, 1993. – 211 p.; 6. *Mary Kay Cosmetics, Inc.: Corporate Planning in an Area of Uncertainty* [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://www.dsef.org/press/pdfs/Marry-KayCosmetics>; 7. *McKenzie 1997 – J.McKenzie. English for Business Studies.* – Cambridge: CUP, 1997. – 176 p.; 8. *Morgage Broker Business Plan* [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://www.bplans.com/spy/3049/index>; 9. *Online Consulting Business Plan – Executive Summary, Business Concept, Market Analysis* [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://www.referenceforbusiness.com/business-plans/Business-Plans-Volume-01/Onli...>; 10. *Online Merchant Business Plan – Executive Summary, The Opportunity, Solution and...* [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://www.referenceforbusiness.com/business-plans/Business-Plans-Volume-08/Onli...>; 11. *Real Estate Brokerage Business Plan* [Електронний ресурс] – Режим доступу: // http://www.bplans.com/real_estate_brokerage_business_plan; 12. *Specialty Baker Business Plan* [Електронний ресурс] – Режим доступу: //

<http://www.morebusiness.com/specialty-baker-plan>; 13. *Wikipedia*: The Free Encyclopedia [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org>.

Список умовних скорочень

ALDBE 1989 – Adam J.L. Longman Dictionary of Business English. – Harlow: Longman, York Press, 1989. – 564 p.; *CCBVP 2004* – Collins Cobuild Business Vocabulary in Practice / By S.Robbins. – Glasgow: The University of Birmingham, 2004. – 248 p.; *DB 1997* – Dictionary of Business / Ed. by P.H.Collin. – Teddington: Peter Collin Publ., 1997. – 331 p.; *FWSHSAP 1947* – Funk & Wagnalis Standard Handbook of Synonyms, Antonyms and Prepositions / ed. by J. C. Fernald. – New York: Funk & Wagnalis Publ., Cop. 1947. – 515 p.; *ODBE 2002* – Oxford Dictionary of Business English / Ed. by A.Tuck, M.Ashby. – Oxford: OUP, 2002. – 493 p.; *ODBW 1993* – The Oxford Dictionary of Business World. – Oxford: OUP, 1993. – 996 p.

Несина І.І., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЛЕКСИКИ КИТАЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто особливості адаптації лексики китайського походження в українській мові, зокрема, визначено особливості використання великих та малих літер у власних назвах та відмінювання лексики китайського походження. Крім того, сформульовано принципи написання китайських складів разом і окремо та правила переносу китайських слів в українській мові.

Ключові слова: китайська та українська мова, адаптація, склад, відмінювання, власні назви.

В статье рассматриваются особенности адаптации лексики китайского происхождения в украинском языке, а именно, рассмотрены особенности использования заглавных и строчных букв и склонения лексики китайского происхождения. Кроме того, сформулированы принципы написания китайских слогов слитно и раздельно и правила переноса китайских слов в украинском языке.

Ключевые слова: китайский и украинский язык, адаптация, слог, склонение, имена собственные.

<http://www.morebusiness.com/specialty-baker-plan>; 13. *Wikipedia*: The Free Encyclopedia [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org>.

Список умовних скорочень

ALDBE 1989 – Adam J.L. Longman Dictionary of Business English. – Harlow: Longman, York Press, 1989. – 564 p.; *CCBVP 2004* – Collins Cobuild Business Vocabulary in Practice / By S.Robbins. – Glasgow: The University of Birmingham, 2004. – 248 p.; *DB 1997* – Dictionary of Business / Ed. by P.H.Collin. – Teddington: Peter Collin Publ., 1997. – 331 p.; *FWSHSAP 1947* – Funk & Wagnalis Standadr Handbook of Synonyms, Antonyms and Prepositions / ed. by J. C. Fernald. – New York: Funk & Wagnalis Publ., Cop. 1947. – 515 p.; *ODBE 2002* – Oxford Dictionary of Business English / Ed. by A.Tuck, M.Ashby. – Oxford: OUP, 2002. – 493 p.; *ODBW 1993* – The Oxford Dictionary of Business World. – Oxford: OUP, 1993. – 996 p.

Несина І.І., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЛЕКСИКИ КИТАЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто особливості адаптації лексики китайського походження в українській мові, зокрема, визначено особливості використання великих та малих літер у власних назвах та відмінювання лексики китайського походження. Крім того, сформульовано принципи написання китайських складів разом і окремо та правила переносу китайських слів в українській мові.

Ключові слова: китайська та українська мова, адаптація, склад, відмінювання, власні назви.

В статье рассматриваются особенности адаптации лексики китайского происхождения в украинском языке, а именно, рассмотрены особенности использования заглавных и строчных букв и склонения лексики китайского происхождения. Кроме того, сформулированы принципы написания китайских слогов слитно и раздельно и правила переноса китайских слов в украинском языке.

Ключевые слова: китайский и украинский язык, адаптация, слог, склонение, имена собственные.

This article deals with peculiarities of adaptation of Chinese words in Ukrainian language. Special features of usage of capital and small letters and declension of words of Chinese origin were described. Principles of writing of Chinese syllables together and separately and word hyphenation rules were formulated.

Key words: *Chinese and Ukrainian language, adaptation, syllable, declension, proper names.*

Передача китайських власних назв українською мовою та їх адаптація у сучасній українській мові є актуальною проблемою у сходознавстві на сьогоднішній день, що зумовлено як екстралінгвістичними, так і лінгвістичними причинами. Нові економічні та соціальні умови розвитку України та Китаю сприяють поглибленню міжнародних контактів, посиленню різнобічного співробітництва народів. Це неминуче призводить до необхідності вдосконалення системи передачі та обробки інформації, уніфікації окремих галузей знання, що суттєво спростило б налагодження міжнародної співпраці. Однак наразі проблемою стає не тільки умовна передача фонетичного складу китайської мови, але й передача китайських слів на письмі. Перед вітчизняними сходознавцями постають питання на кшталт: писати китайські слова разом чи окремо, як їх переносити, коли необхідно писати велику чи маленьку літеру у власних назвах, як відмінювати такі слова. На такі питання ми спробуємо дати відповіді у цій статті.

1. Особливості написання китайських складів разом і окремо.

Питання написання китайських складів разом чи окремо і сьогодні залишається актуальним не тільки в українському, але й у світовому сходознавстві. Розглядаючи цю проблему, варто звернути увагу на наступні особливості написання китайських складів.

По-перше, варто зазначити, що орфографія китайських власних імен є частиною загальної орфографічної системи сучасної української мови, тому вона має підпорядковуватися тим орфографічним правилам, які існують у нашій мові. Зрозуміло, певні відхилення від цих норм можуть допускатися.

По-друге, як і в інших мовах, основною лексичною одиницею китайської мови є слово, тому, передаючи китайські

слова українською мовою, не варто ділити їх на склади без такої необхідності. Слова у давній китайській мові веньянь були переважно односкладові, але слова у сучасній китайській мові можуть бути двоскладовими, трискладовими і багатоскладовими, хоча є й односкладові. Основними способами написання власних імен в українській мові, відповідно до правил української орфографії, є написання разом, окремо, через дефіс чи апостроф. Питання про написання слів китайського походження разом чи окремо є одним із найскладніших і найбільш неоднозначних в орфографії української мови. Зрозуміти, де проходить межа між частиною слова і окремим словом, між простим чи багатоскладовим словом, між повнозначною і службовою частиною мови, у китайській мові не завжди просто. Визначити це може тільки фахівець у галузі сходознавства, який іноді змушений звертатися до словника. Для того, щоб ідентифікувати слово, написане у транскрипції, йому, в першу чергу, потрібно визначити межі між складами. Усе це певною мірою ускладнює задачу перекладача передати китайські власні назви без виникнення якихось двозначностей і непорозумінь. Але, зважаючи на правила орфографії української мови і морфологічну структуру китайського слова, можна визначити певні правила і закономірності написання власних назв китайської мови українською окремо чи разом.

По-перше, декілька морфем, які пишуться окремими ієрогліфами, але позначають одне поняття, пишуться разом. По-друге, слова і сталі словосполучення, сталі вирази, фразеологізми, які складаються з більше, ніж 3 складів, варто поділяти на морфеми або прості слова, які складаються, як правило, з 3 складів. Виключеннями можуть бути лише суфікси, наприклад, 主义 [zhuyì] - "ізм" та інші. Вони пишуться разом, незважаючи на кількість складів у слові [Мацаєв, 1966, 155]. По-третє, службові слова і граматичні елементи пишуться, зазвичай, окремо від повнозначного слова, а іноді через дефіс, незважаючи на попередній склад. До того ж, варто зазначити, що якщо існують певні труднощі з ідентифікацією елементів багатоскладового слова, то краще написати їх окремо, таким

чином уникнувши непорозумінь. Раніше, коли основною мовою Китаю була веньянь і більшість слів були односкладовими, окреме написання китайських слів по складам було абсолютно прийнятним і правильним, але, враховуючи особливості сучасної мови, окреме написання усіх слів поскладово є, на нашу думку, не зовсім коректним, адже у людини, яка не знайома з китайською мовою, може скластися враження, що всі слова у сучасній мові є односкладовими, а це порушує ритмічну організацію та семантичну єдність китайських слів. До того ж, українській мові властиві багатоскладові слова, тому транскрибовані по одному складу слова будуть виглядати неорганічно.

На нашу думку, у питанні написання китайських слів разом чи окремо варто орієнтуватися на КФА (КФА – це китайський фонетичний алфавіт, найпоширеніший стандарт латинізації китайської мови, який був розроблений наприкінці 50-х років ХХ століття китайськими вченими, офіційно прийнятий на континентальній частині Китаю в 1979 році), адже саме КФА був визначений Державною Радою КНР як основний засіб для стандартизації передачі власних імен і географічних назв. Зараз у Китаї існує багато словників, які вважаються нормативними і за допомогою яких вітчизняний китаїст може визначити межі слів. Проте орфографічні правила КФА не можна автоматично переносити на українську транскрипцію, адже ці правила не завжди є нормою для української орфографії. На нашу думку, необхідно адаптувати правила КФА до української орфографії. У КФА існують певні складорозрізнявальні знаки, не притаманні українській транскрипції, зокрема, нескладове w. [周有光, 1979, 122] Варто зазначити, що українська транскрипція, у порівнянні з ТРТ (ТРТ – традиційна російська транскрипція, або транскрипційна система Палладія – це загальноприйнята система транскрипції китайської мови російською мовою, створена М.Я. Мічуріним у 1839 році), має ряд переваг, адже для української мови цілком органічним є використання апострофа, що не є прийнятним для російської мови, а також використання [ї] у транскрипції, який виконує функцію нескладового у- в КФА. [Концевич, 2002, 143] Подібні засоби

формують надійну основу для створення української нормативної уніфікованої транскрипції.

Під час написання слова разом часто виникає проблема ідентифікації складів, особливо у тих випадках, коли попередній склад закінчується на приголосну, а наступний починається на голосну. До створення КФА ця проблема була вирішена російськими сходознавцями наступним чином: вони писали подібні склади через дефіс. Але після визнання КФА на міжнародному рівні, постала необхідність видозміни ТРТ відповідно до написання у КФА [Кірносова, 2009, 43]. КФА використовує апостроф як складорозрізняючий знак [周有光, 1997, 138]. Його додають у багатоскладові слова, у яких можуть виникати труднощі з ідентифікацією складів. Також апостроф позначають між двома голосними (马鞍 [mǎ'ān] сідло), або якщо попередній склад містить -n або -ng, а наступний починається з голосної (наприклад, 珍爱 [zhēn'ài] – цінувати). Використання апострофа у якості складорозрізняючого елемента є цілком органічним для української орфографії, що мотивує його залучення. Проте не варто переносити усі правила КФА на українську транскрипцію, адже іноді апостроф справді потрібен у КФА, але в українській транскрипції немає необхідності його використання. Наприклад, слово 激昂 [jī'áng] – темпераментний – в українській транскрипції буде виглядати так – ціян, тому що в українській транскрипції китайських слів немає такого ж складу, отже, не буде виникати двозначності, у той час, як у КФА існує склад, який транскрибується як jiang, тому у КФА обов'язково потрібно поставити апостроф, щоб уникнути непорозумінь. Загалом, можна визначити наступні правила використання апострофа в українській транскрипції:

а) апостроф ставиться після складів гу, жу, ку, ху, чжу, чу, шу перед складом а;

б) апостроф ставиться після складів гу, ку, ху, чжу, шу перед складом ай;

в) апостроф ставиться після складів гу, ду, жу, ку, лу, ну, су, ту, ху, цзу, цу, чжу, чу, ю перед складом ань;

г) апостроф ставиться після складів лю, ю перед складом е;

д) апостроф ставиться після складів *го, до, жо, ко, ло, мо, но, по, со, то, фо, хо, цо, цзо, чо, чжо, шо* перед складом *у*;

е) апостроф ставиться після складів, які у КФА закінчуються на *-ng*, перед складами, які починаються на голосний (таке ж правило діє у КФА, а у ТРТ замість апострофа використовують твердий знак "ъ").

Ці правила є необхідними для використання з метою уникнення двозначностей та непорозумінь.

Крім того, особливої уваги потребують китайські імена та прізвища. За правилами українського правопису, разом пишуться складні китайські імена, які завжди вживаються після прізвища: *Го Можо, Ден Сяопін, Тао Юаньмін, Сунь Ятсен*. Якщо китайське ім'я становить одне слово, то обидві частини особової назви (прізвище та ім'я) пишуться окремо: *Дін Лін, Лу Сін, Цюй Юань*.

Що ж стосується прикметників від китайських особових назв, то за українським правописом вони пишуться разом: *Мао Цзедун — маоцзедунівський*.

2. Особливості переносу китайських слів в українській мові.

Розробляючи принципи переносу китайських слів в українському тексті, варто взяти до уваги морфологічну та фонетичну структуру китайського слова, а також орфографічні правила української мови. У першу чергу, в українській мові слова переносяться по складах, але існує певне обмеження – заборонено переносити склади, якщо вони складаються з однієї літери і розривати морфеми [Український правопис, 2007, 145]. Тому пропонуємо наступні принципи переносу китайських слів:

а) перенос китайського слова необхідно здійснювати по китайським складам, а не по складам української мови, адже морфемний склад китайського слова повністю співпадає зі складовим;

б) односкладові слова з дифтонгами (換 [huàn – хуань] – міняти;), а також двоскладові слова, до складу яких входять 2 склади, один із яких складається з однієї літери (наприклад, 咬牙 [уǎоуá – яоя] – скреготати зубами), не переносяться (адже залишати одну букву на початку чи в кінці рядка не можна за

правилами української орфографії) [Український правопис, 2007, 145];

в) якщо двоскладові слова розділені апострофом, то переносити таке слово можна (马鞍 [mǎ'ān - ма'ань] – сідло). Наприклад, ма-ань.

Використовуючи ці принципи, автор тексту може легко уникнути непорозумінь, двозначностей і помилок.

3. Використання великих та маленьких літер у власних назвах.

У китайському ієрогліфічному письмі немає великих чи маленьких знаків, які вказували б на початок речення або на виділення власних назв. У КФА існують певні правила написання власних назв, але ми не можемо просто скопіювати їх без адаптації до українських реалій. Основними правилами написання власних назв, які сформувалися у КФА на практиці, є наступні [Yin Binyong, 1990, 357]:

а) з великої літери пишуться географічні назви, наприклад, 黄河 [Huáng Hé] – р. Хуанхе;

б) форми звертання, посади, титули і подібні назви, які використовуються з прізвищами, наприклад, 李先生 [Lǐ Xiānsheng] – Лі Сяньшен (вчитель, або пан Лі);

в) з великої літери пишуться етноніми, наприклад, 乌克兰人 [Wūkèlánrén] Укеланьжень – українець.

Проте всі ці правила не варто застосовувати до української транскрипції. Правила написання китайських власних назв українською мовою не мають суперечити загальним правилам української орфографії, тому ми вважаємо за необхідне прийняти правила КФА, за винятком останнього. За правилами української орфографії, не можна писати з великої літери етноніми [Український правопис, 2007, 233].

4. Відмінювання лексики китайського походження.

Відповідно до правил українського правопису, географічні назви з іменниковими закінченнями відмінюються як звичайні іменники I, II та III відмін, не відмінюються географічні назви, що закінчуються на а, е (є), і (ї), и, о, у (ю). Проаналізувавши закінчення всіх китайських складів, виявляється, що

відмінюватись будуть лише ті географічні назви, які закінчуються на -н, -нь, -й.

Що ж стосується китайських імен та прізвищ, варто зазначити, що за правилами українського правопису, неслов'янські імена та прізвища відмінюються, як іменники іншомовного походження, тобто, як відповідні українські іменники. Але імена та прізвища на -а з попереднім голосним, на -е, -є, -і, -и, -о, -у, -ю не відмінюються.

Отже, для того, щоб китайські власні назви органічно виглядали в українському тексті, необхідно дотримуватися певних правил, які не мають суперечити загальним правилам української орфографії. У ТРТ такі правила вже сформовані і описані різними вченими-сходознавцями. Розробкою ТРТ займалися П.І. Кафаров, П.С. Попов, Є.Д. Поліванов, І.М. Ошанін. У КФА на практиці сформувалися принципи, якими користуються перекладачі та сходознавці зараз. Ми вважаємо за потрібне адаптувати принципи КФА та ТРТ до української орфографії, адже не всі вони відповідають українському правопису.

Беручи до уваги визначені нормативи написання китайських назв у КФА і ТРТ, можна виокремити наступні принципи для української транскрипції.

1. Під час транскрибування китайських назв необхідно поділити назву на структурні змістові елементи і писати їх окремо.

2. Якщо два склади, які є одним структурним і змістовим елементом, за написанням співпадають з одним складом, то їх необхідно розділити апострофом, щоб уникнути двозначностей.

3. Переносити китайські слова потрібно не за допомогою поділу на склади, як в українській мові. Їх потрібно поділити на китайські склади і, відповідно, переносити.

Власне, такими є загальні правила запису китайської лексики українською мовою, якими необхідно користуватися під час перекладу. Дотримання цих правил допоможе уникнути непорозумінь та двозначностей у написанні китайських власних назв. Проте різна структура власних назв китайської мови вимагає визначення особливостей написання різних видів китайських власних назв.

1. Кірносова Н.А. Засади транскрибування китайської лексики українською мовою // Сходознавство, 2009. – №45-46. – С. 38-57.
2. Концевич Л.Р. Китайские имена собственные и термины в русском тексте (Пособие по транскрипции). – М.: Муравей, 2002. – 262 с.
3. Мацаев С.А. Пособие по транскрипции и правописанию китайских слов / С.А. Мацаев, В.Г. Орлов. – М. : Наука, 1966. – 267 с.
4. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. – К. : Наукова думка, 2007. – 288 с.
5. Yin Binyong / Yin Binyong and M. Felley. Chinese Romanization: Pronunciation and Orthography. – Beijing : Sinolingua, 1990. – 584 p.
6. 周有光 汉字改革概论-北京:文字改革出版社, 1979. – 362页. 周有光 中国语文的时代演进-清华大学出版社, 1997. – 141页

Нікульшина Т. М., к. філол. н., доц., докторант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ НОМІНАЦІЙ НА ПОЗНАЧЕННЯ УЯВНОЇ ІСТОТИ (на матеріалі англійської та української мови)

Статтю присвячено дослідженню особливостей номінації уявних істот на матеріалі англійської та української мови у зіставному аспекті. Визначено основу для номінацій уявних істот – біологічні та соціальні фактори. Під час аналізу виявлено спільні риси та виокремлено відмінності.

Ключові слова: уявна істота, соціальні фактори, біологічні фактори, процес номінації.

Статья посвящена изучению особенностей номинации вымышленных существ на материале английского и украинского языков в сопоставительном аспекте. Определена основа для их номинации – биологические и социальные факторы. Проведенный анализ выявил общие и отличительные черты.

Ключевые слова: вымышленное существо, социальные факторы, биологические факторы, процесс номинации.

The paper is devoted to the study of peculiarities of naming imaginary creatures in English and Ukrainian languages in contrast. Biological and

1. Кірносова Н.А. Засади транскрибування китайської лексики українською мовою // Сходознавство, 2009. – №45-46. – С. 38-57.
2. Концевич Л.Р. Китайские имена собственные и термины в русском тексте (Пособие по транскрипции). – М.: Муравей, 2002. – 262 с.
3. Мацаев С.А. Пособие по транскрипции и правописанию китайских слов / С.А. Мацаев, В.Г. Орлов. – М. : Наука, 1966. – 267 с.
4. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. – К. : Наукова думка, 2007. – 288 с.
5. Yin Binyong / Yin Binyong and M. Felley. Chinese Romanization: Pronunciation and Orthography. – Beijing : Sinolingua, 1990. – 584 p.
6. 周有光 汉字改革概论-北京:文字改革出版社, 1979. – 362页. 周有光 中国语文的时代演进-清华大学出版社, 1997. – 141页

Нікульшина Т. М., к. філол. н., доц., докторант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ НОМІНАЦІЙ НА ПОЗНАЧЕННЯ УЯВНОЇ ІСТОТИ (на матеріалі англійської та української мови)

Статтю присвячено дослідженню особливостей номінації уявних істот на матеріалі англійської та української мови у зіставному аспекті. Визначено основу для номінацій уявних істот – біологічні та соціальні фактори. Під час аналізу виявлено спільні риси та виокремлено відмінності.

Ключові слова: уявна істота, соціальні фактори, біологічні фактори, процес номінації.

Статья посвящена изучению особенностей номинации вымышленных существ на материале английского и украинского языков в сопоставительном аспекте. Определена основа для их номинации – биологические и социальные факторы. Проведенный анализ выявил общие и отличительные черты.

Ключевые слова: вымышленное существо, социальные факторы, биологические факторы, процесс номинации.

The paper is devoted to the study of peculiarities of naming imaginary creatures in English and Ukrainian languages in contrast. Biological and

social factors are defined as ground for nominating process. General and distinguishing features are depicted and analyzed.

Key words: *imaginary creature, social factors, biological factors, nominating process.*

Зацікавленість мовознавців у виявленні особливостей вербалізації людських уявлень про те, що реально існує лише в нашій свідомості і моделюється на основі нашого сприйняття, визначає один із перспективних напрямків сучасних лінгвістичних студій [Левицький 2009; Benovsky 2005]. Поняття ірреального світу як ментальної конструкції становить один із найважливіших аспектів лінгвістичних досліджень. Вибір мотивуючої ознаки для найменування об'єктів "ментального" світу має специфічні риси в зіставлюваних мовах, потребуючи детального вивчення та аналізу. Мета статті полягає у виявленні та аналізі мотиваційних ознак для творення етнокультурних номінацій на позначення уявної істоти в англійській та українській мовах у зіставному аспекті. Досягнення мети передбачає розв'язання наступних завдань: 1) з'ясувати фактори, що впливають на утворення етнономінацій; 2) провести ґрунтовний аналіз мотиваційних ознак у зіставному аспекті для виявлення спільних рис та виокремлення диференційних ознак.

Емпіричний матеріал отримано шляхом суцільного добору з лексикографічних джерел англійською та українською мовами. На першому етапі з корпусу було відібрано всі номінації на позначення об'єктів ірреального світу: в англійській мові – 2005 номінацій, в українській мові – 2007 номінацій. На наступному етапі було виокремлено етнокультурні номінації на позначення уявної істоти – 820 одиниць в англійській мові та 1031 одиниця в українській мові.

У процесі створення найменувань на позначення уявної істоти в англійській та українській мовах задіяні **соціальні та біологічні фактори**. Соціальні фактори – навички і властивості, що не передаються у спадок і зумовлені умовами мікросередовища. Біологічні фактори – природно-зумовлені особливості, які є вродженими, а не надбаними.

I. Принцип номінації уявних істот за соціальними факторами узагальнює ознаки, мотивовані: 1) діяльністю,

2) локальністю, 3) рисами характеру, 4) соціальним статусом, 5) об'єктом дії, 6) емоційно-оцінним відношенням, 7) одягом, взуттям і 8) темпоральністю.

В аналізованих мовах номінації за соціальними факторами є найрозповсюдженішими – 69.4% (567 номінацій) в англійській мові та 86.9 % (896 номінацій) в українській мові.

1. Мотиваційна ознака ‘діяльність’ узагальнює три мотиваційні значення: професійну, господарську і загальну діяльність.

Номінації за професійною діяльністю зареєстровані в обох досліджуваних мовах. Так, в англійській мові – це *Colonel Blimp, Dr Watson, Inspector Morse, Nursery bogies, Postman Pat, Professor Higgins, Saint Barrind*. В українській мові прикладами найменувань, мотивованих зазначеним типом діяльності, можуть бути такі: творити чудо – *чарівник, чудотворець*, відморожувати людям кінцівки – *лідниця*, приносити до людей жар усередину – *Вогневиця*, нести людям жовчну хворобу – *жовтяниця*, віщувати – *віщі діви*, нести хворобу кісток, кінцівок, нарости на суглобах – *ломота*.

Найменування за господарською діяльністю не розповсюджені в англійській мові, на противагу українській мові, де вони є найчастотнішими, наприклад, сприяти виготовленню барвників для забарвлення тканин – *Красич*, сприяти родючості всіляких посівів та насаджень – *Родиць*, перевертати гори – *Вернигора*, управляти водою – *Вернивода*, ламати величезні дуби – *Вернидуб*.

Розмаїття загальної діяльності експлікується чисельними найменуваннями в обох мовах: *biasd bheulach, questing beast* (ричати), *Billy Bunter* (штовхати), *dunters, knockers* (стукати), *Freybug* (лякати), *Robinson Crusoe* (мандрувати), *Whistler* (свистіти), *tempter* (спокушати), *the Comforter* (заспокоювати) тощо. В українській мові – це *Буднітай* (будити), *Жалиця* (жалітися), *літавиця* (літати), *Радич* (давати пораду), *щезник* (щезати) та інші.

Найменування за мотиваційною ознакою ‘діяльність’ переважають в українській мові – 39.28% (405 номінації) проти 19.88% (163 номінації) в англійській мові.

2. У номінативному просторі досліджуваних мов розмаїття номінацій зумовлене й найрізноманітнішими **рисами характеру** уявних істот: ласкавість – *Gentle Annie, Ласкавець*; злість – *wicked witch, Лютич*; миролюбність – *the People of Peace, Ладобог*; нечесність – *Dirty Den, лжеапостол*. Номінації з мотиваційною ознакою ‘**риса характеру**’ становлять значну питому вагу – 156 номінацій (19.02%) в англійській мові та 173 номінації (16.78 %) в українській мові.

3. Наступною за чисельністю є група номінацій, яка містить ознаку локальності, нараховуючи в англійській мові 155 найменувань (18.9%) і 63 найменування (6.1%) в українській мові та посідаючи, відповідно, третє місце в загальному масиві номінацій. Спостереження за номінаціями в межах ознаки ‘**локальність**’ уповноважує нас на виділення таких мотиваційних значень:

– 1) особливості, які віддзеркалюють **астрономічний устрій світу**, тобто наявність інших світів: *spaceship, the man in the moon* (в українській мові не зареєстровано); становлять результат **мисленнєвого моделювання людиною світу з його позиціюванням ‘верх/низ’**: ‘верх’ – *the Most High, Prince of this World; Владика Небесний, Небесна Мати, небожитель, Хмаряна дівка*; ‘низ’ – *bottom, cwn annwn (‘the otherworld’), plant rhys dwfen (‘the otherworld’), Subterranean; бездонник, Земляні духи, духи копалень, яма*.

– 2) **фізичні особливості території**: **аквалокальність** – *mermaid, water-bull, водяник, морські люди*; **рослинність** – *Robin Hood, wood-nymph, Oakmen, гайовик, зверздуба, лісна; височина* – *the Hounds of the Hill; Горич*.

Особливості географічного положення та фізичні особливості Великої Британії й України зумовлюють в досліджуваних мовах розмаїття номінацій з мотиваційним значенням ‘аквалокальність’: **море** – *sea maid, морські люди*; **озеро** – *Loch Ness Monster, Озерець*; **річка** – *river-god, Дунай-богатыр*. Оскільки Велика Британія – острівна держава, що омивається численними водоймищами різного статусу, номінації, які містять мотиваційне значення ‘аквалокальність’, формують 32.23% (50 номінацій) від загальної кількості найменувань на позначення локальності, порівняно з 25.81% (16

номінацій) в українській мові. Рельєфні особливості території України віддзеркалюються в етноспецифічних найменуваннях із мотиваційними ознаками **‘стен’** – *степовий* і **‘поле’** – *польовик, Поляниці*.

– 3) в англійській мові розповсюдженими найменуваннями є також топоніми: *Cheshire Cat, Dragon of Aller, Jeanie of Biggersdale, the Hooper of Sennen Cove, Lady of Shalott, Loch Ness Monster, Paddington Bear, the Wantley Worm*. В українській мові зафіксовано поодинокі приклади (*Дунай-богатыр, Ілля-Муромець, Конотопська відьма*), що свідчить про більш узагальнений характер українського номінативного простору за ознакою локальності, порівняно з англійським номінативним простором.

Для англійської мови специфічними становлять найменування з мотиваційним значенням **‘фізико-географічне районування’**: **острів** – *Black Bull of Norrwoy, Manks Cat*; **країна** – *Brobdingnagian, Laputan, Ruritanian*; **графство** – *Jeannie of Biggersdale, Small People of Cornwall, Werewolf of Northumberland*; **місто** – *Double-headed Snake of Newbury, Knucker of Lyminster, Lyme Regis Black Dog, Town Mouse*; **селище** – *Country Mouse, doonie of Hazlerigg, Kingston St Mary Dragon, Mordiford Wyvern*.

– 4) **Споруди різного функціонального призначення**: **оселя** – *Phantom of Groglin Grange, домовик*; **частина оселі** – *buttery spirits, овинний, підовинник (овин), пічник (піч)*; **господарські будівлі** – *bathing fairies (лазня), дворовий (двір), лазник (лазня), сарайчик (сарай), пасічник (пасіка), хлівник (хлів)*. Аналізована група є особливо репрезентативною в українській мові, адже пов’язана з діяльністю українців – господарською.

Етноспецифічні номінації для ірреального світу Великої Британії становлять найменування на позначення будівель і споруд: природних – **‘бухта’** (*the Hooper of Sennen Cove*) та штучних – **‘залізнична станція’** (*Paddington Bear*), **‘замок’** (*Dragon of Aller*), **‘церква’** (*Church Grim*).

4. В обох мовах зареєстровано номінації, мотивовані **соціальним статусом**, завдяки якому позиціонується об’єкт у своєму середовищі – *demigod, the Frog Prince, King Arthur, Lady*

Bracknell, Lord Peter Wimsey, Sir Andrew Aguecheek; Велика Мати, Вседержитель, Іван Царевич, напівбог, першодуб. Номінації з зазначеною мотиваційною ознакою в англійській мові нараховують 40 найменувань (4.88%), в українській – 46 найменувань (4.46%).

5. Група номінацій з мотиваційною ознакою **‘об’єкт дії’** в англійській картині світу незначна, нараховуючи 17 найменувань (2.07%), позначаючи рослинний світ (*the Apple Tree Man, Awd Goggie*), абстрактне поняття (*the Author of Evil, creature of imagination*), частину тіла істоти (*Queen of Hearts, tooth fairy*), істоту (*Jack the Giant Killer*), оселю (*Matres Domesticae*). Проте в українській мові зазначена група є однією з найчисельніших в системі номінацій істот ірреального світу, посідаючи п’яте місце. Від загальної кількості такі найменування формують 9.6% українського номінативного простору. Кількісні показники (99 номінацій) зумовлені значним розмаїттям об’єкта дії. У його якості може бути **рослинний світ** – технічні культури (*Гречуха, Житнець, Овсянич, Просич*); квіти (*Квітич*); трава (*Травець*); дерева (*Березич*), Вишень; ягоди (*Ягодич*); гриби (*Грибич*); складові елементи: листя (*Листвич*), плоди (*Плодич*); **тваринний світ** – *Звіринич, Конюшник, Птичич, Пчолич, Рибець*; **абстрактне поняття** – судьба (*Доля, Сужениці*); **якість** – свобода (*Своба*), гостинність (*Гостець, Гостич*); **хвороба** – *Глухання, очниця, черевуха*; **надприродне явище** – *чудо*; **атмосферне явище** – град (*Градівник*), роса (*Росяниці*), хмара (*Хмарник*), вітер (*Іван Вітер*); **продукти харчування** – *масло (Маслянець), хліб (хлібник)*; **предмет** – *віно (придане) до весілля (Вінич), скарб (скарбник)*.

6. До групи з мотиваційною ознакою **"емоційно-оцінне відношення"** увійшли 13 номінацій (1.59%) в англійській мові та 75 номінацій (7.28%) в українській мові.

Людина не тільки пізнає світ, називаючи та класифікуючи явища, але й емоційно реагує на них, що простежується в особливостях найменувань: **звеличувальні одиниці** – *божище, чудище*; **зменшувальні одиниці** – *божок, зміюк*; **пестливі одиниці** – *снігуронька, снігурочка*; **зменшувально-пестливі одиниці** – *котик, коток, лисичка, мавочка, русалонька, русалочка*.

Для української мови характерні пестливі форми, яких набувають не лише назви живих та персоніфікованих предметів, а й узагалі назви будь-яких понять ірреального світу. Емоційна концептуалізація позначає національний характер і підкреслює національний темперамент українців. Розвиненість емотивно-оцінного словотвору в українській мові розглядається як позитивне явище. Обмеженість морфологічної будови англійської мови свідчить і про обмеженість надмірного вияву емоцій, відтінків в англійському соціумі.

7. В англійській мові набув поширення принцип номінацій за **одягом** і **взуттям**, який слугує для привернення уваги до позначуваного об'єкта. Так, істоти можуть мати головний убір – *Andy Capp, Cat in the Hat, Redcap, Robin Round-cap, Thrummy Cap*; бути взутими – *Puss in Boots, Silky*; одягненими в сині брюки – *Blue Burchers*, в одяг на гудзиках – *Buttons* або в одяг із моху – *moss maidens*.

На противагу англійській мові, у якій зафіксовано 12 найменувань (1.46%) на позначення одягу та взуття, в українській мові зазначена ознака представлена одним прикладом – *Червона шапочка*. Вагома кількісна різниця (у 12 разів) свідчить про периферійність зазначеної характеристики в українському етнокультурному номінативному просторі.

8. Однією з мотиваційних ознак у досліджуваних мовах – 11 номінацій в англійській мові та 33 номінації в українській мові (відповідно, 1.34% та 3.2% від загальної кількості) – становить показник часу – ознака **‘темпоральність’**, яка узагальнює два мотиваційні значення: **‘частина дня’** (*sun god, the dead moon, nightmare, Prince of Darkness; День, дух нітьми, дух темноти, Звіздич, місячнику*) і **‘день неділі’** (*Map Friday; n'ятенятко*).

На відміну від англійської мови, в українській мові зареєстровано також найменування (*полудниця*) на позначення опівдня – частини дня, коли спостерігається діяльність нечистої сили, проте в номінаціях уявного світу в англійській мові зафіксовано темпоральне мотиваційне значення **‘свято’** (*Easter Bunny, Father Christmas*), нехарактерне для українських найменувань.

Для українських номінацій специфічним мотиваційним значенням є **‘пора року’**: зима – *Сніжич*, весна – *Веснянка*, літо – *Липець*, Літнич, Літник; осінь – *Овсень*.

В обох мовах зафіксовано найменування на позначення часу без окреслення часових меж – *Eternal and Infinite Spirit*; *Передвічний*.

II. Біологічні фактори зумовлюють виділення номінацій за такими мотиваційними принципами: 1) фізичними ознаками, 2) походженням і 3) віком.

На зразок реального світу, уявні істоти можуть бути чоловічої або жіночої статі, і закономірним є той факт, що в основу найменувань покладено увиразнення розбіжності щодо їх гендерності: *giant/giantess*; *відьма/відьмак*. Коли в англійській мові виникає необхідність індивідуалізувати об’єкт за гендерною ознакою, окрім суфіксу, додають відповідні слова-показники, наприклад, *she-monster*. В обох досліджуваних мовах зареєстровано найменування на позначення уявної істоти невизначеної статі – *It*, *страховисько*, *чудовисько*. Отже, мотиваційна ознака ‘гендерність’ в обох мовах містить три мотиваційні значення (‘він’, ‘вона’, ‘воно’). Ми не виокремлюємо зазначену мотиваційну ознаку, оскільки вона присутня в англійських та українських номінаціях а пріорі: імпліцитно – за допомогою внутрішньої форми слова, або експліцитно – за допомогою словотворчих процесів.

1. Увиразнюючись серед інших, домінуючим мотиваційним значенням серед біологічних факторів для досліджуваних мов є фізичні ознаки, які тлумачаться як "ознаки організму людини, його будови, зовнішнього вигляду" [СУМ т.10, 658]. За семантикою найменування, мотивовані фізичними ознаками, поділяються на чотири групи: 1) номінації, які узагальнюють зовнішність – *Beauty*, *Goldilocks*, *Настя Прекрасна*, *потвора*; 2) номінації, які підкреслюють фізіологічні особливості – *boneless*, *Hairy Jack*, *the Four-Eyed Cat*, *Jenny Greenteeth*, *безп’ятко*, *гостровухий*, *песиголовець*, *рогатий*, *хвостатий*; 3) номінації з вказівкою на параметричні характеристики: *зріст* – *Chicken Little*, *elf-bull*, *little people*, *Nanny Button-cap*, *Tom Thumb*, *Хлопчик-Мізничик*; *силу* – *the Tiddy Mun*, *Tiny Tim*, *велет*; 4) номінації з акцентуванням біологічного виду: *Cowlug sprites*, *Pooh Bear*, *werewolf*, *Лус*, *Змій*, *людина-вовк*, *вовкулак*.

У системі номінацій ірреального світу назви істот за фізичними ознаками становлять значний за кількістю пласт – 212 номінацій (25.85%) в англійській мові та 92 номінації (8.92%) в українській мові. Поширеність такої мотиваційної ознаки в найменуваннях пов'язана з тим фактом, що фізичні особливості насамперед привертають увагу, викликаючи відповідні уявлення про денотат. В обох досліджуваних мовах непоширеними є найменування, мотивовані іншими органами сприйняттям – на смак, нюх і дотик, що зумовлено не тільки незнанням людини щодо чуттєвих особливостей сприймання ірреальних об'єктів, але й небажанням наближатися до них, оскільки відчуття на смак, нюх і дотик передбачають близький контакт із незнайомим.

2. Ознака ‘**походження**’ змодельована чотирма мотиваційними значеннями: **надприродності** (*son of God, боголюдина, Син Божий*), **антропоморфності** (*Son of Man, Іван-Мужичий син, Син Чоловічий*), **зооморфності** (*Ворон Воронович, Іван Бикович*; в англійській мові не зареєстровано) і **предметності** (*Snowman, Веретениця, Іван Горох*). Номінації даної групи нараховують 21 найменування в англійській мові та 25 найменувань в українській мові, що становить 2.57% від загальної кількості і 2.43% відповідно.

Особливістю номінацій із ознакою ‘походження’ в англійській мові є мотиваційне значення ‘**pid**’ – *Allan-a-Dale, Peg o Nell, Tam o'Shanter, Tess of the D'Urbervilles, tuata de dananm*.

3. Ізоморфними для зіставляваних мов є назви, в основі яких – **вік** досліджуваної істоти: *damsel* ‘a young woman or a young girl’ (молода жінка або дівчина), *Little Nell; Дідо, Діва*. Мотиваційна ознака ‘вікова категорія’ містить два типи мотиваційного значення: **молодість** (*girl, Little Bo Peep; Діва, Семиліток*) і **старість** (*Old Nick; Баба*). Зазначена мотиваційна ознака зафіксована в 20 номінаціях в англійській мові та у 18 номінаціях в українській мові, складаючи від загальної кількості 2.44% та 1.75% відповідно. На відміну від англійської мови (*Old Man, Old Woman*), сема ‘старість’ в українській мові представлена низкою синонімічних найменувань (*Дід, старий, Сива*).

Кількісний склад номінацій на позначення уявної істоти представлені в Табл.1

Таблиця 1

Номінативний простір уявних істот у зіставному аспекті

№	Фактори	Мотиваційні ознаки	Кількісний склад			
			Англійська мова		Українська мова	
			Абсолютна кількість	Відносна кількість (%)	Абсолютна кількість	Відносна кількість (%)
I.	Соціальні	1. Діяльність	163	19.88	405	39.28
		2. Локальність	155	18.90	63	6.1
		3. Риси характеру	154	18.78	173	16.78
		4. Соціальний статус	40	4.88	46	4.46
		5. Об'єкт дії	17	2.07	99	9.6
		6. Емоційно-оцінне відношення	13	1.59	75	7.28
		7. Одяг	12	1.46	1	0.1
		8. Темпоральність	13	1.58	34	3.3
			567	69.4	896	86.9
II.	Біологічні	1. Фізичні особливості	212	25.85	92	8.92
		2. Походження	21	2.57	25	2.43
		3. Вік	20	2.44	18	1.75
			253	30.86	135	13.1
		Усього	820	100	1031	100

Характерною ознакою при створенні номінацій на позначення об'єктів ірреального світу в зіставлюваних мовах є поєднання в одній номінації двох і більше мотиваційних ознак, які вносять додатковий зміст у найменування аналізованого об'єкта. Так, в англійській мові номінації можуть містити такі мотиваційні ознаки: риси + родинні відносини + гендер – *wicked stepmother*, вік + сімейний стан + гендер – *Little Miss Muffet*, функція + зовнішній вигляд – *the Guardian Black Dog*, зовнішній вигляд + родинні відносини – *Ugly Sisters*, зовнішній вигляд + локальність + гендер – *Brown Man of the Muirs*, зріст + локальність – *Small People of Cornwall*, риси + гендер + локальність – *Wicked Witch of the West*, вік + гендер + якість – *Old Woman of Gloominess*, вік + гендер + локальність – *Old Woman Who Lived in a Shoe*, зріст + вік + гендер + локальність – *the Little Old Man of the Barn*.

Серед розглянутого нами пласту назв в українській мові найменування можуть бути мотивовані таким комплексом ознак: фізичні ознаки + гендер + вік – *Баба-Яга Костяна Нога*, фізичні ознаки + гендер – *Півник-Золотий Гребінець*, соціальний статус + гендер – *Госпожа*, риси + вік + гендер – *мудрі діви*, діяльність + об'єкт дії + гендер – *Крутивус*, діяльність + фізичні ознаки + гендер – *Мишка-шкряботушка*, дія + гендер + сімейний стан – *літавиця*.

Зіставне дослідження номінацій на позначення уявної істоти виявило спільні та диференційні риси.

Схожість полягає у наступному: 1) головною загальною ознакою становить однакова мотиваційна основа – соціальні фактори, яка підкреслює єдиний механізм для представників різних етноспільнот під час процесу найменування істоти ірреального світу; 2) значущість соціального для обох спільнот доводиться не лише кількісними показниками, але й широким спектром мотиваційних ознак і значень; 3) носії англійської та української мови ідентифікують істоту, використовуючи однаковий набір мотиваційних ознак; 4) кількісний паралелізм виявляють номінації з мотиваційними ознаками 'походження', 'вік', 'соціальний статус' та 'риса характеру'; 5) у процесі творення найменувань в англійській та українській мовах

спостерігається однакова тенденція – поєднання декількох мотиваційних ознак, коли структура значення містить різні диференційні семи. Для номінацій об'єктів ірреального світу в досліджуваних соціумах широкий семантичний розгляд не є властивим: з метою чіткої ідентифікації досліджуваного об'єкту характерною ознакою є точніша категоризація. У такий спосіб об'єкти ірреального світу максимально індивідуалізуються через своє найменування.

Міжмовна диференціація спостерігається при кількісному аналізі, результати якого чітко демонструють відмінності в тих перевагах, які віддає спільнота тим чи іншим мотиваційним ознакам і значенням. До найважливіших розбіжностей належать: 1) група номінацій за соціальними факторами в українській мові майже у 7 разів перевищує групу 'біологічні фактори'. В англійській мові цей показник значно менший – 2 рази. Наведені дані свідчать про значну перевагу соціального над біологічним у свідомості українського соціуму; 2) незважаючи на загальне домінування в обох мовах соціального над біологічним, в англійській мові номінації з мотиваційною ознакою 'фізичні особливості' посідають перше місце, проте в українській мові таких найменувань втричі менше і вони займають четверту позицію. Носії української мови надають перевагу мотиваційній ознаці 'діяльність', яка превалує над іншими. Отже, у номінаціях на матеріалі англійської мови спостерігається збільшення частки індивідуального сегменту, що відбувається за рахунок значної кількості апеляцій до зовнішніх даних. В українській мові фіксується значна узагальненість. Для носіїв англійської мови процес номінації – це створення індивідуалізованих образів, і тому на першому плані – особливості перцептивного сприйняття об'єктів; 3) найзначніші кількісні невідповідності зафіксовані між номінаціями з мотиваційними ознаками 'одяг' та 'емоційно-оцінне відношення': в англійській мові найменування з мотиваційною ознакою 'одяг' перевищують майже у 15 разів, проте в українській мові найменування з мотиваційною ознакою 'емоційно-оцінне відношення' переважають майже у шість разів. Кількісну асиметрію також виявляють номінації з

мотиваційними ознаками 'фізичні особливості', 'об'єкт дії', 'темпоральність'.

Перспективність подальших досліджень вбачаємо у вивченні семантики метонімічних переносів на позначення уявної істоти.

1. *Левицький А.Е.* СОН та МРІЯ як номінації квазіреальності у східнослов'янських і західногерманських лінгвокультурах / А.Е. Левицький // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 26. – Ч. 3. – С.410-416. 2. *Benovsky J.* Branching versus Divergent Possible Worlds / Jiri Benovsky // Kriterion. – 2005. – № 19. – Р.12-20.

Список лексикографічних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл., голов. ред. : В.Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ФТФ "Перун", 2007. – 1736 с. 2. Войтович В.М. Українська міфологія / В.М. Войтович. – К. : Либідь, 2005. – 664 с. 3. Волшебные существа : энциклопедия / [сост. Н. Горелов]. – СПб. : Азбука-классика, 2005. – 432 с. 4. Етимологічний словник української мови : у 7 т. [редкол. О.С. Мельничук та ін.]. – К. : Наук. думка, 1982-2006. 5. Знаки української етнокультури. Словник-довідник / [авт.-укл.: В.В. Жайворонок]. – К. : Довіра, 2006. – 703 с. 6. Мифология Британских островов: энциклопедия / [ред. К. Королев]. – М. : Эксмо; СПб. : Terra Fantastica, 2007. – 640 с. 7. Словник давньоукраїнської міфології / [укл.: С.П. Плачинда]. – К. : Велес, 2007. – 240 с. 8. Словник іншомовних слів / [редкол. О.С. Мельничук та ін.]. – К. : АН УРСР, 1974. – 775 с. 9. Словник синонімів української мови / [укл.: А.А. Бурячок, Г.М. Гратюк, С.І. Головащук та інші]. – К. : Наукова думка, 1999-2000. 10. Словник української мови : в 11 т. / [АН УРСР, редкол. : І.К. Білодід (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка. – 1971-1980. 11. Словник української мови : в 20 т. / [редкол. : В.М. Русанівський (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка. – 2010. – Т.1 (А-Б). – 911 с. 12. 100 найвідоміших образів української міфології : [за ред. О. Таланчук]. – К. : Автограф, 2007. – 460 с. 13. Сучасний тлумачний словник української мови / [за ред. В.В. Дубічинський]. – Харків : "ВД ШКОЛА", 2006. – 1008 с. 14. Энциклопедия сверхъестественных существ / [ред. К. Королев]. – М. : Эксмо; СПб. : Мидград, 2007. – 720 с. 15. Longman Dictionary of Contemporary English / [ed. by A. Gadsby]. – Harlow : Pearson ESL, 2006. – 1968 p. 16. Longman Dictionary of English Language and Culture. – Harlow : Addison Wesley Longman, 1998. – 1568 p. 17. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners / [ed. by M. Rundell]. – London :

Macmillan Publishers Limited, 2006. – 1692 p. 18. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language / [ed. by B. S. Cayne]. – Danbury, CT : Lexicon Publications, 1986. – 1248 p. 19. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / [ed. by S. Wehmeier]. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 1540 p. 20. Oxford Guide to British and American Culture. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 542 p. 21. Oxford Wordpower Dictionary / [ed. by S. Wehmeier]. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – 746 p. 22. Scribner Dictionary / [ed. by William D. Halsey]. – New York : Scribner Educational Publishers, 1986. – 1190 p. 23. Soule's Dictionary of English Synonyms / [ed. by A.D. Sheffield]. – New York : Bantam Books, 1981. – 528 p. 24. Webster's New Collegiate Dictionary / Springfield, Mass. : G. & C Merriam Co, 1974. – 1536 p.

Ніка О.І., д. філол. н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛАТИНО-ПОЛЬСЬКА ПРОПОВІДЬ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII ст.: ДЗІЛОВСЬКИЙ – РАДИВИЛОВСЬКИЙ

На матеріалі проповідей А. Радивиловського проаналізовано польський вплив на розвиток ораторсько-проповідницького жанру староукраїнської літературної мови XVII ст.

Ключові слова: староукраїнська літературна мова XVII ст., барокова проповідь, польський вплив, А. Радивиловський.

На материале проповедей А. Радивиловского проанализировано польское влияние на развитие ораторско-проповеднического жанра староукраинского литературного языка XVII века.

Ключевые слова: староукраинский язык XVII века, барокковая проповедь, польское влияние, А. Радивиловский.

Polish influence on the development of the ukrainian oratorical homiletic gender of the XVII century is analyzed on the material of the Radivilovsky sermons.

Key words: Old literary Ukrainian language in the XVII century, baroque sermons, Polish influence, A. Radivilovsky.

В українській лінгвістиці проповідь XVII ст. була об'єктом окремих досліджень про барокову образність, експресивний

Macmillan Publishers Limited, 2006. – 1692 p. 18. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language / [ed. by B. S. Cayne]. – Danbury, CT : Lexicon Publications, 1986. – 1248 p. 19. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / [ed. by S. Wehmeier]. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 1540 p. 20. Oxford Guide to British and American Culture. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 542 p. 21. Oxford Wordpower Dictionary / [ed. by S. Wehmeier]. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – 746 p. 22. Scribner Dictionary / [ed. by William D. Halsey]. – New York : Scribner Educational Publishers, 1986. – 1190 p. 23. Soule's Dictionary of English Synonyms / [ed. by A.D. Sheffield]. – New York : Bantam Books, 1981. – 528 p. 24. Webster's New Collegiate Dictionary / Springfield, Mass. : G. & C Merriam Co, 1974. – 1536 p.

Ніка О.І., д. філол. н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛАТИНО-ПОЛЬСЬКА ПРОПОВІДЬ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII ст.: ДЗІЛОВСЬКИЙ – РАДИВИЛОВСЬКИЙ

На матеріалі проповідей А. Радивиловського проаналізовано польський вплив на розвиток ораторсько-проповідницького жанру староукраїнської літературної мови XVII ст.

Ключові слова: староукраїнська літературна мова XVII ст., барокова проповідь, польський вплив, А. Радивиловський.

На материале проповедей А. Радивиловского проанализировано польское влияние на развитие ораторско-проповеднического жанра староукраинского литературного языка XVII века.

Ключевые слова: староукраинский язык XVII века, барокковая проповедь, польское влияние, А. Радивиловский.

Polish influence on the development of the ukrainian oratorical homiletic gender of the XVII century is analyzed on the material of the Radivilovsky sermons.

Key words: Old literary Ukrainian language in the XVII century, baroque sermons, Polish influence, A. Radivilovsky.

В українській лінгвістиці проповідь XVII ст. була об'єктом окремих досліджень про барокову образність, експресивний

синтаксис, риторичну термінологію, особливості текстопобудови [Зелінська 2009, 59–69; Полюга 2000, 444–448; Чепіга 1996, 25–30]. Значним досягненням історичної текстології (наукова серія "Пам'ятки української мови") стала публікація "Ключа розуміння" І. Галятовського (Гал.) із передмовою І.П. Чепіги.

Різні аспекти польського впливу на українське казання висвітлювалися в ряді праць [Марковский 1894; Мацеевич 1870, 108–153; Характеристика 1875, 251–264], зокрема зіставлялися уявлення про людину в католицькій і православній проповіді XVII ст. [Корзо 1999]. Поза лінгвістичною увагою залишаються питання комплексного висвітлення польського, латинського впливів на розвиток жанру староукраїнської проповіді протягом XVII ст., розкриття її статусу в жанрово-стильовій систематичі літературної мови, оцінку нового типу проповіді з погляду барокової естетики слова, фрази.

Ранньобарокові проповіді постають уже з початку XVII ст. (Карпович Л. Казаньє двоє. Єв'є, 1615 (Карп.); Смотрицький М. Казаньє на чест(ь)ны(й) погребъ... Леонтія Карповича, 1620 (См.), проте їх функціонування традиційно відносять до 30-х рр. XVII ст. і пов'язують з іменем Петра Могили (Кр(с̃)тъ Хр(с̃)та Сп(с̃)тел# и каждого чл̃ка на казаню публичномъ (Мог.). Найбільшого поширення проповідь сягає в другій половині XVII ст. (І. Галятовський, А. Радивилівський, В. Ясинський, Л. Баранович). Безперечно, на її розвиток вплинули бароко, теорія і практика викладання в Києво-Могилянській колегії, поглиблення ідеї інтерактивності, що набула актуальності наприкінці XVI – XVII ст.

Загалом функціональне розширення староукраїнської літературної мови у другій половині XVI – XVII ст. засвідчено розвитком нових чи оновлених жанрів, зорієнтованих на інтерактивність: полеміки, Учительних євангелій і казань. В історичній лінгвістиці кожен із цих жанрів не набув окремого і повного висвітлення, як і не з'ясовувались питання про їх комплексну оцінку з погляду теорії історії літературної мови.

У цьому разі одним із перспективних напрямків функціонального дослідження є висвітлення зв'язку, стильової специфіки та дифузії проповіді порівняно з іншими жанрами і

стилями (передусім Учительними євангеліями та полемікою) у староукраїнській літературній мові другої половини XVI і XVII ст. Якщо для полемічних текстів цього періоду характерне апелювання до опонента зі спростуванням помилковості висловлених ним поглядів, суспільне реагування на тогочасне релігійне життя, то в Учительних євангеліях і казаннях полемічний аспект редукується. На відміну від Учительних євангелій, казання збільшували світський елемент, бароковість, які казnodія "вплітав" у канву релігійної інтерпретації, адресуючи її широкому колу реципієнтів. Після 30-х рр. XVII ст. полеміка або розвивається в контексті могилянської епохи, втрачаючи свої публіцистичні акценти, або поглинається бароковою проповіддю.

Вимоги до нової проповіді були сформульовані в гомілетичному трактаті І. Галятовського "Наука, альбо способъ зложення казання" (1659). Він обґрунтував основні принципи текстобудови, акцентував увагу на актуальному доборі "концептів" і бароковій образності. Так, у "Науці" з'ясовано особливості добору матеріалу проповідником: це передусім Біблія, патристичні твори, до яких активно долучалися тексти історичного, природничого характеру, що мали на меті задовольнити релігійну цікавість реципієнта і досягти спрогнозованого мовленнєвого впливу на нього. У передмові до "Науки" І. Галятовський популяризував написання проповіді, так розкриваючи образність назви свого трактату: Дл# тогw та# книга ключемъ с# называеть: же сщ#енникомъ до казан# двери w(т)мыкаеть, хиба кто самъ не схочеть и будетъ л#новатис#, той не напишетъ казан#, маючи тутъ такъ ясную науку, и такъ латвый способъ зложен# казан# (Гал.). Його передмова звернута і до "ляиков" (до світських людей), що свідчить про соціокогнітивні параметри казnodії: и дї#кwны и законники, и по школахъ студенти, albo д#кwве, и л#икове, иншыи люде свѣцкіи, которыи могутъ(ь) zostати дх#овными, чему жъ тыи молодыи и здорwвыи не мають до казан# заправоватис# дл# сп#сенї# своего и людского? Чему мають порожневати и часъ дармо тратити и порожневаньемъ своимъ Бг#а wбразжати? (Гал.).

З'ясування жанрово-стильових характеристик польського впливу в українських проповідях і простеження їх динаміки в

XVII ст. зосереджується на: визначеності структурних параметрів тексту (ексордин, нарація, конклюдія), популярності "концептів", які добиралися з "Римських діянь", "Гостинця" Ф. Дзіловського, "Великого зеркала". Часто українські проповідники взорують на латинських (Меффрета), польських (Петра Скаргу, Фому Млодзяновського) у плані барокових прийомів і засобів, пізнавальності, "народності".

Серед джерел, якими А. Радивилівський послуговувався під час написання своїх проповідей, що увійшли до стародрукованої збірки "Внєць Хсѣвъ" (1688), був польськомовний друк Ф. Дзіловського. Очевидно, що Францішек Дзіловський (1630–1681) належав до польського осередку францисканського ордену, що підтверджується в анотаційній назві до його праць, – bernardyn. Обидва проповідники, Ф. Дзіловський та А. Радивилівський, зверталися до Богородичної темататики, присвятивши цьому окремі збірки казань: Dzielowski F. Koronka Błogosławioncy Bogarodżice P. Maryey, z Siedmi boleści, y wylania krwi Syná Bożego uwita, a Siedmiae radości Mátki iego Przenaświetley przeplátaná Siekielowic, 1670; Радивилівський А. Огородокъ Маріи Богородицы, 1676.

У каталогах польських бібліотек зазначено декілька друків "Gościeniec prosty do nieba przeznaczonych przez Syna Bożego i świętych Jego Kochanków utorowany", що здійснені 1671 і 1733 рр. Текст Ф. Дзіловського передруковано в Бердичеві 1774 року, це видання зберігається у Відділі стародруків і рідкісних видань ЦНБВ.

За хронологічними межами другої половини XVII ст. А. Радивилівський орієнтувався на прижиттєві друки Ф. Дзіловського, передусім на його краківський друк 1671 року, тоді як пізніше бердичівське видання францисканця, видрукуване в Україні, виявилось доступним для зіставлення його використання українським казнодією.

Лаврський проповідник, А. Радивилівський, послідовно маркував глосами на полях перекладені ним частини з "Гостинця". Із нього він добирав "концепти", які, за переконаннями казнодії, найбільш ефективно розгортали вибрану тему в нарації (основній частині проповіді),

ілюстрували конкретний епізод із нецерковного життя. Приклад красномовно підтверджував істинність тези, що доводилася в казанні, і плавно переростав у підсумкову частину – конклюденцію. Казнодія не просто переповідав "концепт", а продумував тематичні і структурні аспекти "тексту в тексті", враховував комунікативну настанову, орієнтувався на когнітивну базу своїх реципієнтів. Схоластична освіченість і риторична майстерність часто брали гору над вузькоконфесійним статусом казання, а отже, зумовлювали активне проникнення в православну проповідь елементів, які визначали її різноманітність – поєднання непоєднуваного як атрибут барокової проповіді.

Зіставмо "концепти" "Гостинця" Ф. Дзіловського за виданням 1774 року з їх функціональним опрацюванням у "Вінці" А. Радивилівського. Один із таких "концептів" – історія про двох купців-приятелів, що розкриває тему казання про любов до ближнього: коли один купець узяв провину за нескосний ним злочин на себе, то інший натомість визнав винним себе, щоб звільнити приятеля і тим самим довести свою приязнь.

Казнодія часто залежав від польськомовного тексту, тому на різних мовних рівнях, передусім лексичному і синтаксичному, помітний польський вплив. Для прикладу наведемо початок цього "концепту" українською і польською мовами:

w двох(ъ) славных(ъ) купцахъ, которыи в(ъ) доброй з(ъ) собою жіючи прі#зни купл#ми себѣ выгажали, єдинъ в(ъ) Египтѣ мешкалъ, другій в Балдаху, той до Египту с# выбра(л), где w(г) прі#тел# свое(г) з(ъ) wхотою прин#тый, оутѣшенный, и wбдарованный зосталъ (В., 225 зв.).

o dwóch kupcach sławnych, ktorzy w dobrej przyiaźni żyąc kupiami sobie wygadali, ieden w Egipcie mieszkał, drugi w Baldachu. Ten do Egiptu się wybrał gdzie od przyjaciela swego chętnie przyjęty, ucieszony y ukontetowany (G., 316).

У діалогах, що мали живомовний характер, ще відчутніша залежність від польського тексту: ей слухайте, ани тамъ той ани сїи винень, але ямъ винень, ямъ власный забойца (В., 225 зв.). – ey słyżcie ani tamten, ani ten winien, ale ia winien, iam prawdziwy zaboyca (G., 316).

У проповіді А. Радивилівський маркує перехід до "концепту" висловленням: Що таким(ъ) с# wб#сн#ет(ъ)

прикладом, проте йому передуює розгорнуте питання, що активізувало увагу реципієнта: яко ж(ь) покажемь, же любимо ближн#гw свого, якъ самыхъ себе? Такъ гды егw оутрапен(ь)е за власное свое будемь мѣти. И егw в(ь) немь ратовати, самыхъ себе за негw на см рть выдавати, за найхвалебнѣйшую рѣчь предъ Бгомь будемь почитати (В., 225 зв.). Цим підкреслюється функціональна перспектива проповіді, її синкретичний характер з огляду на багатоплановість використання кола джерел, і не лише православних. Далі проповідник обрамлює наведений "концепт" за переповідністю, проте без уточнення, якого саме історика він переповідає: Пишетъ єдинъ з(ь) историкwвъ..., натомість ця вказівка є в Ф. Дзіловського.

Після "прикладу" А. Радивилівський знову повертається до основної теми проповіді про любов до ближнього, поєднуючи ці загальні міркування з конкретною ілюстрацією їх вияву в земному житті: Отожъ з(ь) того прикладу научитис# можемь(ь), же на той часъ любим(ь) ближн#го свого якъ самыхъ(ь) себе, гды егw въ оутрапен(ь)ю яком(ь) ратуєм(ь), и себе на смѣть за него предає(м), и на то(й) ча(с) показує(м) себе быт(и) правдивыми сѣнами Бжїими, бо мови(т) блжєнный Августынъ: нехай вси себе печатують знаменїємъ Кр(с̃)та Г(с̃)дн#, нехай вси гл҃ють Аминь (В., 225 б.–226).

Подібні введення в текст концептів повторюються і в інших проповідях А. Радивилівського (В., 261). Загалом вони характеризували барокове казання з погляду "поєднання непоеднуваного", проте узвичаювались у релігійному дискурсі, адресуючись православному слухачеві.

"Дієвість" прикладу і його витлумачення проповідником проникнуті зверненням до земного, людського виміру – до потенційної аудиторії, яка не тільки усвідомить Божу заповідь про любов до ближнього, але й у повсякденному житті наслідуватиме її. Характерна для бароко опозиція небесного і земного виступає як діалектична сутність, яку проповідник уміло спрямовує на глибоке усвідомлення і реальне застосування прихожанами.

У цьому разі схоластична вченість і риторична майстерність виступають універсальним виміром умілості проповідника, що

піднімаються над вузькоконфесійною характеристикою проповіді, основне призначення якої наставляти прихожан у вірі. Так, цитуванням блаженного Августина А. Радивилівський завершує перехід до конклюдії, а отже, добір авторів для цитування не стільки важив для проповідника, скільки доцільність цитованих слів у смисловому плані. Унаслідок цього розгортається непряма евіденційність (переповідність): в українському казанні цитуються Августин, Ієронім, які не були визнані святими у православній традиції.

Проникнення реалій того часу в релігійну сферу узвичаює нові сполуки слів: А. Радивилівського Іоан Богослов – "секретарь" неба, Іоан Хреститель – "маршалок" Господа, він скликає "вольный собор". Відповідно, український текст помережується полонізмами: владзу (Огор., 245) (від пл. władza) (Тим., 1, с. 104), сло(н)це (Огор., 621) (від пл. słońce), нендзh (В., 170 б.). від пл. ńędza (Тим, 1, с. 490), нен(ъ)дзному (В., 112 б) (від пл. ńędznie (Тим, 1, с. 490), хронен# (В, 157), оутрапіен# (В., 170, 170 б) (пл. utrapienie) (Тим., 2, с. 446), піен(ъ)кнїйшеє (В., 201), пієнкности (В., 201 б).

У граматичному плані А. Радивилівський послідовно репрезентує польський вплив, зокрема орудний предикативний у структурах із подвійними відмінками і словопорядок за латино-польським зразком.

Орудний предикативний набуває розвитку ще з українських казань першої половини XVII ст., узвичаюється і в А. Радивилівського: познаваеш(ъ) себе быти непотребны(м) рабо(м) и грѣшником(ъ) (В., 158); В(ъ) пон#т(ъ)ю всегw тогw твердыми суть (В., 161 б); свѣтъ сей естъ моремъ (В., 168 б).

Словопорядок за латино-польським зразком не тільки локалізується в "концептах", наведених із польськомовних джерел, але й за їх межами, в різних частинах проповіді.

У науковій лінгвістичній літературі з історії української мови зверталася увага на типологію словопорядку у староукраїнській мові. У дослідженнях відзначається, що "порядок слів актової мови XVI – XVIII ст., при її намаганні до монументальності і принциповому наслідуванні за польським зразком – латинської фразної структури, відбиває виразний нахил до закінчення великих фразних виразів (речень)

дієсловами в особових формах та інфінітивами" [Булаховський, 1977, 450]. У цей час особлива роль дієслова виражається в прикінцевій позиції речення-висловлення, що поширюється на дієприкметники та дієприслівники у складі утворюваних ними зворотів. Латино-польський словопорядок характеризується як когнітивна структура, що відтворювалась у текстах українських книжників.

Актуальне членування речення визначається мовленнєвою ситуацією, проте мають значення формальна структура, лексичне наповнення і смислова організація висловлення. Варіативність різних моделей словопорядку – традиційного, греко-візантійського, що передбачав позицію дієслова після підмета, і нового, латино-польського, що зумовлював кінцеву позицію дієслова в реченні, – створювала додаткові можливості для стилістичного нюансування повідомлюваного, що виявилось істотним для українського проповідництва.

Отже, барокова проповідь у староукраїнській літературній мові XVII ст. складалася під польським впливом. Слово "казання" (пл. *kazanie*) (Тим, 1, с. 354), як і "казнодій", "казнодія" (пл. *kaznodziej*, *kaznodzieja*) (Тим., 1, с. 355), входять в активний обіг українських проповідників із польської і в назви друків Л. Карповича, М. Смотрицького, П. Могили, і в рукописні тексти.

Разом із тим, характеризувати барокову проповідь як винятково "латино-польську" не доводиться, бо вона не стала її повтором, засвідчивши синтез греко-візантійських традицій із новими, латино-польськими впливами. Акцент на духовності, що часто співвідносять із греко-візантійськими традиціями, визначив специфіку української проповіді XVII ст. Культивована як шкільний жанр у Києво-Могилянській колегії, староукраїнська проповідь, на відміну від польської, не відображала актуальних для цього періоду політичних контрверсій. Виняток становлять п'ять рукописних "слів" А. Радивилівського, написаних "часу войны" з турками і татарами (Рад. Рук), хоча інші його рукописні проповіді за своїм змістом ближчі до Учительних євангелій.

Важливо відзначити, що настанови на інтерактивність, діалогічність, доступність і пізнавальність староукраїнської

проповіді XVII ст. засвідчили зближення писемної мови з усною, народною, орієнтованість і на книжників, і ширше – на "посполитих людей".

1. *Булаховський Л.А.* Українська мова. Вибрані праці : в 5-ти т. / Л.А. Булаховський. – К. : Наукова думка, 1977. – Т. 2. – 623 с.
2. *Зелінська О.Ю.* Інтродуктивний блок у структурі тексту барокової проповіді / О.Ю. Зелінська // Мовознавство, 2009. – № 6. – С. 59–69.
3. *Корзо М.А.* Образ человека в проповеди XVII в. / М.А. Корзо. – М. : Изд-во Института философии РАН, 1999. – 189 с.
4. *Марковский М.* Антоний Радивилловский, южнорусский проповедник XVII в. / М. Марковский. – К., 1894.
5. *Мацевич Л.* Польский проповедник XVII века езуит Фома Млодзяновский / Л. Мацевич // Труды КДА, 1870. – Т. 2. – С. 108–153.
6. *Полюга Л.М.* До джерел українського красномовства в релігійній проповіді (Іларіон – Галятовський – сучасність) / Л.М. Полюга // Християнство й українська мова. – Львів, 2000. – С. 444–448.
7. *Характеристика южнорусской схоластической проповеди в связи с проповедью западноевропейскою и польскою* // Руководство для сельских пастырей, 1875. – № 8. – С. 251–264.
8. *Чепіга І.П.* Початки барокового проповідництва в українському письменстві / І.П. Чепіга // Мовознавство, 1996. – № 6. – С. 25–30.

Умовні скорочення

В. – Радивилловський А. Вһнець Х̣с̣въ, К., 1688. – Ст.-др. ЦНБВ. Ш. Кир. 59.

Гал. – Галятовський І. Ключ розуміння / Підгот. І.П. Чепіга. К., 1985.

Карп. – Карпович Л. Казанье двоє. Єв'є, 1615. – Ст.-др. ЦНБВ, Ш. 4479.

Мог. – Могила П. Кр(̣с̣)тъ Хр(̣с̣)та Сп(̣с̣)тел# и каждого ч̣лка на казаню публичномъ. К., 1632. – Ст.-др. ЦНБВ, Ш. КДА, ВХІХ 7/356.

Рад. Рук. – Радивилловський А. Вһнець Х̣с̣въ. – Рукоп. ЦНБВ, Ш. 1, 5544-5546.

Огор. – Радивилловський А. Огородок Маріи Богородицы. К., 1676. – Ст.-др. ЦНБВ, Ш. Кир. 728.

См. – Смотрицький М. Казанье на чест(ь)ны(й) погребь... Леонтія Карповича, Вільно, 1620. – Ст.-др. ЦНБВ, Ш. Кир. 728.

Тим. – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст.: У 2 кн. К.; Нью-Йорк, 2002. Кн. 1–2. G. – Gościniec prosty do nieba życiem Syna Bożego i jego świętych kochanków utworowany przez o. Franciszka Dzielowskiego... w Berdyczowie, 1774. – ЦНБВ, Ш. In. 2998.

Нікітюк Т.В., асист., здобувач,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ВИНИКНЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ШУМУ В КОМУНІКАЦІЇ (на матеріалі турецької мови)

У даній статті розглядаються причини виникнення комунікативного шуму в комунікації. Визначено рівні, на яких виникає комунікативний шум, за допомогою прикладів проілюстровано наслідки комунікативного шуму в турецькому дискурсі.

Ключові слова: комунікативний шум, формально-змістовий рівень, інтерактивний рівень, онтологічний рівень та соціокультурний рівень.

В данной статье описываются причины возникновения шума в коммуникации. Рассмотрены уровни, на которых образуется коммуникативный шум, с помощью примеров показаны последствия влияния коммуникативного шума на коммуникацию.

Ключевые слова: коммуникативный шум, формально-семиотический уровень, интерактивный, онтологический уровень, социокультурный.

In the article the causes and the ways of forming of information noise are described. We consider the levels at which communicative noise is generated, with the help of examples we show the effect of the impact of communicative noise on communication.

Key words: information noise, formal and semiotic level, interactive level, ontological level, sociocultural level.

Останнім часом проблема комунікації привертає особливу увагу у зв'язку з розвитком комунікативних процесів у сучасному світі. У кінці XIX століття стало очевидним, що успішність існування в суспільстві та професійному середовищі залежить від правильної організації інформаційно-комунікативних потоків. Адже саме за допомогою комунікації відбувається функціонування та розвиток будь-якого суспільства, бізнесу, міждержавних відносин тощо. Одна з функцій комунікації – обмін інформацією між учасниками спілкування. Успішність передачі інформації та отримання очікуваних реакцій від адресата залежить від багатьох чинників

та правил, яких повинен дотримуватися мовець. Одним із таких чинників є комунікативний шум, який може спотворювати надіслану мовцем інформацію.

Актуальність дослідження визначається постійно зростаючою роллю спілкування в сучасному світі і зумовлена потребою дослідження комунікативного шуму, який є одним із елементарних компонентів будь-якого спілкування, але водночас у кожній етнічній мові виявляє свою специфіку.

Об'єктом даного дослідження є комунікативний шум, який може виникати у спілкуванні та спричиняти викривлення повідомлення, що призводить до непорозумінь між адресантом та адресатом.

Предметом дослідження є рівні, на яких відбувається комунікативний шум у турецькому діалогічному дискурсі.

Незважаючи на те, що у мовознавстві до проблеми комунікативного шуму звертається велика кількість дослідників: К. Шеннон, У. Еко, Р. Якобсон, А. Греймас, Ф.С. Бацевич, О.О. Селіванова, Ю.Д. Апресян, Н.Д. Арутюнова, Сиддик Акбайир, ця тема залишається малодослідженою з точки зору особливостей турецького дискурсу.

Новизна даної теми полягає в дослідженні причин виникнення комунікативного шуму в турецькому дискурсі.

Методологічною основою є прагматичний підхід, заснований на визнанні нерозривного зв'язку людини з мовними структурами, на основі якого, залежно від аспекту, що досліджується, використовувалися методи контент-аналізу та дискурс-аналізу.

У даній статті ми маємо намір встановити причини виникнення комунікативного шуму на різних етапах спілкування та встановити наслідки, які спричиняє комунікативний шум на перебіг спілкування, враховуючи всі особливості турецької мови та історично-культурні чинники турецького соціуму. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: з'ясування причин виникнення комунікативного шуму в турецькому дискурсі, виявлення та опис наслідків шуму у спілкуванні.

Проблема організації комунікативних процесів є досить актуальною в XXI столітті. Глобалізація та інформатизація

спричинили необхідність досліджень такого багатогранного феномену як комунікація. Адже вона є невід'ємною та важливою частиною життя кожної людини та здійснюється переважно в мовленнєвому спілкуванні, яке є необхідною умовою будь-якої діяльності людини.

Спілкування – сукупність зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), у яких відбувається обмін інформацією, досвідом, вміннями, навичками та результатами діяльності [Бацевич 2004, 32].

На обмін інформацією часто впливає комунікативний шум – порушення і/або деформації повідомлення, які утруднюють процес передавання або сприйняття інформації [Бацевич 2004, 61].

Поняття "шум" було впроваджено К.Е. Шенноном та В. Вівером у 1949 році та пов'язане з інформаційною моделлю комунікації, в якій сигнал проходив по каналу від адресанта до адресата. Науковці стверджували, що в комунікації існують три рівні проблем: технічна проблема – наскільки точно передане повідомлення; семантична проблема – наскільки точно передано значення; проблема ефективності – наскільки ефективним є отримане значення. Найбільшим недоліком цієї моделі було те, що в ній активним був лише адресант, а адресат відігравав лише пасивну роль одержувача повідомлення, тобто, у цій моделі не було зворотного зв'язку. Пізніше цю модель комунікації удосконалювали у свої працях такі вчені як: У. Еко, Р. Якобсон, А. Греймас.

У турецькому мовознавстві існує думка про те, що шум у міжособистісному спілкуванні виникає лише через недоцільне використання слів, погану вимову та наголос [Akbaug 2003; 162]. На нашу думку, така позиція не охоплює повний спектр причин виникнення комунікативного шуму. У нашому дослідженні ми спробуємо проаналізувати більш широкий спектр причин виникнення комунікативного шуму.

Наше спілкування ніколи не відбувається в ідеальних умовах, зазвичай, його супроводжують різні перешкоди. Іноді вони є настільки потужними, що заважають почути та зрозуміти співрозмовника.

На думку О.О. Селіванової, комунікативний шум може виникати на чотирьох рівнях: формально-змістовому, інтерактивному, онтологічному та соціокультурному рівнях [Селіванова 2011, 127].

На формально-змістовому рівні комунікативний шум виникає через зовнішні або механічні шуми (гамір, голосна музика, перешкоди на телефонній лінії), фонетичні – дефекти мовлення, неправильний наголос, тиха або навпаки, дуже голосна вимова.

- *'Yalnızca özetini oku!'* diye mırıldamış müdürün yardımcısı alçak sesle.

Söz alan memur bu sözlerini duymadan bütün raporunu okumaya başladı [Somay 1991, 16].

- *"Прочитай лише головне!" – пробурмотів тихим голосом помічник директора. Чиновник, який виступав, не почувши його слова, почав читати весь звіт.*

У поданому вище фрагменті, адресант, через невиразну вимову, не зміг досягти мети, яку він поставив на початку висловлювання.

Комунікативний шум на цьому рівні виникає також через нерозуміння використаної лексики, що призводить до непорозуміння та відхилення від теми розмови.

Наприклад:

A: Sence bu adam nasıl?

B: Felaket yakışıklı.

A: Hangi felaket?

B: Hiç bir. Diyorum evet, yakışıklı [Akbaşı 2003; 52].

A: На твою думку той чоловік гарний?

B: Страшенно гарний.

A: Що за біда?

B: Ніякої біди. Я кажу, що гарний.

У поданому фрагменті співрозмовник (А) неправильно зрозумів використане співрозмовником (Б) слово *felaket* (яке, крім значення *біда, катастрофа*, має значення *дивовижний*), через що співрозмовник був вимушений перепитати, що стало причиною відхилення від теми.

A: Alo. Merhaba sanım.

B: Merhaba.

A: (çatır çatır)Canım, öğle yemeğine gidecek misin?

B: Sence yemek kötü mü olacak?

A: Öğle yemeğine gidecek misin? diyorum ya.

B: haaa. Tabi ki [Somay 1991, 77].

A: Алло. Привіт любя.

Б: Привіт.

A: (у слухавці щось затріщало) Дорогенька, ти підеш обідати?

Б: Ти думаєш, що їжа буде поганою?

A: Я питаю, чи підеш ти обідати?

Б: Ааа, звичайно.

У даному випадку через перешкоди на телефонній лінії, адресант замість слова *öğle* (обід) почув омофон *öyle* (такий), що спричинило неправильне розуміння повідомлення.

На інтерактивному рівні комунікативний шум виникає через небажання продовжувати розмову одного з комунікантів, нерозуміння логіки адресанта тощо.

Yabancı genç sağ ayağını koydu boyacının sandığına. Sol kunduraya cila süren boyacı 'Gaç kızınız var ağabey?' – diye alttan yukarı baktı.

Genç adam şaşırmıştı; 'Evli değilim...' – dedi.

Boyacı boyalı cilalı parmaklarını posbıyığında gezdirdi: 'Hayır, onu demedim. Oyuncu kızları soruyorum. Sen tiyatıra patronu değil misin?'

Genç adam iyice şaşırmıştı: 'Yoo, ne münasebet!' dedi ve ayağını sandıktan çekti, caddeye yukarı çıkmaya başladı [Hüseyin 1994, 12].

Молодий іноземець поставив праву ногу на скриню взуттяра.

Швець, який щойно начистив до блиску лівий черевик клієнта, оглянувши його з голови до ніг, запитав: "Шановний, скільки у дівчат?"

Чоловік, здивувавшись, відповів: "Я не одружений..."

Швець, перебираючи забрудненими гуталіном пальцями свої довгі вуса, сказав: "Ні, я не про це питаю. Я питаю про актрис. Ти ж керівник театру, чи не так?"

Ще більше здивувався чоловік. – "Нііі, зовсім ні!" – відповів він та зняв ногу зі скрині, пішов уздовж проспекту.

У поданому фрагменті відбулося непорозуміння між учасниками спілкування через своєрідну логіку адресата, що є незрозумілою для адресанта, та небажання реципієнта продовжувати, з його точки зору, нецікаву розмову.

Наведемо ще один приклад, у якому один із учасників, через небажання вести розмову, вдається навіть до погроз:

Garip bir adam yerinden fırlayıp teleşla Silberman'nın yanına yaklaştı ve 'Bir şey soracağım, acaba....' – dedi.

– *'Uzak dur benden!' diye bağırdı Silberman. 'Biraz daha yaklaşırsan, elektrik veririm sana!'* [Somay 1991, 15].

Дивакуватий чоловік підхопившись з місця, звернувся до схвилюваного Сільбермана: *"Я ось що хотів запитати. Цікаво..."*

– *"Тримайся від мене подальше", – закричав Сільберман, "Якщо ти хоч трохи до мене підійдеш, я вдарю тебе струмом".*

На онтологічному рівні комунікативний шум виникає через втручання інших осіб у спілкування, що призводить до зміни адресата та теми розмови:

- *'Merhaba canım!'*
- *'Hoş geldin canım!'*
- *'Nerelisin şekerim?'*
- *'Bu şehirden çok bi memnun galacaksın, ciğerim...'*
- *'İlk mi geliyon bu şehere güççük beğ?'*

Genç adam kısa kaçamak karşılıklar veriyordu [Hüseyin 1994, 14].

- *"Доброго здоров'я, мій любий!"*
- *"Ласкаво просимо, мій любий!"*
- *"Звідки ти, мій солоденький?"*
- *"Тобі сподобається в цьому місті, мій милий..."*
- *"Ти вперше в цьому місті, маленький пане?"*

Молодий чоловік коротко відповідав на всі запитання.

На соціокультурному рівні комунікативний шум відбувається через незнання або ігнорування правил, моральних цінностей певної культури чи субкультури, правил ділового чи повсякденного етикету у певному соціумі.

Henüz yıkadığı çataşlırları dallara asıyordu. Sıvanmış kolları, bileklerinden itibaren bembeyazdı.

Beni görünce, gene o yabani geyik tavırları... Gene o, ağaçların arasında saklanmalar koşmalar. Dönüp arkaya bakmalar...

– *Neden kaçyorsun? Benden korkacak ne var? Dur bakalım. Ben sana kötülük edecek değilim.*

Bir an durdu. Ve ağacın arkasına çömeldi. Yaklaşıyorum...

– *Aman, etme, güzel gardeşim, olmaz. Halam görür...*
[Karaosmanoğlu 1999, 79].

Вона все ще розвішувала білизну на гілках. З під засуканих рукавів виднілися її білосніжні руки.

Як тільки вона мене побачила, немов дика оленця... Знову почала втікати від мене, ховаючись за деревами. Іноді, щоб подивитися на мене, оглядалась...

– *Чому ти втікаєш? Чому ти мене боїшся? Зачекай, зупинись. Я не зроблю тобі нічого поганого.*

Несподівано вона зупинилась і присіла за деревом. Коли я майже підійшов до неї, дівчина почала благати:

– *О Боже, не роби цього, брате. Не можна. Моя тітка може побачити...*

У даному фрагменті комунікативний шум виник через незнання правил турецького соціуму, в якому дівчина не може розмовляти з чоловіком наодинці.

Результат здійсненого дослідження продемонстрував, що комунікативний шум, інколи незалежно від причин його виникнення, може мати однакові наслідки для процесу комунікації, а саме: неправильне розуміння повідомлення через дефекти мовлення, поганий зв'язок, неправильний вибір слів, помилки в побудові повідомлення, нелогічність; припинення комунікації, через небажання продовжувати розмову одного з учасників спілкування чи ігнорування правил поведінки турецького соціуму.

Представлений аналіз причин та наслідків виникнення комунікації дозволяє виробити рекомендації для подолання непорозумінь між співрозмовниками, покращення ефективності спілкування, оптимізації взаємозв'язку та співробітництва між комунікантами. Перспективним у цьому напрямі видається подальше дослідження впливу комунікативного шуму на міжособистісне спілкування з урахуванням невербальних засобів комунікації та аналіз їх взаємодії з вербальними засобами в момент виникнення комунікативного шуму.

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики [підручник] / Ф.С. Бацевич. – [2-е видання] – К.: Академія, 2009. – 375 с.
2. Селіванова О.О. Основи мовної комунікації [підручник] / О.О. Селіванова. – Черкаси : Чабаненко Ю.А., 2011. – 350 с.
3. *Hüseyin Hasan*. Bıyıklar konuşuyor/ Hasan Hüseyin. – Ankara: Bilgi yayınevi, 1994. – 240 s.
4. *Karaosmanoğlu Yakup Kadri*. Yaban [roman] / Yakup Kadri Karaosmanoğlu. – İstanbul: İletişim, 1999. – 262 s.
5. *Sıddık Akbayır* Yazılı ve sözlü anlatım bozukları / Akbayır Sıddık. – Ankara: Akçağ, 2003. – 256 s.
6. *Somay Bülent Asker kaçacağı*/ Bülent Somay. – İstanbul: Metis yayınları., 1991. – 178 s.

Ніколаєва Т. Д., асп.,

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича

МІФОЛОГЕМИ У БРИТАНСЬКОМУ ВИБОРЧОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі текстів ЗМІ)

У статті проаналізовано особливості британських політичних міфологем концепту "вибори", визначено їхні основні характеристики та маніпуляційний потенціал

Ключові слова: вибори, передвиборча кампанія, політичний дискурс, міфологеми, ідеологеми

В статье рассматриваются особенности политических мифологем концепта "выборы", определяются главные характеристики мифологем и их манипулятивный потенциал

Ключевые слова: выборы, избирательная кампания, политический дискурс, мифологеми, идеологеми.

In the present article the peculiarities of the british political mythologems of the concept "elections" are considered and their main characteristics and manipulation potential are defined.

Key words: elections, election campaign, political discourse, mythologems, ideologems.

Метою агітаційних політичних текстів є спонування виборців прийти і проголосувати за певну партію чи кандидата. Під агітаційними політичними текстами ЗМІ розуміємо сукупність текстів певної передвиборчої кампанії, у яких

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики [підручник] / Ф.С. Бацевич. – [2-е видання] – К.: Академія, 2009. – 375 с.
2. Селіванова О.О. Основи мовної комунікації [підручник] / О.О. Селіванова. – Черкаси : Чабаненко Ю.А., 2011. – 350 с.
3. *Hüseyin Hasan*. Bıyıklar konuşuyor/ Hasan Hüseyin. – Ankara: Bilgi yayınevi, 1994. – 240 s.
4. *Karaosmanoğlu Yakup Kadri*. Yaban [roman] / Yakup Kadri Karaosmanoğlu. – İstanbul: İletişim, 1999. – 262 s.
5. *Sıddık Akbayır* Yazılı ve sözlü anlatım bozukları / Akbayır Sıddık. – Ankara: Akçağ, 2003. – 256 s.
6. *Somay Bülent Asker kaçacağı*/ Bülent Somay. – İstanbul: Metis yayınları., 1991. – 178 s.

Ніколаєва Т. Д., асп.,

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича

МІФОЛОГЕМИ У БРИТАНСЬКОМУ ВИБОРЧОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі текстів ЗМІ)

У статті проаналізовано особливості британських політичних міфологем концепту "вибори", визначено їхні основні характеристики та маніпуляційний потенціал

Ключові слова: вибори, передвиборча кампанія, політичний дискурс, міфологеми, ідеологеми

В статье рассматриваются особенности политических мифологем концепта "выборы", определяются главные характеристики мифологем и их манипулятивный потенциал

Ключевые слова: выборы, избирательная кампания, политический дискурс, мифологеми, идеологеми.

In the present article the peculiarities of the british political mythologems of the concept "elections" are considered and their main characteristics and manipulation potential are defined.

Key words: elections, election campaign, political discourse, mythologems, ideologems.

Метою агітаційних політичних текстів є спонування виборців прийти і проголосувати за певну партію чи кандидата. Під агітаційними політичними текстами ЗМІ розуміємо сукупність текстів певної передвиборчої кампанії, у яких

визначається наявністю мовних і текстових одиниць, які через зміну векторів політичних, економічних і соціальних формацій можуть змінювати свій зміст в межах різних текстів. Засобами локалізації агітаційних передвиборчих текстів виступають час і простір виборчої кампанії, її зміст і ситуація, яка характеризується позиціями *адресанта*, що має свої політичні цілі, і *адресата*, який робить свій політичний вибір. Структура передвиборчої кампанії дозволяє виокремити предикат "позиціонування" та інші елементи (*суб'єкт, адресат, контрагент, ціль і антиціль*), оскільки сутність передвиборчої кампанії може бути презентована як захист інтересів адресата. Це дає можливість виявити ключові знаки передвиборчої кампанії, які ми називаємо в нашому дослідженні ідеологемами та міфологемами, а також проаналізувати оформлення й об'єднання цих знаків певними мовними стратегіями і тактиками.

Метою даного дослідження є аналіз агітаційних передвиборчих дискурсів британських ЗМІ, які виконують функцію епістемологічної трансформації: сприяють зміні старого досвіду і перегляду звичних концепцій. Розвиток елементів схеми "британський політичний істеблішмент – ЗМІ – аудиторія ЗМІ" серйозно сприяв складанню фреймових комунікативних ситуацій зрілого постмодерну.

Нами були виявлені загальні риси британських політичних текстів ЗМІ, зокрема:

- специфічне відношення колективної свідомості до феномену *відчуття духу часу* (*zeitgeist'a*), "привидів минулого";
- наявність трьох обов'язкових груп елементів – політичних, соціальних і комунікативних;
- сприйняття сучасних міфологем не "як принципово нових", але як "нових за рівнями втілення технологій" та перетворення їх на історико-політичний процес. Це, у свою чергу, відрізняється від дискурсу тетчеризму, оскільки тетчеризм існував як змістовний ідеологізований дискурс і сьогодні є неповторним, у той час, як сучасний політичний дискурс має здатність до самовідтворення у свідомості носіїв у формі перцептивного фрейму під час зіткнення з елементами тієї чи іншої ситуації в соціально-політичному полі;

- функціонування міфологем за принципом стереотипу, фрейму як фону і бекграунду, медіависвітленню подій у публічній сфері та їх самовідтворення за принципом "привидів минулого";

- подібних симптомів політичної реакції: підвищення рівня електоральної апатії, робота суспільних комісій, велика кількість журналістських реакцій і потім маса академічних розвідок із проблем та сутності ситуації [Бордунова 2011, 301].

Сьогодні пропаганда з комплексом інститутів і розвиненою системою технологій роботи з дискурсом новин, можливо, представляє найбільш суттєву загрозу старій демократії Великобританії, підриваючи в суспільній свідомості відразу декілька панівних демократичних інститутів: вільних і незалежних загальних виборів, правління як колегіального органу прийняття ключових стратегічних рішень про розвиток суспільства, парламенту як репрезентативного і контролюючого органу, преси як четвертої влади – і представляє на сьогоднішньому етапі фундаментальну загрозу майбутній британській демократії, що може розцінюватися як виявлення падіння публічної сфери.

Вербалізація концепту "ВИБОРИ" проектується на базову семіотичну опозицію політичного дискурсу "свої - чужі", репрезентованого за допомогою міфологем, і має архетипний характер. Міфологеми у передвиборчій кампанії використовувалися у двох ракурсах: традиційному і сучасному. До традиційних передвиборчих міфологем віднесемо: міфи про легендарних політичних особистостей, прецедентні висловлювання, історіографія політичної партії, міфологеми – антропоніми (міфи-образи чи міфи-фрейми), міфи -ідилії, міфи -жахи. Так, поширеними у британських агітаційних політичних текстах виявилися прецедентні висловлювання відомих особистостей:

а) висловлювання про політичних лідерів минулого:

- *Margaret Thatcher in the 1980s changed the private sector, which was comparatively easy. Cameron is going for the public sector, which fights its corner like a rat in a sack* [4] Вживання міфологеми *Margaret Thatcher* (Маргарет Тетчер), зокрема, представниками консервативної партії відтворює певні асоціативні ідеологеми у британців. Тетчер проявила себе як рішучий політик і лідер держави. "Тетчеризм – унікальний. Щоправда, не як сукупність

ідей, а як єдиний у своєму роді "ізм", що виник на основі імені британського прем'єр-міністра. Ніхто, окрім Маргарет Тетчер, особисто не вплинув так сильно на уряд мирного часу. Тетчеризм – швидше стиль, ніж ідеологія".

б) міфи-образи, міфи- фрейми (певні фрагменти біографічних даних, особливе ставлення лідера до чогось):

- *"My moral frame of reference is clearly a Judaeo-Christian one. My ethics are not insulated at all from **the world of faith and organised religion**. I think that **fundamental concepts of tolerance, of compassion, of love for your neighbour** run very deep in our culture but they are also intimately bound up with our **Christian heritage**. In fact, I'm very sort of proud of the fact that some of that ethos I very much espouse. You know, many members of my family are very religious and I have a great deal of admiration for the **strength of their faith**" [5].*

В основі таких міфологем закладено поняття логіко-філософської та лінгвокультурних категорій толерантності, що становить протилежний полюс агресивності чи конфліктності – це ті самі начала у людини – Добро і Зло, протиставлення яких виявляється у будь-якому виявленні людської діяльності. Ідеологеми *fundamental concepts of tolerance, of compassion, of love for your neighbour, Christian heritage, strength of their faith*" володіють сугестивним потенціалом. Ілюкативною метою даного мовленнєвого висловлювання є створення образу порядного, чесного та вірного християнина, якого не зможе проігнорувати читач. У даному висловлюванні відбувається поєднання двох смислів: з одного боку, Нік Клегг застосовує тактику самовиправдання – заперечення негативних суджень про нього типу: *he was an atheist, Nick Clegg appears to have undergone a rapid conversion* [4]. Використовуючи позитивно марковані ідеологеми, які апелюють до людських цінностей *faith and organised religion*, лідер виправдовує себе, а з другого боку, він наводить приклади своєї релігійної сім'ї. Лексеми *proud, religious, admiration for the strength of their faith* сприяють ефективності сприйняття, підкріплюють своє повідомлення активізацією сугестивності, впливаючи, таким чином, не тільки на раціональні структури свідомості, але й апелюючи до їхньої підсвідомості.

в) афоризми представників британського істеблішменту:

*"It is **disaster politics** to assume otherwise."*

He added: *"We know that it was the **disaster politics** response to the killing of Jamie Bulger that led to a massive upswing in the number of children in prison or **prison-like secure accommodation**[6].*

г) висловлювання, афоризми грецьких філософів:

"It is the punishment of the wise, who refuse to take part in government, to live under the government of worse men." Plato said that.

Характерними рисами таких політичних максим є парадоксальність, образність, виразність форми і змісту. Афоризми такого типу містять імпліцитний модус повинності, що розгортається у вигляді певного розумового висновку. Асоціація британського суспільства з іменами відомих античних філософів сприяє позитивному відтворенню асоціацій знань, розуму, сили та істини. Апеляція до такої міфологеми свідчить про відсутність харизматичного лідера, сильної особистості у правлінні країною:

*- The Greek philosopher believed **society should be ruled over by the 'philosopher kings'**, a trained sect of experts at the peak of their physical and mental powers, who could tell the people what's best for them. It is, of course, an immensely dangerous and undemocratic idea.*

д) висвітлення основних політичних принципів та ідей:

У передвиборчому агітаційному дискурсі ліберал-демократичної партії тісно переплітаються ідеологеми традиції й сучасності, які апелюють до загальнолюдських, державних, суспільно-політичних цінностей:

***"The Liberal Democrats exist to build and safeguard a fair, free and open society, in which we seek to balance the fundamental values of liberty, equality and community, and in which no-one shall be enslaved by poverty, ignorance or conformity. We champion the freedom, dignity and well-being of individuals ...We believe that the role of the state is to enable all citizens to attain these ideals, to contribute fully to their communities and to take part in the decisions which affect their lives...We believe that each generation is responsible for the fate of our planet and, by safeguarding the balance of nature and the environment, for the long term continuity of life in all its forms"**[6].*

За допомогою міфологем із ідеологемами традиції й сучасності, якими в даному реченні є зарядження, навіювання

та переконання, і відбувається мовленнєвий вплив. Автор володіє величезним емоційним зарядом і вміє передати емоційний настрій аудиторії, змусивши її, тим самим, реагувати на свій виступ у потрібному напрямку. Вживання анафори *We champion the freedom, dignity and well-being of individuals ...We believe that the role of the state is to enable all citizens to attain these ideals, to contribute fully to their communities and to take part in the decisions which affect their lives...We believe that each generation is responsible for the fate of our planet and, by safeguarding the balance of nature and the environment, for the long term continuity of life in all its forms* переконує читача у правильному виборі і сприймається як успішний інтелектуальний вплив на свідомість людини, в результаті чого він сам приходить до думки, що вчинок, який вимагається від нього, йому справді необхідний.

д) репрезентація політичної програми

- *Now, at the general election it was crucially important to see our liberal tradition again confirmed as the growing force in politics:*

· *our championing of the individual and the community over the vested interests of the state;*

· *our defence of human rights and fundamental civil liberties* [3].

е) міфологеми, які апелюють до суспільних подій минулого:

- *Although some would like to turn the clock back, we live in an increasingly **diverse society**, which is both **multicultural and multidenominational**. A **diverse society means a greater diversity of views** - which is healthy and we should welcome it. Go back to the 1950s and you might find a greater moral consensus, but it was also a decade of stifling conformity* [2].

Gordon Brown: *"I've got a wonderful family. Sarah and I, we're, we're a modern love story. We have been very fortunate. She is beautiful, she's elegant, she's compassionate, she's dignified, I'm very, very proud of her. And we've had to go through quite a few difficulties. And therefore to come through that and to be even strong, I mean it's my admiration for her, my love for her just grows and grows every day. We, I feel very fortunate indeed"* [4].

ж) міфи-жахи

*Accusing the Tories of a "**macho, tub-thumping masochistic approach**" to cuts, he said: "They keep banging on about a*

timetable because they don't have a plan. We want to turn this on its head. We are not fixated on a timetable. It will happen at a time when it is most sensible economically [5].

Таким чином, аналіз передвиборчого агітаційного дискурсу у Великобританії підтвердив процес міфологізації політичної комунікації: кожна партія позиціювала свої політичні погляди й передвиборчу програму, орієнтуючись на декілька варіантів міфів, впливаючи на свідомість читачів. Наявність гри як міфологічного підґрунтя змагань представляє собою феномен соціально-політичного протистояння. Метою такої гри є право формувати суспільну думку, що забезпечує успіх у досягненні влади. Позитивний результат такої гри залежить від того, наскільки лінгвістично міцно міфологеми імпаکتів втілені у політичний дискурс ЗМІ, наскільки збалансованими виявилися мовні засоби впливу і наскільки послідовно організована мовна атака на когнітивні можливості соціуму.

1. *Бордунова С.С.* Современные стратегии британской политической коммуникации. – М.: Товарищество научных изданий КМК, 2010. – 423 с.
2. *Олеянич А.В.* Презентационная теория дискурса: Монография. – М.: Гнозис, 2007. – 407 с.
3. <http://hounslowlibdems.org.uk/pages/policy.html>
4. www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/jul/15/higher-education-graduate-tax
5. www.ekklesia.co.uk/node/11910
6. [www.politics.co.uk/news/opinion-former-index/legal-and-constitutional/clegg-ministers-fuelling-hatred-\\$1254852.htm](http://www.politics.co.uk/news/opinion-former-index/legal-and-constitutional/clegg-ministers-fuelling-hatred-$1254852.htm)

Огієнко І.С., к. філол. н., м. н. с.,
ІМФЕ ім. М.Т. Рильського

ДИСКУРСИВНІ СЛОВА ТУРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ ЯК ВИРАЗНИКИ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ МОВЦЯ (на матеріалі болгарської мови)

Стаття присвячена дослідженню дискурсивних слів турецького походження з позиції їхнього впливу на суб'єктивне ставлення мовця до змісту висловлення. Проаналізовано різні підходи до опису значення дискурсивних слів.

timetable because they don't have a plan. We want to turn this on its head. We are not fixated on a timetable. It will happen at a time when it is most sensible economically [5].

Таким чином, аналіз передвиборчого агітаційного дискурсу у Великобританії підтвердив процес міфологізації політичної комунікації: кожна партія позиціювала свої політичні погляди й передвиборчу програму, орієнтуючись на декілька варіантів міфів, впливаючи на свідомість читачів. Наявність гри як міфологічного підґрунтя змагань представляє собою феномен соціально-політичного протистояння. Метою такої гри є право формувати суспільну думку, що забезпечує успіх у досягненні влади. Позитивний результат такої гри залежить від того, наскільки лінгвістично міцно міфологеми імпаکتів втілені у політичний дискурс ЗМІ, наскільки збалансованими виявилися мовні засоби впливу і наскільки послідовно організована мовна атака на когнітивні можливості соціуму.

1. *Бордунова С.С.* Современные стратегии британской политической коммуникации. – М.: Товарищество научных изданий КМК, 2010. – 423 с.
2. *Олеянич А.В.* Презентационная теория дискурса: Монография. – М.: Гнозис, 2007. – 407 с.
3. <http://hounslowlibdems.org.uk/pages/policy.html>
4. www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/jul/15/higher-education-graduate-tax
5. www.ekklesia.co.uk/node/11910
6. [www.politics.co.uk/news/opinion-former-index/legal-and-constitutional/clegg-ministers-fuelling-hatred-\\$1254852.htm](http://www.politics.co.uk/news/opinion-former-index/legal-and-constitutional/clegg-ministers-fuelling-hatred-$1254852.htm)

Огієнко І.С., к. філол. н., м. н. с.,
ІМФЕ ім. М.Т. Рильського

ДИСКУРСИВНІ СЛОВА ТУРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ ЯК ВИРАЗНИКИ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ МОВЦЯ (на матеріалі болгарської мови)

Стаття присвячена дослідженню дискурсивних слів турецького походження з позиції їхнього впливу на суб'єктивне ставлення мовця до змісту висловлення. Проаналізовано різні підходи до опису значення дискурсивних слів.

Ключові слова: дискурсивні слова, висловлення, мовець, прагматика, семантика.

Статья посвящена исследованию дискурсивных слов турецкого происхождения с позиции их влияния на субъективное отношение говорящего к содержанию изречения. Проанализированы различные подходы к описанию значения дискурсивных слов.

Ключевые слова: дискурсивные слова, изречение, говорящий, прагматика, семантика.

The article is devoted to the research of discourse words of Turkish origin from the point of their influence on the subjective attitude of the speaker to the content of sentences. Different approaches to describe the meaning of discursive words is analyzed.

Key words: discursive words, sentences, speaking, pragmatics, semantics.

Посилення зацікавленості до вивчення дискурсивних слів пов'язане, по-перше, з розвитком антропоцентрично орієнтованого підходу до вивчення мовних явищ, у центрі якого знаходиться людина, та її ставлення до дійсності й адресата, а по-друге, з появою нових аспектів в описі мови. Термін "дискурсивні слова" кальковано з французького *mots du discours*, що вперше був ужитий у роботах О. Дюкро та А. Кюльолі на позначення одиниць різної категоріальної приналежності. Особливість дискурсивних слів зумовлена їхнім місцем у мовній системі: вони об'єднуються в окрему групу слів на основі спільних морфологічних, синтаксичних, прагматичних і комунікативних ознак. З одного боку, їм властиві ознаки повнозначного слова, вільна сполучуваність з іншими словами, наявність граматичного значення, релятивна функція, здатність за певних умов виконувати функцію слів-речень, а з іншого боку, їм притаманні риси неповнозначних слів, вони не мають номінативного значення, не поділяються на морфи, не функціонують як члени речення [Леденев 2008, 34].

Дискурсивні слова "не мають денотата в загальноприйнятому значенні – як основи семантичного значення; їхні значення непередметні, залежать від ситуативних і контекстуальних факторів, тому їх можна досліджувати тільки

через функціонування" [Дискурсивные слова 1998, 5]. Дискурсивні слова встановлюють відношення між двома (і більше) складниками тексту. Вони відображають процес взаємодії мовця і слухача (адресанта і адресата), виражають істинні й етичні оцінки, думки мовця, його наміри, емоції, співвідносять, порівнюють і протиставляють різні висловлювання мовця чи мовців один з одним та ін. [Путеводитель 1993, 7]. Особливість дискурсивних слів полягає в імпліцитному повідомленні про щось додаткове, що експліцитно не виражене у висловленні [Николаева 1985, 13]. Думка про те, що дискурсивні слова не мають власного значення, а вони тільки "заповнюють проміжок у мовленнєвому ланцюгу" [Новий граматический путеводитель Вебстера 1995, 169], властива лише для початкового етапу їх вивчення. Сьогодні мовознавці критично ставляться до такої характеристики слів цього виду.

Термін "дискурсивні слова" порівнюють із модальними словами у розумінні В.В. Виноградова, тому що значна їх частина є виразниками суб'єктивної модальності. В.В. Виноградов виокремлює їх в особливу структурно-семантичну групу слів, які знаходяться ніби в іншій граматичній площині порівняно з іншими складниками висловлювання [Виноградов 1986, 594]. Він характеризує їх як слова, що не мають самостійного значення, а "надають головним чином додаткових відтінків для значень інших слів чи служать для вираження різних граматичних (а відповідно, й логічних, і експресивних) відношень" [Виноградов 1986, 520].

Із розвитком нових підходів до вивчення мовних явищ у межах функціонального синтаксису, семантики, прагматики, когнітивістики і комунікативної лінгвістики уявлення про дискурсивні слова розширилися. Змінилися критерії їх виокремлення, що призвело до збільшення їх кількості. З'явилися нові підходи до їх дослідження. Семантика стала невід'ємною частиною лінгвістичних теорій. Розвиток семантично орієнтованих підходів до вивчення дискурсивних слів дав змогу описувати їх за тією ж схемою, що й повнозначні слова. Поширення набув погляд про те, що дискурсивні слова мають лексичне значення [Николаева 1985, 23; Борисова 1990,

114, Яцюк 1976, 99], яке характеризується своєрідністю та рухомістю [Киселев 1997, 8]. Виокремлення у слів такого виду лексичного значення відповідає "характеристиці мовного знаку як двосторонній одиниці, що становить єдність плану вираження і плану значення" [Яцюк 1976, 99, Стародумова 1997, 10]. Підтвердженням цього є те, що різні дискурсивні слова по-різному впливають на значення висловлювання. Наприклад, висловлюванню з однаковим пропозиціональним змістом – (а) *Біля той дойде*. Навіть він прийшов. (б) *Барем той дойде*. Хоч він прийшов (в) *Анджак той дойде*. Саме він прийшов – дискурсивні слова *біля*, *барем* і *анджак* надають індивідуальних значень. Для кожного з цих висловлювань можна розширити контекст, що визначається відмінностями в семантиці відповідних дискурсивних слів: (а) всі прийшли і він також, хоча того, що він прийде, ніхто не очікував; (б) ніхто не прийшов, крім нього; добре, що він прийшов; (в) прийшов він, а не хтось інший.

Поширення набув логічний метод дослідження дискурсивних слів. За своєю логічною природою слова поділяються на предикати і квазіпредикати. Серед квазіпредикатів виділяють групу операторних слів "що виражають значення, близькі до значень елементів мови логіки" [Богуславський 1997, 35]. Термін "оператор" вживає і Д. Пайар [Пайар 1997, 589], розглядаючи дискурсивні слова як маркери абстрактної операції, а контексти їх уживання як операнди. Операторні слова "показують, які операції треба зробити над операндами..., щоб отримати значення висловлювання" [Апресян 1995, 61]. "Саме вони є тими семантично активними словами, які різними шляхами впливають на значення інших слів" [Апресян 1995, 61]. За цим підходом дискурсивні слова характеризують як такі, що мають валентну структуру, а частини семантичної та синтаксичної структури висловлювання вважаються актантами, які заповнюють валентності дискурсивних слів. Із розвитком логічного підходу з'явилися поняття шкали та градування, які відіграють важливу роль у формулюванні значення частини дискурсивних слів, бо характеризують їх із погляду поняття міри ознаки. Міру ознаки визначають за допомогою шкали, впорядкованої від майже

нульового ступеню до надмірного з наявністю різних проміжних значень. Характерною ознакою шкали, яка репрезентує вияв ознаки дискурсивних слів є те, що в мові зафіксовані лише відхилення від норми у той чи інший бік. Середня частина шкали "власне норма" лексично не представлена. Недосягнення норми і перебільшення норми, відповідно, можуть додатково градуватися. До дискурсивних слів із такими характеристиками належать інтенсифікатори, які характеризують ступінь властивості, ознаки, стану тощо, інтенсивність дії і вказують на велику – *бая, хептен* – чи малу – *барем* – ступінь, та квантифікатори, які визначають кількісну характеристику об'єктів, суб'єктів, дій, ситуацій тощо – *анджак, баш, таман, хеле*.

Дискурсивні слова вивчали у межах теорії актуального членування речення. Провідною стала орієнтація на вивчення дискурсивних слів не в реченні, а у висловлюванні, що призвело до виявлення зв'язку між комунікативною структурою висловлювання – його поділом на тему і рему. Це сформувало стратегію опису ситуації мовцем і механізм її осмислення адресатом. Незначна частина дискурсивних слів може бути показниками тільки теми, інші – тільки реми, а треті (таких більшість) можуть маркувати, залежно від конкретного випадку, або тему, або рему. Наприклад, *Анджак аспирина и аналгина* [тема] *са чиста химия*. Зазвичай, висловлювання починається з теми і закінчується ремою. Рема містить відповідь на імпліцитне питання, яке міг би поставити адресат до попереднього висловлювання, щоб почути те, про що повідомляється у ремі наступного. *Защито по закон въпросът трябва да се реши анджак чрез един месец* [рема, що є відповіддю на ймовірне запитання *Протягом якого часу слід розв'язати це питання?*].

У розвитку опису дискурсивних слів важливу роль відіграла теорія пресупозиції. Дискурсивні слова фактично "є носіями пресупозицій, виразниками фону знання у згорнутому вигляді" [Яцюк 1985, с. 50]. При дослідженні дискурсивних слів необхідно враховувати насамперед прагматичні пресупозиції, які базуються на умовах ефективності мовленнєвого акту, оцінці мовцем загального фонду знань, інформативності,

особливостях характеру, поглядів, думок, інтересів тощо, і семантичні пресупозиції, які полягають у встановленні відношень між частинами висловлювання [Падучева 1996, с. 235]. Наприклад, у висловлюванні *Искам да говоря анджак с Вас. Хочу поговорити саме з Вами* семантична пресупозиція полягає в тому, що суб'єкт висловлювання відомий, поряд із ним є інші подібні, а прагматична пресупозиція виокремлює те, що мовець акцентує увагу на важливості суб'єкта для даної ситуації. Теорія пресупозиції дозволяє виявити конкретне значення окремого слова шляхом виокремлення компонентів значення. Невід'ємним елементом теорії пресупозиції є поняття асерції. Наприклад, у висловлюванні *Тя чат-пат пристига навреме. Вона рідко приходить вчасно* дискурсивне слово *чат-пат* впливає не на пресупозицію [вдало розраховує час], а на асерцію [не запізнюється]. Ні пресупозиції, ні асерції не є обов'язковими елементами значення дискурсивних слів [НОСРЯ 2003, 42].

Дискурсивні слова є показниками прагматичної інформації висловлювання. На думку О. Падучевої, семантику і прагматику розмежувати важко [Падучева 1985, 221], А. Вежбицька, у свою чергу, вважає, що межі між семантикою і прагматикою взагалі не існує [Вежбицкая 1999, 7]. Оскільки прагматика, за визначенням Р. Столнейкера, "це наука, що вивчає мову у її відношенні до тих, хто її використовує" [Столнейкер 1985, 419], то прагматичні функції дискурсивних слів належать до "організації процесу комунікативного впливу" [Кобозева 1992, 158]. Базовими поняттями прагматики є мовленнєвий акт і контекст, у якому вони реалізуються. "Взаємодія мовленнєвих актів і контексту формують основний стрижень прагматичних досліджень, а формулювання правил цієї взаємодії – їх основне завдання" [Падучева 1985, 7]. У мовленнєвому акті розрізняють дві складові частини. Опис певної події становить диктум, або пропозицію (суб'єктно-предикатна група висловлювання). З іншого боку, висловлювання з однаковим диктумом можуть відрізнятися одне від одного за метою висловлювання (розповідь, запитання, спонування), ставленням мовця до висловленої думки тощо. Сукупність цих значень модифікують основний зміст

висловлювання і складають його модус. Прагматичний підхід спрямований насамперед на вивчення цих додаткових значень [Гак 1982, 12].

Із прагматичної точки зору дискурсивні слова передають ставлення мовця до дійсності та змісту висловлювання [Николаева 1985, 7; Апресян 1995, 136]. Ставлення мовця до дійсності за допомогою дискурсивних слів може бути виражене двома видами оцінювання: оцінювання за кількісним критерієм і оцінювання за критерієм бажаності/ небажаності. Кількісний критерій вказує на значну чи незначну кількість того, про що йдеться, з погляду мовця. Наприклад, висловлювання *Дойдоха барем 5 човека. Прийшло принаймні 5 осіб і Дойдоха чак 5 човека. Прийшло аж 5 осіб* описують одну ситуацію, у якій змінюється оцінювання дійсності мовцем. У першому висловлюванні мовець оцінює кількість присутніх як незначну, а в другому – як значну. В основі бажаності чи небажаності лежить ідея небайдужого ставлення мовця до події. До дискурсивних слів, які беруть участь у її вираженні, належить, наприклад, *хич*. Висловлювання (а) *Това не ме интересува* і (б) *Това хич не ме интересува* відрізняються одне від одного байдужим (а) і небайдужим (б) ставленням мовця до ситуації.

Ставлення мовця до змісту висловлювання може бути виражене критеріями істинності та ілокутивної функції висловлювання. В основі оцінювання істинності висловлювання лежить вказівка на впевненість (*асль, зер*), невпевненість, ймовірність, можливість, припущення, сумнів (*аджеба, белким, санким, чунким*), бажаність (*кешки*), байдужість (*нейсе*). Перераховані засоби служать не лише для оцінювання ступеню достовірності висловлювання. У них закодована набагато сильніша прагматична інформація. Дискурсивні слова *асль і зер*, що є маркерами підтвердження надійності повідомлення, повинні знімати будь-які сумніви у адресата, до якого спрямовує своє повідомлення мовець. *Асль Р* "адресат не повинен сумніватися у тому, що мовець вважає, що не Р". Дискурсивні слова *белким, санким, чунким*, що вводять припущення, окрім цієї спільної властивості, мають деякі розбіжності у прагматичних нюансах, зумовлених тим, чи сприймає мовець подію безпосередньо і чи має він якісь

очікування з приводу розвитку події. Наприклад, *След това събитие той чунким станал по-уверен. Після цієї події він ніби став упевненішим. След това събитие той белким стан ал по-уверен. Після цієї події він, напевне, став упевненішим.* У першому висловлюванні мовець безпосередньо сприймає ситуацію Р, але він не очікував змін з приводу впевненості суб'єкта. У другому висловлюванні мовець не має можливості безпосередньо сприймати ситуацію, проте він подає вказівку на ймовірність виникнення впевненості. Дискурсивні слова дозволяють точніше і глибше зрозуміти позиції співрозмовників, особливості інтерпретації висловленого, їх оцінку з точки зору важливості, ймовірності, правдивості тощо. Вони "керують процесом спілкування, ... будують і спрямовують хід комунікації, забезпечують її успішність" [Емельянова 2001, 76].

Вивчення іллокутивної функції висловлювання допомагає з'ясувати роль дискурсивних слів у різних мовленнєвих актах; виявити комунікативні наслідки, до яких призводить використання дискурсивного слова у певних мовленнєвих ситуаціях тощо [Булигина, Шмелев 1987, Анипкин 2000, Баранов 1998, Емельянова 2001]. На вираження іллокутивної функції висловлювання може впливати частина дискурсивних слів, оскільки їх семантика має здатність конкретизувати її. Інформація, яку несуть дискурсивні слова, разом з іллокутивною функцією формують модусний компонент семантики висловлювання. Для зручності послідовного врахування іллокутивної функції при описі дискурсивних слів дослідники пропонують поділити їх на наративні та діалогічні, і при цьому серед діалогічних дискурсивних слів виокремити групи, що вказуватимуть на іллокутивний тип мовленнєвого акту [Ковальчук 2003, 45]. Завдяки включенню дискурсивних слів у мовленнєвий акт мовець підвищує ступінь їх діалогічності через актуалізацію ролі адресата у процесі отримання, осмислення й інтерпретації інформації.

Дискурсивні слова можна поділити на групи відповідно до іллокутивного типу висловлювання. Для стверджувальних іллокутивних актів характерними є дискурсивні слова на зразок *каслъ, баш, таман*. Зазвичай у комунікативних

конструкціях такого типу їх вживання є факультативним. Вони відіграють роль посилювачів пропозиціонального змісту висловлювання. Контексти такого виду характеризуються упевненістю мовця у тому, про що він говорить. *Точно така асьл се прави в подобни ситуации!* (Сега, 01.09.2001). Запитальні висловлювання формують дискурсивні слова *аджеба*, *зер*. Запитання з цими дискурсивними словами можна поділити на два різновиди. В одному випадку за допомогою *зер* формується запитання-уточнення. При цьому мовець не очікує отримати нову інформацію, а прагне підтвердити ту, що йому уже відома. Мовець виявляє бажання підтвердити свою думку, отримавши позитивну відповідь. *Зер трябва да дойда чак там?* (Сега, 20.11.2000). Другим різновидом запитання, яке формує *аджеба*, є запитання-з'ясування. *Аджеба* зосереджує увагу адресата на запитанні і виражає надію мовця, що адресат відповість, адже ця інформація є дуже необхідною для нього і впливає на подальший розвиток подій. *Вие, може би, имате някакъв отговор, кой аджеба дава парите на царското движение и какво ще иска срещу това?* (Сега, 23.06.2001). У спонукальних іллокутивних актах вживається *сакън*. За допомогою *сакън* утворюються заперечні форми наказового способу, що виражають наказ, заклик, прохання, спонукання до невиконання якоїсь дії. *Сакън да не влизате в конфликт с журналистите!* (Сега, 19.04.2003). Для висловлювань експресивного характеру властиве будь-яке з дискурсивних слів турецького походження, що зумовлено статусом цих слів у лексичній системі сучасної болгарської мови. З погляду іллокутивної сили висловлювання кількість типів мовленнєвих актів є достатньо обмеженою. Проте дискурсивні слова створюють у межах одного виду висловлювання різні відмінні мовленнєві акти. Це сприяє розширенню основних видів комунікативних актів.

Дискурсивні слова у мові виражають значення абстрактного характеру і лише у мовленні набувають конкретного семантичного наповнення: "слово і його значення у мові – це абстракція, а те, що реально ... існує – це безкінечна, необмежена серія вживань, прикладів, екземплярів слова" [Шатуновський 1996, 17]. Тому дискурсивні слова

"характеризуются значним і потенційним для подальшого розширення і розвитку репертуаром прихованих ... значень, ...ознак" [Пеньковський 2004, 286]. Імпліцитно мовець має два джерела уявлення про значення тієї лексичної одиниці, яку він вживає: загальне значення, з якого можна зробити необхідні висновки про її ймовірні межі функціонування, та узуально закріплений результат цих висновків.

Дослідження дискурсивних слів не можливе без їх розгляду у конкретному контексті. Оскільки дискурсивні слова відносяться не до окремого слова, а до висловлювання чи його частини (яка може бути представлена однією лексемою), визначення особливостей дискурсивних слів потребує розгляду як вузького, так і широкого контексту.

1. *Анипкин Л.Н.* Оценочные высказывания в прагматическом аспекте / Анипкин Л.Н. // Филологические науки. – 2000. – № 2. – С. 58 – 65.
2. *Апресян Ю.Д.* Избранные труды / Ю.Д. Апресян. – М.: Школа "Языки русской культуры", 1995. – Т. I. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. – 472 с.; Т. II. Интегральное описание языка и системная лексикография. – 767 с.
3. *Апресян Ю.Д.* Новый объяснительный словарь синонимов: концепция и типы информации // Новый объяснительный словарь синонимов русского языка. Проспект / [Ю. Д. Апресян, О.Ю. Богуславская, И.Б. Левонтина, Е.В. Урысон] / под общ. руковод. ак. Ю.Д. Апресяна. – М.: Русские словари, 1995. – С. 7–119.
4. *Апресян Ю.Д.* Формальная модель языка и представление лексикографических знаний / Апресян Ю.Д. // Вопросы языкознания. – 1990. – № 6. – С. 123–140.
5. *Арутюнова Н.Д.* Истоки, проблемы и категории прагматики: вступительная статья // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16. Прагматика. – С. 3–42.
6. *Баранов А.Н.* Модальные частицы в ответах на вопрос / Баранов А.Н., Кобозева И.М. // Прагматика и проблемы интенциональности: сб. научн. тр. / под ред. Ю.А. Сорокина, М.Р. Желтухиной. – М.: ИНИОН АН СССР, 1988. – С. 45–69.
7. *Баранов А.Н.* О несубстантивных употреблениях лексики правда / Баранов А.Н. // Вестник Московского университета. – Серия 9. Филология. – 1982. – № 2. – С. 43–52.
8. *Баранов А.Н.* Путеводитель по дискурсивным словам русского языка / [А. Н. Баранов, В. А. Плунгян, Е. В. Рахилина]. под. общ. руковод. Д. Пайара. – М.: Поморский и партнеры, 1993. – 207 с.
9. *Булыгина Т.В.* О семантике

частиц *разве* и *неужели* / Т.В. Булыгина, А.Д. Шмелев // Научно-техническая информация. – 1987. – Серия 2. – № 10. – С. 23-30.

10. *Вежбицкая А.* Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая. [пер. с англ. А.Д. Шмелева. под ред. Т.В. Булыгиной]. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 780 с. – (Серия "Язык. Семиотика. Культура").

11. *Вежбицкая А.* Язык. Культура. Познание / Анна Вежбицкая. [пер. с англ. Е. Падучевой. отв. ред. М.А. Кронгауз]. – М.: Русские словари, 1996. – 416 с.

12. *Виноградов В.В.* Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1986. – 640 с.

13. *Гак В.Г.* Прагматика, узус и грамматика речи / В.Г. Гак // Иностранные языки в школе. – М.: Просвещение, 1982. – № 5. – С. 11–17.

14. *Дискурсивные слова русского языка: опыт контекстно-семантического описания* / [под ред. К. Киселевой и Д. Пайара]. – М.: Метатекст, 1998. – 447 с.

15. *Емельянова Н.А.* Дискурсивные слова как средство организации устного общения в английском языке / Н.А. Емельянова // Филологические науки. – 2001. – № 5. – С. 70-77.

16. *Исследование по семантике предлогов: сб. статей* / отв. ред. Д. Пайар, О.Н. Селиванова. – М.: Русские словари, 2000. – 376 с.

17. *Киселев И.А.* Частицы в современных восточнославянских языках / Киселев И.А. – Минск: Издательство БГУ, 1976. – 160 с.

18. *Кобозева И.М.* Описание означаемого дискурсивных слов в словаре: нереализованные возможности / Кобозева И.М. // Вестник Московского университета. – Серия 9. Филология. – 2006. – № 2. – С. 37- 56.

19. *Кобозева И.М.* Проблемы описания частиц в исследованиях 80-х годов / Кобозева И.М. // Семантика и прагматика: сб. научно-аналит. обзоров / сост. М.А. Маслин. – М.: Наука, 1992. – С. 147-176.

20. *Ковальчук Е.В.* Семантика и функции дискурсивного слова ладно в прагматических ситуациях разного типа: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.02 / Ковальчук Елена Владимировна. – Харьков, 2003. – 211 с.

21. *Леденев Ю.И.* Дискурсивный подход к лексикографии непонятных слов / Ю.И. Леденев // Язык. Текст. Дискурс: научный альманах Ставропольского отделения РАЛК / под ред. проф. Г.Н. Манаенко. – Ставрополь-Краснодар: АПСН, 2008. – Вып. 6. – С. 34-39.

22. *Манаенко С.А.* Комментарий в аналитическом публицистическом тексте: роль дискурсивных слов / С.А. Манаенко // Язык. Текст. Дискурс: научный альманах Ставропольского отделения РАЛК / под ред. проф. Г.Н. Манаенко. – Ставрополь-Краснодар: АПСН, 2006. – Вып. 4. – С. 211-216.

23. *Манаенко С.А.* Основания типологии дискурсивной лексики / С.А. Манаенко // Язык. Текст. Дискурс: научный альманах Ставропольского отделения РАЛК / под

ред. проф. Г.Н. Манаенко. – Ставрополь – Краснодар: АПСН, 2008. – Вып. 6. – С. 47-54. 24. *Николаева Т.М.* Функции частиц в высказывании (на материале славянских языков) / Т.М. Николаева. – М.: Наука, 1985. – 168 с. 25. *Новый грамматический путеводитель Вебстера*: полный путеводитель по английской грамматике, синтаксису и пунктуации. – СПб.: АОЗТ "Атос", 1995. – 248 с. – (Репринт. изд.). 26. *Новый объяснительный словарь синонимов русского языка* / Под общ. руководством акад. Ю.Д. Апресяна. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 1298 с. 27. *Падучева Е.В.* Высказывание и его соотнесенность с действительностью: референциальные аспекты семантики местоимений / Е.В. Падучева. – М.: Наука, 1985. – 296 с. 28. *Падучева Е.В.* Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке; Семантика нарратива) / Е.В. Падучева. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с. 29. *Пайар Д.* Формальное описание дискурсивных слов: как раз и именно / Дени Пайар // *Formale Slavistik*. – Leipzig: University of Leipzig, 1997. – С. 586–593. 30. *Пеньковский А.Б.* Очерки по русской семантике / А.Б. Пеньковский. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 464 с. 31. *Стародумова Е.А.* Русские частицы: учебное пособие / Стародумова Е.А. – Владивосток: Издательство ДВГУ, 1997. – 68 с. 32. *Столнейкер Р.С.* Прагматика / Р.С. Столнейкер // *Новое в зарубежной лингвистике*. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16. Прагматика. – С. 429-438. 33. *Шатуновский И.Б.* Семантика предложения и неререферентные слова (значение, коммуникативная перспектива, прагматика) / И.Б. Шатуновский. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 400 с. 34. *Яцюк Т.А.* Синонимическое перефразирование как способ описания семантики частиц / Яцюк Т.А. // *Филологические науки*. – 1985. – № 1. – С. 49-53.

Олешко Ю., магістрент,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КАТЕГОРІЯ ОПТАТИВНОСТІ У ПРОПОВІДЯХ І. ГАЛЯТОВСЬКОГО

У статті проаналізовано мовленнєвий вияв категорії оптативності на матеріалі казань староукраїнською мовою І. Галятовського, представника проповідницької школи другої половини XVII століття.

ред. проф. Г.Н. Манаенко. – Ставрополь – Краснодар: АПСН, 2008. – Вып. 6. – С. 47-54. 24. *Николаева Т.М.* Функции частиц в высказывании (на материале славянских языков) / Т.М. Николаева. – М.: Наука, 1985. – 168 с. 25. *Новый грамматический путеводитель Вебстера*: полный путеводитель по английской грамматике, синтаксису и пунктуации. – СПб.: АОЗТ "Атос", 1995. – 248 с. – (Репринт. изд.). 26. *Новый объяснительный словарь синонимов русского языка* / Под общ. руководством акад. Ю.Д. Апресяна. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 1298 с. 27. *Падучева Е.В.* Высказывание и его соотнесенность с действительностью: референциальные аспекты семантики местоимений / Е.В. Падучева. – М.: Наука, 1985. – 296 с. 28. *Падучева Е.В.* Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке; Семантика нарратива) / Е.В. Падучева. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с. 29. *Пайар Д.* Формальное описание дискурсивных слов: как раз и именно / Дени Пайар // *Formale Slavistik*. – Leipzig: University of Leipzig, 1997. – С. 586–593. 30. *Пеньковский А.Б.* Очерки по русской семантике / А.Б. Пеньковский. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 464 с. 31. *Стародумова Е.А.* Русские частицы: учебное пособие / Стародумова Е.А. – Владивосток: Издательство ДВГУ, 1997. – 68 с. 32. *Столнейкер Р.С.* Прагматика / Р.С. Столнейкер // *Новое в зарубежной лингвистике*. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16. Прагматика. – С. 429-438. 33. *Шатуновский И.Б.* Семантика предложения и неререферентные слова (значение, коммуникативная перспектива, прагматика) / И.Б. Шатуновский. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 400 с. 34. *Яцюк Т.А.* Синонимическое перефразирование как способ описания семантики частиц / Яцюк Т.А. // *Филологические науки*. – 1985. – № 1. – С. 49-53.

Олешко Ю., магістрент,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КАТЕГОРІЯ ОПТАТИВНОСТІ У ПРОПОВІДЯХ І. ГАЛЯТОВСЬКОГО

У статті проаналізовано мовленнєвий вияв категорії оптативності на матеріалі казань староукраїнською мовою І. Галятовського, представника проповідницької школи другої половини XVII століття.

Ключові слова: *оптативність, староукраїнська мова другої половини XVII ст., І. Галятовський, ораторсько-проповідницький жанр.*

В статье проанализировано речевое выражение категории оптативности на материале казаний на староукраинском языке И. Галятовского, представителя проповеднической школы второй половины XVII века.

Ключевые слова: *оптативность, староукраинский язык второй половины XVII в., И. Галятовский, ораторско-проповеднический жанр.*

The article has analyzed the speech expression of optativity in kazanyas by I. Halyatovs'ky, the representative of the homiletic school of the second half of XVII century.

Key words: *optativity, the Old Ukrainian language of the second half of XVII c., I. Halyatovs'ky, oratorical homiletics.*

Для сучасного мовознавства категорія оптативності становить значний інтерес як така, що є однією з центральних антропоорієнтованих. Проблема вияву бажальної семантики в мові була і є об'єктом досліджень багатьох лінгвістів: О. Потебні, О. Пешковського, О. Шахматова, В. Виноградова, Р. Мразека, Я. Светлика, І. Распопова, Н. Шведової, В. Белошапкової, П. Леканта, А. Вежбицької, О. Бондарка, Н. Арутюнової, Ю. Апресяна та ін.. Найновіші дослідження семантичної категорії оптативності було здійснено О. Гапеевою [Гапеева 2012] – порівняльне дослідження її вияву у білоруській та англійській мовах, О. Філіпповою [Филиппова 2006] – у російській, англійській та чуваській мовах, О. Алтабаєвою [Алтабаева 2003] та Н. Орловою [Орлова 2009] – на матеріалі сучасної російської мови. В українській лінгвістиці категорія оптативності не вивчена, більше з тим в проекції на історію мови, тому такий напрямок діяльності, на нашу думку, є актуальним.

Категорія бажання багато аспектна і є предметом вивчення гуманітарних наук – філософії, психології, логіки. В лінгвістиці вона посідає місце серед модальних категорій. Із аналізу лінгвофілософських аспектів поняття бажання випливає, що

воно – одне з фундаментальних понять буттєвості. Саме бажання може виступати як символ чогось позитивного чи негативного. За допомогою бажань індивід будує свою систему потреб, за якою можна судити про їх пріоритетність або вторинність. Бажання виступає поєднувальною ланкою між реальним та ірреальним, підштовхує до дії і додає об'єкту бажання статус потенційності, що передбачає в семантиці оптатива наявність компонента свободи. Крім того, бажання маркує відстань між актуальною ситуацією і вказаною у висловленні.

Діалектика зв'язку між волею і бажанням виявляється в їх зворотній пропорційності: чим сильніше вибір детермінується бажанням, тим менше він є актом волі. До інших онтологічних характеристик бажання, які покладено в основу теоретичної платформи розгляду категорії оптативності, належать: відсутність (нестача, недолік) бажаного об'єкта/дії, позитивна оцінка (бенефактивність), спрямованість вектору бажання в майбутнє [Гапеева 2012, 9].

Автори теоретичних праць із модальності вважають бажання приналежним до модальності і, відповідно, описують його поряд з іншими модальними значеннями. Такий підхід базується на тому, що існує чимало мов, в яких засоби вираження бажання за своїми формальними якостями тією чи іншою мірою аналогічні засобам вираження основних модальних значень – можливості й необхідності. Але здатність певного учасника ситуації або його бажання зробити щось відрізняються від центральних модальних значень можливості й необхідності набагато більше, ніж останні два одне від одного. Загалом, найчастіше місце бажання у мовній системі визначається залежно від засобів його вираження (афікси, подібні до модальних, матричні предикати, аналогічні емотивним / мисленневим предикатам тощо) [Ханина 2004, 122-124].

Центральними і визначальними поняттями теорії оптативності є бажальність та оптативність, що співвідносяться як "позначуване" і "позначувальне". Бажальність виражає ставлення до дійсності як до бажаного явища, оптативність являє собою сукупність засобів вираження бажальності у мові [Алтабаева 2003, 12].

У лінгвістиці існують такі терміни на позначення модальності семантики бажання: оптатив, дезидератив, булетична модальність. Проте вони не є абсолютними синонімами. Оптатив є репрезентантом саме ірреальної бажальності у реченнях з бажальною модальністю, реальну ж бажальність репрезентує дезидератив. Термін оптатив використовується без обмеження граматичним значенням (як спосіб дієслова). Ми аналізуємо оптативність як дискурсивну категорію, що вказує на бажання і виражається за допомогою різних текстових засобів.

Для функціонування одиниць категорії оптативності у мові релевантними є такі параметри: авторизація, адресація, потенційність бажання (здійсненність/нездійсненність), оцінність, ступінь необхідності реалізації бажання, ступінь інтенсивності бажання (градуйованість) [Там само, 6].

У цьому дослідженні вектором є визначення не скільки формально-мовних способів вираження оптативності, скільки з'ясування її когнітивної структури. Нашою метою є визначити вияв категорії оптативності у проповідницьких текстах XVII ст. Специфіка обраного матеріалу полягає у тому, що полемічно-публіцистичні проповіді І. Галятовського належать до латино-польського типу, який набув популярності на українських землях у XVII ст. "Нова" проповідь мала бути інформативною – розширювати знання реципієнта про світ, але водночас за священником традиційно була закріплена місія утверджувати у вірі і морально виховувати прихожан, тому це спричинювало певні труднощі, як і фактор збільшення аудиторії. Автор мав дотримуватися точності цитування Святого Письма і при цьому залишатися зрозумілим читачеві, знати його психологію і вміти впливати на його емоції. Мета проповідника була задовольнити бажання і потреби прихожан, тобто їхні бажання мали взаємне спрямування. Окрім того, І. Галятовський, як автор гомілетичного трактату "Наука, або способ зложеня казаня", вважав доцільним навчити інших складати проповіді: "Хочу, жебы священники (не мовлю ѡ ты(х), которыи умѣють), самы собѣ на нѣдѣли и на сѣдѣ могли учинити и повѣдати казаннѣ, поглядѣючи на мои". ("Передмова до священниковъ законныхъ

и свѣцкихъ"). Він прагнув передати свої знання та вміння: "мови(т) Ап(с̃)лъ Павелъ<:> Горє же мнѣ аще не бл҃говѣствую<,> видѣши тєды великую потребу проповѣда(нн)а слова Бжого<,> написале(м) и спосо(б) вкоро(т)ицѣ<,> акъ могутъ сцѣнники каза(н)є учинити длѧ сп(с̃)ніа своєго и людскогѡ." (Гал. Наука).

Зазначивши власні бажання, казнодія вказує на бажання потенційного реципієнта: "Если в Н(д)лю *схочєшь* Казанє повѣдати<,> *убѣдиши* в пропозиції *цю* доброе хвалити; Если *схочєшь*<,> *можєшь* повѣдати Казанє; Припоминай тутъ *когѡ хочєшь*." У цьому випадку оптативність має семантику вільного вибору. І. Галатовський наголошує на свободі у komponуванні проповіді: "З чоґѡ *хочєшь* учини собѣ Конклюдію<,> тылко гл҃ди, жебы сѧ ѡна з ѡємою твоєю з҃ожала." (Гал. Наука).

Проповідник, по-перше, мав повабити людей, зробити їх "охочими" до казання, по-друге, виправдати їхні сподівання й бажання.

Як відомо, за зразком, кожна проповідь складалася з трьох частин: екзордїуму, нарації та конклюдії. Завершенням казання обов'язковим залишався елемент молитви, обсяг якого варіювався, проте був відносно невеликим, приблизно відповідав обсягу епіграфа. Пріймєть насѣ Хс̃ за тоє до Ієр(с̃)лиму нб(с̃)ногѡ<,> которогѡ дай намѣ всѣм Хс̃ Бжє доступити<,> Аминь (Гал. Стр., 33).

У другій частині висловлення наявний компонент повідомлення побажання мовця. Отже, висловлення містить оптативний емотив, який у мовленні протиставляється імперативу, що має на меті спонукати адресата до дії. Особливістю оптативних емотивів є їхня закріпленість за окремими комунікативними ситуаціями [Филиппова 2006, 8]. У вище зазначеному випадку наявні визначені обставини спілкування, прописані у жанрі й тематиці тексту ("Казанє на страсти Хв̃ы"), використання оптативного емотиву відбувається відповідно до усталених правил, дотичних до конкретної ситуації, і є традиційною формулою: *дай намѣ всѣм Хс̃ Бжє* доступити. Тут зроблено логічний наголос на адресаті побажання (намѣ всѣм), який водночас є автором висловлення,

тобто у цьому випадку заприявлено автооптатив. Це працює на обраний проповідником принцип – поставити себе на один щабель з прихожанами з метою сприймання ними ідей проповіді як власних. Апелювання до нефізичного об'єкта, "істини найвищої інстанції" (Хє Бже) свідчить про високий ступінь необхідності реалізації бажання.

Сама лексема *аминь* є доповнювальним підсилювальним компонентом оптативної конструкції, оскільки стверджує бажання, окреслює ступінь його інтенсивності (від гебр. амен "дійсно, хай буде так" [Етимол. словник, 67]).

Семантику неможливості реалізації бажання виражено умовним способом дієслова: Мовиль Хє до Самаританки: *Аще бы вѣдала еси даръ Бжій<,> и кто естъ глѣй ти даждь ми пити<,> ты би просила у негѡ<,> и далъ бы ти воду живу* (Гал. Стр., 23). У такому висловленні оптативність можна трактувати як одне з варіантних значень категорійної семантики гіпотетичності або як випадок переносного вживання умовного способу. Зауважимо, що висловлення з бажальною семантикою відтворено, процитовано проповідником, воно не демонструє актуальної авторської модальності, а служить як дидактичний приклад.

Гды пытал жидѡвъ Пілатъ Понтійскій<,> ... когѡ *хочете* (ѡ)т ѡбою о(т)пуцу ва(м)<?> Варавву ли<,> или Іса глѣмагѡ Хѣ<?> (Гал. Стр., 23)

У цьому випадку казнодія наводить повчальний епізод вияву бажання, здійснення неправильного вибору. Увагу зосереджено на суб'єкті бажання (*хочете* о(т)пуцу ва(м)), на відповідальності за своє бажання і рішення: Почали волат до Пілата<:> распни распни его. Дієслово "волати" має семантику вираження сильного бажання, вербалізуючи думку, стверджує, піднімає бажання на вищий рівень.

Зрадливѣѡ сѡт люде на свѣтѣ<,> бѡ *просили* Хѣ<,> жебы показал имъ лице свое<,> и *волали*: Гї Бѣ силъ ѡбрати ны. (Гал. Стр., 28) Оптатив представлено не модальним дієсловом, а дієсловом на позначення "процесу говоріння", проте таке дієслово (просили, волали) лише підкреслює волюнтативний характер дискурсу, його можна замінити певного роду

еквівалентом "хотіти", який не несе інформації, чи бажання зафіксовано вербально.

И Хс̃ ... *млитсѧ* Бг̃у ѡ(т)цу своєму за людей грѣшных<,> жебы имъ перебачил грѣхи ихъ (Гал. Стр., 30). Молитва є своєрідним оптативним емотивом, вона сакралізує бажання, заряджає його божественною енергією. У молитві нівелюється адресант, вона сконцентрована на адресації, що пов'язано із ідейним наповненням тексту такого жанру.

Для оптатива часто релевантною є ознака оцінності: для того Х̃а простимъ члв̃комъ называли<,> а Бг̃ом не хотѣли звати (Гал. Стр., 32); але члв̃къ не *хочет* Х̃ви упокарѣтисѧ (Гал. Стр., 32). Оптативну форму "не + дієслово хотѣти" вжито у другій частині складнопідрядного речення після розділового сполучника (а, але) з метою наголошення на негативному ставленні мовця до об'єкта мовлення. Очевидно, що поняття "бажання" має позитивну конотацію у розумінні проповідника. Людина (християнин) не може бажати зла, це суперечить її природі. Тому заперечення бажання саме по собі має відтінок недоброго. Оцінність у висловленні виявляється непрямо, прочитується на рівні підтексту.

Дослідження зосереджено на з'ясуванні когнітивної структури семантики бажання у проповідях І. Гаятовського. Дискурсивна категорія оптативності в проповідницьких текстах XVII ст. має такі смисли: бажання самого автора тексту, що розкривають інтенційність тексту, бажання адресата у розумінні самого проповідника і бажання, що трапляються у переповідних фрагментах. Казнодія майже не висловлює власних бажань у тексті, окрім як у формі оптативних емотивів наприкінці проповіді, що є обов'язковим елементом архітектоніки казаня. Оптативність не має чітко окреслених граматичних засобів вираження у староукраїнській мові другої половини XVII ст., мовець використовує, відповідно до дискурсу, різні засоби вираження бажань, тому оптативність набуває щоразу нових релевантних параметрів функціонування.

1. *Алтабаева Е.В.* Категория оптативности в современном русском языке: дис. на получение научн. степени д. филол. наук: 10.02.01 / Елена Владимировна Алтабаева. – Москва, 2003. – 485 с. 2. *Ганеева*

*В.М. Семантична категорія аптатыўнасці: лексічныя і граматычныя сродкі яе выражэння ў беларускай і англійскай мовах: аўтарэф. дыс. на атрыманне вучонай ступені канд. філал. навук; 10.02.20 / Гапеева Вольга Міхайлаўна. – Мінск, 2012. – 26 с. 3. Орлова Н.Н. Модальное имя в выражении семантики бытийно-оптативного предложения / Н.Н. Орлова // Вопросы современной науки и практики, №1(15)/2009. – Тамбовский государственный университет им. Г.Р. Державина. – Тамбов, 2009. 4. Филиппова А.П. Оптативные эмотивы в разноструктурных языках: дис. на получение научн. степени канд. филол. наук: 10.02.20 / Алена Петровна Филиппова. – Чебоксары, 2006. – 170 с. 5. Ханина О.В. Желание: когнитивно-функциональный портрет / О.В. Ханина // Вопросы языкознания. – 2004. – № 4. – С. 122-155. 6. *Етимологічний словник української мови в 7-ми томах*. Т.1 (А-Г). – К.: Наукова думка, 1982. – 634 с.*

Список умовних скорочень

Гал. Стр. - Казанє на Страсти Христовы // Галятовский И. Ключь разумѣнія. – К., 1659.

Гал. Наука - Наука, або способ зложеня казаня // Галятовский И. Ключь разумѣнія. – К., 1659.

Олійник Л.М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯПОНСЬКИХ МАНґА (на матеріалі антропонімів)

У статті розглядаються питання, пов'язані зі специфікою мови надзвичайно популярного в Японії літературного жанру розважального характеру – манґа, зокрема, словотвірні та семантичні особливості, а також головні художньо-стилістичні функції власних імен у текстах сучасних японських коміксів.

Ключові слова: манґа, мова манґа, ономастикон манґа, антропонім, функції власних назв.

В статье рассматриваются вопросы, связанные со спецификой языка чрезвычайно популярного в Японии литературного жанра развлекательного характера – манга, в частности, словообразовательные и семантические особенности, а также главные художественно-стилистические функции имен собственных в текстах современных японских комиксов.

*В.М. Семантична категорія аптатыўнасці: лексічныя і граматычныя сродкі яе выражэння ў беларускай і англійскай мовах: аўтарэф. дыс. на атрыманне вучонай ступені канд. філал. навук; 10.02.20 / Гапеева Вольга Міхайлаўна. – Мінск, 2012. – 26 с. 3. Орлова Н.Н. Модальное имя в выражении семантики бытийно-оптативного предложения / Н.Н. Орлова // Вопросы современной науки и практики, №1(15)/2009. – Тамбовский государственный университет им. Г.Р. Державина. – Тамбов, 2009. 4. Филиппова А.П. Оптативные эмотивы в разноструктурных языках: дис. на получение научн. степени канд. филол. наук: 10.02.20 / Алена Петровна Филиппова. – Чебоксары, 2006. – 170 с. 5. Ханина О.В. Желание: когнитивно-функциональный портрет / О.В. Ханина // Вопросы языкознания. – 2004. – № 4. – С. 122-155. 6. *Етимологічний словник української мови в 7-ми томах*. Т.1 (А-Г). – К.: Наукова думка, 1982. – 634 с.*

Список умовних скорочень

Гал. Стр. - Казанє на Страсти Христовы // Галятовский И. Ключь разумѣнія. – К., 1659.

Гал. Наука - Наука, або способ зложеня казаня // Галятовский И. Ключь разумѣнія. – К., 1659.

Олійник Л.М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯПОНСЬКИХ МАНґА (на матеріалі антропонімів)

У статті розглядаються питання, пов'язані зі специфікою мови надзвичайно популярного в Японії літературного жанру розважального характеру – манґа, зокрема, словотвірні та семантичні особливості, а також головні художньо-стилістичні функції власних імен у текстах сучасних японських коміксів.

Ключові слова: манґа, мова манґа, ономастикон манґа, антропонім, функції власних назв.

В статье рассматриваются вопросы, связанные со спецификой языка чрезвычайно популярного в Японии литературного жанра развлекательного характера – манга, в частности, словообразовательные и семантические особенности, а также главные художественно-стилистические функции имен собственных в текстах современных японских комиксов.

Ключевые слова: манга, язык манга, ономастикон манга, антропоним, функции имен собственных.

The specific language of extremely popular in Japan entertainment genre "manga" is investigated in the article. Derivative and semantic features, as well as the main stylistic peculiarities of proper names in the texts of modern Japanese comics are analyzed.

Keywords: manga, manga language, manga onomastykon, anthroponym, the functions of proper names.

Власні назви існують в усіх мовах світу, однак у кожній мові вони мають свої специфічні ознаки, зумовлені не тільки внутрішніми структурними особливостями тієї чи іншої конкретної мови, але й реальною дійсністю (у всій сукупності характерних для неї чинників: природа, історія, культура, звичаї тощо), у межах якої ця мова функціонує і яку вона покликана обслуговувати. Саме це, на нашу думку, мав на увазі Вільгельм фон Гумбольдт, коли писав, що "мова, хоч якої форми вона набувала б, завжди є духовним втіленням індивідуально-народного життя", адже "людина живе з предметами, як подає їй її мова", і "кожна мова описує навколо народу, якому вона належить, коло, за межі якого людині дано вийти лише в тій мірі, в якій вона вступає до кола іншої мови" [Гумбольдт 2008, 57].

Оскільки ономастикон будь-якої мови є її органічною складовою частиною, усе зазначене повною мірою стосується також власних імен. Вагоме місце посідають ономастичні мовні засоби в мові японських манга. Своєрідність мови і стилю жанру манга зумовили специфіку функціонування в них власних назв, особливості їх асоціативно-сміслових зв'язків та художньо-стилістичних функцій. Саме тому дослідження ономастичного складника мови манга дає можливість краще зрозуміти не лише унікальність цього надзвичайно популярного в сучасній Японії літературного жанру розважального характеру, але й визначити його головні типологічні риси.

За словами Ю.О. Карпенка: "Власні назви в художньому тексті дають неоціненну інформацію для інтерпретації тексту, нерідко і таку, що іншими засобами в тексті не виражена. Вони забарвлюють, увиразнюють текст, виконуючи й істотну

текстотвірну функцію. Щоб по-справжньому оволодіти текстом, треба розібратись і в тих власних назвах, які вжито в цьому тексті" [Карпенко 2000, 69].

Ономастичний простір японських манга складається з численних власних назв не лише традиційного японського ономастикону, а й іншомовних пропріативів. Найбільш частотними в ньому є антропоніми. Вони виступають найбільш інформативним та експресивним мовним засобом, що визначає доволі суттєвий обсяг інформації, закладеної в тексті.

Вибір конкретного імені для того чи іншого героя манга – справа автора твору. Безумовно, що суб'єктивний фактор тут є визначальним. Мангака (*яп.* 漫画家 – "людина, що пише манга", "автор манга") добирає не тільки особові імена, але й усі інші компоненти ономастичного простору манга. Адже лише він заздалегідь знає характер героїв, духовні та фізичні якості всіх своїх персонажів. Вибір імені, зазвичай, пов'язується з жанром або стилем твору. В літературі *манга* існують свої особливі жанрові різновиди, які часто не мають аналогів в інших національних літературах. В європейській культурі комікси створюються головним чином для дітей та підлітків і нічим особливим не виділяються серед інших жанрів дитячої розважальної літератури. Для цих коміксів не властиві ні особливе різноманіття жанрової палітри, ні серйозність сюжету творів, ні епічність характерів та вчинків їх героїв. Тоді як у Японії манга для значної частини населення сьогодні фактично замінив художню літературу, виступаючи як своєрідний культурний феномен, що існує в друкованому форматі.

Насамперед, жанри японських манга розділяють за віковими та статевими ознаками адресатів на п'ять головних видів:

1. **Кодомо-манга** (*яп.* 子供, *кодомо* – "дитина") – манга для дітей віком до 12 років, характерними ознаками яких є:

- загальна "дитячість" твору;
- досить детальні і часто кольорові малюнки, тоді як переважна більшість японських *манга*, призначених для читачів старшого віку, містить лише чорно-білі малюнки;

- активне використання пестливих іменних форм, так званих "дитячих слів", а також оноματοпоетичної лексики (головним чином, редульованого типу) тощо.

2. **Сьодзьо-манга** (яп. 少女, сьодзьо – "дівчинка") – манга для дівчат-підлітків, характерними рисами яких є:

- романтичність і таємничість сюжету;
- вишукана зовнішність героїв;
- емоційна піднесеність любовних стосунків тощо.

3. **Дзьосей-манга** (яп. 女性, дзьосей, "жінка") – манга для жінок, які зазвичай мають:

- набагато змістовніші і складніші сюжети;
- "дорослу" тематику;
- хитросплетену історію взаємостосунків між героями, часто ускладнену певними соціальними обставинами, культурними та обрядовими традиціями, звичаями, забобонами тощо.

4. **Сьонен-манга** (яп. 少年, "хлопчик", "підліток") – манга для хлопців-підлітків, які вирізняються поміж інших манга:

- звеличенням чоловічої дружби;
- уславленням вірності самурайським традиціям;
- популяризацією спортивних досягнень та майстерності в різних видах бойових мистецтв тощо.

5. **Сейнен-манга** (яп. 青年, "юнак", "парубок") – манга для дорослих чоловіків, для яких характерні:

- складні фабули;
- "реалістичність" образів героїв і подій, що з ними відбуваються;
- значно менша увага спорту та бойовим мистецтвам;
- еротичність багатьох любовних сцен тощо.

Зауважимо принагідно, що відмінність манга за статевими ознаками – це суто японська особливість, яка пов'язана з чітким розподілом ролі і соціальних функцій чоловіка та жінки в японському суспільстві, культура і громадський устрій якого ще й досі знаходяться під суттєвим впливом конфуціанства. Адже й до цього часу жінки в Японії не є повністю рівноправними з чоловіками, їм притаманна особлива "жіноча" поведінка як у соціальному, так і в повсякденному житті.

Навіть у самій японській мові існують досить чіткі гендерні відмінності практично на всіх мовних рівнях – фонетичному, морфологічному, лексичному, граматичному, що, до речі, викликає чималі труднощі у іноземців, які опановують цю мову. Ці труднощі ускладнюються ще й надзвичайно розвиненою у порівнянні з іншими мовами світу категорією ввічливості, яка теж знайшла своє яскраве віддзеркалення на всіх мовних рівнях. Проте, оскільки в текстах манга переважає розмовний стиль, ці відмінності виражені в мові сучасних японських коміксів лише незначною мірою. Саме тому останнім часом манга все частіше залучаються до процесу навчання японській мові іноземців у якості своєрідних посібників з японської розмовної мови чи збірок текстів для самостійного домашнього читання.

Такий гендерний розподіл читацької аудиторії сприяв появі цілої низки різновидів манга відповідної тематики та стилів, зокрема: апокаліптика, бойові мистецтва, детектив, драма, комедія, пародія, пригоди, романтика, казка, трилер, жахи, фантастика, фентезі.

Однак об'єктом нашого аналізу, як уже наголошувалося, є ономастичний простір японських манга, а саме особливості словотворення та функціонування в текстах цього жанру антропонімів, зоонімів, топонімів, теонімів, космонімів, астронімів тощо. Найпоширенішими з них, безперечно, є антропоніми, оскільки головними героями манга були й залишаються людські істоти. А тому ми зосередимо головну увагу саме на них.

Нагадаємо, що традиційні японські імена складаються з двох частин – прізвища, що стоїть першим, та імені, яке є наступним. Зазвичай, прізвища складаються з двох ієрогліфів (майже 80% усіх прізвищ), набагато рідше зустрічаються прізвища, які мають у своєму складі один ієрогліф (Ватарі 渡, Хата 畑, Хаяші 林, Чьо 兆, Ін 因), ще рідше такі, що складаються з трьох ієрогліфічних знаків (Кубота 久保田, Онокі 小野木, Ятабе 矢田部).

Найпоширенішими японськими прізвищами вважаються:

Сато (佐藤), Судзукі (鈴木), Ямамото (山本), Ватанабе (渡辺), Такахаші (高橋), Кобаяші (小林), Като (加藤), Танака (田中), Сайто (斎藤), Іто (伊藤), Накамура (中村), Кімура (木村), Мацумото (松本), Міядзакі (宮崎), Ямамото (山本), Іноуе (井上), Йосіда (吉田), Сасакі (佐々木), Ямада (山田), Ямагучі (山口), Шімідзу (清水) та ін.

Цікаво, що 95 % японців (переважно селяни, ремісники, торгівці) уперше отримали прізвища лише після революції Мейдзі (1868 р.). До цього часу мати власне прізвище вважалося привілеєм. Таким привілеєм могли пишатися лише вихідці з аристократичних родин та високопоставлені представники сьогунату – військової верхівки країни. Решта населення країни задовольнялася виключно іменами.

Після революції Мейдзі уряд запропонував японцям самостійно обрати собі прізвище, обмеживши цей вибір певними правилами. Так, до складу стандартних ієрогліфічних частин, рекомендованих для утворення прізвищ, були включені насамперед назви ландшафтних реалій, сторін світу, окремих артефактів, а також деяких рослин: *гора, узгір'я, ріка, долина, ліс, джерело; захід, схід, північ, південь; криниця, міст, поле, ставок; дерево, бамбук, сосна, слива, гліцинія* тощо). До них додавалася незначна кількість якісних прикметників: *високий, великий, середній, малий* тощо. Причому не дозволялося поєднувати в одному прізвищі два прикметники, а тільки іменник із прикметником або, рідше, два іменники. Нижче ми наводимо найпоширеніші ієрогліфи, що використовувалися для утворення японських прізвищ, їх звучання і переклад: 川 (кава) річка, 橋 (хасі) міст, 井 (і) криниця, 田 (та, да) рисове поле, 原 (хара, бара, вара) рівнина, 野 (но) поле, 芝 (сіба) лука, 藤 (фудзі) гліцинія, 松 (мацу) сосна, 杉 (сугі) криптомерія, 竹 (таке) бамбук, 木 (кі) дерево, 林 (хаясі) гай, 森 (морі) ліс, 坂 (сака) схил гори, 岡 (ока) пагорб, 山 (яма) гора, 池 (іке) ставок, 沼 (нума) болото, 沢 (сава) болото, баговиння, 崎 (сакі) мис, 石 (ісі) камінь, 岩 (іва) скеля, 谷 (тані) долина, 浜 (хама) берег моря, узбережжя, 島 (сіма) острів, 村 (мура) село, 里 (сато)

село, хутір, 戸 (то) двері, брама, 宮 (мія) синтоїстський храм, палац, 神 (камі) синтоїстське божество.

Така обмеженість вибору призвела до того, що мешканці багатьох сіл обирали собі однакові прізвища (головним чином – за географічною ознакою), а тому сьогодні мільйони пересічних японців є однофамільцями. Можливо, саме тому сучасні батьки, обираючи ім'я для своєї дитини, дають волю власній фантазії. Як результат – імен у сучасній японській мові значно більше, ніж прізвищ [докл. про це див.: Бондар, Бондаренко 2012, 289-291].

А оскільки переважна більшість героїв манга мають лише імена чи клички (прізвища трапляються досить рідко – їх мають головним чином герої детективів та персонажі манга соціального спрямування), сучасні мангака, відповідно, також мають практично необмежені можливості при виборі чи створенні імен для героїв своїх творів.

Як ми вже зазначали, ономастикон манга передусім складається з антропонімів – головним чином імен або кличок героїв творів, рідше – зоонімів (кличок різноманітних диких та домашніх тварин). Для того, щоб наочніше продемонструвати особливості мотивації імен у складі сучасних манга, слід розглянути це питання в діяхронічному плані.

Найпоширенішими чоловічими іменами в Японії XVII-XIX ст. були:

Горо ("П'ятий син"), *Джіро* ("Другий син"), *Ічіро* ("Перший син"), *Йошіро* ("Гарний син"), *Кадзуо* ("Улюблений син"), *Кейтаро* ("Благословенний син"), *Кенджі* ("Меч" + "другий син"), *Кендзо* ("Меч" + "третій син"), *Кюїчі* ("Лук" + "Перший син"), *Такіджі* ("Велика радість" + "другий син"), *Манабу* ("Схильний до навчання"), *Рендзо* ("Третій син"), *Рокуро* ("Шостий син"), *Рюносукі* ("Син дракона"), *Такео* ("Воїн"), *Шін'ічіро* ("Чоловік" + "перший син"), *Шіро* ("Четвертий син"), *Шічіро* ("Сьомий син"), *Хачіро* ("Восьмий син"), *Хіроші* ("Широкий, просторий") та ін.

Що стосується традиційно популярних японських жіночих імен, то це передусім:

Акіко ("Дитя осені"), *Ецуко* ("Чарівне дитя"), *Йошіко* ("Гарне дитя"), *Йоко* ("Дитя океану"), *Йоко* ("Дитя сонця"), *Кіміко*

("Шляхетне дитя"), *Куміко* ("Дитя безсмертної краси"), *Маріко* ("Дитя істини"), *Мінамі* ("Південна краса"), *Мічіко* ("Дитя краси і мудрості"), *Мія* ("Три стріли"), *Нацуко* ("Дитя літа"), *Норіко* ("Дитя закону"), *Сецуко* ("Дитя снігу"), *Таміко* ("Дитя достатку"), *Томіко* ("Дитя багатства"), *Фуджіко* ("Дитя гліцинії"), *Харуко* ("Дитя весни"), *Ханако* ("Дитя квітки"), *Цукіко* ("Дитя місяця"), *Юко* ("Дитя ночі"), *Юмі* ("Лук"), *Юміко* ("Дитя стріли лука") та ін.

Натомість у *манга* найчастотнішими чоловічими іменами є:

Акено ("Світанковий"), *Акіо* ("Красунчик"), *Акіра* ("Кмітливий", "Мудрий"), *Арата* ("Недосвідчений"), *Бенджіро* ("Той, що насолоджується миром"), *Ботан* ("Півонія"), *Дай* ("Великий"), *Дайічі* ("Великий перший /син/"), *Дайкі* ("Велике дерево"), *Дайсуке* ("Велика допомога"), *Ісамі* ("Відвага", "Сміливість"), *Йогі* ("Той, хто практикує йогу"), *Джъобен* ("Чистюха"), *Джъомей* ("Світлоносіє"), *Канайе* ("Старанний"), *Каташі* ("Стійкий", "Непохитний"), *Кацу* ("Перемога"), *Кацуо* ("Дитя перемоги"), *Кацуро* ("Син-переможець"), *Кадзукі* ("Радісний мир"), *Кеншін* ("Серце /душа/ меча"), *Кічіро* ("Удачливий син"), *Мічіо* ("Богатир", "Силач /сила якого рівна силі трьох тисяч/"), *Монтаро* ("Великий хлопець"), *Моріо* ("Лісовий хлопець"), *Муро* ("Той, хто втікає"), *Ніборі* ("Славетний"), *Сусумі* ("Той, хто прямує вперед"), *Такехіко* ("Бамбуковий принц"), *Тейджьо* ("Справедливий"), *Томео* ("Обережний"), *Тошіро* ("Талановитий"), *Хідеакі* ("Прегарний", "Чудовий"), *Хікару* ("Блискучий", "Прекрасний"), *Юу* ("Шляхетний"), *Юудай* (Видатний герой).

А до найчастотніших жіночих імен, характерних для японських *манга*, можна віднести:

Айко ("Улюблене дитя"), *Акане* ("Сліпуче червона", "Червоногаряча"), *Акемі* ("Сліпуче прекрасна"), *Амая* ("Нічний дощ"), *Анда* ("Та, що зустрів у полі"), *Андзу* ("Абрикос"), *Арісу* (яп. *варіант імені* "Аліса"), *Асука* "Ранковий аромат", *Аяме* ("Ірис", "Квітка півників"), *Ідзанаі* ("Спокуслива", "Зваблива"), *Джунко* ("Чисте дитя"), *Йоші* ("Досконала", "Прекрасна"), *Йошіко* ("Бездоганне дитя", "Прекрасне дитя"), *Касумі* ("Серпанок"), *Кадзуко* ("Веселе дитя"), *Кейко* ("Обожнювана"), *Кіоко* ("Щасливе дитя"), *Кійоко* ("Чистота"),

Кохана ("Квіточка"), *Мачіко* ("Удачливе дитя"), *Маеко* ("Чесне дитя"), *Маемі* ("Щира посмішка"), *Май* ("Яскрава", "Осяйна"), *Міне* ("Хоробра захисниця"), *Місакі* ("Вершина /під/ краси"), *Міцукі* "Прекрасний місяць", *Міцуко* ("Дитя світла"), *Момоко* ("Дитя-персик"), *Моріко* ("Дитя лісу"), *Наміко* ("Дитя хвиль"), *Наоко* ("Слухняне дитя"), *Нацумі* ("Краса літа"), *Ньоко* (Коштовний камінь), *Рейко* ("Гордовите дитя"), *Ріні* ("Зайчатко"), *Рурі* ("Смарагд"), *Сашіко* ("Дитя щастя"), *Саярі* ("Маленька лілія"), *Судзу* ("Дзвіночок"), *Судзуме* ("Горобчик"), *Такара* ("Коштовність"), *Тора* ("Тигриця"), *Цюю* ("Росинка", "Ранкова роса"), *Умеко* ("Дитя квітучих слив"), *Усарі* ("Кролик"), *Хітомі* ("Подвійна краса"), *Хосі* ("Зірка"), *Хотару* (Світлячок), *Чікако* ("Дитя мудрості"), *Чьо* ("Метелик"), *Ясу* ("Спокійна", "Урівноважена"), *Юко* ("Добре дитя"), *Юмі* ("Лукоподібна"), *Юміко* ("Дитя лука"), *Юрі* ("Лілія"), *Юріко* (Дитя лілії).

Як видно з наведених списків, якщо в основі мотивації ономасіологічної структури традиційних японських чоловічих імен лежать переважно такі ознаки, як:

- порядковий номер (появи сина на світ),
- самурайські чесноти,
- військова зброя,

а жіночих:

- пора року (появи дочки на світ),
- умовна співвіднесеність з явищами природи,
- зовнішня краса,
- військове знаряддя тощо;

то для чоловічих імен манга такими семантичними ознаками є:

- властивості характеру,
- фізичні якості,
- зовнішній вигляд,
- соціальне чи територіальне походження;

а для жіночих:

- асоціативний зв'язок зовнішнього вигляду з рослинним

і тваринним світом,

- особливості характеру,
- психологічні особливості сприйняття героїні і ставлення

до неї з боку інших персонажів.

Причому в ономасіологічній структурі власних імен, характерних для манга, досить часто поєднуються мотиватори різного статусу, тобто спостерігається, так званий, "змішаний тип мотивації" [Селіванова 2012, 123].

Окрім зазначених, у японських манга можна виділити також значну кількість запозичених імен, переважно американського або ж європейського походження: *Джесс, Адам, Маркус, Люсі, Фрея, Нікі, Мері, Кіммі, Елен* та ін., а також okazіональних і неологічних найменувань як головних, так і другорядних героїв.

Загалом, слід зауважити, що ономастикон манга цілком заслуговує на окреме ґрунтовне наукове дослідження, яке може дати надзвичайно цікавий лінгвістичний матеріал для аналізу і прогнозування можливих шляхів розвитку сучасної японської мови.

Аналізуючи антропоніми в текстах японських манга, можна легко виокремити деякі вікові, соціальні, професійні та інші групи героїв, для яких характерний певний набір імен: діти, школярі, студенти, службовці, спортсмени, домогосподарки, самураї, а також специфічні найменування ірреальних, тобто вигаданих героїв – ангелів, демонів, роботів, прибульців із інших планет чи галактик тощо.

Цікаві спостереження можна зробити також, досліджуючи імена героїв у текстах манга, призначених для читачів різного віку. Так, у жанрі *кодомо-манга*, що адресуються читачам віком до 12 років, часто вживаються іменні суфікси, які відіграють важливу роль у спілкуванні японців, вказуючи на соціальний статус співрозмовників, їх службові, родинні та інші стосунки. Причому при використанні суфікса *тян* (ちゃん), яким, зазвичай, послуговуються дорослі при зверненні до дітей, досить часто від імені відкидається його закінчення (іноді відповідне ім'я скорочується до єдиного складу – знаку кани): Кіюко – *Кію-тян*, Акане – *А-тян*, Мічію – *Мі-тян*, Тошіро – *То-тян*. Таким чином, відбувається певне посилення зменшувально-пестливих форм дитячих імен.

За браком місця ми не станемо зупинятися на зоонімах, топонімах та інших різновидах власних імен, які часто трапляються в текстах сучасних японських манга. Зупинимосся лише на тих функціях, які, на нашу думку, покликана

виконувати в тексті манга відповідна ономастична лексика в цілому і антропоніми зокрема.

Перша й найголовніша з них – *номінативна функція* – невід’ємна від основної функції, яку виконує в мові будь-яка власна назва, незалежно від того, де і як вона використовується. Проте більшість антропонімів у тексті манга, окрім власне номінативної функції, виконують також і інші художньо-стилістичні функції, а саме:

- *інформативну* функцію;
- *текстовісну* функцію;
- *культурно-історичну* функцію (проекція на певну національну культуру, культурні феномени та стереотипи, історичну добу, подію тощо);
- *аттрактивну* функцію (привертання уваги читача до твору в цілому або спрямування цієї уваги до певного персонажа зокрема);
- *емотивну* функцію (породження належних емоцій у читача);
- *образно-експресивну* функцію (створення відповідного художнього образу за допомогою залучення спеціальних /переважно лексико-семантичних/ засобів: використання для номінації героїв вульгаризмів, лайливої лексики, зменшувально-пестливих форм слів тощо);
- *ремінісцентну* функцію (породження певних асоціацій);
- *конотаційну* функцію (привнесення до ономастичної структури того чи іншого антропоніма додаткових значень переважно оцінювального характеру);
- *сугестивну* функцію (вплив на підсвідомість²);

2 В електронному виданні журналу "*Japan today*" ("Японія сьогодні") ми натрапили на цікаву редакторську статтю під назвою "Коротко про манга", у якій з приводу сугестивності мови японських манга сказано таке: "Як і японська поезія, мистецтво манги тягнеться до цінностей несканованого. Час дії вони показують, наприклад, малюючи за спинами героїв сонце, що сходить чи заходить; місце дії – фоном, на якому відбувається подія; настрій – малюнком зламаної гілки, листка що падає, слези, яка котиться по щоці. Тому японський читач не розглядає кожную картинку, вчитуючись у слова діалогу. Він пробігає

- *естетичну* функцію (апеляція до почуттів прекрасного, вишуканого поетичного);
- *оцінно-характеристичну* функцію (формування позитивного чи негативного ставлення до об'єкта найменування, характеристика героя);
- *криптофору* ("шифрування задля створення загадковості, втаємниченості") [Селіванова 2012, 123].

На підтвердження кожної з зазначених функцій можна привести чимало відповідних прикладів, проте за браком місця обмежимося лише одним. Так, для характеристики інформаційної функції антропонімів можна навести приклад найменування героїв у манга під назвою "Сейлор Мун", де зображено воїнів всесвіту, наділених могутньою силою, що допомагає їм у боротьбі зі злом – "*Воїни в матросках*" або "*Сейлор-воїни*": (яп.: セーラー戦士 Се:ра: Сенсі). Оригінальний термін "*Sailor-Senshi*" – це поєднання англійського та японського слів, де *сенсі* означає "солдат" або "воїн". Ці воїни носять імена на честь планет Сонячної системи:

Сейлор Мун (セーラームーン – Се:ра: Му:н),

Сейлор Меркурій (セーラーマーキュリー – Се:ра: Ма:кюрі:),

Сейлор Венера (セーラーヴィーナス – Се:ра Вінасу),

Сейлор Марс (セーラーマーズ – Се:ра: Ма:дзу),

Сейлор Юпітер (セーラージュピター Се:ра: Дзюпіта:),

Сейлор Плутон (セーラープルート – Се:ра: Пуру:то),

Сейлор Сатурн (セーラーサターン – Сэ:ра: Сата:н).

Таким чином, імена героїв надають читачам не лише інформацію про їх походження, але певною мірою інформують також про потенційний характер цих героїв відповідно до астрофізичних особливостей тієї чи іншої планети Сонячної системи, ім'я якої має герой.

На завершення зауважимо, що аналогічного аналізу потребують також усі інші складові ономастикону сучасних

поглядом по сторінці, сприймаючи її як єдине ціле, проковтує історію як порцію гарячої локшини – не жуучи" [EP: <http://uanime.org.ua/article/mangashort.html>]

японських манга – зооніми, топоніми, теоніми, космоніми, астроніми.

1. *Алпатов В.М.* Японская природа и японский язык // История и современность / В.М. Алпатов. – М., 2007. – С. 219-230.
2. *Бондар О.І., Бондаренко І.П.* Лінгвокраїнознавство Японії / О.І. Бондар, І.П. Бондаренко. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. – 695 с.
3. *Быкова С.А.* Фразеология японского языка и диалекты // Восточное языкознание / С.А. Быкова. - М., 2003. – С. 60-66.
4. *Гумбольдт В.* Природа и свойства языка вообще // Хрестоматия по общему языкознанию (Составитель: Л.П. Иванова) / Вильгельм фон Гумбольдт. – К.: Освіта України, 2008. – С. 41-52.
5. *Гуревич Т.М.* Японский язык: проблема перевода зоонимов // Сопоставительная лингвистика. Типология языков. Теория перевода: материалы 3-й междунар. конф. Москва–Казань, 2006–2008 / Т.М. Гуревич. – М.: МГУ, 2008. – С. 47-56.
6. *Карпенко Ю.О.* Про літературну ономастику та її функціональне навантаження // Записки з ономастики / Ю.О. Карпенко. – Одеса: Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 65-78.
7. *Селіванова О.О.* Мотивація ергонімікону міста Черкаси (когнітивно-ономасіологічний аспект) // Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке / О.О. Селіванова. – Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. – С. 118-125.
8. *Тумаркин П.С.* Лексика, фразеология, жест в японской разговорной речи / П.С. Тумаркин. – М.: Восток-Запад, 2004. – 248 с.
9. *Коротко про манга* // <http://uanime.org.ua/article/mangashort.html>.

Олійников В.А., магістрент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСНОВНІ ТИПИ СИНТАКСИЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ЗА СТУПЕНЕМ СЕМАНТИЧНОЇ СПАЯНОСТІ КОМПОНЕНТІВ У НЕДІЛЬНИХ І ВІДПУСТОВИХ НА ВСЮ СЕДМИЦЮ ТРОПАРЯХ

Дослідження присвячене аналізу моделей синтаксичних словосполучень за ступенем семантичної єдності між компонентами, які функціонують у текстах конфесійного стилю української мови.

Ключові слова: конфесійний стиль, тропарі, синтаксично вільні і синтаксично зв'язані словосполучення.

японських манга – зооніми, топоніми, теоніми, космоніми, астроніми.

1. *Алпатов В.М.* Японская природа и японский язык // История и современность / В.М. Алпатов. – М., 2007. – С. 219-230.
2. *Бондар О.І., Бондаренко І.П.* Лінгвокраїнознавство Японії / О.І. Бондар, І.П. Бондаренко. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. – 695 с.
3. *Быкова С.А.* Фразеология японского языка и диалекты // Восточное языкознание / С.А. Быкова. - М., 2003. – С. 60-66.
4. *Гумбольдт В.* Природа и свойства языка вообще // Хрестоматия по общему языкознанию (Составитель: Л.П. Иванова) / Вильгельм фон Гумбольдт. – К.: Освіта України, 2008. – С. 41-52.
5. *Гуревич Т.М.* Японский язык: проблема перевода зоонимов // Сопоставительная лингвистика. Типология языков. Теория перевода: материалы 3-й междунар. конф. Москва–Казань, 2006–2008 / Т.М. Гуревич. – М.: МГУ, 2008. – С. 47-56.
6. *Карпенко Ю.О.* Про літературну ономастику та її функціональне навантаження // Записки з ономастики / Ю.О. Карпенко. – Одеса: Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 65-78.
7. *Селіванова О.О.* Мотивація ергонімікону міста Черкаси (когнітивно-ономасіологічний аспект) // Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке / О.О. Селіванова. – Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. – С. 118-125.
8. *Тумаркин П.С.* Лексика, фразеология, жест в японской разговорной речи / П.С. Тумаркин. – М.: Восток-Запад, 2004. – 248 с.
9. *Коротко про манга* // <http://uanime.org.ua/article/mangashort.html>.

Олійников В.А., магістрент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСНОВНІ ТИПИ СИНТАКСИЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ЗА СТУПЕНЕМ СЕМАНТИЧНОЇ СПАЯНОСТІ КОМПОНЕНТІВ У НЕДІЛЬНИХ І ВІДПУСТОВИХ НА ВСЮ СЕДМИЦЮ ТРОПАРЯХ

Дослідження присвячене аналізу моделей синтаксичних словосполучень за ступенем семантичної єдності між компонентами, які функціонують у текстах конфесійного стилю української мови.

Ключові слова: конфесійний стиль, тропарі, синтаксично вільні і синтаксично зв'язані словосполучення.

Исследование посвящено анализу моделей синтаксических словосочетаний по степени семантической слитности, которые функционируют в текстах конфессионального стиля украинского языка.

Ключевые слова: *конфессиональный стиль, тропари, синтаксически свободные и синтаксически связанные словосочетания.*

The article is devoted to the analysis of syntactic word-combinations models according to the degree of semantic unity between components.

Key words: *confessional style, tropers, syntactic free and syntactic constrained word-combinations.*

З-поміж проблем, які ставлять перед собою дослідники історії української літературної мови, актуальним залишається питання вивчення процесу формування і розвитку її функціональних стилів. Донедавна увагу лінгвістів привертала мова переважно художніх творів, і лише останнім часом об'єктом аналізу стають й інші стилі, зокрема конфесійний.

Сьогодні з'являються дослідження з проблеми цього стилю (Н. Бабич, С. Бібла, І. Бочарова, Н. Дзюбишина-Мельник, П. Дудик, Л. Мацько, В. Німчук, Ю. Осінчук, Н. Пуряєва та ін.). Сучасні суспільні умови сприяють повноцінному становленню засобів мовної організації конфесійного стилю, розвиток якого упродовж цілого століття був призупинений.

За словами Патріарха Філарета, конфесійний стиль, незважаючи на утиски і заборони, розвивався у зв'язку з діяльністю УАПЦ. Стійким осередком розвитку стилю на той час стала діаспора, представники якої (О. Горбач, Є. Грицак, Ю. Луцик, І. Огієнко, П. Ковалів та ін.) зуміли зберегти безперервність історії конфесійного стилю [Філарет (Денисенко), патр. 1999, 19-20]. У самій же Україні протягом тривалого періоду цей стиль не підлягав науковому дослідженню, а в лексикографічних джерелах мовні елементи стилю фіксувалися, зазвичай, із позначкою "застаріле" [Павлова 2003, 21].

В основі виділення конфесійного стилю, на думку Н. Дзюбишиної-Мельник, лежить сфера "спілкування людської душі з Богом через церкву" [Дзюбишина-Мельник 1994, 16]. Одним із різновидів богословського, за визначенням Н. Бабич,

стилю є мова текстів богослужбового піснеспіву [Бабич 2009, 26]. Самі ж тексти співу вивчає один із розділів літургії – гімнографія. У "Руководстве по литургикѣ" архімандрит Гавріїл записав: "*Тропарь* – (отъ обращаю). Въ содержание ихъ входитъ молитвенная пѣснь, выражающая сущность празднуемаго и воспоминаемаго священнаго событія или изображающая главныя черты жизни и дѣятельности прославляемаго Святаго" [Гавріїль, архим. 1886, 150 – 151]. "Вищим зі всіх видів церковного співу" вважав М. Скабалланович тропар, "сама назва якого (тропáрюм, від трóлосъ = ѣхос, глас, наспів) указує на складність і багатство мелодії. У кожному гласу тропарний наспів складає вінець усіх інших наспівів" [Скабалланович 2008, 519]. Тропарі мають свою класифікацію, напр.: Воскресні, Хрестовоскресні, Богородичні, Хрестобогородичні, Троїчні, Покаянні [Киприан (Керн), архим. 1997, 29]. Тропар недільний – відпустовий тропар, один із восьми гласів Октоїху, присвячений воскресінню Спасителя.

Метою даної розвідки є мова недільних і відпустових на всю седмицю тропарів, а саме аналіз словосполучень за ступенем семантичної єдності між компонентами у цих текстах.

Актуальність статті зумовлена, по-перше, тим, що конфесійний стиль на сучасному етапі розвитку мовознавства є найменш дослідженим. По-друге, не дивлячись на те, що дослідження словосполучення як синтаксичної одиниці має значну історію (праці російських мовознавців П. Фортунатова, О. Шахматова, О. Пешковського, М. Петерсона, В. Виноградова; українських мовознавців О. Потебні, Г. Удовиченка, І. Вихованця, К. Шульжука, Н. Іваницької, А. Загнітка та ін.), маємо й досі багато питань, пов'язаних із проблемами їх типології.

У сучасному українському мовознавстві наявні три підходи до встановлення об'єкта словосполучення. О. Мельничук виокремлює підрядні і сурядні словосполучення, причому до підрядних відносить і субстантивно-вербальні, компоненти яких пов'язані предикативним зв'язком [Мельничук 1966]. І. Вихованець виділяє два типи словосполучень – підрядні і сурядні [Вихованець 1993, 187]. А. Загнітко вважає, що словосполученнями є лише такі поєднання слів, які

пов'язуються підрядним прислівниковим синтаксичним зв'язком [Загнітко 2009, 10]. Найобґрунтованішим є погляд І. Вихованця, Г. Шульжука, які розглядають словосполучення як підпорядковану реченню синтаксичну одиницю, що вичленовується з речення; водночас воно може розглядатись і поза реченням. Це синтаксична конструкція, утворена з двох чи більше повнозначних слів, поєднаних підрядним або сурядним зв'язком [Вихованець 1993, 187; Шульжук 2010, 33-34]. Саме це судження візьмемо за основу в даному дослідженні. Г. Шульжук, І. Вихованець, Н. Валгина, Г. Кустова та ін. поділяють синтаксичні словосполучення за ступенем семантичної спаяності компонентів на синтаксично вільні і зв'язані (цілісні) словосполучення.

До цілісних словосполучень належать такі моделі (далі – М₁, М₂, М₃...).

М₁. Кількісно-іменні, в яких опорний компонент (головне слово) виражений числівником, а залежний – іменником.

М₂. Кількісно-іменні словосполучення, у яких опорний компонент є або іменником, утвореним від числівників, або іменником із значенням кількості.

М₃. Кількісно-іменні словосполучення, в яких опорний компонент виражений іменником із значенням сукупності, міри, об'єму, обсягу і т. ін.

М₄. Іменні словосполучення числівника (або займенника) й іменника (або займенника) з прийменником *з (із)*, які мають узагальнене значення частини від цілого, виділення одного з загальної кількості.

М₅. Словосполучення з узагальненим значенням сумісності або сукупності, що складаються з іменників або займенників, об'єднаних прийменником *з*. Нерозкладні словосполучення цього типу синонімічні підметам, вираженими однорідними словами, які зв'язані між собою єднальним сполучником. Наприклад, у реченні *Апостоли, мученики і пророки, святителі, преподобні і праведні, що добре подвиг звершили і віру зберегли, маючи заступництво за нас до Спаса, Його, як Благого, молять, молимося, щоб спастися душам нашим (Відпустовий тропар у п'ятницю)* [Часослов 2000, 341] присутній підмет, виражений

однорідними словами з єднальним сполучником *і*, – *мученики і пророки, преподобні і праведні*.

М₆. Іменникові-прикметникові словосполучення з синкретичними іменниками, напр.: *Ангельські сили на гробі Твоім, і ті, що стерегли, омертвіли; і стояла Марія у гробі, шукаючи **пречисте тіло** Твоє (Недільний тропар, глас б)* [Часослов 2000, 304].

Саме ці шість моделей цілісних словосполучень К. Шульжук виділяє як найпоширеніші [Шульжук 2010, 33]. Інші науковці вирізняють ще декілька моделей нерозкладних словосполучень.

М₇. Іменникові словосполучення із залежними компонентами і прикметниками до них при характеристиці особи [Загнітко 2009, 17].

М₈. Словосполучення двох іменників, об'єднаних прийменниками *з і на, від і до, з (із) і до* в нерозкладну структурно-семантичну одиницю [Загнітко 2009, 17].

М₉. Займенникові словосполучення, у яких поєднуються неозначений займенник у ролі опорного компонента і узгоджений із ним прикметник функції залежного компонента [Кустова 2005, 8].

М₁₀. Іменникові словосполучення із залежними компонентами, вираженими порядковими числівниками [Максим'юк 2006], напр.: *Хоч камінь запечатали юдеї і воїни стерегли пречисте тіло Твоє, воскрес Ти **на третій день**, Спасе, даруючи світові життя (Недільних тропар, глас 1)* [Часослов 2000, 297].

М₁₁. Іменникові словосполучення, опорні компоненти яких мають послаблену семантику, що компенсується значенням залежних компонентів, виражених також іменниками. Ці семантично неподільні словосполучення утворюють іменники з фазовим значенням у ролі головного слова [Максим'юк 2006].

М₁₂. Перифрази [Загнітко 2009, 18].

М₁₃. Метафоричні словосполучення [Загнітко 2009, с. 18].

М₁₄. Складені присудки [Загнітко 2009, 18], напр., *Пом'яни Господи, як Благий, рабів Твоїх і тих, що в житті згрішили, прости, бо ніхто не є безгрішний, тільки Ти, що **можеш** і померлим **дати** упокоєння (Відпустовий тропар у п'ятницю)* [Часослов 2000, 341-342].

А. Загнітко подає більш розширену класифікацію словосполучень за рівнем злитості компонентів, додаючи ще два пункти: фразеологічно зв'язані, лексично зв'язані [Загнітко 2009, 17].

Розглянувши основні типи цілісних словосполучень, проаналізуємо, які ж види частіше і наскільки частіше присутні у недільних тропарях [Часослов 2000, 297-308]. Для цього розчленуємо вісім тропарів (загальна кількість 239 слів) на словосполучення. Отримаємо число – 105. Із них: 86 синтаксично вільних і 19 цілісних словосполучень. У процентному співвідношенні: 81,9% : 18,1%. Схематично це можливо зобразити таким чином (Рис. 1.а).

Тепер розкладемо цілісні словосполучення за 14 вищеописаними моделями. У результаті аналізу виявлено таку кількість словосполучень: М₆. – 17 (*пречисте тіло* – гласи 1, 6; *Сили Небесні* гласи 1, 2; *велику милість* – гласи 3, 4, 7; *світлу проповідь, ангельські сили* та ін); М₁₀. – 1 (*на третій день*); М₁₄ – 1 (*проповідувати повелів*). Інші моделі відсутні.

Для встановлення відхилення вибірових частот від середньої проаналізуємо тексти відпустових тропарів на всю седмицю (194 слова) [Часослов 2000, 338 – 342]. Всього – 96 словосполучень. З них: 85 вільних і 11 цілісних. У процентному співвідношенні: 88,5% : 11,5% (схема на рис. 1.б). Цілісні словосполучення: М₆. – 9 (*побожному народові* – у вівторок і у четвер, *небесних війств, Небесних Сил* – у неділю; *велику милість* – у понеділок; *милостивого Бога* – у середу та ін); М₁₄ – 2 (*сподобився хрестити* – у понеділок; *можеш дати* – у п'ятницю). Інші моделі відсутні.

Для визначення суттєвості відхилення вибіркової частоти від середньої використовують "хі-квадрат критерій" (χ^2) [Кочерган 2003, 399].

$$\chi^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{\bar{x}}$$

У даному випадку зроблено дві вибірки, які відповідно становлять 239 і 194 слова. Їх середнє дорівнює 216,5. Підставляємо ці цифри у формулу й обчислюємо:

$$\chi^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{\bar{x}} = \frac{(239 - 216,5)^2}{216,5} + \frac{(194 - 216,5)^2}{216,5} = 4,68$$

У таблиці числових значень "хі-квадрата" [Квантили розподілу хі-квадрат] знаходимо вірогідність помилки: $p \leq 0,04$.

Отже, у текстах недільних і відпустових на всю седмицю тропарів переважаючим (характерним) видом є вільні словосполучення (85,2%), цілісні словосполучення складають 14,8% (рис. 1.в). З них найбільш використовуються іменникові-прикметникові словосполучення з синкретичними іменниками, мало представлені моделі зі складеними присудками й іменникові словосполучення із залежними компонентами, вираженими порядковими числівниками, інші моделі зовсім відсутні. Відхилення від середньої частоти: $p \leq 0,04$.

Для більш достовірних даних необхідно провести ще вибірки з богослужбових текстів, що і буде виконано у подальших дослідженнях.

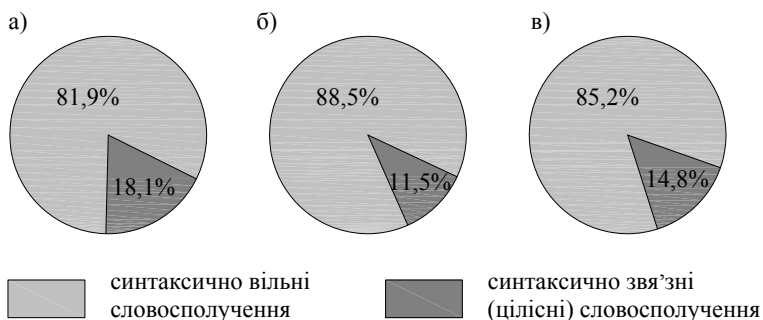

Рис. 1. а) – основні типи словосполучень у недільних тропарях;
 б) – основні типи словосполучень у відпустових тропарях на всю седмицю;
 в) – середні значення процентного складу основних типів словосполучень у недільних і відпустових тропарях

1. *Бабич Н.Д.* Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки / Бабич Н. Д. – Чернівці: Букрек, 2009. – 216 с.
2. *Вихованець І.Р.* Граматика української мови / І.Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
3. *Гавріиль, архим.* Руководство по литургикѣ / архим. Гавріиль. – Тверь: Типо-Литографія Ф. С. Муравьева, 1886. – 590 с.
4. *Дзюбишина-Мельник Н.Я.* Ще один стиль української

літературної мови / Н.Я. Дзюбишина-Мельник // Культура слова. – 1994. – № 45. – С. 14-20. 5. *Загнітко А.* Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект / А. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2009. – 137 с. 6. *Квантили розподілу хі-квадрат* [Електронний ресурс] // Вікіпедія [сайт]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Квантили_розподілу_хі-квадрат – Назва з екрану. 7. *Киприан (Керн), архим.* Литургика / Киприан (Керн), архим. – М.: Крутицкое Патриарш. Подворье, 1997. – 149 с. 8. *Кочерган М.П.* Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. – К.: Академія, 2003. – 464 с. 9. *Кустова Г.И.* Синтаксис современного русского языка / Г.И. Кустова, К.И. Мишина, В.А. Федосеев. – М.: Академия, 2005. – 256 с. 10. *Максим'юк О.В.* Кореферентність нерозкладних компонентів у структурі речення: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 [Електронний ресурс] / О.В. Максим'юк; Чернів. нац. ун-т. – Чернівці, 2006. – 20 с. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/4130.html> – Назва з екрану. 11. *Мельничук О.С.* Розвиток структури слов'янського речення / О.С. Мельничук. – К.: Наукова думка, 1966. – 324 с. 12. *Павлова І.* Лексика конфесійного стилю / І. Павлова. // Дивослово. – 2003. – №1. – С. 18-24. 13. *Скабалланович М.* Толковый Типикон / М. Скабалланович. – М.: Сретенский Монастырь, 2008. – 816 с. 14. *Степанов Ю.С.* Методы и принципы современной лингвистики / Ю.С. Степанов. – М.: Наука, 1975. – 313 с. 15. *Філарет (Денисенко), патр.* Проповіді: у 2-х т. / Патр. Філарет (Денисенко). – К.: УПЦ КП, 1999. – Т. 1. – 535 с. 16. *Часослов.* – К.: УПЦ КП, 2000. – 392 с. 17. *Шульжук К.Ф.* Синтаксис української мови / К.Ф. Шульжук. – К.: Академія, 2010. – 408 с.

Омельченко О.В., асист.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ФУНКЦІЙ ЕПІТЕТІВ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ТВОРІВ Г. ГАРСІЯ МАРКЕСА

Стаття присвячена розгляду функціонування епітетів у творах Г. Гарсія Маркеса та особливостям їхнього відтворення в українських перекладах.

Ключові слова: епітет, функція, повні відповідники, часткові відповідники.

літературної мови / Н.Я. Дзюбишина-Мельник // Культура слова. – 1994. – № 45. – С. 14-20. 5. *Загнітко А.* Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект / А. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2009. – 137 с. 6. *Квантили розподілу хі-квадрат* [Електронний ресурс] // Вікіпедія [сайт]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Квантили_розподілу_хі-квадрат – Назва з екрану. 7. *Киприан (Керн), архим.* Литургика / Киприан (Керн), архим. – М.: Крутицкое Патриарш. Подворье, 1997. – 149 с. 8. *Кочерган М.П.* Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. – К.: Академія, 2003. – 464 с. 9. *Кустова Г.И.* Синтаксис современного русского языка / Г.И. Кустова, К.И. Мишина, В.А. Федосеев. – М.: Академия, 2005. – 256 с. 10. *Максим'юк О.В.* Кореферентність нерозкладних компонентів у структурі речення: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 [Електронний ресурс] / О.В. Максим'юк; Чернів. нац. ун-т. – Чернівці, 2006. – 20 с. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/4130.html> – Назва з екрану. 11. *Мельничук О.С.* Розвиток структури слов'янського речення / О.С. Мельничук. – К.: Наукова думка, 1966. – 324 с. 12. *Павлова І.* Лексика конфесійного стилю / І. Павлова. // Дивослово. – 2003. – №1. – С. 18-24. 13. *Скабалланович М.* Толковый Типикон / М. Скабалланович. – М.: Сретенский Монастырь, 2008. – 816 с. 14. *Степанов Ю.С.* Методы и принципы современной лингвистики / Ю.С. Степанов. – М.: Наука, 1975. – 313 с. 15. *Філарет (Денисенко), патр.* Проповіді: у 2-х т. / Патр. Філарет (Денисенко). – К.: УПЦ КП, 1999. – Т. 1. – 535 с. 16. *Часослов.* – К.: УПЦ КП, 2000. – 392 с. 17. *Шульжук К.Ф.* Синтаксис української мови / К.Ф. Шульжук. – К.: Академія, 2010. – 408 с.

Омельченко О.В., асист.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ФУНКЦІЙ ЕПІТЕТІВ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ТВОРІВ Г. ГАРСІЯ МАРКЕСА

Стаття присвячена розгляду функціонування епітетів у творах Г. Гарсія Маркеса та особливостям їхнього відтворення в українських перекладах.

Ключові слова: епітет, функція, повні відповідники, часткові відповідники.

Статья посвящена рассмотрению функционирования эпитетов в произведениях Г. Гарсия Маркеса и особенностям их воссоздания в украинских переводах.

Ключевые слова: эпитет, функция, полные соответствия, частичные соответствия.

The article focuses on the functioning of epithets in the prose of G. García Márquez and highlights the peculiarities of their reproducing in Ukrainian translations.

Key words: epithet, function, full epithet correspondents, partial epithet correspondents.

Досягнення художньої виразності тексту неминуче пов'язано з використанням слова у його переносному значенні, внесенні до його семантичної площини додаткових смислових відтінків, які б описували чи характеризували події, предмети чи явища більш виразно та емоційно.

Ускладнення значення слова, набуття ним певної образності відбувається на основі смислових нашарувань, в основу яких так чи інакше покладено індивідуально-авторське бачення довколишнього світу, його індивідуальне асоціативне мислення.

Вживання стилістично та естетично маркованої лексики, зокрема епітетів, є однією з невід'ємних ознак художнього твору. Поряд з іншими стилістичними засобами, функція епітетів полягає у побудові образної системи твору, його увиразненні та здійсненні певного емоційного впливу на читача.

Існує кілька підходів щодо визначення сутності епітета. Слідом за Бобильовою Л.К., Куніною І.А. та іншими дослідниками ми розглядатимемо епітети не лише як метафоричні, а й логічні означення, які за рахунок контексту можуть увиразнюватись, набувати певної експресивності та емоційної наснаженості.

На думку Бобильової Л.К., у випадку з метафоричним епітетом вирішальним фактором слугує мікроконтекст, а для логічних означень, що виступають у художньому тексті в ролі епітетів, вирішальним є макроконтекст [Бобильова 1968, 4].

Матеріалом для нашого аналізу стали два романи та три оповідання латиноамериканського письменника. Епітети та

епітетні конструкції, використані у даній роботі, було відібрано з урахуванням їхнього функціонального навантаження.

Проаналізувавши матеріал, ми дійшли висновку, що епітети є одним з основних стилістичних засобів увиразнення художньої картини світу у творчості Г. Гарсія Маркеса.

Однак їхнє представлення у романах є значно виразнішим та різноманітнішим, ніж в оповіданнях, що вважаємо жанрово-зумовленим явищем.

Частотне використання демонструють передусім метафоричні, гіперболічні та внутрішньо чуттєві епітети, серед яких виділяються одоративні та емотивні.

Більшість із колористичних епітетів є логічними означеннями, в яких колірна ознака нейтралізується. Однак особливе місце в художній картині прози письменника посідають колористичні означення, що стають епітетами, набуваючи певної образності. Кількість таких епітетів невелика, але вони є цікавими, оскільки передають складні кольори. У Г. Гарсія Маркеса такі епітети моделюють переважно позитивні та метафоричні образи. Більшість з таких епітетів виконують у тексті виражально-зображальну та характеристичну функції: *con una piel tierna del color del pan* [Márquez 1992, 26] – з ніжною кольору хлібної шкоринки шкірою [Маркес 2007, 18]; *la barba de color de nacar* [Márquez 2010, 13] – борода перламутрового кольору [Маркес 1994, 4]; *los ojos del color del guarapo de caña* [Márquez 1989, 96] – очі кольору міцного гуарано [Маркес 1978, 122]; *zapatos lineales de color de las bugambilias* [Márquez 1992, 26] – вузькі черевики кольору буганвілії [Маркес 2007, 18]; *unos ojos de color de uva* [Márquez 1992, 26] – очі кольору винограду [Маркес 2007, 18]. Подібні епітети містять у собі неочікувані порівняння і є яскравими прикладами створення чуттєвої, романтичної та надзвичайно образної портретної характеристики персонажів, яка несе позитивне емоційне навантаження. Українські відповідники збігаються не лише загальним змістом, а й стилістичними та емоційно-експресивними відтінками. Певні трансформації полягають лише у зміні граматичного вираження епітетів.

Прикладом метафоричного використання кольору є наступний вираз: *sábado negro* [Márquez 1989, 82] – чорна

субота [Маркес 1978, 40]. Так само, як і для національно-образної картини українців, для латиноамериканців чорний колір є символом нещастя, трагедії, негативних відчуттів. Переносне використання, на перший погляд, логічного означення на позначення кольору у наведеному прикладі стає зрозумілим з макроконтексту (нешасливі події, що сталися з героїнею у суботу, змусили її охрестити чорним цей день).

Гіперболічні епітети виконують у творах Г.Гарсія Маркеса переважно характеристичну та зображальну функції. Так, у своєму романі "Осінь патріарха" автор змальовує образ правителя, побудований на саркастичному вживанні гіперболічних епітетів. Це зрозуміло з макроконтексту (адже насправді мова йде про нікчемну та навіжену людину): *patriarca del tamaño descomunal* [Márquez 1989, 52] – велемень-нампіарх [Маркес 1978, 24]; *general del universo* [Márquez 1989, 34] – всесвітній генерал [Маркес 1978, 16].

Підсилити саркастичний образ допомагають емотивні та одоративні епітети: *...la ciudad despertó con una tibia y tierna brisa de muerto grande y de podrida grandeza* [Márquez 1989, 9] –місто збудилося від теплого, слабкого ще повію протухлої величі, від запаху великого мерця [Маркес 1978, 3].

З такою ж саркастичністю, вкладеною у гіперболічні епітети, Г.Гарсія Маркес змальовує характер героя, створюючи часом метафоричні образи: *inconmesurable disposición para esperar* [Márquez 1989, 60] – незрівнянне довготерпіння [Маркес 1978, 29]; *parsimonia rupestre* [Márquez 1989, 16] – невсипуча обачність [Маркес 1978, 6]; *la memoria inapelable del rencor* [Márquez 1989, 41] – нещадне злопам'ятство [Маркес 1978, 19]; *apetito desmesurado del poder* [Márquez 1989, 52] – нестримна жадоба влади [Маркес 1978, 24]; *el cerco infranqueable de sus apetitos seniles* [Márquez 1989, 101] – непрохідні кордони його старечої хімі [Маркес 1978, 124].

У творах Г. Гарсія Маркеса епітети функціонують і в складі розгорнутих метафор та порівнянь, створюючи нові мовні образи, для підсилення своїх передусім характеристичних та емоційно-оцінних функцій: *se vió a sí mismo... las duras manos de la señorita impávida* [Márquez 1989, 34] – він побачив самого себе... заляклі руки гонористої дівчини [Маркес 1978, 16];

palmas lisas y tensas como el vientre de un sapo [Márquez 1989, 95] – м'язи й гладенькі долоні, наче жаб'ячий живіт [Маркес 1978, 121]; *acariciaba al niño inclemente del testículo herniado* [Márquez 1989, 114] – він почав нестугти свою безжалісну дитину, свою грижу [Маркес 1978, 131].

У наведених нижче прикладах ми спостерігаємо за експлікацією епітетів *sigilosos*, *furitivos*, *lánguido* за допомогою порівняння, за рахунок чого досягається точна передача змісту епітета та відтворення його функцій. Вдаючись лише до мінімальних граматичних та синтаксичних трансформацій, перекладачам Г. Грабовській, С. Борщевському та С. Жолоб вдається зберегти експресивність авторських образів: *la vi pasar con sus sigilosos trancos de leona* [Márquez 1992, 26] – вона пройшла мимо скрадливим широким кроком левиці [Маркес 2007, 18]; *para que nadie conociera sus pasos furitivos de elefantes siameses* [Márquez 1989, 26] – щоб ніхто не розпізнав їхньої ходи, скрадливої, наче в сіамських слонів [Маркес 1978, 12]; *la mano inapelable de lirio lánguido volvió a levantar la copa* [Márquez 1989, 125] – підіймаючи фатальною, схожою на зів'ялий ірис, рукою свій келих [Маркес 1978, 137].

Використання одоративних епітетів з ознаками метафоричності не є частотним, однак серед них можна виділити ключові для образної мови Г. Гарсія Маркеса: *dulce*, *glacial*, *amargo*, *cálido*, *de hielo*.

В оригінальних текстах такі епітети формують часом романтичні, а часом діаметрально протилежні образи: *dulce silbido de flauta* [Márquez 1989, 101] – тоненький свист флейти [Маркес 1978, 124]; *claridad suave y nítida* [Márquez 1989, 97] – рівне ясне сяйво [Маркес 1978, 127]; *punzada de hielo en la sien* [Márquez 1989, 80] – гострий біль у скронях [Маркес 1978, 39]; *bajo los romazones dulces de los tamarindos* [Márquez 1989, 67] – під духмяним гіллям тамариндів [Маркес 1978, 32]. Незважаючи на часткове відтворення одоративного епітета в українському перекладі, наведені відповідники характеризуються однаковим образним смислом.

Повне відтворення одоративного епітета спостерігаємо в наступних прикладах: *la fragancia dulce de gardenias* [Márquez 1989, 23] – солодкі пахощі гарденій [Маркес 1978, 10];

certidumbre amarga [Márquez 1989, 103] – *гірка правда* [Маркес 1978, 125]; *mirada tenaz del ansiano insondable* [Márquez 1989, 99] – *липкий погляд незбагненого старигана* [Маркес 1978, 123]; *en las brasas glaciales de los minuciosos ojos* [Márquez 1989, 74] – *на крижаних вугликах доскіпливих очей* [Маркес 1978, 37]; *los ojos de hielo* [Márquez 2010, 92] – *крижані очі* [Маркес 1994, 35]. Еквівалентність сем у більшості випадків свідчить про досить високий ступінь паралельності та спільності образного мислення латиноамериканців та українців.

Ключовими для автора є й інші епітети, переважно емотивні: *lúgubre, triste, tenebroso, sombrío, de pesadumbre, de lástima, tenue, tibio, lánguido, taciturno*. Серед власне емотивних епітетів найбільше тих, що беруть участь у створенні портретної характеристики персонажів: *los ojos desolados* [Márquez 1989, 76] – *скорботні очі* [Маркес 1978, 37]; *los ojos lúgubres* [Márquez 1989, 60] – *сумні очі* [Маркес 1978, 29]; *los labios mustios* [Márquez 1989, 105] – *печальні уста* [Маркес 1978, 126]; *la conducta lúgubre* [Márquez 1989, 52] – *похмура вдача* [Маркес 1978, 24]; *la voz tibia* [Márquez 1992, 27] – *м'явий голос* [Маркес 2007, 19]; *el arcaico animal taciturno* [Márquez 1989, 79] – *сумний старечий звір* [Маркес 1978, 39].

Характерним для мови Г. Гарсія Маркеса є повторення ключових емотивних епітетів. Це повторення полягає у використанні одного й того ж епітета з різними означуваними словами. Створюються певні образи, в яких емотивні епітети набувають метафоричних ознак. Більшість із таких епітетів виконують у творах зображальну та емоційно-оцінну функцію, надаючи оповіді певний емотивний тон, необхідний авторові.

Так, для роману "Осінь патріарха" характерною є переважно песимістична, похмура та гнітюча атмосфера, яка досягається створенням наступних образів: *triste cementerio de páramo* [Márquez 1989, 64] – *сумне пустельне кладовисько* [Маркес 1978, 31]; *las gaitas tristes* [Márquez 1989, 28] – *сумні флейти* [Маркес 1978, 13]; *mar triste* [Márquez 1989, 73] – *похмуре море* [Маркес 1978, 35]; *casa de lástima* [Márquez 1989, 118] – *жалюгідна оселя* [Маркес 1978, 133]; *su otoño de lástima* [Márquez 1989, 39] – *його сумна осінь* [Маркес 1978, 18]; *ciudad lúgubre y glacial* [Márquez 1989, 105] – *похмуре і холодне місто*

[Маркес 1978, 126]; *bandos de músicos lúgubres* [Márquez 1989, 22] – похмурі оркестри [Маркес 1978, 10]. Як бачимо, більшість емотивних епітетів, завдяки повному відтворенню денотативної та смислової образності у перекладі, зберігають свої функції.

Емотивні епітети поряд із метафоричними часто використовуються письменником для вираження внутрішнього стану та переживань персонажів.

За рахунок цих епітетів набуває більшої емотивної маркованості образ головного героя роману "Осінь патріарха": *anciano herrumbroso* [Márquez 1989, 107] – проіржавілий дід [Маркес 1978, 127]; *el pensamiento oculto del anciano de granito* [Márquez 1989, 60] – потаємні думки скам'янілого старого [Маркес 1978, 29]; *pobre corazón del anciano carcomido por la incertidumbre* [Márquez 1989, 95] – нещасне серце змордованого сумнівами чоловіка [Маркес 1978, 121]; *anciano crepuscular* [Márquez 1989, 22] – похмурий чоловік [Маркес 1978, 10].

Метафоричні епітети у творах Г. Гарсія Маркеса відіграють неабияку роль у вирішенні ідейно-естетичних завдань автора. Вони слугують засобом увиразнення образів та нагнітання автором потрібної йому атмосфери:

Pero en la sala de espera de la primera clase la primavera era tan real que había rosas vivas en los floreros y hasta la música enlatada parecía tan sublime y sedante... contemplando los aviones muertos en la nieve de las vidrieras panorámicas, contemplando las fábricas glaciales, los vastos cementerios de Roissy..... [Márquez 1992, 26] – Втім, у почекальні першого класу весна була настільки справжньою, що у вазах стояли живі троянди і навіть законсервована музика здавалася такою піднесеною... споглядаючи крізь панорамні вікна мертві літаки на снігу, крижані фабрики і... безкраї кладовища Руассі [Маркес 2007, 19].

Вжиті на рівні з метафоричним епітетом *muertos* одоративний епітет *glaciales* та гіперболічний – *vastos* сприяють підсиленню похмурої атмосфери оповіді.

Використання в одному реченні різних за своєю лексико-семантичною групою та граматичним вираженням епітетів є досить характерним для автора: *...suspiraba conmovido en la penumbra eclesiástica del camarote* [Márquez 1989, 23] – він розчулено зімхав у священних сутінках каюти [Маркес 1978, 100].

Граматична парадигма епітетів у мові Г. Гарсія Маркеса охоплює такі граматичні категорії: прикметники, синтаксичну структуру характерну для референтного епітета ("epíteto de referente" [Peñas-Ibáñez, M.A. 2003, 8]): de +SN або sin +SN, дієприкметники та предикативні конструкції.

Епітети, виражені прикметниками, в українських перекладах найчастіше відтворюються без зміни граматичної категорії, хоча існують випадки заміни прикметника на прислівник: *el terrible salón vacío* [Márquez 1989, 73] – *моторошно безлюдні покої* [Маркес 1978, 35]; *...hizo una sonrisa maligna* [Márquez 1992, 10] – *...президент лукаво посміхнувся* [Маркес 2004, 590]; *raro andar* [Márquez 1989, 93] – *химерно чвалаючи* [Маркес 1978, 120]. Це пояснюється тим, що для української мови якісно-означальні прислівники з граматичною функцією придієслівного означення поряд із прикметниками є основним засобом вираження епітета, що має ознаку стану (1, 2 приклади) чи дії (3 приклад).

У більшості випадків референтні епітети відтворюються в українських текстах за рахунок прикметників: *un viento de desorden* [Márquez 1992, 7] – *шалений вітер* [Маркес 2004, 584]; *ganadas sin cuento* [Márquez 1989, 66] – *незліченного стада* [Маркес 1978, 32]; *aliento de tigre* [Márquez 1989, 68] – *тигрячий дух* [Маркес 1978, 31].

У мові Г. Гарсія Маркеса епітети-дієприкметники частіше утворені від дієслів стану і передають розпач, страх, злість, загалом мають негативну семантику. Вони беруть участь у моделюванні картин природи, характеристиці персонажів та вираженні їх внутрішнього світу.

Епітети-дієприкметники можуть входити до складу порівняльних та метафоричних конструкцій. Найчастіше українською мовою вони відтворюються через дієприкметники, прикметники і прислівники: *el lago encrespó como un océano embravecido* [Márquez 1992, 7] – *озеро зробилось, наче розбурханий океан* [Маркес 2004, 584]; *el cielo aterido de males presagios* [Márquez 1989, 84] – *небо, заціпеніле від зловісного передчуття* [Маркес 1978, 41]; *la noche intensa y limpiada* [Márquez 1992, 27] – *неосяжна і чиста ніч* [Маркес 2007, 20];

dijo Homero, divertido [Márquez 1992, 11] – *весело відказав Оmero* [Маркес 2004, 591].

Предикативні конструкції в ролі епітетів використовуються тоді, коли мова йде про змінну ознаку: ... *se volvió diligente hasta el tormento y caminador implacable, se volvió tacaño y rapaz* [Márquez 1989, 18] – ...*він зробився нестерпно запонадливим і ретельним, хитрим і жадібним* [Маркес 1978, 8]; ... *de bromista y lenguaraz....se volvió meditativo y sombrío* [Márquez 1989, 18] – з балакучого жартівника....зробився похмурим і замисленим [Маркес 1978, 8].

Зустрічаємо також приклад відтворення метафоричної епітетної конструкції за рахунок предикативної: *amaneceres fugaces de las vueltas del faro* [Márquez 1989, 114] – *мимгеві світанки – спалахи маяків* [Маркес 1978, 131].

Аналіз перекладів показав, що, відтворюючи епітети, перекладачі Г. Грабовська, С. Борщевський, С. Жолоб, М. Жердинівська та В. Шовкун вдаються до лексичних, граматичних та синтаксичних трансформацій.

Граматичні трансформації полягають передусім у зміні граматичної категорії вираження епітета та заміні числа, що зумовлено розбіжностями в узусі іспанської та української мов: *las aguas dormidas* [Márquez 1989, 97] – *сонна вода* [Маркес 1978, 122]; *adioses lúgubres de los barcos nocturnos en los mares dormidos* [Márquez 1989, 27] – *тужливими прощальними гудками із сонного моря* [Маркес 1978, 12].

Трансформації на синтаксичному рівні полягають в основному у зміні розташування епітета стосовно означуваного слова, рідше заміні на підрядне означальне речення: *tinieblas olorosas a flores moribundas* [Márquez 1989, 37] – *темрява, яка пахла вмираючими квітами* [Маркес 1978, 17]; *un corazón insomne* [Márquez 2010, 65] – *серце, яке ніколи не знало сну* [Маркес 1994, 25].

На нашу думку, таке описове відтворення епітетів є цілком можливим, адже наведені вище підрядні означальні речення місять у собі певне стилістичне навантаження за рахунок персоніфікації, що дозволяє перекладачам зберегти образність та поетичність іспанських епітетів.

Зміни у порядку розташування епітета при його відтворенні українською мовою зумовлені тим, що більшість епітетів в іспанській мові розташовується у постпозиції до означуваного слова. Для української мови типовою є препозиція: *la casa dormida* [Márquez 1989, 78] – сонний дім [Маркес 1978, 38]; *el gramófono insomne* [Márquez 1989, 67] – сонний грамофон [Маркес 1978, 32]; *los prados pensativos* [Márquez 1989, 75] – замріяні луки [Маркес 1978, 37]; *el ánimo sombrío* [Márquez 2010, 5] – похмурий настрій [Маркес 1994, 16].

У творах Г. Гарсія Маркеса зустрічаються й випадки препозитивного та відокремленого розташування епітетів, останнє переважно у постпозиції.

Завдяки такому розташуванню епітети мають більше емоційне навантаження, що інколи не враховується перекладачами при перекладі: *vasto reino de pesadumbre* [Márquez 1989, 23] – неозоре гнітюче царство [Маркес 1978, 10]; *la doliente medusa del lumbre* [Márquez 1989, 84] – скорботна вогненна медуза [Маркес 1978, 41]; *la casa civil, inmensa y triste...* [Márquez 1989, 10] – величезний та похмурий палац [Маркес 1978, 4].

Якщо у перших двох виразах експресивність препозитивно розташованого епітета відтворюється на лексичному рівні, то в третьому випадку вважаємо, що збереження відокремленого розташування епітета при перекладі дозволило б увиразнити образ, створений епітетом, і зберегти його зображальну та емоційно-оцінну функцію.

Доволі часто при відтворенні епітетів, особливо гіперболічних та тих, що входять до складу метафор, С. Борщевський та С. Жолоб вдаються до вживання епітетів, виражених іменником-прикладкою: *en gigantescas invernaderas del mar* [Márquez 1989, 10] – на величезних кораблях-оранжереях [Маркес 1978, 4]; *patriarca del tamaño descomunal* [Márquez 1989, 52] – велемень-патріарх [Маркес 1978, 24].

На наш погляд, подібні трансформації є вдалим засобом увиразнення у перекладі переважно характеристичної функції таких епітетів.

Трансформації на лексичному рівні не є частотними. Що стосується часткових відповідників, то у більшості випадків,

вони були підібрані досить влучно, зберігаючи експресивність та смислову образність епітета. Однак, доволі частими були випадки імплікації епітета.

Так, випущення метафоричного епітета *de hierro* (залізний) та його заміну на стилістично нейтральний відповідник *власній*, можемо спостерігати у наступному прикладі: *...él continuaba comprando...contra el criterio de su madre, contra su propia avaricia de hierro* [Márquez 1989, 79] – ...він скуповував всупереч умовлянням своєї матері, всупереч власній скнарості [Маркес 1978, 39]. Очевидним у такому випадку є нівелювання метафоричності образу.

Імплікація застосовується С. Борщевським та С. Жолоб і при відтворенні емотивного епітета *de horror*: *...vio a su madre Bendición Alvarado estremecida por un vértigo de horror al comprobar que las paredes rezumbaban sangre* [Márquez 1989, 63] – ...коли побачив свою матір Бендісьйон Альварато, приголомшену, в цілковитому розпачі, бо зі стін точилася кров [Маркес 1978, 30].

Так само, як і в попередньому випадку, емотивний епітет замінюється на нейтральний, до того ж відтворення іменника *vértigo* через okazіональний відповідник *розпачі* є, на нашу думку, не надто вдалим, адже несе менше емоційне навантаження на рівні мікроконтексту.

Подібні трансформації призводять до того, що зникає певна експресія, закладена автором у словесний образ, а відтак послаблюється характеристична (у першому випадку) та емоційно-оцінна (у другому випадку) функція епітетів.

Не досить влучним вважаємо відтворення метафоричного епітета *lívido* у наступному прикладі: *Lorenzo Daza recibió el telegrama como si fuera la continuación de un sueño aciago. Florentino Ariza observó los ojos lívidos, ...el miedo del corazón* [Márquez 2010, 85] – Лоренсо Даса взяв телеграму з таким виразом ніби додивлявся жахливий сон. Флорентіно Аріса дивився у його безбарвні очі,бачив страх у його погляді [Маркес 1994, 32].

Згідно з тлумачним словником іспанської мови прикметник *lívido* має два значення: посинілий (якщо мова йде про шкіру) та (мертвотно)-блідий. Враховуючи семантичне значення

прикметника *безбарвний*, внаслідок певних смислових нашарувань виникає асоціативний зв'язок із почуттям байдужості. Як видно з контексту, герой відчуває не байдужість, а страх. На нашу думку, збереження словникового значення прикметника *livido* сприяло б уникненню певного емоційного зсуву у виражальній функції епітета.

Все ж варто зазначити, що частіше перекладачами Г. Грабовською, С. Борщевським, С. Жолоб, М. Жердинівською та В. Шовкуном були використані повні відповідники, тому більшість епітетів збіглися за своїми емоційно-оцінними, характеристичними та зображальними функціями, що сприяло точнішому відтворенню стилю автора та його ідейно-естетичних завдань. Застосування повних відповідників дозволило уникнути нейтралізації або трансформації образу, створеного автором.

1. *Бобылева Л.К.* Эпитет в прозе Д.Голсуори: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. – Москва, 1968. – 19 с.
2. *Грабовецька О.С.* Епітетна конструкція у художньому перекладі (на матеріалі української та англійської мов): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. – Київ: Київський національний університет ім. Т.Шевченка, 2003. – 21 с.
3. *Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М.* Стилістика української мови: Підручник / За ред. Л.І.Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
4. *Ткаченко А.О.* Мистецтво слова: Вступ до літературознавства. – К.: "ВПЦ", 2003. – 448 с.
5. *Чередниченко О.І.* Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.
6. *Шишкова Т.Н., Попок Х.-К.Л.* Стилистика испанского языка. – Минск: Высшая школа, 1989. – 135 с.
7. *Peñas-Ibáñez, M.A.* Epíteto de significado y epíteto de referente. – Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 2003. – 28p. <<http://dspace.unav.es/dspace/bitstream/10171/5373/1/Peña,M. pdf>>
8. <http://www.rae.es>
9. *Г.Гарсія Маркес.* Із книги дванадцять мандрівних оповідань: Літак сплячої красуні. Я наймаюся бачити сни: Оповідання / 3 ісп. пер. Галина Грабовська // Всесвіт. – 2007. – № 9. – С. 18-24.
10. *Г.Гарсія Маркес.* Кохання під час холери: Роман / 3 ісп. пер. Віктор Шовкун // Всесвіт. – 1994. – № 9. – С. 3-60 (Початок).
11. *Г.Гарсія Маркес.* Осінь патріарха: Роман / 3 ісп. пер. Сергій Борщевський, Світлана Жолоб // Всесвіт. – 1978. – № 1. – С. 3-43 (Початок).
12. *Г.Гарсія Маркес.* Осінь патріарха / 3 ісп. пер. Сергій Борщевський, Світлана Жолоб // Всесвіт. – 1978. – № 2. – С. 118-137

(Продовження). 13. *Г.Гарсія Маркес*. Щасливої дороги, сеньйоре президенте // Сто років самотності: Роман. Повісті. Оповідання / 3 исп. пер. Маргарита Жердинівська – К.: Видавничий дім "Всесвіт", 2004. – С.583-605. 14. *Gabriel García Márquez*. El avión de la bella durmiente // Doce cuentos peregrinos. – Buenos Aires: Sudamerica, 1992. – p. 26-28. 15. *Gabriel García Márquez*. Me alquilo para soñar // Doce cuentos peregrinos. – Buenos Aires: Sudamerica, 1992. – p.29-32. 16. *Gabriel García Márquez*. El amor en los tiempos de cólera. – Barcelona: MONDADORY, 2010. – 495 p. 17. *Gabriel García Márquez*. El otoño del patriarca. – Madrid: MONDADORY, 1989. – 265 p. 18. *Gabriel García Márquez*. Buen Viaje Señor presidente// Doce cuentos peregrinos. – Buenos Aires: Sudamerica, 1992. – p. 7-18.

Осадча Д.О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В РУССКОЙ РОК-ПОЭЗИИ

Стаття присвячена вивченню функціонування фразеології у російській рок-поезії. Описані найбільш продуктивні моделі трансформації фразеологічних одиниць, а також процеси їх руйнування та формування.

Ключові слова: фразеологія, рок-поезія, трансформація фразеологічних одиниць.

Статья посвящена изучению функционирования фразеологии в русской рок-поэзии. Описаны наиболее продуктивные модели трансформации фразеологических единиц, а также процессы их разрушения и формирования.

Ключевые слова: фразеология, рок-поэзия, трансформация фразеологических единиц.

The article is devoted to the study of phraseology in Russian rock poetry. The main models of phraseological units transformation, and also processes of their destruction and formation are described.

Key words: phraseology, rock poetry, phraseological units transformation.

(Продовження). 13. *Г.Гарсія Маркес*. Щасливої дороги, сеньйоре президенте // Сто років самотності: Роман. Повісті. Оповідання / 3 исп. пер. Маргарита Жердинівська – К.: Видавничий дім "Всесвіт", 2004. – С.583-605. 14. *Gabriel García Márquez*. El avión de la bella durmiente // Doce cuentos peregrinos. – Buenos Aires: Sudamerica, 1992. – p. 26-28. 15. *Gabriel García Márquez*. Me alquilo para soñar // Doce cuentos peregrinos. – Buenos Aires: Sudamerica, 1992. – p.29-32. 16. *Gabriel García Márquez*. El amor en los tiempos de cólera. – Barcelona: MONDADORY, 2010. – 495 p. 17. *Gabriel García Márquez*. El otoño del patriarca. – Madrid: MONDADORY, 1989. – 265 p. 18. *Gabriel García Márquez*. Buen Viaje Señor presidente// Doce cuentos peregrinos. – Buenos Aires: Sudamerica, 1992. – p. 7-18.

Осадча Д.О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В РУССКОЙ РОК-ПОЭЗИИ

Стаття присвячена вивченню функціонування фразеології у російській рок-поезії. Описані найбільш продуктивні моделі трансформації фразеологічних одиниць, а також процеси їх руйнування та формування.

Ключові слова: фразеологія, рок-поезія, трансформація фразеологічних одиниць.

Статья посвящена изучению функционирования фразеологии в русской рок-поэзии. Описаны наиболее продуктивные модели трансформации фразеологических единиц, а также процессы их разрушения и формирования.

Ключевые слова: фразеология, рок-поэзия, трансформация фразеологических единиц.

The article is devoted to the study of phraseology in Russian rock poetry. The main models of phraseological units transformation, and also processes of their destruction and formation are described.

Key words: phraseology, rock poetry, phraseological units transformation.

Возникший в последние годы интерес к рок-культуре как к особому культурному пласту подтолкнул психологов и социологов к изучению составляющих ее компонентов: рок-музыки, рок-театра и др. Многие журналисты (И. Смирнов, А. Кузнецов), занимающиеся современной молодежной культурой, обратили внимание и на рок-поэзию, ими были сделаны первые шаги, направленные на изучение текстов рок-песен. Очевидно, что следующим закономерным этапом восприятия рока должно стать научное осмысление рок-текстов, начало которому было положено в работах Т.Е. Логачевой, Н.К. Неждановой, О.Ю. Суровой, С.А. Достая, В.А. Карпова, А.И. Николаева и др.

По мнению исследователей, рок-поэзия тяготеет к максимальной многозначности, возникающей из столкновения стихийно-природных, культурно-исторических и бытовых реалий и базирующейся, в частности, на разрушении в текстах рок-композиций традиционной композиционной структуры, на лапидарности и фрагментарности стиля, оставляющей возможность "достраивания" скрытых смыслов в воображении реципиента, а также на "размывании" границ между понятиями поэзии и прозы, что является одной из отличительных черт современной литературы.

Для рок-поэзии как для жанра с высоким уровнем экспрессивности текста характерно широкое использование фразеологии, так как фразеологические единицы (ФЕ), являясь единицами вторичной номинации, обладают богатейшими возможностями в выражении эмоционально-оценочного отношения человека к окружающей действительности, могут служить базой для индивидуально-авторской языковой игры и семантических переосмыслений устойчивых выражений. Справедливым можно считать замечание Г.Ф. Балыковой о том, что устойчивые фразы являются "продуктом определенной социальной среды" и что "к задачам исследования социального аспекта фразеобразования целесообразно отнести вопросы функционирования фразеологии в современных актах коммуникации в той или иной период существования языка" [1; 7].

В нашей работе рассматриваются фразеологизмы в широком понимании, то есть наряду с собственно фразеологическими

оборотами включаются пословицы, поговорки и крылатые выражения. Крылатыми словами, или эпитонимами (термин Л.П. Дядечко, [3, 130]) называем "ипостасную форму сопряжения двух контекстов – исходного и вторичного: являясь по происхождению цитатой из одного текста, они, в процессе функционирования закрепив свои семантико-структурные признаки, включаются в другой как готовая языковая единица большого экспрессивного (в силу ассоциативно-генетической связи с первоисточником) заряда" [4; 6].

Интерес для исследования представляют тексты Юрия Шевчука, Виктора Цоя, Александра Башлачёва, так как тексты этих авторов известны широкому кругу слушателей и читателей в России и за рубежом.

В русской рок-поэзии в исходном и трансформированном виде наряду с давно усвоенными языком крылатыми словами и выражениями активно функционируют единицы, пополнившие фразеологическую базу русского языка недавно: *"Вы швыряли мёду полушку мимо нашей шапки терновой"* (А. Башлачёв), *"Да, я последний из колхозных могикан"* (Ю. Шевчук), *"И я вернусь домой со щитом, а может быть, на щите"* (В. Цой), *"Да здоровствует наш Ленинградский Рок-Клуб! Самый гуманный и справедливый Рок-Клуб в мире! И теперь не надо бояться человека с ружьем!"* (Ю. Шевчук).

Число **нормативных употреблений ФЕ** в рок-поэзии значительно, так как эти единицы сами по себе обладают высокой экспрессивностью и богатой образностью. К нормативному употреблению фразеологизмов мы относим также **варианты**, вызванные необходимостью подчинить выражение формальным особенностям поэтической речи, т. е. ритму и рифме. К изменениям, создающим в поэтическом произведении варианты ФЕ, можно отнести, например, инверсию: *"Мы забыли про боль – перекатная голь"* (В. Цой), *"Уснул, как за пазухой у Христа"* (А. Башлачёв).

Одной из особенностей текста рок-композиции является широкое использование мифологических, литературных и других историко-культурных реминисценций по принципу их многократного наслоения, в результате чего происходит контаминация или столкновение сходных, но не тождественных

"комбинаторно-приращенных смыслов". Основным средством выражения таких смыслов являются трансформированные фразеологические единицы. Как было выявлено, **трансформация фразеологизмов** – самый активный процесс функционирования фразеологии в рок-текстах.

Отмеченной нами особенностью функционирования фразеологизмов в рок-текстах является **использование ФЕ как компонента сложной метафоры**. Субъектом или объектом фразеологизма становится не человек или предмет, а некое метафоричное, часто абстрактное, понятие: *"смеялось небо, а потом прикусило язык"* (В. Цой), *"Берем за горло встречный план"* (Ю. Шевчук). ФЕ как составляющая метафоры может осложняться актуализацией буквального значения компонентов ФЕ: *"Летим сквозь времена, которые согнули страну в бараний рог и пили из него"* (А. Башлачев) или кумуляцией: *"Когда судьба в урочный час орала плавит на мечи", "Жизнь дорожает, выбившись из сил, зализывает раны после драки"* (Ю. Шевчук).

Наиболее продуктивными моделями трансформации фразеологических единиц моделями являются **кумуляция**: *"К ним Бог на порог. Но они верно имут свой срам"* (А. Башлачёв), *"И никто не хотел быть виноватым без вина, И никто не хотел руками жар загребать"* (В. Цой); **замена компонента ФЕ**: *"Поэты в миру оставляют великое имя, затем, что у всех на уме – у них на языке"*, *"Дай Бог им пройти семь кругов беспокойного лада"*, *"В быту тяжелы. Но, однако, легки на поминках"* (А. Башлачев); **актуализация буквального значения** составляющих ФЕ: *"Проглотив вместе с пивом рыданья"* (В. Цой), *"А может, Ванька чего свалает? А ну-ка, Ванька! Душа гуляет!"* (А. Башлачёв).

При помощи **контаминации** на базе нескольких существующих фразеологизмов, чаще всего содержащих общий компонент, создается новое оригинальное образное выражение: *"Как вольно им петь. И дышать полной грудью на ладан"*, *"Ну вот, ты – поэт... Еле-еле – душа в черном теле"* (А. Башлачёв), *"Но не верьте глазам, что не видно ни зги"* (Ю. Шевчук).

Ряд выражений создается поэтами по **аналогии с существующими в языке выражениями**: *"Имеющий душу –*

да дышит", "Мертвякам припарки – как живым медали" (А. Башлачев). По аналогии с существующим фразеологизмом поэт может строить выражение, антонимичное исходному, например, как в тексте Ю. Шевчука: *"Спокойный лес не трогает мой стих. Я быстро слез с Пегаса в тот же миг"*. В тексте могут контаминироваться исходное выражение и новое, построенное по его модели, что наблюдается в текстах В. Цоя: *"Металл не принесет плода, игра не стоит свеч, а результат – труда", "И я вернусь домой со щитом, а может быть, на щите, в серебре, а может быть, в нищете"*.

Ролевая инверсия служит для создания окказионального образного выражения, в котором переосмысливается исходное. Пример ролевой инверсии наблюдаем у Ю. Шевчука: *"Где волки целы, а овцы сыты"*.

В русской рок-поэзии достаточно распространен процесс разрушения ФЕ: разрушение проявляется в виде употребления не самого фразеологизма, а его общего образа и содержания без сохранения синтаксической структуры и лексико-семантического единства ФЕ: *"И неясно, где мешок, а где шило"* (В. Цой), *"Выпивали из мутных луж грезы, да все ж козлами не стали брату"* (Ю. Шевчук).

Использование общего образа и содержания фразеологизма приводит не только к разрушению ФЕ. Фразеологизм может быть основой для разворачивания образа или для построения сюжета лирического произведения. Так, на базе ФЕ "Фома неверующий" Юрием Шевчуком построен текст песни "Фома":

*Я часто не верю, что будет зима,
Когда душной ночью лежу на полу
И мажу сгоревшую спину кефиром –
Глупый Фома без креста и квартиры.
Мне даже не верится, что я живу.*

Следует отметить, что сама рок-поэзия постепенно становится источником фразеологии русского языка. Рок-цитаты пока функционируют преимущественно с отсылкой к автору, но в контекстах, утративших связь с первоначальным. Это дает основания рассматривать их как крылатые выражения: *"По Толстому мы терпеливые, по Достоевскому – богоизбранные страдальцы. Не исключено, что перемен,*

которых *"требуют наши сердца"* мы не дождемся" [Гаранина Е. Доброе утро, последний герой! // Претензия, 11.29.2010]; *"Перемен требуют наши сердца!"*. Рефрен популярной песни группы *"Кино"* Виктора Цоя словно звучал в эмоциональных выкриках болельщиков ЦСКА после поражения от *"Москвы"*. *Не по буквенному соответствию — по сути*" [Дзацети К. Перемен требуют наши сердца! // Спорт день за днем, 11.05.2011.].

Функционирование фразеологических единиц в русской рок-поэзии открывает широкие перспективы для исследований, так как язык этих текстов обладает богатым арсеналом средств и приемов выразительности.

1. Балыкова Г.Ф. Социальный аспект фразеобразования // Филология и журналистика в контексте культуры: материалы науч. конф. (Лиманчик, 1998). — Ростов-на Дону, 1998. — Вып. 2.
2. Доманский Ю.В., Ивлева Т.Г., Козицкая Е.А., Суворова Е.И. От редколлегии // Русская рок- поэзия: текст и контекст: Сб. науч. тр. Тверь, ТГУ, 1998. — Вып.1.
3. Дядечко Л.П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность: Монография. — К., 2002.
4. Дядечко Л.П. Крылатые слова как языковая единица к проблеме узкого и широкого толкования лингвистического термина). Мат-лы II Международного конгресса русистов-исследователей "Русский язык: исторические судьбы и современность", МГУ им. М.В. Ломоносова, 18-21 марта 2004.
5. Козицкая Е.А. "Чужое" слово в поэтике русского рока // Русская рок — поэзия: текст и контекст: Сб. науч. тр. Тверь, ТГУ, 1998. — Вып.1.
6. Мелерович А.М., Мокиенко В.М. Формирование и функционирование фразеологизмов с культурно маркированной семантикой в системе русской речи // Фразеология в контексте культуры. М., 1999.
7. Поэты русского рока: В. Цой, М. Науменко, А. Панов, Е. Федоров, Ф. Чистяков, М. Башаков. — СПб, 2005.
8. Поэты русского рока: Ю. Шевчук, А. Башлачев, А. Чернецкий, С. Рыженко, А. Машнин. — СПб, 2004.
9. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка: Учеб. Пособие для вузов по спец. "Русский язык и литература". — 3-е изд., испр. и доп. — М., Высшая шк., 1985.

Павліченко Л.В., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СПЕЦИФІКА СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА (комунікативно-прагматичний аспект)

Представлено результат аналізу специфіки усного англomовного дискурсу на матеріалі транскриптів досудового слідства з погляду використаних тактик вивідування інформації.

Ключові слова: дискурс досудового слідства, тактичні прийоми, допит свідка, потерпілого, обвинувачуваного, підозрюваного.

Представлен результат анализа специфики устного англоязычного дискурса на материале транскриптов досудебного следствия с точки зрения использованных тактик выведения информации.

Ключевые слова: дискурс досудебного следствия, тактические приемы, допрос свидетеля, потерпевшего, обвиняемого, подозреваемого.

The article presents an analysis of specific features of oral English discourse on the material of pre-trial transcripts from the perspective of inquiry strategies and tactics.

Key words: discourse of pre-trial investigation, tactics, interrogation of a witness, a victim, a defendant and a suspect.

Об'єктом багатьох сучасних лінгвістичних досліджень є вивчення ефективності мовної комунікації, досягнення очікуваного результату в процесі мовленнєвої взаємодії, і це питання набуває великого значення з огляду на специфіку різних типів дискурсу. Майже не існує досліджень усної спонтанної комунікації в правовому дискурсі, тому здійснення аналізу на матеріалі усного спілкування відповідає сучасній тенденції в лінгвістиці – перенесенні акцентів з аналізу писемного на усний тип мовлення. Зокрема, комунікативно-прагматичний аналіз сучасного англomовного дискурсу досудового слідства донині залишався поза увагою лінгвістів.

Актуальність дослідження цього матеріалу зумовлена сучасними тенденціями вивчення психолінгвістичного, психологічного та лінгвістичного аспектів в такому напрямку мовних досліджень як мовне забезпечення досудового процесу. Основною **метою** нашої роботи є дослідження специфіки проведення допиту свідків та підозрюваних з метою вивідання інформації щодо гаданого правопорушення.

Об'єктом дослідження є мовленнєва взаємодія слідчого з підозрюваним у межах англомовного дискурсу досудового слідства, а **предметом** – характерні властивості і специфіка дискурсу досудового слідства. Матеріалом для дослідження слугують транскрипти допиту підозрюваних на стадії досудового слідства. **Новизна** представленого матеріалу полягає в тому, що оригінальний матеріал допиту суб'єктів кримінального процесу чи не вперше аналізується з погляду визначення специфічних характеристик даного типу дискурсу.

Ця робота присвячена вивченню дискурсу досудового слідства як окремого виду інституційного дискурсу, який характеризується своїми власними особливими рисами, вирізняється серед інших видів дискурсу. Дискурс, об'єктом вивчення якого є мовленнєва поведінка людини, посідає центральне місце серед понять комунікативної лінгвістики та інших соціальних наук. Теорія дискурсу є одним із напрямків, який активно розвивається в лінгвістиці комунікації. За Т. ван Дейком дискурс є складною єдністю мовної форми, значення і дії, яке може бути найкращим чином визначене поняттям комунікативної події чи комунікативного акту [Т. Ван Дейк 1989, 121]. При вивченні дискурсу основна увага приділяється процесу взаємодії учасників комунікації, розгляду намірів комунікантів, стратегій і тактик у процесі їх реалізації, змісту повідомлень.

Дискурс досудового слідства є прикладом статусно-орієнтованого типу спілкування, за кожним із учасників закріплені функції згідно з нормами правосуддя. Учасники діалогу мають нерівний статус. Все це знаходить своє відображення у мовленні слідчого і допитуваного.

Мовлення і поведінка слідчого і допитуваного є взаємозалежними і змінюються в ході діалогу. За своїм статусом слідчий наділений більшими правами, він виконує

домінуючу роль у ході допиту, він вводить теми, змінює їх, ставить питання, часто попередньо підготовлені. Він вирішує, коли припинити допит, розпочати новий. Допитуваний не має рівних із слідчим прав, він не вводить нові теми, не ставить питання, а має на них відповідати, не може добровільно припинити спілкування.

Допит, як правило, має примусовий характер, що зумовлює високий ступінь формальності та конфліктності спілкування.

Слідчий – це особа, яка веде допит на стадії досудового слідства. Тактики, що застосовує слідчий, визначає основна стратегія (мета) допиту (отримання інформації, суттєвої для ведення слідства, розкриття справи і відтворення об'єктивної картини правопорушення чи злочину). Тактичні прийоми, які застосовує слідчий, направлені насамперед на сприяння більш ефективній і правдивій дачі свідчень.

Основна мета слідчого – отримати інформацію, метою допитуваного часто є приховати інформацію, викривити чи надати не повну інформацію, а лише ту, що вигідна для нього. Слідчий зацікавлений в неконфліктному ході діалогу для досягнення основної мети спілкування, тобто в реалізації основної стратегії (мети), якою є вивідування інформації. Для цього він застосовує різноманітні тактики, які постійно змінюються залежно від поведінки і відповідей допитуваного. Мовна поведінка слідчого є більш гнучкою, оскільки він є особою, зацікавленою в продуктивному веденні діалогу. Мовна поведінка слідчого буде повністю залежати і визначатись поведінкою та особистістю допитуваного (допит малолітнього, підлітка, дорослого).

До окремих видів допиту можна зарахувати: допит свідка, допит потерпілого, допит обвинувачуваного, допит підозрюваного. Слідчий, на відміну від допитуваного, проводить ретельну підготовку до проведення допиту. Крім того, що він збирає матеріали у справі та про особу допитуваного, детально планує сам допит, попередньо готує та вибирає питання, визначає їхню черговість. Сама процедура проведення допиту, незалежно від допитуваного, починається однаково – зі встановлення особи, роз'яснення цій особі її прав і обов'язків, попередження – коли йдеться про свідка або

потерпілого – про кримінальну відповідальність за ухилення чи відмову від дачі свідчень або дачу хибних свідчень. Наприклад:

1)

Det. Sudler: I'm sorry ... Mr.- Greenwood ... for the record I'd like you to state your name, umm ... date of birth, and your present address.

Greenwood: Okay. My name is [Paul Greenwood](#).. uh ... X.. .and

Det. Sudler: Okay. Street here in [Clearwater](#)?

Greenwood: Uh Huh ... in [Clearwater](#) ... right.

Det. Sudler: How long have you resided at that address?

*Greenwood: Well, that's where ... that's where I work. Uh.. about a year
[\[The Lisa McPherson Files, 1\]](#).*

2) *Pepe:* *When any person is arrested they have certain rights, Ok, the right to say nothing, that is, you do not have to say anything unless you wish to do so, but what you say may be used as evidence. Now I want you to understand that, that any answer that you give to me is at your own free will [Smith, 2].*

На наступному етапі допиту допитуваному пропонується вільно викласти всю інформацію і факти, якими він володіє, в тій послідовності, яку він вважає необхідною, з власними оцінками (стадія вільної розповіді). На цьому етапі слідчий не втручається в розповідь допитуваного, щоб не збити його з послідовності викладу справи. Він застосовує тактику приховування своєї обізнаності у справі.

Det. Carrasquillo: Okay. Ah, it was on November 18, 1995. Would you tell me what you recall about that particular incident.

Ms. Brennan: Okay. Um, EMS had ah, brought in a patient to me in my area. Um, they had stated that it was this young woman was involved in a minor motor vehicle accident. Um, she had received treatment on the scene, and had pulled her car in front of the ambulance and a few, short time later, she came walking down the

street naked towards the EMS personnel, stating that she um, needed to talk with somebody, and that she did not need her body at that time. EMS then proceeded to bring her to the unit, ah, take down some information and transport her to me at Morton Plant emergency department.

Agent Feola: Can I ask you what your title is and how long you've been a registered nurse?

Ms. Brennan: Actually I'm a paramedic. I'm currently in the registered nurse program which I'll be done with in December. And, I've been with Morton Plant emergency department since February of 94

Det. Carrasquillo Okay. Continue

*Ms. Brennan: Okay. Uh, when the patient was brought to me, um, she was placed into a bed and she was asked several questions. Um, I'd like to mention that uh, this patient kept her eyes closed. Her language was very monotone. She would open her eyes on command. She knew where she was at. She knew the day; she knew the year. Um, she was just looking for attention and she did not want to be arrested. Um, at that time I completed a triage form which is a standard form that we fill out for anybody that walks into our emergency department either by EMS or by a walk-in. An, just asked her some basic questions about her mental status, previous medical history, all which she claimed had been negative. Uh, like I stated, she kept her eyes closed, but she would open them on command when I had asked her to. She talked like this and she was very, very short with her answers and did not give any information unless I asked her a question. Um, at that time **Dr. Lovett**, our emergency physician who was on that night, he came over to the bedside and we had talked about what had happened with her. Um, he went ahead and spoke with her. I stood with him. He did a physical exam on the patient. Um, I couldn't give you the time frame but **Dr. Lovett** had suggested we have a psychiatric evaluation on her, since her behavior was inappropriate. At that time, there was one person at her bedside that came, I'd say about ten minutes after EMS brought her. psychiatric consult and evaluation. **Dr. Lovett** was made aware at that time. He went ahead and spoke with this woman. [The Lisa McPherson Files, 1]*

Таким чином, слідчий може отримати набагато більше інформації, ніж шляхом отримання відповідей на питання, бо

він не знає всього того, що може повідомити допитуваний. Це не означає, що він не керує процесом дачі показань і не корегує його. Він може ставити питання, робити зауваження. Але втручається він тільки в тому випадку, коли допитуваний відхиляється у своїй розповіді від суті справи. Він допомагає йому згадати всю послідовність подій, окремі деталі і факти, які можуть бути важливими для справи:

Agent *So, Lisa told you that specifically? She was the one*
Feola: *that told you, I don't believe in it. [The Lisa*
 McPherson Files, 3]

Після закінчення вільної розповіді допитуваного слідчий переходить до стадії постановки питань, метою яких може бути уточнення і детальніше розкриття інформації, викладеної у вільній розповіді, відтворення пропущених чи прихованих фактів або подій, які мають суттєве значення для справи. Дуже важливим на цій стадії є правильне формулювання питань і вірний їх порядок. Характер ведення самого допиту і постановка питань часто визначаються типом допиту, а саме, чи йдеться про допит свідка або потерпілого, чи допитують підозрюваного або обвинувачуваного. Допит потерпілого та свідка є прикладом безконфліктного типу спілкування, потерпілий є особою, яка найбільш зацікавлена у розкритті злочину чи правопорушення. Допит підозрюваного чи обвинувачуваного має конфліктний характер, ці особи не є, як правило, зацікавленими у розкритті злочину, вони чинять опір і не надають добровільно інформації щодо відомих їм фактів, приховують інформацію, ухиляються від дачі інформації чи надають неправдиву інформацію на свою користь. Тому поведінка слідчого буде залежати від виду допиту і визначатися поведінкою допитуваного.

Хоч допит свідка і потерпілого має часто безконфліктний характер, питання слідчого допомагають свідку чи потерпілому згадати забуті чи ненавмисне пропущені факти або розкрити інформацію, яку свідок чи потерпілий може приховувати або викривляти через страх чи небажання звинувачувати іншу особу. Слідчий вимушений застосовувати спеціальні прийоми і тактики в разі відмови свідка чи потерпілого давати показання

через ті чи інші причини, попередивши про кримінальну відповідальність за надання неправдивих свідчень. Щоб примусити свідка чи потерпілого розкрити приховані, викривленні факти, взагалі не відмовляйтесь від дачі показань, слідчий застосовує різні тактики, такі, як роз'яснення, застереження, переконання, попередження:

Smith: I do not think I should make any comment, because I do not understand the basis of this question. It seems trivial to me.

MacLeod: Well, it might sound trivial to you Mr. Smith, but I suggest it is certainly not that to me, and I would like you just to tell me, unless you have something to hide. [Smith, 34]

Неправдиві свідчення допитуваного можуть бути розкриті слідчим шляхом використання тактик конкретизації, деталізації, проведення повторного допиту через деякий час і зіставлення зафіксованих показань, пред'явлення доказів:

(1) No, right. Let's go back to the beginning. You left home. What route did you take? [Smith, 73];

(2) Listen, I'm asking the questions here Mr Smith. I want you once again, to tell me the route that you took, from your home address to the point that you were arrested by police [Smith, 79].

Але тактики, які застосовує слідчий, не повинні бути протизаконними і протиправними, принижувати честь і гідність людини, порушувати права людини. Роз'яснення, попередження слідчого повинні бути без погроз, образ і залякування.

Більш складною для слідчого справою є, звичайно, ведення допиту підозрюваного і обвинуваченого. Допит підозрюваного і обвинувачуваного буде прикладом конфліктного спілкування. Допитувані, як зазначалось вище, не зацікавлені в розкритті злочину і, відтак, будуть застосовувати тактику комунікативного саботажу, відмови від дачі показань, наприклад:

(1) I am not prepared to discuss this matter any further [Smith, 38];

(2) I am not going to comment on that [Smith, 37];

(3) I am not sure I should answer it, because I do not understand the question [Smith, 34]

Не завжди відмова від співробітництва чи опір або саботаж будуть виражені експліцитно:

- *I have got no interest in being uncooperative. I want cooperation, and as fast as possible* [Smith, 22].

На відміну від свідків і потерпілих, підозрювані або обвинувачені не несуть кримінальної відповідальності за відмову від дачі показань і дачу неправдивих показань. Найбільш складним у цьому випадку завданням для слідчого буде переконати допитуваного надати правдиві показання, навіть якщо вони свідчать проти цієї особи, шляхом застосування таких тактик як пред'явлення доказів, деталізація, конкретизація, моральне стимулювання, стимулювання позитивних якостей особистості, попередження, застереження, роз'яснення, а також шляхом перевірки попередніх показань під час проведення повторних і додаткових допитів, очних ставок і т. д.

Наприклад:

- *Listen, we are leading this enquiry. You are here as a private citizen to help police investigating.* [Smith, 38] (*роз'яснення*).

Водночас тактики впливу не повинні містити погроз, принижувати допитувану особу, залякувати її чи справляти психологічний тиск.

Отже, характеризуючи англomовний дискурс досудового слідства, ми можемо визначити такі його специфічні риси і властивості:

- дискурс досудового слідства є прикладом статусно-орієнтованого типу спілкування, для нього характерні нерівні права і обов'язки сторін, їх нерівний статус;

- кожен із учасників дискурсу має свій процесуальний статус у процесі судочинства;

- дискурс досудового слідства має для однієї з сторін примусовий, а не добровільний характер спілкування;

Цей вид дискурсу представлений такими антиноміями:

- підготовленість до спілкування (слідчий) і спонтанність (допитуваний);

- зацікавленість (слідчий) і незацікавленість в спілкуванні (свідок, обвинувачений, підозрюваний);

- мовна поведінка слідчого визначається мовною поведінкою допитуваного;

- ведення діалогу і використання тактик залежить від процесуального статусу опитуваного суб'єкта (допит свідка, допит потерпілого, допит обвинувачуваного, допит підозрюваного);

- структура ведення допиту встановлюється згідно з правовими нормами (встановлення особи, стадія вільної розповіді, стадія запитань);

- використання тактик і лексичних засобів обмежується згідно з нормами права, вимогами дотримання прав людини, зокрема, дотримання права не піддавати людину такому, що принижує, поводженню, принижувати її честь і гідність;

- реалізація діалогу здійснюється поетапно (в ході повторних або додаткових допитів);

- на різних етапах допиту слідчий застосовує тактики прямого запитання, приховування своєї обізнаності по справі, пред'явлення доказів, деталізації, конкретизації, морального стимулювання, стимулювання позитивних якостей особистості, попередження, застереження, роз'яснення.

Одним із перспективних напрямів подальших досліджень є розгляд мовних засобів підвищення ефективності спілкування в такому специфічному типі дискурсу як дискурс досудового слідства. Це є актуальним у процесі навчання професійному володінню навичками ведення допиту з точки зору володіння ефективними прийомами та тактиками для встановлення істини, отримання комунікативного результату, розкриття злочину без порушення прав допитуваної особи і з повагою до честі і гідності людини, здійснення точного перекладу в разі необхідності присутності перекладача під час процесу ведення допиту. Окрема увага має бути приділена визначенню набору прийомів, які характеризують тактичні комунікативні дії кожного із учасників даного виду дискурсу.

1. Баранов А.Н. Лингвистическая экспертиза текста. Теоретические основания и практика: Учебн. пособие / Баранов А.Н. – Москва: Флінта, 2011. – 592 с.; ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация/ ван Дейк Т.А. – Москва: Прогресс, 1989 – 312 с.; 2. Дубровская Т.В. Экспрессивные языковые средства в судебном дискурсе / Т.В. Дубровская // Романо-германская филология: межвуз. сб. науч.

тр. Саратов, 2004. – Вып. 4. – С.256-262; 3. *Зайцева В.В.* Когнитивные, коммуникативно-прагматические и языковые особенности допроса в юридическом дискурсе: Дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Зайцева В.В. – Тамбов, 2011. – 210 с.; 4. *Иссерс О.С.* Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / Иссерс О.С. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 294 с.; 5. *Караси В.И.* О категориях дискурса [Электронный ресурс] / В.И. Карасик – Волгоградский государственный педагогический университет, 2006 – Режим доступа: <http://homepages.tversu.ru/~ips/JubKaras.html>; 6. *Селиванова О.О.* Сучасна лінгвістика. Напрями та проблеми : Підручник / О.О. Селиванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 708 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

Smith M.J. Police interviews [Електронний ресурс] / M.J. Smith. – Режим доступу: <http://Cryptome.org/smith-inter.zip>; The Lisa McPherson Files, Interviews, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lisafiles.com/police/interviews/219.html>

Панасевич В.А., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОНСТРУКЦІЇ З БЕЗОСОБОВИМИ ДІЄСЛОВАМИ В НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті здійснено огляд речень новогрецької мови з безособовими дієсловами на формально-синтаксичному та семантико-синтаксичному рівні. Виявлено певні розбіжності у класифікації дієслів новогрецької мови, проведено аналіз речень із безособовими дієсловами, вказано причини віднесення безособових речень до двоскладних.

Ключові слова: безособове речення, безособове дієслово, односкладне речення, інфінітив.

В статті осуществлен анализ предложений новогреческого языка с безличными глаголами на формально-синтаксическом и семантико-синтаксическом уровнях. Выявлены некоторые отличия в классификации глаголов новогреческого языка, проведено анализ предложений с безличными глаголами, указаны причины отнесения безличных предложений к двусложным.

тр. Саратов, 2004. – Вып. 4. – С.256-262; 3. *Зайцева В.В.* Когнитивные, коммуникативно-прагматические и языковые особенности допроса в юридическом дискурсе: Дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Зайцева В.В. – Тамбов, 2011. – 210 с.; 4. *Иссерс О.С.* Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / Иссерс О.С. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 294 с.; 5. *Караси В.И.* О категориях дискурса [Электронный ресурс] / В.И. Карасик – Волгоградский государственный педагогический университет, 2006 – Режим доступа: <http://homepages.tversu.ru/~ips/JubKaras.html>; 6. *Селиванова О.О.* Сучасна лінгвістика. Напрями та проблеми : Підручник / О.О. Селиванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 708 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

Smith M.J. Police interviews [Електронний ресурс] / M.J. Smith. – Режим доступу: <http://Cryptome.org/smith-inter.zip>; The Lisa McPherson Files, Interviews, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lisafiles.com/police/interviews/219.html>

Панасевич В.А., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОНСТРУКЦІЇ З БЕЗОСОБОВИМИ ДІЄСЛОВАМИ В НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті здійснено огляд речень новогрецької мови з безособовими дієсловами на формально-синтаксичному та семантико-синтаксичному рівні. Виявлено певні розбіжності у класифікації дієслів новогрецької мови, проведено аналіз речень із безособовими дієсловами, вказано причини віднесення безособових речень до двоскладних.

Ключові слова: безособове речення, безособове дієслово, односкладне речення, інфінітив.

В статтє осуцествлен анализ предложений новогреческого языка с безличными глаголами на формально-синтаксическом и семантико-синтаксическом уровнях. Выявлены некоторые отличия в классификации глаголов новогреческого языка, проведено анализ предложений с безличными глаголами, указаны причины отнесения безличных предложений к двусложным.

Ключевые слова: безличное предложение, безличный глагол, односложное предложение, инфинитив.

The article contains analysis of Modern Greek sentences with impersonal verbs on formal-syntactical and semantic-syntactical levels. Some differences in the classification of Modern Greek verbs were identified, classification based analysis was prepared together with the pointing out the reasons of them considering two-part simple sentence.

Key words: impersonal sentence, impersonal verb, one-part simple sentence, infinitive.

У процесі дослідження безособових речень новогрецької мови необхідно перш за все розглядати безособові дієслова та дієслова третьої особи. У граматиці Д. Голтона, П. Макриджа та І. Філіпакі-Ворбуртон безособовими називаються дієслова, що вживаються лише в третій особі однини та не мають підмета у вигляді іменникового словосполучення чи займенника [Holton D., Mackridge, P., Φιλίπακη-Warburton E. 2007, 202].

Власне безособових дієслів, як зазначають автори, у новогрецькій мові мало (*πρέπει, πρόκειται*), окремою групою в них є дієслова та безособові дієслівні словосполучення на позначення погодних явищ (*κάνει κρύο, κάνει ψύχρα*). До цієї групи також входять дієслівні словосполучення, які складаються з сполучуваного дієслова та прикметника у середньому роді однини, наприклад *είναι δυνατόν*. Стосовно дієслів третьої особи автори зазначають, що вони можуть вживатись як в однині, так і в множині *συμβαίνει – συμβαίνουν*.

Набагато більше у новогрецькій мові таких дієслів, що можуть вживатись як в особовому, так і безособовому значенні. Невелика їх кількість зберігає однакове значення при особовому та безособовому вживанні, наприклад *τυχαίνει: έτυχε να είμαι ο πρώτος που το ανακοίνωσα, δεν έτυχα να δω αυτό το έργο*.

У дослідженнях І. Філіпакі-Ворбуртон висловлено думку, що такі безособові дієслова за підмет мають другорядне речення, а не певну особу. З цього випливає своєрідне протиставлення між безособовим і особовим уживанням дієслова: коли в безособовому значенні дієслова підметом є другорядне речення, то у особовому воно відіграє роль додатка, який вводиться з допомогою частки *-να*. У нашій роботі ми здійснюємо аналіз

речень новогрецької мови з безособовими дієсловами та дієсловами третьої особи на формально-синтаксичному та семантико-синтаксичному рівні. Особливість формально-синтаксичного аспекту речення полягає також у тому, що речення з боку формально-синтаксичної структури автономне й самодостатнє, тобто для визначення синтаксичних зв'язків і реченнєвих компонентів формального типу не потрібно якихось (зовнішніх) показників. [Вихованець 1993, 54]. Під семантичною структурою речення розуміємо сукупність семантичних відношень між реаліями об'єктивної дійсності, відображених у синтаксичних конструкціях [Загнітко 2001, 273].

Зі словникових значень дієслова *συμβαίνει*, яке є досить часто вживаним у новогрецькій мові (246 раз за джерелами Корпусу) виділяємо такі випадки його вживання: 1) позначення події, що існує і розвивається, зазвичай без попереднього її планування: *Κανείς δεν κατάλαβε από που έπεσε πυροβολισμός: όλα συνέβησαν τόσο γρήγορα; Κάτι πολύ σοβαρό συμβαίνει εκεί έξω...* 2) дія як наслідок, послідовність дій; *Πατάω διακοπή αλλά δεν συμβαίνει τίποτε; Τι θα συμβεί αν δεν προλάβεις το τρένο;* 3) неочікуване здійснення певної негативної події *Τέταια πράγματα, δυστυχώς συμβαίνουν κάθε μέρα;* 4) випадкове настання певного випадку, події: *Ακούγεται απίστευτο, όμως κάτι τέτοιο είδαν να συμβαίνει επιστήμονες στο εργαστήριό τους; Δεν συμβαίνει κάθε μέρα να δεις τον πρόεδρο.*

Дієслово *συμβαίνει* може утворювати іменникову конструкцію, як це видно з речень у перших трьох випадках. Із наведених прикладів зрозуміло, що дієслово може вживатися як у третій особі однини, так і множини, і таким чином набуває граматично потрібної форми присудка відповідно до підмета речення. У останньому прикладі для вираження значення випадковості дієслово використовується у синтаксемі: дієслово з особовим закінченням + *να* + *συμβαίνει* та *δεν* + *συμβαίνει* + *να* + дієслово з особовим закінченням для заперечних значень. У обох випадках особа діяча є зрозумілою не тільки з контексту, а її з особових закінчень.

У більшості представлених моделях вживання, речення мають іменник у формі називного відмінка, який узгожено з відповідною формою закінчення дієслова. У питальних реченнях з дієсловом *συμβαίνει*, які є досить частими у

вживанні, підмет відсутній, проте саме він і є предметом питання: *Τι συμβαίνει με τα πυρηνικά του Ιράν; Τι συμβαίνει με την Κάρλα Μπρούνι και τον ρόκερ Πητ Ντόχερτι;* Також відмітимо різні значення у двох реченнях. Коли в першому йдеться про стан певної ситуації, то в другому – про стосунки між людьми або їх можливість.

Дієслово *πρόκειται* визначено граматиками як дієслово третьої особи, вживається в теперішньому та минулому незавершеному часі (*παράτατικός*) у вигляді *επρόκειτο*. У давньогрецькій мові дієслово мало повну парадигму відмінювання (*πρόκειμαι*) та декілька значень, наприклад: бути, лежати попереду, бути мертвим, видаватися вперед, бути на видному місці, бути запропонованим, бути визначеним, призначеним, існувати.

У новогрецькій мові значення дієслова залежить від того, в якій синтаксичній конструкції воно вживається *πρόκειται* + *να* чи *πρόκειται* + *για/περί*. У словнику Г. Бамбінійотиса *πρόκειται* + *να* означає можливість певної події, заплановані дії, цільову направленість, а *πρόκειται* + *για/περί* вживається для означення причини, питань.

Синтаксична конструкція *πρόκειται* + *για* + іменник у знахідному відмінку найчастотніша у новогрецькій мові, згідно з Корпусом новогрецької мови зустрічається понад 429 разів і використовується в реченнях на позначення інформативності: *Πρόκειται για την πρώτη επίσκεψη βρετανού μονάρχη στην Ιρλανδία μετά την ανεξαρτησία της χώρας, το 1922; Δεν πρόκειται για συνδρομή άνευ όρων, πρόκειται όμως για σημαντική βοήθεια που αναγνωρίζει τις θυσίες και τις προσπάθειες του ελληνικού λαού; Πρόκειται για τη νέα Αναμνηστική Σειρά γραμματοσήμων, με τίτλο "Ελληνες Ηθοποιοί" που κυκλοφορεί από τα Ελληνικά Ταχυδρομεία.*

- ствердження: *Πρόκειται ασφαλώς για ένα καινούργιο πολιτικό φαινόμενο αφού οτιδήποτε εκτυλίσσεται στον δημόσιο χώρο και αφορά τα δημόσια πράγματα είναι από τη φύση του πολιτικό; Ο έρωτας είναι κυριολεκτικά τυφλός όταν πρόκειται για τις σωματικές ατέλειες του συντρόφου μας, υποστηρίζει νέα επιστημονική μελέτη; Οι ερευνητές αναφέρουν ότι δεν πρόκειται για μια προσπάθεια ανάπτυξης υπολογιστών τεχνητής νοημοσύνης αλλά για το πρώτο βήμα στην ανάπτυξη υπολογιστών που θα έχουν ανθρώπινα συναισθήματα.*

З аналогічними значеннями, що відносяться до минулого часу, вживається синтаксема *επρόκειτο για*. Така форма є менш вживаною порівняно з частотою вживання у теперішньому часі (40 раз): *Παρά τον εντυπωσιακό του τίτλο επρόκειτο για ένα οργανισμό με λίγα μέλη*.

Синтаксична конструкція *πρόκειται + περί +* родовий відмінок синонімічна конструкції *πρόκειται + για +* знахідний відмінок. Особливістю її вживання є стильові характеристики: синтаксема використовується в офіційно-діловому стилі новогрецької мови, відповідно її частка в Корпусі становить 27 раз: *Ο μόνος λόγος για τον οποίο δεν πρόκειται περί κωμωδίας, είναι ότι πρόκειται περί τραγωδίας και μάλιστα τριπλής. Δεν πρόκειται περί κριτικής, κ. Πρόεδρε; Δεν πρόκειται περί ελληνικής πρωτοτυπίας; Πρόκειται περί του προϋπολογισμού της Αρχής Ανάπτυξης Ανθρώπινου; Υπουργέ της Επικρατείας, διαπιστώνεται ότι πρόκειται περί μιας αναξιοπιστίας.*

Як видно з прикладів, часто речення із синтаксемами *πρόκειται + περί +* родовий відмінок, *πρόκειται + για +* знахідний відмінок та їх аналоги у формі минулого часу поширені підрядними реченнями, які мають повноцінний підмет та присудок. Це означає, що, зазвичай, такі речення не є безособовими та характеризуються лише вживанням безособового дієслова у своєму складі з притаманними йому семантичними значеннями, синтаксичними моделями вживання та стильовими ознаками.

До безособових серед цих речень можна віднести такі, що не мають у своєму складі другорядних речень, наприклад: *Πρόκειται για μια καίρια πνευματική διεκδίκηση, για την ερμηνεία των απαρχών της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας και για τη φυσιογνωμία συνολικά των πρώτων επιτευγμάτων του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Πρόκειται για αποτελέσματα καλύτερα των αναμενόμενων.*

Синтаксема *πρόκειται + να +* дієслово з особовими закінченнями вживається в Корпусі 332 рази та виражає наміри щодо майбутнього: *Τι πρόκειται να εξαγγείλει για τον τουρισμό ο πρωθυπουργός ; Η Ελλάδα θα σωθεί, η Ευρώπη δεν πρόκειται να αυτοκτονήσει" ; Αυστραλία: "Δεν πρόκειται να παραιτηθώ" δηλώνει η Γκίларντ ; Η бразιλιάνικη αστυνομία πρόκειται να εξοπλιστεί με υψηλής τεχνολογίας γυαλιά τα οποία θα αναγνωρίζουν τους χούλιγκαν.*

Аналог цієї синтаксеми в минулому часі *επρόκειτο* + *να* + дієслово з особовими закінченнями зустрічається в Корпусі 80 разів та означає дію, що мала відбутись у минулому, але не відбулась через пені обставини. Інколи це зрозуміло із самого речення, наприклад: *Ετσι δεν θα έλθει στην Αθήνα ο πρόεδρος της Επιτροπής Ζοζέ Μπαρόζο, ο οποίος επρόκειτο να μετασχει σε μια επετειακή εκδήλωση. Η Θάνου, η οποία επρόκειτο να καταθέσει σήμερα δεν εμφανίστηκε.*

В інших випадках лише з контексту зрозуміло, що дія не відбулась: *Ο Αμερικανός υφυπουργός επρόκειτο να συναντηθεί χθες με εκπροσώπους των χωρών Δυο άτομα, που επέβαιναν σε μηχανή και φορούσαν κράνη, την ώρα ακριβώς που υπάλληλοι ετοιμάζονταν να τοποθετήσουν χαρτονομίσματα στο ΑΤΜ το οποίο βρίσκεται σε προθάλαμο στην είσοδο της τράπεζας, έσπασαν με πλαστικό σφυρί την τζαμαρία και υπό την απειλή όπλων, άρπαξαν από τα συρτάρια που επρόκειτο να τοποθετηθούν στο μηχάνημα, το ποσό των 250 χιλιάδων ευρώ; Δώδεκα τόνους... σαλιγκάρια που επρόκειτο να εξαχθούν στη Γαλλία έκλεψαν δύο Πολωνοί οι οποίοι συνελήφθησαν από την αστυνομία προτού προλάβουν να πουλήσουν τη λεία τους.*

Речення з синтаксемою *πρόκειται* + *να* + дієслово з особовими закінченнями та його відповідник у формі минулого часу також переважно поширені підрядними реченнями і, таким чином, містять підмет, виражений називним відмінком. Рідше зустрічаються речення без приєднаних підрядних, проте через синтаксичну обумовленість самої конструкції, що вимагає приєднання до себе дієслова з особовим закінченням, у реченні присутній семантичний (психологічний) підмет. Таким чином, віднести таке речення до безособових не буде вірним: *Πρόκειται να πάμε ταξίδι.*

Дієслово *επείγει* зустрічається не часто в новогрецькій мові. За словником Г. Бамбінїотиса означає необхідність виконання дії негайно, недопустимості зволікання. Вживання цього дієслова відбувається у таких синтаксемах, як:

1) іменник у називному відмінку + *επείγει* (або *επείγει* + іменник у називному відмінку), наприклад: *Επείγει η αντιμετώπιση της νέας παγκόσμιας κρίσης. "Δεν επείγει" η παροχή έκτακτης ρευστότητας στις ελληνικές τράπεζες;*

2) *επείγει* + *να* + дієслово з особовими закінченнями: *Διαιωνίζεται η βελγική πολιτική κρίση καθώς ο εντολοδόχος*

πρωθυπουργός, γαλλόφωνος σοσιαλιστής Ελιο Ντι Ρούπο, κατέθεσε στο βασιλιά Αλβέρτο Β' την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης, την ώρα που επείγει να ψηφιστεί από το Κοινοβούλιο ο κρατικός προϋπολογισμός για το 2012. Με τόσα μέτωπα ανοικτά, με τόσα προβλήματα που επείγει να αντιμετωπιστούν, ο κεντρικός συντονισμός του κυβερνητικού έργου δεν είναι πάρεργο αλλά απόλυτη προτεραιότητα.

В обох синтаксемах безпосередньо (іменником) та частково (особовими закінченнями) виражений підмет. Варто наголосити, що в іменниковій конструкції іменник стосується саме дієслова *επείγει*, і в таких реченнях підметом до нього виступає саме цей іменник, а не підрядне речення повністю, як про це говорять грецькі науковці.

Дієслово *μπορεί* належить до тих, що змінили своє значення при вживанні у безособовому значенні. Воно є окремою формою дієслова *μπορώ*, яке має повну парадигму відмінювання та значення здатності. Форма *μπορεί*, вважається частиною науковців дієсловом третьої відміни, але на нашу думку, доцільніше його відносити до безособових. Причиною цього слугує те, що воно не стосується конкретного суб'єкта, а виражає модальне значення можливості настання певного стану, ситуації, відноситься до цілого речення, а не до окремих його компонентів, наприклад: *Δεν μπορεί να το έκλεψε αυτός!* Попри те, що у реченні є підмет та присудок, вони належать підрядному реченню, яке піддається сумніву. У наступному прикладі: *Θα περάσεις από το σπίτι? – Μπορεί* дієслово вживається самотійно, і є єдиним компонентом речення, де попри дієслівну форму набуває прислівникового значення. Цілком справедливо віднести його до безособового речення, адже в ньому не міститься ознак суб'єкта. Теоретично, підметом можна вважати *ποдію*, що може настати. Але для того, щоб її виокремити, необхідно здійснити контекстуальний аналіз, саме по собі речення не містить інформації. Безособовими реченнями вважаємо і такі, як: *Μπορεί να βρέξει, μπορεί να κανει ζέστη*. Особливою умовою віднесення їх до безособових є те, що модель речення містить два безособових дієслова у своїй структурі і тому, попри вживання синтаксими, що вимагає приєднання дієслова у його особовій формі, а саме *μπορεί + να + дієслово*, речення залишається безособовим.

Зазначимо, що таке твердження дійсне і стосовно інших безособових дієслів та дієслів третьої відміни, що вживаються за представленою моделлю. Наприклад: *Πρέπει να βρέξει, Δεν πρόκειται να καεί ζέστη σήμερα, та ін.*

Дієслово *πειράζει* – викликати занепокоєння, незадоволення вживається у безособовому значенні лише за умови, коли в реченні немає особи, вираженої займенниками у непрямому відмінку: *πειράζει να καπνίζω*; Часто дієслово вжито у заперечній формі *Δεν πειράζει*, яка використовується самостійно у фразеологічному значенні та перекладається як нічого страшного, пусте: *Συγγνώμη, σας πάτησα – Δεν πειράζει*. Із появою особового займенника у знахідному відмінку у реченні з'являється суб'єкт: *Με πειράζει βαθιά το ότι δεν χαμογελάει πια ο Έλληνας*.

Дієслово *ταιριάζει* у третій особі означає "пасувати": *Τέτοια γλώσσα δεν ταιριάζει σε μορφωμένο άνθρωπο. Το μίσος δεν ταιριάζει στη Δημοκρατία, "Το μπλουζ ταιριάζει στην Ελλάδα"*. Як видно з прикладів, дієслово є граматичним та семантичним присудком у реченні, в якому наявний підмет, виражений іменником у називному відмінку.

Із розглянутих речень новогрецької мови з уживанням дієслів третьої особи робимо висновок, що більшість із них не мають безособового значення, а лише в своїй структурі мають безособове дієслово. Пояснень цьому є декілька, а саме:

- новогрецькі речення часто поширені підрядними реченнями, в яких в переважній більшості випадків наявні граматично виражені головні члени речення;

- синтаксичні конструкції, які використовуються в новогрецькій мові з безособовими дієсловами та дієсловами третьої особи через їх перехідність вимагають приєднання іменника в називному відмінку або дієслова в особовій формі, що відповідно, вказує на особу, діяча у реченні;

- відсутність інфінітива в новогрецькій мові спричиняє вживання дієслів з особовими закінченнями, які вказують на діяча.

Проте можна виділити деякі типи речень, які ми вважаємо безособовими. До них належать ті, що не містять інших членів речення та можуть вживатися самостійно, а також ті, що використовуючи синтаксему: *безособове дієслово/дієслово*

третьої відміни + ва + дієслово в особовій формі, в ролі дієслова в особовій формі використовують безособові дієслова.

1. *Адмон В.Г.* О двусоставности предложения // Ученые записки 1 ЛГПИИЯ, новая серия. – Вып.2. – Л., 1955.
2. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Введение, аспектуальность, временная локализованность, таксис. – 2007. – 352 с.
3. *Буслаев Ф.И.* Историческая грамматика русского языка. – М., 1959.
4. *Виноградов В.В.* "Синтаксис русского языка" акад. А.А. Шахматова // Вопросы синтаксиса современного русского языка. – М., 1950.
5. *Вихованець І.Р.* Граматика української мови. Синтаксис. Підручник. – К., Либідь, 1993. – 368 с.
6. *Загнітко А.П.* Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
7. *Золотова Г.А.* Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. – М.: Наука, 1982. – 366 с.
8. *Золотова Г.А.* Синтаксические основания коммуникативной лингвистики // ВЯ. – 1988. – № 4.
9. *Ивич М.* Оппозиция: "односоставное предложение" – "двусоставное предложение" // Филологические науки. – 1965. – №4.
10. *Mackridge P.* Граμματική της ελληνικής γλώσσας / Holton D., Mackridge, P., Φιλίππακη-Warburton E. – Αθήνα, 2007. – 495 σ.
11. *ΚΡΑΣΑΝΑΚΗΣ Α. Γ.* ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ (ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ - ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ) Αθήνα, 2000.
12. *Μπαμπινιώτης Γεώργιος.* Λεξικό Της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. – Αθήνα. Κέντρο Λεξικολογίας Ε. Π. Ε., 2002. – 2032 σ.
13. *Μπαμπινιώτης Γεώργιος, Χρήστος Κλαίρης.* Γραμματική Της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. – Αθήνα. 1999.
14. *Τζαρτζάνου Αχιλλ. Α.* Νεοελληνική Σύνταξις (της κοινής δημοτικής). Ε/ΟΙ Αδελφών Κυριακίδη. – 1996.
15. *Φιλίππακη Ειρήνη.* Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία. Αθήνα, 1992.

Пермінова А.В., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СТРАТЕГІЯ "СПІВУЧАСНИЦЬКОЇ ВІРНОСТІ" У МЕТАПОЕТИЧНОМУ ПРОЕКТІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

Стаття присвячена вивченню соціокультурних параметрів формування стратегії "співучасницької вірності" у метапоетичному проекті Юрія Андруховича. Матеріалом дослідження послужила українська рецепція творів американських бітників.

третьої відміни + ва + дієслово в особовій формі, в ролі дієслова в особовій формі використовують безособові дієслова.

1. *Адмон В.Г.* О двусоставности предложения // Ученые записки 1 ЛГПИИЯ, новая серия. – Вып.2. – Л., 1955.
2. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Введение, аспектуальность, временная локализованность, таксис. – 2007. – 352 с.
3. *Буслаев Ф.И.* Историческая грамматика русского языка. – М., 1959.
4. *Виноградов В.В.* "Синтаксис русского языка" акад. А.А. Шахматова // Вопросы синтаксиса современного русского языка. – М., 1950.
5. *Вихованець І.Р.* Граматика української мови. Синтаксис. Підручник. – К., Либідь, 1993. – 368 с.
6. *Загнітко А.П.* Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
7. *Золотова Г.А.* Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. – М.: Наука, 1982. – 366 с.
8. *Золотова Г.А.* Синтаксические основания коммуникативной лингвистики // ВЯ. – 1988. – № 4.
9. *Ивич М.* Оппозиция: "односоставное предложение" – "двусоставное предложение" // Филологические науки. – 1965. – №4.
10. *Mackridge P.* Граμματική της ελληνικής γλώσσας / Holton D., Mackridge, P., Φιλίππακη-Warburton E. – Αθήνα, 2007. – 495 σ.
11. *ΚΡΑΣΑΝΑΚΗΣ Α. Γ.* ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ (ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ - ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ) Αθήνα, 2000.
12. *Μπαμπινιώτης Γεώργιος.* Λεξικό Της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. – Αθήνα. Κέντρο Λεξικολογίας Ε. Π. Ε., 2002. – 2032 σ.
13. *Μπαμπινιώτης Γεώργιος, Χρήστος Κλαίρης.* Γραμματική Της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. – Αθήνα. 1999.
14. *Τζαρτζάνου Αχιλλ. Α.* Νεοελληνική Σύνταξις (της κοινής δημοτικής). Ε/ΟΙ Αδελφών Κυριακίδη. – 1996.
15. *Φιλίππακη Ειρήνη.* Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία. Αθήνα, 1992.

Пермінова А.В., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СТРАТЕГІЯ "СПІВУЧАСНИЦЬКОЇ ВІРНОСТІ" У МЕТАПОЕТИЧНОМУ ПРОЕКТІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

Стаття присвячена вивченню соціокультурних параметрів формування стратегії "співучасницької вірності" у метапоетичному проекті Юрія Андруховича. Матеріалом дослідження послужила українська рецепція творів американських бітників.

Ключові слова: метапоетичний дискурс, полісистема, стратегії асимілятивної/співучасницької вірності, постколоніалізм.

Стаття присвячена изучению социокультурных параметров формирования стратегии "соучастнической верности" в метапоэтическом проекте Юрия Андруховича. Материалом исследования послужила украинская рецепция произведений американских битников.

Ключевые слова: метапоэтический дискурс, полисистема, стратегии ассимилятивной/соучастнической верности, постколониализм.

The article studies socio-cultural parameters of "abusive fidelity" strategy implementation in the framework of metapoetic project by Yuri Andrukhovych. The research is based on the Ukrainian perception of the works by the Beat Generation of American poets.

Key words: metapoetic discourse, polisystem, fluent strategy, abusive fidelity, postcolonialism.

Інтердисциплінарність та антропоцентризм, ставши ізоморфними характеристиками різновекторних пошуків на площині вторинного дискурсотворення, роблять сучасне перекладознавство теоретико-плюралістичним та галузєво-полівалентним. "Розімкнувши межі лінгвістичних розвідок наука про переклад невпинно збагачується, інкорпоруючи напрацювання вчених, які досліджують соціологічні, культурологічні, ідеологічні та політичні параметри комунікації. Вагомий внесок у розбудову екстратекстуального виміру метадискурсу у різних національних контекстах зробили М. Бейкер (2006), Г. Співак (2005), М. Тимочко (1999), Л. Венуті (1998, 2004), Х. Бхабха (1990, 1994), Т. Ніран'яна (1992) С. Берман та М. Вуд (2005), Ш. Сімон та Пол Ст. П'єр (2000), що дозволяє обговорювати проблеми вторинного дискурсотворення не тільки з огляду на міжмовну еквівалентність чи синонімію, а з позицій асимптотичності соціальних, культурних, ідеологічних та політичних вимірів буття оригіналу та перекладу, оцінюючи художній капітал кожного твору долученого до приймаючої літературної полісистеми та його роль у невпинному процесі формування

національної ідентичності. Наведені міркування засвідчують **актуальність** пропонованого дослідження, **метою** якого є окреслення соціокультурних параметрів формування стратегії "співучасницької вірності" на **матеріалі** українських перекладів Юрія Андруховича поезії американських бітників.

Сучасні парадигми перекладу ґрунтуються на усвідомленні апріорної нерівності учасників міжмовної взаємодії, оскільки у метадискурсну реакцію вступають культури та літератури, що знаходяться на різних етапах еволюції; репрезентують суспільства з відмінною ідеологічною ієрархією різновіддалених від соціально-політичної реальності загальнолюдських цінностей, зосібна свободи слова та вибору.

Свобода слова перекладача реалізується не лише в доборі виражальних засобів перекодування оригіналу, але і в сміливому (чи зухвалому) ставленні до норм власної мови, розширенні її меж до контурів джерельної картини світу шляхом продукування нових значеннєво-сміслових єдностей. Особливо виразною вона стає у постколоніальному середовищі, коли переклад, окрім відстоюваної за часів колоніалізму консервативної мовоохоронної функції, переймає на себе радикальну функцію реформатора власної мови, її оновлювача, визволителя від нав'язаних шаблонів, а також каталізатора та індикатора еволюційних процесів у межах цільової літературної полісистеми.

Синхронізація національної літератури зі світовим літературним процесом у постколоніальному середовищі значною мірою відбувається за рахунок надолуження прогалин у сприйнятті світової літературної полісистеми цільовою аудиторією, адже через певні соціально-політичні фактори багато іншомовних творів не могли пройти ідеологічну митницю цензури. Екстраполюючи на площину сучасного перекладознавства сентенцію Л. Толстого про спільність та відмінність переживань щасливих і нещасливих сімей, М. Тимочко доходить висновку про те, що колоніалізм є тим ізоморфним негативним досвідом, який об'єднує підневільні нації в синхронії та діяхронії, що деструктивно позначається на метадискурсних процесах [Тимочко 1999, 15]. Розвиваючи думку американської дослідниці, зауважимо, що "колоніалізм"

як соціально-політичне, культурне та духовне явище, яке проростає у всі виміри онтологічного простору нації, гальмує її розвиток та розчиняє її автентичність, не обов'язково є результатом втручання із-зовні, як у випадку Ірландії та Британії, імперії, з якою протягом довгого часу асоціювався образ сонця, що ніколи не заходить. Колоніалізм може носити і внутрішньодержавний характер тоталітаризму чи псевдодемократії, коли самостворені соціальні інститути злоякісно поглинають унікальність власної нації, виводять на периферію засадничі принципи її еволюції, пригнічують та уніфікують її інтелектуальну гетерогенність, придушують будь-які вияви "інакшості" як потенційної загрози для усталеної безликої "однаковості".

Свобода вибору ініціатора вторинного дискурсотворення, перш за все, оприявнюється у виборі авторів та творів для перекладу, в авторизованій можливості відображати не тільки вершини джерельної літератури, які набули надкультурного значення, але й вихоплювати периферійні одиниці вихідної полісистеми, що додають стереоскопічності уявленню цільової аудиторії про джерельну культуру. Так, американська поезія – це не тільки хрестоматійні Уолт Уйтмен, Емілі Дікінсон, Томас Еліот чи Роберт Фрост, чиї вірші здобули всесвітнє визнання, вивчаються на пам'ять, цитуються, досліджуються та використовуються іншомовними співавторами, керованими спрагою причетності до чужої слави. Саме такі твори найчастіше стають поживою для іншомовних "канібалів", поціновувачів вершків світової культури та літературних елітистів. Інша справа – поезія американських бітників, представлена у метапоетичному проєкті Юрія Андруховича, що потребує від читача герменевтичної гнучкості, гурманства у літературних смаках, а також високого ступеню емоційної відкритості та інтелектуальної свободи.

Свобода вибору перекладача розкривається і у визначенні об'єкта стратегічної вірності, що, за Шлейєрмахером, або наближує читача до автора оригіналу, або ж, навпаки, асимілює "іншість" джерельного тексту відповідно до очікувань цільової аудиторії; а також і у ступені самої вірності в межах дихотомії "буквального" та "вільного". Як крайні точки спектру

перекладацьких методів, "буквальний" та "вільний" переклади є різновекторними стратегічними орієнтирами для прийняття перекладацьких рішень особливо тоді, коли текстуальна та інтертекстуальна матерія джерельного твору чинить опір при міжмовній трансплантації. Рухаючись у напрямку буквальності, перекладач відкриває вікно в інший мовний і смисловий універсум, що дозволяє побачити спосіб творення значеннєво-смислових єдностей оригіналу і, водночас, збагатити виражальні можливості мови і культури приймаючого середовища. Вільний переклад засвідчує наявність текстуального простору для вияву творчої особистості перекладача та плюралізму його рішень.

Зазначені методи перекладу представляють собою не лише різні техніки іншомовного перестворення "іншості" оригіналу, але і є принципово відмінними інтерпретаціями джерельного тексту з позицій сприйняття смислу і форми, а також їхнього співвідношення. Різняться вони і за прагматичними параметрами, оскільки націлені на різні категорії читачів, на різний статус тексту перекладу у приймаючій літературній полісистемі. Якщо вільні переклади адаптуючись до нових лінгво-культурних координат часто стають артефактами цієї культури, то буквальні переклади, зазичай, залишаються маргінальними у ній, що, однак, не позбавляє їх онтологічної цінності. Цінність перекладу ставиться під сумнів лише тоді, коли будь-який із цих методів стає доказом гіпертрофованих рабства чи свободи перекладача і порушує принцип асимптотичності вторинного дискурсотворення. Для прикладу, екзальтація вільного перекладу присутня у досі популярній (особливо у США) асимілятивній стратегії іншомовного перестворення автентичних текстів. За Л. Венуті "флуент" стратегія, або стратегія асимілятивної вірності призводить до ціннісного перекодування оригіналу, що викликає у цільового читача нарцисичне задоволення від впізнавання власної культури та ідеології [Венуті 1992, 5].

Сучасною альтернативою такому вивітрюванню "іншості" з "доместикованого" розчину перекладу є стратегія "співучасницької вірності" (*abusive fidelity* – *переклад наш А.П.*), яка оприявнює роботу перекладача. Як відомо,

окреслення перекладацької стратегії включає "1) вибір тексту для перекладу, 2) його аналітичне читання (...) й на цій основі 3) вироблення методу перекладу" [Коломієць 2006, 12]. Вибір текстів для перекладу, як перший крок алгоритму стратегічних дій, є "фасадом" перекладацьких рішень, що викликає у читачів інтертекстуальні асоціації у межах власної літературної полісистеми, а також унаочнює мовно-культурологічні, соціально-політичні та ідеологічні чинники, що позначилися на виборі. Так, наприклад, у перекладі Юрія Андруховича рядка з вірша Френка О'Гари *center of all beauty!* – краса над красою вгадується Шевченкове *"пан над панами"* – інтертекстуальне вкраплення, що долучає автобіографічність американського поета до літературної біографії української культури.

Сповідуючи принцип "співучасницької" вірності, перекладач обирає такі тексти для перестворення, у яких робиться виклик домінуючим цінностям культури репрезентованої оригіналом. Саме такою була творчість американських бітників, анархічних вуличних романтиків, миролюбних екзотів, які підривали канони американської поезії середини ХХ століття зухвалим нехтуванням правил, сексуальним лібералізмом, формальним та смисловим експериментуванням та створенням яскравої "інакшості" різюче відмінної від усього, що існувало в американській поезії 50-их. А це час, "радикального оновлення мистецьких форм і засобів.., коли американське мистецтво, передусім візуальне і поетичне, позбувається певної провінційності, присоромленої вторинності щодо авангардної Європи, воно робиться самодостатнім і починає з власних ресурсів формувати мистецькі стилі, течії та напрями, умовно кажучи, диктувати себе світові (...). Це час, коли Америка знову стала предметом власної поезії [Андрухович 2007,12]. Прикметним є те, що поезія бітників разом із творами представників Нью-Йоркської групи поетів та школи Блек Маунтен долучилася до української літературної полісистеми лише на початку ХХІ століття завдяки метапоетичному проекту Юрія Андруховича, втіленому в антології американської поезії 1950-60-х. Розрив у півстоліття між англomовним створенням та україномовним пересотворенням вербальної шокотерапії бітників засвідчує відмінність у темпах еволюційних процесів,

що відбувалися у джерельній та цільовій літературних полісистемах під дією різних соціально-політичних чинників. Позаяк, сповідування принципу співучасницької вірності дозволило Юрію Андруховичу синхронізувати культури, кидаючи виклик духу непомірного споживацтва сучасного українського суспільства. Метапоетичний бунт перекладача виявляється у вербальній та тематичній розевфемізації власне української поезії, як у перекладі вірша Лоренса Ферлінгетті з геть непоетичною назвою "Білизна": *I didn't get much sleep last night/thinking about underwear/Have you ever stopped to consider / underwear in the abstract... The Pope wears underwear I hope / The Governor of Louisiana wears underwear / I saw him on TV/He must have had tight underwear / He squirmed a lot... America in its Underwear/struggles thru the night / Underwear controls everything in the end /... Someone has escaped his Underwear/May be naked somewhere/Help!/But don't worry / Everybody's still hung up in it / There won't be no real revolution/And poetry still the underwear of the soul...* – Я не надто добре спав минулої ночі / думаючи про білизну / Ви коли-небудь намагалися розглядати/білизну не як абстракцію? /... /Папа Римський сподіваюся теж/і губернатор Луїзіани носить білизну/я бачив його на телеекрані/У нього мабуть вельми щільна білизна/Він дуже кривився... Америка у своїй Білизні/пробивається крізь ніч/Усе під контролем Білизни...Дехто втікав від своєї Білизни/І досі напевно голий де-небудь / Рятуйте! / Але спокійно / Насправді усі в ній досі підвішені / Так що справжньої революції не буде / І поезія це все ще білизна душі. У своєму перекладі Юрій Андрухович дотримується методу покомпонентного транспонування віршової матерії оригіналу у межах евристичного напрямку метапоетичного письма, який, за Л. Коломієць, є "процесом лінійного семіотичного декодування тексту першотвору..." [Коломієць 2004, 194]. Семантична близькість порівнюваних творів увиразнюється завдяки безпомилковому копіюванню графіки оригіналу – пунктуації (особливо її відсутності), довжини та лексичного наповнення рядків.

Функціональна симетрія у межах досліджуваного метапоетичного проекту Юрія Андруховича також простежується на міжрегістровому рівні, коли переклад

здійснюється не з мови, а субмови першоджерела. Тому американські бітники говорять субмовою українських вуличних експериментаторів зі свідомістю: *Sometime during eternity / some guys show up / and one of them / who shows up real late / is a kind of carpenter / from some square-type place / like Galilee / and he starts wailing/and claiming he is hip / to who made heaven / and earth / and that the cat / who really laid it on us / is his Dad* - Буває під час вічності/на світ вилазять деякі пацани/ї один з них / що продуплився пізніше за інших / такий міна плотник / з нормального району / міна Галелеї/ї він починає нити / і заявляти міна він родич/тому котрий створив небо / і землю / і ніби той чувак / хто справді всім тим добром нас оцасливив / то його Батя....

Духом експериментаторства переймається і сам Юрій Андрухович, додаючи цільовим текстам динаміки, процесуальності за рахунок частого використання віддієслівних форм іменників, на кшталт "*вмирання*", "*маління*", "*старіння*", "*ходіння*", "*осідання*" тощо, а також створюючи власні неологізми, рекомбінуючи та переплавляючи значеннєво-сміслові єдності першотворів ("*персиковість*", "*рок-н-ролити*", "*міжчасся*", "*міжніжжся*").

Поезія американських бітників та представників Нью-Йоркської школи (зосібна вірш Френка О'Гари "Два пастухи. Роман", або ж поема Аллена Гінзберга "Плач") є справжнім викликом літературній критиці через її маргінальну нелітературність. Так, поетичним кредо Френка О'Гари було "викликати обертони / відтінки любові без руйнування її життєдайної вульгарності"... [Андрухович 2007, 190]. "Плач" Гінзберга – суміш автобіографії, апокаліптичного бачення світу, катарсису та пророцтва. Сам автор називав поему засвідченням індивідуального сприйняття бога, сексу, наркотиків та абсурду, підтвердженням милосердя та співчуття, як основних рушійних сил еволюції людства. "Плач" став віхою у боротьбі американського суспільства за свободу слова, адже згодом після його виходу у світ весь наклад був заарештований на митниці з огляду на вкрай "обсценний" характер видання. Однак, за постановою суду від 3 жовтня 1957 року "Плач" дозволили друкувати, а з

видавця, Лоренса Ферлінгетті, були зняті усі обвинувачення. Через декілька десятиліть поема не тільки не сприймалася як розтлінна контрабанда чи ідеологічна диверсія, але й стала класикою американської літератури. "Це свідчить про надзвичайну здатність американського суспільства критично переосмислити себе і змінюватися, його ментальну пластичність" [Андрухович 2007, 14]. Слід зазначити, що у своєму метапоетичному проєкті Юрій Андрухович залишається вірним трансатлантичним заколотником, виступаючи їхнім українськомовним співучасником у вербальному злочині проти цензури.

Отже, проведене дослідження дозволяє нам стверджувати, що стратегія "співучасницької вірності", застосована Юрієм Андруховичем у метапоетичній рецепції поезії американських бітників та представників Нью-Йоркської групи поетів, є різновидом джерелоцентричного відтворення значеннєво-сміслових єдностей оригіналу у метапоетичному перекладному дискурсотворенні, яка вимагає від автора цільового тексту віднайдення, або створення аналогічних засобів підризу усталеного та звичного в надрах власної мови та культури з метою досягнення функціональної "співучасницької" відповідності першоджерелу. Застосування принципу "співучасницької" вірності видається особливо ефективним для перекладу текстів, насичених словогрою, фрагментарним синтаксисом тощо, коли перекладач винахідливо долучається до продукування нових лексико-семантичних, синтаксичних та стилістичних сполук, що може послужити матеріалом для подальших розвідок.

1. *Андрухович Ю.* День смерті Пані День: Американська поезія 1950-60-х років у перекладах Юрія Андруховича. – Харків: Фоліо, 2007. – 207 с. 2. *Коломієць Л.* Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): Монографія. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2004. – 522 с. 3. *Тимошко М.* Translation in a Postcolonial Context. Early Irish Literature in English Translation. Manchester: St.Jerome publishing, 1999. – 336 p. 4. *Venuti L.* The Translation Studies Reader. London-New York: Routledge, 2004. – 524 p. www.poemhunter.com.

Петренко О. В., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПЕРСУАЗИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КИНЕСТЕТИЧЕСКИХ ЗАГОЛОВКОВ ИНТЕРНЕТ-СТРАНИЦ

Стаття присвячена проблемі взаємозв'язків вербального та невербального компонентів тексту в комп'ютерному дискурсі. Аналізуються основні характеристики інтернетпагіонінів як мультимедійних утворень та окреслюються особливості впливу таких заголовків на реципієнта.

Ключові слова: інтернетпагіонім, параграфема, кінестетичний текст, креолізовані тексти, полікодовий текст, персуазивність.

Статья посвящена проблеме взаимосвязи вербального и невербального компонентов текста в компьютерном дискурсе. Анализируются основные характеристики интернетпагионимов как мультимедийных образований, а также описываются особенности влияния таких заголовков на реципиента.

Ключевые слова: интернетпагионим, параграфема, кинестетический текст, креолизованные тексты, поликодовые тексты, персуазивность.

The article investigates a problem of verbal and non-verbal components of a text correlation in computer discourse. The major characteristics of internetpagionims are analysed and some peculiarities of persuasion these titles have on a recipient are outlined in the paper.

Key words: internetpagionim, paragraphema, kinesthetic text, creolized texts, polycode texts, persuasion.

Переход к новой научной парадигме в лингвистике, обусловленный вовлечением в орбиту ее исследования все более широкого круга явлений, связанных с передачей и восприятием информации в современном мире, в качестве одной из первоочередных задач выдвинул всестороннее комплексное изучение языка с учетом сопутствующих ему экстралингвистических факторов. Одним из феноменов, который вызывает возрастающий интерес исследователей, является проблема интернет-дискурса в его лингвистическом

аспекте и, в частности, проблема заголовков интернет-страниц (интернетпагионимов) как сложного единства их вербальных и невербальных компонентов.

Вопрос о невербальной составляющей языка и текста разрабатывался многими исследователями (Е.Е. Анисимова, А.А. Бернацкая, И.В. Арнольд, Г.В. Колшанский, Е.Ф. Тарасов, Ю.А. Сорокин). Они пишут о существовании текстов, структура которых состоит из двух негомогенных частей, а именно: вербальной (языковой / речевой) и невербальной (принадлежащей к другим знаковым системам, нежели естественный язык) [Сорокин, Тарасов 1990, 180-181]. Тексты этого типа в большинстве работ называются креолизованными. Е.Е. Анисимова уточняет данную дефиницию, относя к креолизованным такие тексты, "доминанту поля паралингвистических средств которых образуют изобразительные средства" [Анисимова 2003, 8]. Исходя из приведенного определения, интернетпагионимы являются преимущественно креолизованными образованиями, объединяющими собственно текстовый компонент и изобразительную составляющую, которая может быть представлена либо в виде рисунка, иллюстрирующего, дополняющего или расшифровывающего заглавие, либо в виде части самого заголовка, вплетаясь в его структуру в виде параграфемы, т. е. буквы, в графической реализации которой хотя бы один составляющий ее графический элемент совпадает со структурно значимой границей рисунка, уточняющим тем или иным образом смысл слова (или даже фразы), куда входит данная буква [Петренко 2011, 218].

Интернетпагионимы как образования, состоящие из двух негомогенных частей, могут быть определены и как разновидность нелинейных текстов (термин Л.С. Большаковой), возникновение которых обусловлено новым, нелинейным типом мышления, что характерно для современной постмодернистской парадигмы научного сознания. Нелинейные тексты, т. е. апеллирующие к другим текстам, имеют несколько подвидов, среди которых называют следующие: монокодовые тексты (включают коды только одной семиотической системы; к ним относят интертекст, некоторые виды гипертекста, такие

как словари, энциклопедии, художественные тексты с комментариями, но без иллюстраций), дикодовые тексты (или креолизованные), а также поликодовые тексты, которые отличаются от дикодовых тем, что к невербальным компонентам в них относятся не только иконические, но и аудиовербальные элементы [Большакова 2008, 20-22]. К поликодовым образованиям, таким образом, можно отнести тексты, включающие в себя аудиальную, видеовизуальную и собственно вербальную составляющую, которые функционируют в комплексе (произведения кинематографии, ТВ, интернет-ресурсов).

К приведенному ряду разновидностей нелинейных поликодовых текстов можно добавить также некоторые заголовки интернет-страниц, особенность которых состоит в том, что они позволяют потенциальному потребителю воспринимать информацию не только статически, но и динамически. Таким образом, можно выделить два вида интернетпагионимов: креолизованные образования, представляющие информацию статически, и поликодовые единства, которые представляют информацию динамически, являясь кинестетическими текстами.

Следует отметить, что персуазивный потенциал обоих типов интернетпагионимов достаточно высок за счет спаянности разных знаковых систем, главенствующую роль среди которых играет невербальная часть, нередко несущая ассоциативно-символическую нагрузку. Например, в заголовке развлекательного сайта "IZUM" графема I имеет вид своеобразного бокала с виноградиной, которая выполняет роль точки над I. Такой бокал сам по себе является отображением важной части светской жизни, информация о которой собрана на этом сайте, а виноград традиционно считается символом жизни, плодородия, мира и достатка [Телицын 2005, 76; Тресиддер 1999, 20]. Следует обратить внимание на то, что, по данным словаря символов, символика семантики интернетпагионима "изюм" противоположна изображению винограда, которое включено в его структуру, так как изюм имеет значение смерти [Телицын 2005, 76] и является как следствие полным антиподом винограду как символу жизни. С другой стороны, интенция представления светской жизни как царства мертвых вряд ли входила в намерения создателей данного интернетпагионима. Это подтверждается и данными свободного ассоциативного эксперимента. Было опрошено 15 респондентов в возрасте от 18 до 53 лет, в результате чего было получено 67 реакций. Согласно проанализированным данным, в ядерной части реакций располагаются слова со значением 'сладкий' (73% от общего количества). 17% реакций в медиарной зоне занимают лексемы со значением "связь с Востоком", а на периферии (10%) находятся индивидуальные реакции. Заголовок, таким образом, соотнесен с концептом "радость", отражая "сладость" и привлекательность светской жизни. Он должен наталкивать реципиента на мысль об особом статусе данного интернет-ресурса, в котором присутствует своя "изюминка", выгодно отличающая его, по мнению создателей, среди тысяч других подобных сайтов.

Такой ход размышления рождает в сознании пользователя определенные сценарии восприятия, что особенно ярко

проявляется при апперцепции кинестетических интернетпагионимов. Можно предположить, что движущиеся элементы заголовочного комплекса являются объектом повышенного внимания реципиента и поэтому имеют бо́льший потенциал воздействия, чем заголовки, проиллюстрированные статичными изображениями. Данные свободного ассоциативного эксперимента подтверждают эту гипотезу. Было опрошено 15 респондентов в возрасте от 18 до 53 лет, с разным социальным статусом и положением, и получена 141 реакция. Эксперимент состоял из трех этапов, каждый из которых был необходим для определения степени влияния на реципиента вербальных стимулов в сочетании с невербальными вспомогательными кодами. На первом этапе респонденты должны были дать от 3 реакций на каждый из 15 предложенных вербальных стимулов, являющихся заголовками сайтов (*Надежда, Тепловоз, Хаски, Рыбалка, Строймир, Ветаптека, Азростиль, Пчелка, Рыжий кот, Фонтан чудес, Русское такси, Просто суши, Элементы стиля, Мужские и женские наручные часы, К животным с любовью*). Второй этап предполагал фиксацию реакций на тот же вербальный стимул в сочетании с иллюстрацией, а на третьем этапе реципиентам предъявлялось изображение с кинематографическими элементами, то есть кинестетический интернетпагионим, который выступает в роли своеобразного речевого жеста. Сопоставление данных, полученных в результате обработки каждого из этапов, позволило выделить разновидности реакций по критерию прагматической направленности:

- нейтрально окрашенные ассоциации, представляющие собой конкретные существительные или цветочные прилагательные без ярко выраженного коннотативного оттенка. В основном встречаются среди реакций на вербальный стимул без сопровождения иллюстративной части, то есть представлены главным образом в результатах первого этапа эксперимента. Например, ассоциативный ряд на слово *Рыбалка*, являющееся заглавием сайта, посвященного рыбной ловле, выглядит следующим образом: *река (2 реакции), удочка (2 реакции), семья, лодка, сеть, вечер, рассвет, утро, природа,*

рыба, озеро, улов, пиво, катер. Ряд ассоциаций может быть продолжен, однако он преимущественно состоит из нейтральной лексики без оценочного компонента;

- образные ассоциации, которые реализуются через метафоры, сравнения, описательные конструкции, при помощи абстрактных существительных, рисующих определенный образ объекта. Реакции такого типа особенно характерны для интернетпагионимов, содержащих в своей структуре статичные иконические знаки и элементы. Так, на втором этапе эксперимента тип реакций на заголовок *Рыбалка* эволюционирует следующим образом: *прозрачная вода, серебристая аллея, лодка в водорослях, сто лет одиночества, агентство по прокату лодок, спокойствие, Король-рыбак, Емеля, танк;*

- эмоционально-оценочные ассоциации, дающие оценку увиденному. К этой же категории можно отнести также индивидуальные ассоциации, которые передают отношение к изображению, привязывают его к реалиям, актуальным для конкретного человека. Встречаются среди реакций, данных на статично проиллюстрированный интернетпагионим, и реакций, данных на динамичную его разновидность. Например, на третьем этапе эксперимента среди ассоциаций на интернетпагионим *Рыбалка* встречаются следующие: *хорошо, весело, люблю, хочу поехать;*

- ассоциации, которые связаны с передачей аудиального образа. К таким реакциям относятся: *плеск, буль, тишина* (на стимул *Рыбалка*), *жужжание* (на стимул *Пчелка*), *звон* (на стимул *Фонтан чудес*).

Для кинестетических интернетпагионимов характерны преимущественно три последних типа ассоциаций, которые насыщены коннотативными смыслами, передающими оценку реципиентом увиденного. Обращение к эмоциям предполагает больший персуазивный эффект на сознание потребителя. Так, например, негативная оценка, данная статичному интернетпагиониму, может измениться на противоположную при восприятии динамичного заголовка той же интернет-страницы, или хотя бы становиться нейтральной. Например, заголовок сайта *Элементы стиля*, предлагающего часы

известных марок, на втором этапе эксперимента вызывает реакции *монотонный, не успеть, отталкивает, страшно, ужас, черный, дон Карлеоне, показуха*. Третий этап эксперимента демонстрирует изменение восприятия интернетпагионима: *строгость, сдержанность, стильный, эксклюзив, дорого*.

Кроме того, движущиеся элементы заголовка могут расширить его семантику или сделать ее более конкретной: поставив определенные акценты, детализировать сообщение, которое передается через интернетпагионим. Динамичные компоненты заглавия, таким образом, привлекают внимание реципиентов не только к самим себе, но и к окружающим изображениям, и на первый план выходят смыслы, которые были не замечены при обращении к статичному изображению. Это обуславливает также появление специфичных именно для кинестетических интернетпагионимов реакций, связанных с аудиальным каналом восприятия. Видеовизуальные образы в ряде случаев автоматически вызывают и слуховые реакции, которые способствуют лучшему запоминанию заглавия.

Таким образом, кинестетические заголовки интернет-страниц обладают большим персуазивным потенциалом, и это обусловлено их мультимедийной природой.

1. *Анисимова Е. Е.* Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов): Учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов. – М., 2003. 2. *Арнольд И. В.* Графические стилистические средства // Иностранные языки в школе. – 1973. – № 3. – С. 13-20. 3. *Бернацкая А.А.* К проблеме "креолизации" текста: история и современное состояние // Речевое общение: Специализированный вестник. – 2000. – № 3. – С. 104–110. 4. *Большакова Л.С.* О содержании понятия "поликодовый текст" // Вестник СамГУ. – 2008. – № 4. – С. 20-24. 5. *Петренко О.В.* Понятие параграфемы в современной лингвистике // Етнічні виміри універсуму: мова, література, культура. – К., 2011. 6. *Сорокин Ю.А.* Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов // Оптиматизация речевого воздействия. – М., 1990. 7. *Телицын И.В.* Символы. Знаки. Эмблемы. – М., 2005. 8. *Тресиддер Дж.* Словарь символов / Пер. с англ. С. Палько. – М., 1999.

АВТОРСЬКІ НЕОЛОГІЗМИ ХОСЕ ОРТЕГИ–І–ГАССЕТА ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглядаються основні способи утворення авторських неологізмів у творі Хосе Ортеги–і–Гассета "Бунт мас" та шляхи їх відтворення в українському перекладі.

Ключові слова: авторські неологізми, індивідуальний стиль, препозитивний елемент, префіксоїд, префікс, суфікс, переклад авторської лексики.

В статье рассматриваются основные способы образования авторских неологизмов в произведении Хосе Ортеги–и–Гассета "Восстание масс" и пути их воссоздания в украинском переводе.

Ключевые слова: авторские неологизмы, индивидуальный стиль, препозитивный элемент, префиксоид, приставка, суффикс, перевод авторской лексики.

This article reviews the main methods of forming author's neologisms in "The Revolt of the Masses" by Jose Ortega y Gasset and the ways they are reproduced in the Ukrainian translation.

Key words: author's neologisms, personal style, prepositive element, prefixoid, prefix, suffix, the translation of the author's vocabulary.

За визначенням Р. Намітокової, авторський (індивідуально-авторський) неологізм – це слово або значення слова, створене письменником, поетом, публіцистом для позначення нових або вигаданих явищ дійсності, нових або вигаданих предметів або понять. Від звичайних, широко вживаних позначень такі слова відрізняються новизною внутрішньої форми або своєрідністю поєднання елементів [Намитокова 1986, 11].

Індивідуальні неологізми, створення нових слів є характерною ознакою авторського стилю [Пономарів 1993, 5]. Дослідники перекладу сходяться на думці, що авторські нововведення потрібно відтворювати за допомогою засобів мови перекладу, не втрачаючи при цьому індивідуальної своєрідності оригіналу, оскільки довільне тлумачення, довільна заміна в перекладі одних особливостей іншими може

приводити до викривлення індивідуальної своєрідності оригіналу [Федоров 1968, Алексеева 2004]. Враховуючи інтерес сучасного перекладознавства до проблем відтворення в перекладі авторського стилю, завдання вивчення засобів та перекладацьких прийомів відтворення авторських неологізмів залишається **актуальним**.

Хосе Ортега-і-Гассет (1883–1955) є непересічною постаттю в іспанській культурі. Важливою ознакою його стилю є авторські неологізми, які розкривають його філософію, відображають індивідуальність та власний стиль. Твір Ортеги-і-Гассета "Rebelión de las masas" було створено у 1929–1930 рр., а переклад здійснений у 1965 році Вольфрамом Бургардтом, членом Нью-Йоркської групи.

Об'єктом дослідження стали авторські неологізми в творі Ортеги-і-Гассета "Rebelión de las masas" та їх відповідники в українському перекладі.

Предметом аналізу виступають засоби та перекладацькі прийоми відтворення авторських неологізмів у перекладі.

Метою дослідження є визначення основних способів творення авторських неологізмів в іспаномовному оригіналі та закономірностей їх відтворення в українському перекладі.

Глибоко досліджував індивідуальний стиль Ортеги-і-Гассета Анхель Розенблат. У своїй книзі "Ortega y Gasset: lengua y estilo" він виділяє основні лексичні групи, притаманні філософії Ортеги-і-Гассета, розкриває основні особливості стилю автора, такі, як метафоричність, використання парадоксів, ритмічність, етимологічність та лексичні нововведення. Нас, насамперед, зацікавила остання, адже навіть сам Розенблат називав Ортегу "володарем мови, якому ніякий теоретичний принцип вербальної чистоти не перешкоджав застосовувати іншомовні слова або створювати нові" [Rosenblat 1958, 39]. Він зазначав, що аналіз та вивчення нововведень автора означає розкрити його філософію.

За нашими спостереженнями, однією з найпродуктивніших моделей утворення лексем в Ортеги слугували префіксоїди, або, за визначенням С. Климович, препозитивні елементи [Климович], hiper-, super-, archi-, psico-, pluri-, pseudo-, ultra-, infra- та префікси anti-, extra-, intra- латинського та грецького

походження, наприклад: *archisatisfecho*, *plurilingüe*, *psicograma*, *hiperdemocracia*, *seudoalborada*, *ultrafísico*, *extrarromano*, *infrahumano*, *intramundano*, *anticomunismo*, *antiaristócrata*, *seudointelectual*. Ці компоненти використовуються автором в основному для утворення іменників та прикметників.

Варто відзначити також випадки творення неологізмів на основі термінів з інших галузей знань, наприклад, з фізики, медицини, та загальнонаукових термінів: *catódicamente* (від *catódico* – катодний), *hiperestesiarse* (від *hiperestesia* – підвищена чутливість зубів), *aspirinizarse* (від *aspirina* – аспірин), *problematismo* (від *problema* – проблема, задача).

Проаналізуємо способи перекладу тих неологізмів, які утворені за допомогою префіксів та препозитивних елементів грецького та латинського походження. На сьогодні в науковців немає ще єдиної думки щодо визначення статусу останніх. Їх називають префіксоїдами (К. Городенська), відносно вільними (відносно зв'язаними) морфемами (О. Кубрякова), префіксованими основами (М. Шанський), зв'язаними опорними компонентами (В. Лопатін), афіксами (В. Лотте), препозитивними блоками (В. Акуленко), міжнародними терміноелементами (В. Григор'єв), основами складних слів (Н. Клименко) [Климович]. Основною відмінністю між препозитивними елементами і префіксами є те, що вони не тотожні за семантикою, бо префіксам властиве узагальнено-абстрактне значення, а препозитивні елементи називають предмети, живі організми, речовину чи матеріал, кількість, ознаку тощо [Климович]. У нашому випадку препозитивні елементи та префікси називають ознаку, при цьому "*hiper*" надає значення вищості, надмірності, "*super*" означає "вище, над чимось", "*archi*" – вищість, перевагу, "*psico*" – розумову діяльність, "*pluri*" – численність, "*seudo*" означає фальшивість чогось, "*ultra*" позначає знаходження предмета за, поза чимось, "*infra*" означає "нижчий, внизу", "*anti*" – протилежність, протиставлення, "*extra*" вказує на положення предмета ззовні чогось, "*intra*" – всередині чогось. В українській мові вони мають як кореляти іншомовного походження, так і українські з тотожною семантикою, що дозволяє прогнозувати використання в перекладі як перших, так і других. Аналіз

емпіричного матеріалу в свою чергу показав, що спосіб перекладу залежить не тільки від самого словотвірного компоненту в оригіналі.

Так, при перекладі неологізмів-прикметників з латинськими префіксоїдами та префіксами В. Бургардт використав у більшості випадків саме українські префікси та препозитивні елементи і навіть окремі лексеми. Наприклад, при відтворенні прикметника *extrarromano* у реченні *Pero ello suponía un poder extrarromano, antiaristócrata, infinitamente elevado sobre la oligarquía republicana, sobre su príncipe, que era sólo un primus inter pares* (Ortega y Gasset). – Але створення її вимагало б позаримської і антиаристократичної влади, яка стояла б високо над республіканською олігархією і над її правителем, що був лише *primus inter pares* – першим серед рівних (Ортега-і-Гассет 1994, 119) префікс *extra*– було замінено на питомий український відповідник *поза*– ("позаримський"), а *intramundano* у реченні *Poder temporal y poder religioso son idénticamente espirituales; pero el uno es espíritu del tiempo – opinión pública intramundana y cambiante — mientras el otro es espíritu de eternidad – la opinión de Dios, la que Dios tiene sobre el hombre y sus destinos* (Ortega y Gasset). – Світська потуга і релігійна потуга однаково духові: але одна – це дух часу, внутрішньосвітська і змінна громадська думка, тоді як друга – це дух вічності, Божа думка, думка Бога про людину та її призначення (Ортега-і-Гассет 1994, 94) відтворено шляхом складання основ як "внутрішньосвітський", де префікс *intra*– замінено на українську лексему, яка відображає значення префіксоїда, використаного в оригіналі. Вживання в перекладі неологізмів-прикметників, утворених з допомогою українських префіксів і слів, дозволяє відтворити стилістичні особливості вихідного тексту без підвищення книжності викладу, якій би сприяло введення в перекладі префіксів та префіксоїдів іншомовного походження.

Різноманітність способів відтворення відзначає і слова з препозитивним елементом *archi*– грецького походження, наприклад: 1) *Y, en efecto, esos tiempos plenos son tiempos satisfechos de sí mismos; a veces, como en el siglo XIX, archisatisfechos* (Ortega y Gasset). – І дійсно, ті часи повноти – це часи задоволені; іноді, як у XIX столітті, аж надто задоволені

(Ortega-i-Gasset 1994, 29), 2) *Nosotros, en cambio, creemos que la razón, el concepto, es un instrumento doméstico del hombre, que éste necesita y usa para aclarar su propia situación en medio de la infinita y archiproblemática realidad que es su vida.* (Ortega y Gasset) – Ми, натомість, віримо, що розум, поняття, є приладдям домашнього вжитку, якого людина потребує й вживає, щоб з'ясувати собі власне положення серед безмежної і вкрай проблематичної дійсності свого життя (Ortega-i-Gasset 1994, 96). Відомо, що у значенні "дуже" елемент archi- є просторічним [Diccionario 1992], поєднуючись у такому випадку, як правило, з прикметниками. Використання в перекладі більш книжних підсилювальних українських прислівників вдало компенсує значення згаданого префіксоїда.

Прийом складання основ вжито і при перекладі іменника *supercasa*, який в оригіналі є новим авторським поняттям: *La urbe es la supercasa, la superación de la casa o nido infrahumano, la creación de una entidad más abstracta, y más alta que el oikos familiar* (Ortega y Gasset). – Місто – це "над-дім", це перевершення "дому", тобто гнізда первісних людей, це більш абстрактний і вищий утвір, ніж родинний ойкос (Ortega-i-Gasset 1994, 112). Препозитивний елемент *super-* було замінено на український прийменник "над". Необхідну стилістичну забарвленість слову-новотвору в перекладі надає використання дефіса та лапок. У цьому ж реченні прикметник *infrahumano* відтворено описово "той, що належить первісним людям". Аналіз контексту свідчить, що цей прикметник вжито в оригіналі у значенні, відмінному від того, з яким він увійшов до сучасних словників ("тваринницький, низький, недостойний людини"). Описовий переклад відображає ідею автора, хоча і не дозволяє в цьому випадку на повну відтворити його стильові особливості.

Говорячи про переклад іменників, які становлять поняття-нововведення, слід виділити групу з грецькими препозитивними елементами *psico-*, *hiper-*, *seudo-* та префіксом *anti-*. Наприклад, у реченнях *Hoy asistimos al triunfo de una hiperdemocracia en que la masa actúa directamente sin ley, por medio de materiales presiones, imponiendo sus aspiraciones y sus gustos.* (Ortega y Gasset) – Сьогодні ми свідки тріумфу

гіпердемократії, в якій маса діє безпосередньо без закону, з допомогою матеріального тиску, накидаючи свої прагнення й смаки (Ортега-і-Гассет 1994, 20) та *Pero fuera demasiado vil que el anticomunismo lo esperase todo de las dificultades materiales encontradas por su adversario.* (Ortega y Gasset) – Але це було б надто ганебно, якби антикомунізм покладав усі свої надії на матеріальні труднощі противника (Ортега-і-Гассет 1994, 137). Іменники є індивідуальними термінологічними утвореннями, які виражають манеру автора подавати свою філософську концепцію, частіше відтворювались в українському перекладі з допомогою префіксоїдів та префіксів іншомовного походження, що робило їх більш схожими з науковою термінологією. Вживання українських префіксів та слів при використанні прийому складання основ найчастіше спостерігалось тоді, коли важливішою за "термінологічність" неологізмів ставали інші їхні функції, зокрема коли вони служили виявом індивідуальної майстерності автора у володінні словом.

Неологізми Ортеги-і-Гассета, утворені на основі термінів з інших галузей знань, також мають свої особливості з точки зору способів їх відтворення в перекладі.

В цій групі, на відміну від попередньої, де більшість складали іменники та прикметники, неологізми часто виступали у формі дієслів та неособових дієслівних форм. *Наприклад: He dicho, y sigo creyendo, cada día con más enérgica convicción, que la sociedad humana es aristocrática siempre, [...] y deja de serlo en la medida en que se desaristocratice.* (Ortega y Gasset) – Я твердив, і щодня сильніше переконуюсь у тому, що людське суспільство, хоч-не-хоч, є *завжди* аристократичне самою своєю істотою, [...] і перестає ним бути в міру того, як утрачає аристократизм (Ортега-і-Гассет 1994, 21), де дієслово *desaristocratizarse* відтворено аналітичною конструкцією "втрачати аристократизм". А в перекладі речення *La víspera de desaparecer, las fronteras se hiperestesian – las fronteras militares y las económicas.* (Ortega y Gasset) – Напередодні зникнення кордони стають найбільш чутливими, як військові, так і економічні (Ортега-і-Гассет 1994, 135) дієслово *hiperestesiarse* було відтворено аналітичною структурою "стають найбільш чутливими". Такий спосіб (заміна синтетичної форми на

аналітичну) виявився найбільш частотним при відтворенні дієслів-неологізмів. Він дозволяє виразити значення авторського новоутворення, однак при цьому втрачається індивідуальний характер, який мала відповідна лексема в оригіналі. Як свідчить останній приклад, часто не вдається відтворити термін-основу авторського неологізму, який було вжито в оригіналі.

Ці втрати подекуди компенсуються перекладачем шляхом використання іншомовних основ, наприклад: *De esta suerte, nos encontramos con una masa más fuerte que la de ninguna época, pero, a diferencia de la tradicional, hermetizada en sí misma, [...]* (Ortega y Gasset) – Таким чином, ми зустрічаємо масу, що сильніша, ніж у будь-яку іншу епоху, але, на відміну від традиційної маси, герметизована в собі, [...] (Ортега-і-Гассет 1994, 52). Відповідник "герметизована" утворений від технічного терміну. Він зберігає авторську образність, хоча і привносить деякий елемент книжності у висловлення.

У перекладі слів із суфіксом -ismo, який служить для творення іменників з абстрактним значенням і часто використовується при створенні наукових термінів, можна відзначити дві тенденції: до втрати авторськими неологізмами свого статусу і його часткового збереження. Наприклад: 1) *Tenemos que resolvernos nuestros problemas sin colaboración activa del pasado, en pleno actualismo — sean de arte, de ciencia o de política* (Ortega y Gasset) – Ми мусимо розв'язати наші проблеми без активної співпраці з минулим, в повній дійсності – чи то проблеми мистецтва, науки чи політики (Ортега-і-Гассет 1994, 33); 2) *Este desequilibrio le falsifica, le vacía en su raíz de ser viviente, haciéndole perder contacto con la sustancia misma de la vida, que es absoluto peligro, radical problematismo* (Ortega y Gasset) – Ця нерівновага докорінно фальшує та нівечить її істоту, зриваючи контакт із суттю життя, що складається з абсолютної небезпеки, корінної проблематичності (Ортега-і-Гассет 1994, 76). В обох випадках у перекладі вжито іменники з абстрактним значенням, вони не є неологізмами в прямому значенні цього слова; і лише в другому випадку, в силу своєрідності сполучуваності ("життя

складається з проблематичності"), вживання іменника має характер неологічного.

Отже, одними з найбільш продуктивних засобів творення авторських неологізмів в проаналізованому матеріалі є застосування префіксів та префіксоїдів греко–латинського походження та термінів з інших галузей знань, що виступали основою для створення нових слів. Відтворення таких авторських неологізмів залежить багато в чому від ролі, яка виконується неологізмом у вихідному тексті. Його більша "термінологічність" сприяє вживанню відповідників з більшим ступенем книжності. Наш аналіз показав, що в перекладі не завжди вдається повною мірою відтворити і форму, і функції неологізмів. Найбільше втрат різного характеру виявлено при перекладі групи неологізмів, утворених на основі термінів.

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика. / И.С.Алексеева – СПб : Изд-во "Союз", 2004. – 285 с.;
2. Климович С.М. Препозитивні елементи іншомовного походження: критерії визначення їх статусу [Електронний ресурс] / С.М. Климович. – Режим доступу: <http://kspu.edu.ua/downloads/chairukr/kll/doc>.
3. Намитокова Р.Ю. Авторские неологизмы / Р.Ю. Намитокова. – Ростов н/Д. : РГУ, 1986. – 156 с.
4. *Ортега-і-Гасет*, Х. Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – С. 15-139.
5. *Українська мова*: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), М.П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Укр. енцикл." ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
6. *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови. Підручник. — К. : Либідь, 1993. – 248 с.
7. *Федоров А.В.* Основы общей теории перевода / А.В. Федоров. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд-во "Высшая школа", 1968. – 400 с.
8. *Ortega y Gasset J.* La rebelión de las masas. – Barcelona: Círculo de lectores, S.A., 1983 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.laeditorialvirtual.com.ar/Pages/Ortega_y_Gasset/Ortega_LaRebelionDeLasMasas.htm.
9. *Real Academia Española*, Diccionario de la lengua española. Vigésima primera edición. Madrid, Espasa–Calpe, 1992. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://buscon.rae.es/ntlle/SrvltGUILoginNtlle>.
10. *Rosenblat A.* Ortega y Gasset: Lengua y estilo. – Caracas: Universidad Central de Venezuela, 1958. – 77 p.

Петрова Ю.І., к. філол. н., н. с.,
Інститут сходознавства імені А.Ю. Кримського НАН України

ПРОЦЕСИ КОЙНЕЇЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ АРАБСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена процесу формування сучасних арабських усних регіональних койне як наддіалектних форм (на прикладі Каїра та Аммана). Окреслено загальні тенденції розвитку та типологічні риси арабських койне.

Ключові слова: койнеїзація, міські койне, арабські діалекти, регіональні стандарти.

Статья посвящена процессу формирования современных арабских устных региональных койне как наддиалектных форм (на примере Каира и Аммана). Определены общие тенденции развития и типологические черты арабских койне.

Ключевые слова: койнеизация, городские койне, арабские диалекты, региональные стандарты.

The article deals with the process of formation of Arabic spoken modern regional koines as inter-dialectal forms (Cairo and Amman as example). General development tendencies and typological features of Arabic koines have been outlined.

Key words: koineisation, urban koines, Arabic dialects, regional standards.

Розмовні ідіоми арабського світу прийнято класифікувати за трьома аспектами: географічним, соціальним та етнорелігійним. Водночас у межах цієї тривимірної моделі формуються змішані наддіалектні форми, основною з яких можна вважати койне – наддіалектний розмовний варіант мови, який формується на базі одного з діалектів (як правило, головного міста країни) і зберігає низку ознак інших близькоспоріднених йому говірок. У сучасній лінгвістиці під койне розуміється такий засіб повсякденного спілкування, який пов'язує носіїв різних регіональних або соціальних варіантів певної мови [Беликов, Крысин 2001, 34]. Ця мовна форма виникає як результат процесу койнеїзації – контактів між підсистемами або

діалектами певної мови, внаслідок яких відбувається їхня реструктуризація, нівелювання специфічних локальних рис і формування стабілізованих наддіалектних форм.

На активізацію цього процесу впливають міграції населення та урбанізація, які набули особливих масштабів на Близькому Сході в другій половині XX століття. Хоча таке явище, як койне, має довгу історію в арабській мові (починаючи з наддіалектної поетичної мови доісламського та ранньоісламського періодів). За теорією Ч. Фергюсона, сучасні міські арабські койне являють собою результат інтерференції між гомогенним арабським койне перших століть гіджри та іншими мовами регіону [Ferguson 1959a].

Уже в середньовіччі поряд із територіальними діалектами існували змішані форми, які слугували засобом наддіалектного спілкування і формувалися в центрах паломництва, торгівлі і великих містах. Із другої половини XIX ст. це явище набуло особливих масштабів в арабському світі через розвиток міграційних процесів і урбанізації. Для нього характерні дві тенденції: а) становлення міських койне під впливом широких мас носіїв сільських говірок; б) розвиток столичних койне як національних або регіональних стандартів, які поширюються через ЗМІ і конкурують з арабською літературною мовою (АЛМ) [Miller 2006, 595].

Ступінь койнеїзації залежить від історичних чинників та рівня міграції в конкретних регіонах та містах. На Близькому Сході можна виділити два типи міських койне: а) койне великих стародавніх міст із довгою історією суспільних відносин (на кшталт Каїра і Дамаска); б) нові койне, які формуються внаслідок стрімких міграційних і демографічних процесів (країни Перської Затоки, Йорданія). У першому випадку визначальним чинником у цьому процесі виступає система ієрархії соціальних класів, яка складалася впродовж тривалого періоду, у другому – етнічні та племінні чинники, регіональне походження.

Койне найбільшого міста арабомовного світу – Каїра – є найяскравішим представником стабілізованих наддіалектних форм арабського Машрика. Протягом XX ст. воно стало базою для формування загальноєгипетської побутово-розмовної мови,

зрозумілої для населення всієї країни. Більш того, завдяки культурному впливу Єгипту на Арабському Сході каїрське койне є зрозумілим і добре знайомим всім носіям арабської мови. На побутовому рівні під поняттям "єгипетський діалект" часто мається на увазі саме каїрське койне.

Загальноприйнятого погляду на період його формування не існує. Найбільший авторитет має теорія М. Войдіха, згідно з якою процес становлення каїрського койне в його сучасній формі відбувся у другій половині XIX ст. під впливом низки соціальних чинників: демографічних змін внаслідок епідемії чуми 1835 р., аграрних реформ Мухаммада 'Алі та переселення до столиці значної кількості представників інших провінцій – носіїв різних говірок. За даними першого перепису населення в 1846 р., мігранти становили 35% населення Каїра і більшість із них були вихідцями з Дельти (мухафаз Мінуфія та Дакаглія), сільські говірки яких споріднені з каїрським діалектом. Тому сучасне столичне койне має багато спільних рис з ідіомами Дельти і набагато менше – з діалектом Верхнього Єгипту [Miller 2004, 186].

Внаслідок міграцій деякі мовні риси, які раніше були властиві як каїрському діалекту, так і іншим говіркам, почали поступово витіснятися з мовлення мешканців столиці як "непрестижні", що асоціювалися з мовленням неосвічених фелаків (наприклад, раніше загальноновживаний дієслівний суфікс множини *-ит*, який дотепер зберігся лише у словоформі *gum* 'вони прийшли' [Versteegh 1997, 160]).

Більшість дослідників спираються на думку М. Войдіха, що каїрське койне стабілізувалося на кінець XIX ст. і вже не зазнавало істотних структурних змін попри подальші міграційні процеси [Miller 2006, 595]. К. Ферстеєх, однак, вважає, що зафіксований у XIX ст. діалектний матеріал репрезентує значні відмінності між станом каїрського койне тих часів і сьогодення [Versteegh 1997a].

Приклад койне другого типу можна знайти в межах мовної ситуації, яка склалася в столиці Йорданії Аммані, де на сьогодні не можна поставити знак рівності між діалектом найбільшого мегаполіса і загальнонародним койне, як у випадку з Єгиптом. На йорданську традиційну територіальну діалектну

диференціацію накладається складна система соціальних відносин, а також дихотомія "йорданське vs палестинське". Формування амманського койне розпочалося цілковито з нуля в 1920-х рр. після заснування столиці проголошеного Емірату Трансйорданія. На той час на території сучасного Аммана не проживало автохтонне арабомовне населення. Протягом перших десятиліть нове місто поповнилося значною кількістю іммігрантів: йорданців із прилеглих мухафаз (аль-Балка' на півночі, Мадаба і аль-Карак на півдні), палестинців – кваліфікованих спеціалістів (з Єрусалима, Хайфи, Яффи, Хеврона), які були вкрай необхідні новоутвореному Емірату, і сирійських іммігрантів-торгівців (передусім із Дамаска). Значний вплив на формування амманського койне справили хвилі міграції палестинських біженців внаслідок арабо-ізраїльських війн 1948 і 1967 рр. Кількість мешканців Аммана зросла у 15 разів протягом 1950–1990 рр. [Al-Wer 2007a, 58].

На сьогодні Амман має лише три покоління місцевого населення, враховуючи перших іммігрантів. Його мешканці поділяються на дві основні групи за походженням – йорданців (носіїв осілих і бедуїнських діалектів) і палестинців. Останні, за неофіційною статистикою, кількісно переважають у столиці, що відображається на особливостях її койне [Al-Wer 2007, 506]. На відміну від Єгипту, де койне столиці домінує в соціально-культурному відношенні і користується найбільшим престижем, в йорданській ситуації ідіом кожної соціальної групи залишається елементом локальної ідентичності, якою пишаються. З іншого боку, формування амманського койне серед сучасного молодого покоління відбувається під сильним впливом міських діалектів Палестини, для яких характерні загальні типологічні риси міських ідіомів Леванту.

Водночас процес формування амманського койне являє собою "діалектний компроміс", оскільки цей ідіом вбирає до себе і певну кількість традиційних локальних (передусім фонетичних) рис бедуїнського типу [Holes 1995, 280]. В йорданській ситуації при формуванні столичного койне має місце інтерференція двох основних типів ідіомів – йорданських бедуїнських (східний берег Йордану) і міських палестинських. Сільські діалекти залишаються на периферії цього процесу як

найменш престижні в соціальному плані. На відміну від Аммана, койне таких стародавніх культурних центрів як Каїр і Дамаск, які належать до діалектів осілого типу, не зазнали впливу бедуїнських діалектів [Bassiouney 2009, 112].

Близькою до амманської мовної ситуації є історія койне лівійської столиці Тріполі. Лівія, населення якої до 1950-х рр. вело переважно кочовий спосіб життя, зараз має найбільші темпи урбанізації серед арабських та африканських країн. Населення Тріполі збільшилося на 450% з 1964 р. по 1995 р. Його діалект, який історично належить до бедуїнського типу, зазнав типологічних і структурних змін через міграційні процеси. Найбільший вплив на нього справили єгипетський діалект (через величезну кількість іммігрантів), бедуїнські говірки і навіть італійська мова [Bassiouney 2009, 114]. Як і в Йорданії, лівійське столичне койне на сьогодні не виконує функції регіонального стандарту, і кожний з локальних ідіомів зберігає свій престиж через племінний характер суспільства.

Ч. Фергюсоном було систематизовано 14 типологічних рис [Ferguson 1959a, 616-619], властивих всім сучасним діалектам, які відрізняють їх від АЛМ. На його думку, ці особливості, переважна більшість яких є морфологічними, походять від спільного арабського койне перших століть гіджри. Спираючись на його класифікацію, можна навести такі основні особливості арабських койне:

1) у галузі фонології: *taltala* (перехід короткого *a* в *i* в дієслівних та іменних афіксах); втрата гемінації суфіксом відносного прикметника; перехід фонем $\underline{z}$ у d ; випадіння гортанного вибуху в багатьох позиціях; редукція голосних у відкритих складах; уніфікація флексій ж.р. ($-a(tun)/-\bar{a}/-\bar{a}' \rightarrow a$);

2) у галузі морфології: втрата форми двоїни дієслів і займенників та множини ж.р.; уніфікація основ недостатніх дієслів (перехід типу *da'ā* до типу *ramā*) та непохідних основ типів *a-i-a* і *a-u-a*; перебудова структури подвоєних дієслів за типом недостатніх; втрата форми IV породи дієслова; трансформація числівників другого десятку в композити; втрата форми суперлатива ж. р; перехід моделі демінутива *fu'ayl* у *fu'ayy(v)l*; поширення моделі *fu'āl* якісних прикметників;

трансформація прийменників *LI* та *'ILĀ*; втрата кінцевого *-h* стягненого займенника ч.р. III особи однини;

3) у галузі синтаксису: управління прямим додатком прийменником *li-*; втрата полярності при узгодженні числівників від 3 до 10; заміна парадигми форм відносного займенника єдиною формою *'illi*; поява дієслівних преформативів; розвиток аналітичного генітива; перебудова структури дієслівного речення (присудок-підмет-додаток → підмет-присудок-додаток) та узгодження підмета і присудка в числі; поява низки нових допоміжних дієслів;

4) у галузі лексики: лексичні заміни (питальні займенники, частки, дієслова *ġāb* 'приносити', *šāf* 'бачити').

У середині XX ст. Ч. Фергюсон висловив припущення, що в найближчому майбутньому (в період до 2150 р.) сформуються три основні окремі незалежні регіональні стандарти арабської мови (Standard Languages) – єгипетський, магрибський та східний з опорою на розмовні мови Каїра, Рабата (або Туніса) та Багдада відповідно (з можливим відокремленням сирійського та суданського варіантів залежно від політичних та економічних чинників). Ці нові регіональні мови базуватимуться значною мірою на "низьких" рівнях відповідних регіональних розмовних форм і збагатяться лексикою АЛМ [Ferguson 1959, 340]. Але ще раніше подібний прогноз стосовно Єгипту в загальних рисах висловив А.Ф. Султанов, на думку якого, в середині XX ст. на базі живого народного мовлення Каїра розпочався процес формування національної мови [Султанов 1955, 46]. К. Ферстесх, у свою чергу, висловив доволі сміливе припущення, що каїрський розмовний варіант арабської мови в майбутньому може стати спільним койне арабського світу завдяки його популярності в ЗМІ і культурі [Bassiouny 2008, 10].

На сьогодні в зарубіжних наукових працях йдеться про існування стандартного розмовного ідіома в кожній арабомовній країні: для Єгипту це каїрське койне, для Марокко – діалект Рабата, для Ірака – мусульманський діалект Багдада, для Судану – койне долини Нілу з центром у Хартумі. Останнім часом ставиться питання про формування інтеграційного типу арабського міського койне і стабілізацію міських діалектів.

Х. Абд аль-Джавад зазначає, що арабська мова протягом своєї історії, починаючи з доісламських часів, мала тенденцію до "централізації" (становлення норми внаслідок процесу койнеїзації на базі різних розмовних ідіомів). Деякі дослідники також вважають, що арабські ідіоми розвиваються в напрямку конвергенції і що на сьогодні вони є ближчими один до одного, ніж в османську епоху [Abd-el-Jawad 1992, 261-283].

Унаслідок цього може сформуватися мовний варіант із лінгвістичними характеристиками, спільними для койне всіх великих міст арабомовного світу. Припущення про появу стандартизованого ареального койне є особливо актуальним для Єгипту. Як відомо, каїрське койне доволі давно увійшло до сфер, які в інших країнах обслуговує АЛМ, і посіло найвищий щабель у соціофункціональній парадигмі розмовних ідіомів. Більш того, деякі його риси набувають панарабського статусу (як-от аналітичний генітив *bitā'*) [Miller 2006, 596].

Важливу роль у процесі койнеїзації і формуванні ареальних койне відіграє міжарабська комунікація, у межах якої відбувається нівелювання діалектних рис. Першим реалізацію цього явища ("leveling") в розмовній арабській мові описав Х. Бланк. Зокрема, при інтердіалектних контактах мовці надають перевагу тим рисам свого або іншого діалекту, які мають більший престиж або є загальнозрозумілими. Наприклад, для палестинських селян це використання рис ерусалимського койне, а для християн Багдада – діалекту мусульман [Bassiouny 2009, 117-118]. У будь-якому разі вибір відбувається на користь міського діалекту з униканням рис сільських або локальних говірок, які можуть бути незрозумілими для адресата. В ідеалі використовуються "панарабські" діалектні форми, які спираються передусім на міські койне Машрика.

Водночас відкритим залишається питання про ступінь впливу АЛМ ("стандартизації" у термінології К. Хоулза) на процеси койнеїзації. На думку К. Ферстеєха, через особливий статус АЛМ в арабомовному світі в межах міжарабської комунікації перевага надається використанню її форм за рахунок регіональних ідіомів [Bassiouny 2009, 119]. У західній арабській соціолінгвістиці існує концепція "розмовної мови

інтелігенції" (Educated Spoken Arabic), яка деякими дослідниками розглядається як різновид койне. З іншого боку, вплив АЛМ спостерігається передусім на лексичному рівні (в т.ч. на діалекти Магрибу), чого не можна сказати про фонологію і морфологію. Низка дослідників (М. Ібрагім, Х. Абд аль-Джавад, Е. аль-Вер) вважають, що оскільки АЛМ не є природним розмовним ідіомом, то мовці обирають риси, притаманні престижним регіональним койне. Крім того, важливим показником є той факт, що високий рівень освіти не зумовлює обов'язкове використання АЛМ у міжарабській комунікації (особливо це стосується єгиптян, а також ліванців). З іншого боку, престиж регіонального койне (на кшталт каїрського) не є вирішальним для вибору саме його рис певними мовцями. На це впливають також ідеологічні чинники, специфіка міжарабських відносин і питання ідентичності.

Підсумовуючи вищезгадане, слід зазначити, що процеси койнеїзації в сучасній арабській мові відбуваються у двох напрямках: географічному та соціальному. Найбільш вагомим результатом цих процесів стає формування міських (передусім столичних) койне. З одного боку, вони є найменш "консервативними" ідіомами завдяки процесам міграції і мовним контактам, з іншого – мають тенденцію до руху в напрямку стандартного варіанта мови з лінгвістичними характеристиками, спільними для всіх великих міст арабського світу.

1. *Беликов В.И., Крысин Л.П.* Социолингвистика: Учебник для вузов. – М.: Рос. гос. гуманитар. ун-т, 2001. – 315 с.
2. *Султанов А.Ф.* Проблема формирования национального языка в Египте// Вопросы языкознания. – №6. – М., 1955. – С. 32-47.
3. *Abd-el-Jawad, Hassan R.S.* Is Arabic a Pluricentric Language? // *Pluricentric languages: Differing Norms in Different Nations.* – Walter de Gruyter, 1992. – P. 261–303.
4. *Al-Wer, Enam.* Jordanian Arabic// *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics.* – Brill, 2007. – Vol. 2. – P. 505-517.
5. *Al-Wer, Enam.* The Formation of the Dialect of Amman: from Chaos to Order// *Arabic in the City. Issues in Dialect Contact and Language Variation.* – Routledge, London and New York, 2007a. – P. 55–76.
6. *Bassiouny, Reem.* Arabic Sociolinguistics. – Edinburgh University Press, 2009. – 311 p.
7. *Bassiouny, Reem.* Leveling // *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics.* – Vol. 3. – Brill, 2008. – P. 8–13.
8. *Ferguson, Charles.*

Diglossia // Word. – 1959. – Vol. 15, No. 2. – P. 325–340. 9. *Ferguson, Charles*. The Arabic Koine // Language. – 1959a. – Vol. 35, No. 4. – P. 616–630. 10. *Holes, Clive*. Modern Arabic: Structures, Functions and Varieties. – New York: Longman Publishing, 1995. – 343 p. 11. *Miller, Catherine*. Dialect Koine // Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics. – Vol. 1. – Brill, 2006. – P. 593–597. 12. *Miller, Catherine*. Variation and Change in Arabic Urban Vernaculars // Approaches to Arabic Dialects. – Brill, Leiden–Boston, 2004. – P. 177–206. 13. *Versteegh, Kees*. Dialects of Arabic // The Arabic Language. – New York: Columbia University Press, 1997. – 277 p.

Пічахчи О.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ АБРЕВІАЦІЙНИХ УТВОРЕНЬ У СУЧАСНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто особливості аббревіатур та акронімів новогрецької мови на матеріалі публіцистичних текстів. Аналізуються синтаксичні та семантичні типи аббревіатур, а також етапи їх формування.

Ключові слова: аббревіатура, акронім, деривація.

В статье рассмотрены особенности аббревиатур и акронимов новогреческого языка на материале публицистических текстов. Анализируются синтаксические и семантические типы аббревиатур, а также этапы их формирования.

Ключевые слова: аббревиатура, акроним, деривация.

The article reviews the features of abbreviations and acronyms in Greek on the basis on journalistic texts. Common syntactic and semantic types of Abbreviations and stages of their formation are considered.

Key words: abbreviation, acronym, derivation.

З інтенсивним розповсюдженням інформації та з тенденцією до її стислості скорочення та аббревіатури стають невід’ємним атрибутом публіцистичних, рекламних, інформативних повідомлень. Вони полегшують використання та запам’ятовування довгих назв і одночасно функціонування

Diglossia // Word. – 1959. – Vol. 15, No. 2. – P. 325–340. 9. *Ferguson, Charles*. The Arabic Koine // Language. – 1959a. – Vol. 35, No. 4. – P. 616–630. 10. *Holes, Clive*. Modern Arabic: Structures, Functions and Varieties. – New York: Longman Publishing, 1995. – 343 p. 11. *Miller, Catherine*. Dialect Koine // Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics. – Vol. 1. – Brill, 2006. – P. 593–597. 12. *Miller, Catherine*. Variation and Change in Arabic Urban Vernaculars // Approaches to Arabic Dialects. – Brill, Leiden–Boston, 2004. – P. 177–206. 13. *Versteegh, Kees*. Dialects of Arabic // The Arabic Language. – New York: Columbia University Press, 1997. – 277 p.

Пічахчи О.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ АБРЕВІАЦІЙНИХ УТВОРЕНЬ У СУЧАСНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто особливості аббревіатур та акронімів новогрецької мови на матеріалі публіцистичних текстів. Аналізуються синтаксичні та семантичні типи аббревіатур, а також етапи їх формування.

Ключові слова: аббревіатура, акронім, деривація.

В статье рассмотрены особенности аббревиатур и акронимов новогреческого языка на материале публицистических текстов. Анализируются синтаксические и семантические типы аббревиатур, а также этапы их формирования.

Ключевые слова: аббревиатура, акроним, деривация.

The article reviews the features of abbreviations and acronyms in Greek on the basis on journalistic texts. Common syntactic and semantic types of Abbreviations and stages of their formation are considered.

Key words: abbreviation, acronym, derivation.

З інтенсивним розповсюдженням інформації та з тенденцією до її стислості скорочення та аббревіатури стають невід'ємним атрибутом публіцистичних, рекламних, інформативних повідомлень. Вони полегшують використання та запам'ятовування довгих назв і одночасно функціонування

чужих назв без потреби їх розгортання й пояснення. Скорочені лексичні одиниці викликають зацікавленість дослідників у визначенні причин їх виникнення, фундаментальних характеристик, таких як проблема структури аббревіатур та їх значення тощо. Проблеми скорочення лексичних одиниць як специфічного мовного феномену в сучасних мовах привертають увагу багатьох лінгвістів. Вони розглядаються в статтях та окремих працях українських, російських та зарубіжних дослідників. Аббревіатури та акроніми новогрецької мови досліджують Н.Ф. Клименко, А. Анастасіаді-Сімеоніді, Е. Вазу, Г. Ксідопулос та інші.

Життя сучасної людини вимагає від неї бути завжди проінформованою, і оскільки технічний прогрес це дозволяє, людина користується інформацією і послугами, що пропонує Інтернет-мережа та публіцистичні видання, і сама активно бере участь у встановленні та впровадженні інформаційних повідомлень та послуг. Під час спілкування в Інтернеті людина часто вживає різні скорочення, усічені слова та аббревіатури, кількість яких постійно збільшується. Тому проблема дослідження аббревіацій та акронімів залишається актуальною та потребує постійного спостереження, вивчення і вдосконалення.

Метою цієї статті є дослідити особливості аббревіаційних утворень у текстах публіцистичного стилю новогрецькою мовою.

Утворення аббревіатур або акронімів є різновидом скорочення слів, що за визначенням А. Анастасіаді-Сімеоніді, є "результатом численного усічення" [Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994, 212], тобто відсутності складових частин лексичної одиниці. Термін "аббревіатура" (від лат. abbreviatio – скорочую) дослідниця пояснює таким чином: "це складноскорочені слова, утворені з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу лексем" [Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994, 214], наприклад: *Μ.Τ.Π.Υ. – Μετοχικό Ταμείο Πολιτικών Υπαλλήλων, Δ.Υ. – Δημόσια Υπηρεσία*. Якщо у назві присутні службові слова, під час усічення вони не беруть участі в утворенні скорочень, наприклад: *Κ.Ε.Α.Δ.Ε.Α. – Κέντρο για την Εθνική Ανεξαρτησία, τη Διεθνή Ειρήνη και τον Αφοπλισμό*. Аббревіатури називають також акронімами [Ξυδόπουλος 2008, 213]. Однак, Й. Ксідопулос

вважає акронімом такі скорочення, "що вимовляються як цілісні слова, а не як послідовність назв літер" [Ξυδόπουλος 2008, 212], наприклад: *Δ.Ε.Η. – Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού, Ι.Κ.Α. – Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Ο.Τ.Ε. – Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών της Ελλάδος, ΠΑ.ΣΟ.Κ – Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα*. Існує кілька класифікацій аббревіатур, але Н.Ф. Клименко розглядає їх як:

1) літерні (ініціальні) (*Μ.Τ.Π.Υ., Κ.Ο.Κ. – Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας, Η/Υ – Ηλεκτρονικός Υπολογιστής*);

2) звукові (*Ο.Τ.Ε., Κ.Τ.Ε.Λ. – Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Λεωφορείων*);

3) складові (*ΠΟΛ.ΑΝ. – ΠΟΛιτική Άνοιξη, ΚΥ.ΣΥΜ. – Κυβερνητικό ΣΥΜβούλιο*);

4) мішані (*ΠΑ.ΣΟ.Κ, ΠΡΟ-ΠΟ – Υπουργείο ΠΡΟστασίας του Πολίτη*) [2, с. 58].

Щодо вимови аббревіаційних конструкцій спостерігаються кілька тенденцій [Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994, 231]:

- звукові аббревіатури або акроніми вимовляються як одне слово (зазвичай однескладове або двоскладове), наприклад: *οι Η.Π.Α. – Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής – [ipa], Ν.Α.Τ.Ο. – Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου – [nato]*;

- вимова здійснюється за назвами літер, наприклад: *η Ε.Ε. – Ευρωπαϊκή Ένωση – [epsilon-epsilon]*;

- під час вимови використовуються голосні [i] або [u], наприклад: *Μ.Μ.Ε. – Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης – [mimies] або [mumues]*.

Однією з найбільш вірогідних причин активного творення нових аббревіатур є потреба в економії як мовних (слова, склади), так і позамовних засобів (час, простір), зручність спілкування. Також на передній план виходить потреба створити певне слово (прикрашене, зневажливе, жаргонне тощо), яке буде виділятися та запам'ятовуватися на тлі звичайних та загальноприйнятих, уже унормованих слів [Клименко, Карпіловська 2008, 246-247].

Дослідження текстів публіцистичного стилю за матеріалом Інтернет-сторінок грецьких газет *Το Βήμα, Ελευθεροτυπία, Καθημερινή* виявило достатню кількість аббревіатур та акронімів

(31) для об'єктивних висновків, але слід зазначити, що кількість аббревіаційних утворень значно збільшилася (до 49 позицій), коли було проаналізовано матеріал чатів, форумів та інтернет-блогів.

У новогрецькій мові утворення аббревіатур та акронімів є процесом збагачення словникового потенціалу мови за допомогою цього продуктивного способу словотворення. Е. Вазу та Г. Ксідопулос описують цей процес як механізм, який функціонує протягом трьох стадій [Ξυδόπουλος 2008, 214].

Під час першої стадії відбувається утворення самої аббревіатури від назви організації, підприємства, крім того, цей процес не підлягає канонам фонологічної та морфологічної системи мови, тобто не враховується можливість гармонійної вимови новоутворення, тому існують такі приклади: Δ.Δ.Δ.Δ. (*Διεθνές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης*), Γ.Γ.Ν.Γ. (*Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς*), Ε.Σ.Ν.Π.Γ.Π. (*Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας*) [Ξυδόπουλος 2008, 214].

На другій стадії [Ξυδόπουλος 2008, 215] новоутворення набуває фонетичної, тобто просодичної форми, що складається від одного до чотирьох складів та має наголос на останньому та на передостанньому складі, наприклад: *Ο.Τ.Ε.* вимовляється [ote].

Під час третьої стадії тільки ті акроніми, що пройшли другу стадію, можуть стати повноцінними лексичними одиницями. На лексикалізацію впливають різні фактори, що зумовлено системою мови або певними категоріями носіїв мови, або певним видом діяльності людини. Як стверджує А. Анастасіаді-Сімеоніді, акроніми, що лексикалізуються, належать до семантичних категорій:

- назви футбольних клубів (наприклад: *Π.Α.Ο.Κ.* – *Πανθεσσαλονίκιος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπόλεως*, *Α.Ε.Κ.* – *Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως*);

- політичних партій та організацій (наприклад: *Π.Α.Σ.Ο.Κ.*, *Π.Α.Σ.Π.* – *Πανελλήνια Αγωνιστική Σπουδαστική Παράταξη*, *Δ.Α.Π.* – *Δημοκρατική Ανανεωτική Προτοπορία*);

- міжнародних організацій (наприклад: *Ε.Ο.Κ.* – *Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα*, *Ο.Η.Ε.* – *Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών*, *Ο.Α.Σ.Ε.* – *Οργανισμός για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη*). Треба зазначити, що деякі аббревіатури

міжнародних організацій вживаються в запозиченій іншомовній формі (наприклад: *N.A.T.O. – North Atlantic Treaty Organization – Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου*);

- назви установ, програм, понять, що мають відношення до апарату управління або суміжних сфер (наприклад: *Α.Ε.Ι. – Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, Φ.Π.Α. – Φόρος Προστιθέμενης Αξίας, Γ.Σ.Ε.Ε. – Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας*) [Ξυδόπουλος 2008, 216].

Лексикалізація аббревіатур охоплює також інші назви:

1. Іменники, що утворено за допомогою афіксів на позначення людини (наприклад: *ΑΕΚτζής, ΠΑΟΚτζής, Κνίτης* від *Κ.Ν.Ε. – Κομμουνιστική Νεολαία της Ελλάδας, ΔΑΠίτης, ΠΡΟΠΑτζής, ΔΟΛιος* від *Δ.Ο.Α. – Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, ΜουΜουΕς* або *ΜιΜιΈς* від *Μ.Μ.Ε. – Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, ΙΧής* від *Ι.Χ. – Ιδιωτικής Χρήσεως, ΕΜιΠίτης* від *Ε.Μ.Π. – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, ΚουΚουΕς* від *Κ.Κ.Ε. – Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, ΚΕΦάτος* від *Κ.Ε.Φ. – Κέντρο Ελέγχου Φρουράς, ΑΕΜές* від *Α.Ε.Μ. – Λόχος Εφοδιασμού Μεταφορών, ΜΑΦίοζος* від *Μ.Α.Φ. – Μοίρα Άμυνας Φρούρησης*), місця (наприклад: *ΠΡΟ-ΠΟτζίδικο*), іменники зі збільшувальним значенням (наприклад: *ΠΑΟΚάρα, ΑΕΚάρα*), прикметники (наприклад: *ΝΑΤΟϊκός, ΔΟΛιος, ΠΑΣΟΚικός*), дієслова та дієприкметники (наприклад: *ΚΕΠάρω, ΚΕΠαρισμένος* від *Κ.Ε.Π. – Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών*), прикметники-дериванти від іменників (наприклад: *ΑΕΚτζίδικος*), складні слова, утворені від аббревіатури та іменника (наприклад: *ΔΟΛιοφθορά, ΚουΚουΕδοπόλεμος*) [Μακρίγε 1990, 451].

2. Серед них слова зі змінними граматичними характеристиками, прикладом цього явища є визначення граматичного роду аббревіатур. Зазвичай, рід узгоджується з родом стержневого слова в усіченому сполученні, наприклад: *η Δ.Ε.Η. (η Επιχείρηση), το Ι.Κ.Υ. (το Ίδρυμα), ο Ο.Τ.Ε. (ο Οργανισμός)*. Але існують випадки, коли рід визначається за семантичними аналогіями, наприклад: використовуються артиклі чоловічого роду або середнього роду однини *ο/το* (замість артикля чоловічого роду множини *οι*) *Η.Σ.Α.Π. (Ηλεκτρικοί Σιδηρόδρομοι Αθηνών Πειραιώς)*, семантична аналогія: *ο*

σιδηρόδρομος – чоловічого роду / το τρένο – середнього роду [Ευδόπουλος 2008, 216].

3. Полісемічні одиниці, наприклад:

πλήρωσα τον Ο.Τ.Ε. (ραхунок)

αγόρασα Ο.Τ.Ε. σε καλή τιμή (ακції)

ακρίβυνε πολύ ο ΟΤΕ (цінова система)

4. Омоніми [Ευδόπουλος 2008, 215], наприклад:

Δ.Ο.Ε. Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος

Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή

Διεθνής Οργάνωση Εργασίας

Ε.Σ.Υ. (Εθνικό Σύστημα Υγείας) – εσύ (προσωπική αντωνυμία).

Ανάλіз матеріалу інтернет-блогів та форумів підтверджує появу аббревіатур у сфері Інтернет-життя та протягом живого спілкування. Іноді акроніми набувають неочікуваного для іншомовця семантичного забарвлення, наприклад: *οι ΧίΠιδες – Χωρίς Παρουσία* або *Χωρίς Παρακολούθηση*, також вживаються *ΜουΜουΕς* або *ΜιΜιΕς*, що утворено від *Μ.Μ.Ε. – Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*, але зі зміненням значенням вихідного словосполучення: *Μέσα Μαζικής Εξαπάτησης / Εξημέρωσης / Μαζικού Έλεγχου / Εκβιασμού*, або стають компонентами гри слів, наприклад: *Ο.Τ.Ε., Δ.Ε.Η. (Δεν Έχουμε Ηλεκτρικό, Ούτε Τηλέφωνο Έχουμε)*.

Проаналізований матеріал дає змогу вважати аббревіацію засобом постійного оновлення словникового складу новогрецької мови, що потребує подальшого вдосконалення.

1. Клименко Н.М., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі / Н.М. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк. – К.: Видавничий дім Бурого, 2008. – 336 с. 2. Клименко Н.Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н.Ф. Клименко. – К.: Наукова думка, 1984. 3. Mackrige P. Η νεοελληνική γλώσσα // Περιγραφική ανάλυση της Νεοελληνικής Κοινής / Ρ. Mackrige. – Αθήνα: Πατάκη, 1990. – 532 σ. 4. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α. Νεολογικός δανεισμός της νεοελληνικής. – Θεσσαλονίκη: Επιτροπή Δημοσιευμάτων Α.Π.Θ., 1994. – 380 σ. 5. Ευδόπουλος Γιώργος Ι. Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού / Γ.Ι. Ευδόπουλος // Λεξικολογία. – Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2008. – 380 σ.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ-БІБЛЕЇЗМИ З ВЛАСНИМИ ІМЕНАМИ В ІСПАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглядаються фразеологічні одиниці біблійного походження з компонентом "власне ім'я". Окреслено і проаналізовано спільні та відмінні риси цього класу ФО в іспанській та українській мовах.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологізм, біблеїзм, Біблія.

В статье рассматриваются фразеологические единицы библейского происхождения с компонентом "имя собственное". Анализируются общие и отличительные черты этого класса фразеологических единиц в испанском и украинском языках.

Ключевые слова: фразеологическая единица, фразеологизм, библеизм, Библия.

In the article are examined idioms of the biblical origin with a "proper name" component. There are outlined and analysed common and distinctive features of this class of FU in Spanish and Ukrainian.

Key words: phraseological unit, biblical expression, the Bible.

Фразеологія як української, так й іспанської мов завжди представляла науковий інтерес і привертала увагу дослідників, адже фразеологізми – це особливе мовне явище. Вони збагачують мову за рахунок певних емоційних та експресивних значень. Однак особливо цікавим предметом дослідження для нас є фразеологічні одиниці [ФО], до складу яких входять власні імена. Фразеологізми з антропонімами не відрізняються від інших типів усталених словосполучень: вони побудовані за однаковими структурними моделями. Проте той факт, що значна кількість ФО містить власні імена, надає можливість виділити їх в особливу групу, яка потребує спеціального вивчення. Антропоніми є особливим компонентом у фразеології, оскільки вони виражають ознаки певної нації, культури, тобто аналіз

власного імені дає змогу робити висновки про етнічну приналежність носія імені. Доволі значна кількість антропонімів у тій чи іншій мові вказує на історію культури, особливості психології людей, традиції і т.ін. Вивчення особливостей системи антропонімів кожного народу може розкрити інформацію, пов'язану з його історією та етнографією, і надає широкий матеріал для подальших досліджень.

Розвиток іспанської та української культур є доволі відмінним, що знаходить своє відображення у значних розбіжностях з точки зору використання фразеологізмів народами обох країн. Мова йде про власне іспанські, або ж власне українські фразеологізми, тобто пов'язані виключно з історичним та культурним розвитком країн. Як приклад наводимо відомий іспанський фразеологізм *Más feo que Picio* (дослівно: огидніший за Пісіо). Пісіо був андалузьким чоботарем, який жив у XIX столітті та був відомий своїми дефектами зовнішності [Prieto Grande 2007; 89]. Або ж типовим українським сталим виразом є "тесть Європи". Як відомо, йдеться про князя Ярослава Мудрого, який сприяв матримоніальним зв'язкам між власними синами і доньками та дітьми європейських правителів.

Особливо цікавим предметом лінгвістичного дослідження є риси, притаманні фразеології обох країн. Значною спільною віхою в культурній традиції Іспанії та України є Біблія. Священна книга християн здійснила величезний вплив на свідомість обох народів, що й знайшло своє відображення в їхній фразеології. Біблія – найпоширеніша з усіх книг, що коли-небудь існували на земній кулі, на сьогоднішній день це не лише священна книга для віруючих людей, але й одна з найдавніших пам'яток культури для всього людства. Природно, біблійна тематика знаходить своє відображення в європейських творах літератури, образотворчого мистецтва, у філософії. Проте особливу увагу хотілося б звернути на яскравий слід, що його залишила Біблія у мовній культурі іспанського та українського народів. Сьогодні окремі слова, вирази, речення зі священної книги використовуються у мові відособлено від біблійного тексту як фразеологічні звороти, особливою рисою яких є визначене походження.

Як із Нового, так і зі Старого Завітів походить велика кількість крилатих висловів. З іменами Адама та Єви, наприклад, пов'язано багато фразеологізмів в іспанській та українській мовах. Перш за все, варто звернути увагу на значення, що його вкладають в ім'я Адам мовці обох країн. Для українців *Адам* у переносному або узагальненому значенні – перша людина, це й людина, одурена змієм, через яку все людство втратило можливість жити у райському саду і змушене було віками зазнавати важкої праці, хвороб і злигоднів [Коваль 2001; 1]. В Іспанії ж ім'я першої людини навіть перейшло у категорію загальних назв і позначає собою людину неохайну, брудну [DRAE]. Загалом, фразеологізми з компонентом Адам мають прямі відповідники в обох мовах, як от діти Адама – *los hijos de Adán*; костюм Адама – *traje de Adán*. Але є й особливості використання таких фразеологізмів в обох мовах: фразеологізмові Адамове яблуко в іспанській мові існує аж три рівновартних відповідники *manzana de Adán*, *nuez de Adán*, *bocado de Adán*. Також в українській мові немає відповідника крилатому виразу *más viejo que Adán* (дослівно старіший за Адама): в Книзі Буття сказано, що перший чоловік прожив довге життя – 930 років.

Біблійне оповідання про перше вбивство на землі також подарувало іспанській та українській мовам низку фразеологізмів. Ім'я Каїн використовують на позначення злочинця, зрадника, братовбивці. У відомій іспанській газеті *El País* знаходимо яскравий приклад такого використання: *"El papa Juan Pablo II pidió ayer a Siria, en nombre de Dios, que no se convierta en un nuevo Caín responsable de la muerte de su hermano libanés"* [*El País*]. А іменем Авель зазвичай називають невинну жертву. Відповідниками фразеологізмів з компонентом Каїн є наступні: Каїнова душа – *alma de Caín*; Каїнове діло – *las de Caín*. Однак є і такі, що не знайшли собі відповідника у мовах. Наприклад, відомий український сталий вираз "Каїнова печать" ("Каїнове тавро") не увійшов в іспанську мову як біблійний фразеологізм, натомість вислів *más malo que Caín* (дослівно гірший за Каїна) не набув широкого вжитку в українській мові. Можна сказати, що біблійне оповідання про Каїна та Авеля залишило чи не найвагоміший слід серед біблеїзмів із власними назвами у

фразеологічному фонді іспанської та української мов. Справа в тому, що ця історія – одна з найвідоміших широкому загалові, і фразеологічні одиниці з цією тематикою користуються значною популярністю серед мовців. Автори відомого в Україні друкованого видання "Дзеркало тижня" у своїх статтях дуже активно використовують фразеологізми саме цієї тематики: *"Мабуть, таких істориків знайдеться чимало, і виконають вони свою каїнову роботу не за страх, а за совість"; "Президентство Картера було коротким і непереконливим, а сам він увійшов в американську політичну міфологію як "слабкий лідер" – найгірша з політичних каїнових печаток"* [Дзеркало тижня]. У художній літературі цією тематикою також послуговувалися у своїй творчості Іван Франко ("Смерть Каїна"), Володимир Сосюра ("Каїн") та багато інших.

Джерелом фразеологічних одиниць із компонентом Мафусаїл (іспанською Matusalén) також є біблійне оповідання. Мафусаїл був біблійним персонажем, який прожив 979 років. У зв'язку з цим у мовах з'явилися крилаті вислови *ser más viejo que Matusalén* (*vivir más que Matusalén, tener más años que Matusalén*) та *Мафусаїлів вік*, і використовуються вони на позначення довголіття. Однак варто зазначити, що в іспанській мові цей фразеологізм є більш узуальним, ніж в українській, принаймні вислів *más viejo que Matusalén* можна доволі часто зустріти в іспанській пресі, художній літературі, розмовній мові: *"Que sea un arte más viejo que Matusalén no quiere decir que no se marque sus extravagancias de vez en cuando"* [El País].

Із Книги Буття у мову обох народів також увійшов фразеологізм Ноїв ковчег (*arca de Noé*). Проте у використанні цього вислову в обох мовах є деякі відмінності. А.П. Коваль зазначає, що в українській мові цей вислів у переносному значенні вживають щодо різних речей. Це – і надійний притулок від негоди та злигоднів; це також переповнене різними людьми приміщення [Коваль 2001;33]. Іспанці, натомість, Носвим ковчегом можуть назвати не лише приміщення, а й ящик, коробку, футляр, де зберігається багато різних речей [DRAE].

Ім'я Мойсея також стало крилатим в обох мовах, воно вживається в значенні "пророк", "визволитель", "провідник"

[Коваль 2001; 79]. Однак в іспанській мові, на відміну від української, є фразеологізм *lágrimas de Moisés* (сльози Мойсея). Він означає каміння, яким кидають у людину. За легендою, сльози Мойсея перетворювалися на каміння, коли він молився на Святій Горі.

Інші ж ФО, що прийшли в українську мову зі Старого Завіту, знаходять свої прямі відповідники в іспанській мові і не відрізняються у відтінках свого значення: мудрий, як цар Соломон – *sabio como un Salomón*, Соломонів суд – *el juicio de Salomón*, плач Єремії – *las lamentaciones de Jeremías*, Балтасарів бенкет – *festín de Baltasar* і т.д.

Новий Заповіт подарував як іспанській, так і українській мовам не менш цікаві для дослідження фразеологізми. Обидва народи доволі активно використовують у мові крилаті вислови біблійного походження. Варто зазначити також, що на основі біблійних оповідань у свідомості людей з'явилися певні образи, які, однак, можуть варіюватися у тій чи іншій культурі, що нам уже вдалося простежити шляхом контрастивного аналізу використання в іспанській та українській мовах фразеологізмів Старого Завіту.

Складається Новий Завіт із чотирьох Євангелій (від св. Матвія, св. Марка, св. Луки, св. Івана); з однієї історичної книги "Дії святих апостолів"; з 21 послання апостолів та Апокаліпсиса, або Одкровення Іоанна Богослова. На сьогоднішній день Біблія – одна з найбільш шанованих книг для християн усього світу, і крилаті вислови із Нового Завіту, зокрема, посідають важливе місце у фразеологічному фонді іспанської та української мов.

Євангелія Нового Завіту подарували обою мовам низку крилатих виразів. Одним із яскравих негативних персонажів був Ірод, цар, який наказав вбити усіх дітей віком від двох років і менше, боячись новонародженого Ісуса. В обох мовах це ім'я вже перейшло у категорію загальних назв, і якщо в іспанській мові слово *herodes* стало символом жорстокого поводження з дітьми, то в українській слово *ірод* набуло більш широкого семантичного забарвлення. Його, здебільшого, використовують на позначення людини-тирана, мучителя у різних контекстах. В іспанській мові, на відміну від української, існує фразеологізм *andar (ir) de Herodes a Pilatos* (дослівно йти від Ірода до Пілата) – означає перехід від поганой

справи до ще гіршої: *"Esta discriminación afecta sobre todo a los jóvenes, que para subsistir deben ir de Herodes a Pilatos durante una gran parte de su vida"* [El País]. Понтій Пілат – римський намісник Іудеї, що (за євангельською легендою) видав юрбі Ісуса Христа на розп'яття. Із його іменем в іспанській та українській мовах пов'язані різні крилаті вирази. Вислів "Посилати від Понтія до Пілата" означає бюрократичні ігри, коли справа не вирішується, а передається від чиновника до чиновника. Цей вираз виник, ймовірно, через те, що віруючі сприймали на слух ім'я Понтій Пілат як імена двох людей [Коваль 2001; 220]. Натомість в іспанській мові на основі цієї біблійної легенди виник фразеологізм *lavarse las manos como Pilatos* (дослівно вимити руки, як Пілат), що використовується по відношенню до людини, яка через страх уникає відповідальності за власні вчинки [Cantera Ortiz de Urbina]. В українській мові є відповідник – умивати руки, однак він увійшов у мову вже без компоненту власного імені.

Джерелом багатьох фразеологізмів в іспанській та українській мовах також послугувала притча про Лазаря: бідний, як Лазар – *más pobre que Lázaro*, воскресіння Лазаря – *otra resurrección de Lázaro*. Крилатий вислів "співати Лазаря" не має прямого відповідника в іспанській мові, натомість вираз *estar hecho un San Lázaro*, що використовується на позначення людини, вкритої ранами, не має відповідника в українській. З легенди про Варавву, злочинця, якого звільнив Понтій Пілат з нагоди святкування Великодня, в іспанську мову, на відміну від української, також увійшли крилаті вирази. Фразеологізми *ser un barrabás*, *ser más malo que barrabás* характеризують погану, вперту, непокірну людину. А вислів *ser de la piel de Barrabás* використовують для звертання до непосидючої дитини.

Ще одним цікавим біблійним персонажем є Марія Магдалина, яка прийшла до Ісуса каятися за свої гріхи. В українській мові її ім'я стало крилатим. Так називають жінок легкої поведінки, які повернулися на шлях чесного життя [Коваль 2001; 253]. В іспанській мові широкого вжитку набули два фразеологізми, пов'язані з цією легендою. Вислів *estar hecho una Magdalena* (*llorar como una Magdalena*) означає сильно плакати, ридма ридати; а вислів *no estar la Magdalena para tafetantes*, синонімом до якого в іспанській також є *no*

estar el horno para bollos, має значення "не мати можливості або користі, аби щось робити" [drae].

Ім'я Іуди, ще одного відомого біблійного персонажа, використовується в обох мовах як синонім до слова "зрадник". На цій основі з'явилася низка фразеологізмів в іспанській та українській мовах: іудине плем'я, *cara de Judas*, *estar hecho un Judas*, *ser más falso que Judas* і т.д. Абсолютними відповідниками є вислови поцілунок Іуди – *beso de Judas*. Вислів Іудина душа є синонімом до вищезазначеного Каїнова душа. Однак є і безеквівалентні вислови, наприклад в іспанській мові *pelo de Judas* означає руде волосся, а відомий український фразеологізм Іудині срібняки (винагорода за зраду) не має прямого відповідника в іспанській мові.

Отже, у результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що біблійні фразеологізми з компонентом "власне ім'я" в іспанській та українській мовах мають лексичні, граматичні та семантичні розбіжності попри існування спільного джерела. Відповідно до цих розбіжностей, ФО з біблійною тематикою можна умовно поділити на такі групи: повні відповідники (наприклад, *un beso de Judas* – поцілунок Іуди; *traje de Adán* – костюм Адама і т.д.), часткові відповідники (*arca de Noé* – Ноїв ковчег – відрізняються за граматичною структурою та семантичним наповненням) та безеквівалентні вислови (як от *andar de Herodes a Pilatos*; Іудині срібняки). Розбіжності у використанні фразеологізмів в обох мовах можуть бути зумовленими різновидами перекладу Біблії в обох країнах, деякими мовними особливостями, а також відмінними культурними та духовними традиціями українського та іспанського народів.

1. Коваль А.П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові / А.П. Коваль. – К.: Либідь, 2001. – 312 с. 2. *Дзеркало тижня*. Україна: Інформаційно-аналітичний тижневик // dt.ua. 3. *Cantera Ortiz de Urbina J.* Fraseología bíblica comparada. Su reflejo en el refranero español // <http://paremia.org/paremia/PAREMIA14/P14-2.pdf> 4. *Prieto Grande M.* Hablando en plata de modismos y metáforas culturales / Madrid: Editorial Edinumen, 2007. – 102 с. *Diccionario de la Real Academia Española* // <http://buscon.rae.es/drae/> 6. El País: el periódico global en español // <http://elpais.com>.

ЯК МИ ГОВОРИМО? **(експериментально-фонетичне дослідження** **мовлення українського студентства)**

У статті проаналізовано асиміляційні процеси в консонантних сполуках сучасного українського мовлення. Матеріал експериментально-фонетичного дослідження – записи студентського мовлення. Викладені результати засвідчують, що найчастотнішими є порушення асиміляції за глухістю.

Ключові слова: асиміляція приголосних звуків, експериментально-фонетичне дослідження, студентське мовлення, відхилення від мовної норми, індивідуальні транскрипції.

В статье проанализированы ассимилятивные процессы в сочетаниях согласных современной украинской речи. Материал экспериментально-фонетического исследования – записи студенческой речи. Представленные результаты свидетельствуют о том, что наиболее частотны нарушения ассимиляции по глухости.

Ключевые слова: ассимиляция согласных звуков, экспериментально-фонетическое исследование, студенческая речь, отклонения от языковой нормы, индивидуальные транскрипции.

The paper analyses assimilative processes within consonant combinations of modern Ukrainian speech. The basis of experimental phonetic study was students' speech. The results submitted in the paper indicate that violations of assimilation in voicelessness are the most frequent.

Key words: assimilation of consonant sounds, experimental phonetic study, students' speech, deviances from language norm, individual transcriptions.

Вивчення системи консонантизму української мови має значення як для уточнення сучасних орфоепічних норм літературної мови, так і для загального розуміння взаємодії звуків у процесі мовлення. Асиміляція приголосних у різних виявах вимагає особливої уваги під час вирішення завдань розпізнавання комп'ютером українського мовлення, оскільки

вона певною мірою залежить від індивідуальних особливостей вимови, чіткості та зрозумілості мовлення.

Асиміляційні процеси в українському мовленні були предметом вивчення багатьох мовознавців. Серед українських науковців цією проблемою цікавились О. Синявський, М. Наконечний, Н. Тоцька, Л. Прокопова, М. Жовтобрюх, П. Коструба, П. Тимошенко, В. Брахнов, О. Пономарів та інші. На сучасному етапі дослідженням цього явища займаються Л. Хоменко, В. Маргалик, О. Іщенко, а також співробітники Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України і МОН України. Протягом останніх кількох років з'явилися наукові розвідки, присвячені вивченню мовної поведінки молоді (зокрема дисертаційні дослідження Т. Бурди, О. Шинкаренко, Т. Окуневич, О. Зубарева). Варто зауважити, що фонетичний аспект мовлення українського студентства тривалий час знаходився поза увагою науковців; на сьогодні культура мовлення молоді часто є невисокою. Як слушно зазначає О. Зубарев, "основою розвитку мовленнєвих умінь є відповідний рівень сформованості психологічних механізмів мовленнєвої культури молоді" [Зубарев 2006, 19].

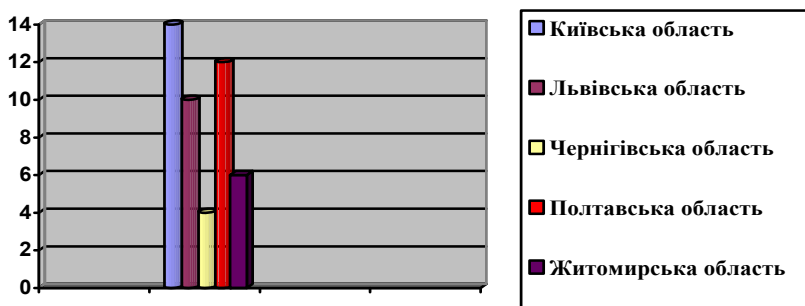
Наукова новизна дослідження, результати якого викладено в статті, полягала у вивченні зрізу сучасного українського студентського мовлення, а також у принципах аналізу отриманих результатів, зокрема, створенні індивідуальних транскрипцій, виведених на основі особливостей вимови кожного диктора.

Метою роботи були виявлення й систематизація індивідуальних і типових відхилень від орфоепічних норм у мовленні дикторів – студентів вищих навчальних закладів України. Для цього було створено індивідуальні транскрипції для кожного диктора, що на наступному етапі вносилися до спеціальних таблиць.

Об'єктом експериментального дослідження було обрано фрагменти звукових текстів, що містили сполуки приголосних, у яких відбувалися (чи були прогнозованими) асиміляції за м'якістю, за глухістю та за місцем і способом творення. Предмет аналізу становили асиміляційні явища приголосних за

вказаними ознаками. Матеріалом експериментально-фонетичного дослідження стали: 1) 1000 фонозаписів 46 студентів різних вищих навчальних закладів України (2004-2007 рр., загальною тривалістю близько 50 хв.); 2) 30 записів мовлення професійного диктора Р. (2008 р., загальною тривалістю близько 2 хв.). Усі фонозаписи файлів опрацьовувались у wav-форматі. Транскрипції, наведені у статті, створено за "Орфоепічним словником", укладеним М. Погрібним [Погрібний 1984, 629].

Регіональна діаграма дикторів–студентів

На підготовчому етапі роботи було розглянуто комплекс теоретичних питань, пов'язаних із нормативним виявом асиміляцій приголосних за м'якістю, глухістю та місцем і способом творення. Наступним кроком стало опрацювання репродукованого мовлення дикторів за допомогою комп'ютерних програм, призначених для обробки звукового сигналу. Після цього було описано мовлення кожного диктора й досліджено характер орфоепічних особливостей, виявлено індивідуальні закономірності вимови з метою виведення загальних тенденцій у мовленні всіх дикторів. Відхилення від орфоепічних норм розподілялися на три групи (за наявністю / відсутністю асиміляцій за м'якістю, глухістю та місцем і способом творення відповідно). На завершальному етапі роботи було створено індивідуальні транскрипції мовлення кожного

диктора. Ці фонетичні транскрипції передбачали максимально точну фіксацію вимовлених мовцями звуків (особливо в сполуках, сприятливих для асиміляційних процесів). Наприклад, *шістьох* [ш'іс'ц'Ох], *прямі* [п'р'ям'І], *тридцять* [три'ц'ім'].

Записи експериментального матеріалу дикторів–студентів дозволили зіставити орфоепічні характеристики мовлення різних осіб однієї соціальної групи (до того ж, представників різних регіонів України) та виявити типові ознаки мовлення українського студентства. Записи професійного диктора Р. були використані як контрольні: з ними порівнювалися результати аналізу мовлення студентів. До мовного матеріалу було застосовано перцептивний (аудитивний) та акустичний аналіз.

Перцептивний аналіз, тобто слухове сприйняття, полягав у прослуховуванні записів мовців із метою встановлення відповідності вимови орфоепічним нормам у сполуках, де відбувалися чи повинні були відбуватися досліджувані асимілятивні процеси. Помилки фіксувалися за допомогою транскрипційного запису слів для подальшого використання в дослідженні [Плахотнікова 2011, 193].

Акустичний комп'ютерний аналіз мовного матеріалу проводився з використанням програми Praat 4.0.2 [Paul Boersma, David Weenink 2009], а також програми FindRealTranskription, розробленої спеціально для досліджень такого типу. При цьому на осцилограмах визначалися межі сполук, де асимілятивні процеси відбувалися з порушенням, і за характером амплітуди коливань проводилася ідентифікація вимовлених звуків. Зауважимо, що для української літературної вимови оглушення дзвінких приголосних у середині слова та в позиції кінця слова нехарактерне; губно–зубна вимова сонорного звука [в], що виникає як інтерферентне явище, також спричиняє асиміляцію за глухістю в позиції перед наступним глухим. Використання найновіших досягнень у дослідженні акустичних параметрів приголосних дозволило окреслити загальні тенденції функціонування аналізованих явищ та виявити стан мовної норми.

Більшість залучених до експерименту студентів були носіями природної української мови; в окремих мовців,

російськомовних від народження, спостерігався потужний вплив російської мови на українську на сегментному рівні (це особливо помітно в сполуках, сприятливих для виникнення асиміляції за глухістю та за місцем і способом творення; наприклад, *важке* [вашкE], *ущент* [уш':Ент]). У частини дикторів виявлявся неістотний діалектний вплив (наприклад, *ви́рошчуйуц'*), *знаходиться* [знахОдиц'а]).

Аналіз записів мовлення 46 дикторів-студентів із різних регіонів України та можливість порівняння отриманих результатів із записами професійного диктора дали змогу зробити такі узагальнення:

1) найближчим до літературної вимови є мовлення студентів Житомирської та Львівської областей;

2) найчастотнішими виявилися порушення асиміляції за глухістю (60,2 % від загальної кількості помилок); порушення асиміляції за м'якістю становили 24,48 %, а за місцем і способом творення – 15,3 % від загальної кількості;

3) при дослідженні асиміляції за м'якістю у вимові дикторів найпоширенішими виявилися три види помилок:

а) асиміляція за м'якістю відбувалася всупереч орфоепічним нормам: зокрема губні, передньоязикові альвеолярні та задньоязикові приголосні пом'якшувалися перед м'якими та напівпом'якшеними: *півріччї* [п'ів'р'Іч':і], *тижня* [тІж'н'а], *колишнє* [колІш'н'є], *духмяні* [дух'м'Ан'і];

б) у поодиноких випадках приголосний [н] пом'якшувався перед [ш]: *інших* [Ін'ших], *меншого* [мЕн'шого]; також пом'якшувався приголосний [ш] у сполуці [шч] (це пов'язано з особливостями вимови цих приголосних мовцями): *навіщо* [нав'Іш'ч'о], *тощо* [тОш'ч'о];

с) відсутність обов'язкового м'якшення в сполуках із приголосними

[д], [т], [н]: *могутніх* [мо'гУтн'іх], *платню* [платн'У];

4) при дослідженні асиміляції за глухістю було виявлено чотири різновиди помилок:

а) оглушення дзвінких приголосних перед глухими в префіксах та прийменниках: *розширити* [росшІри'єти], *обплутаний* [оп.:лУтаний], *від того* [в'іт_тОго];

б) оглушення сонорного приголосного [в] внаслідок його губно-зубної вимови (інтерферентний вплив): *втомився* [фтомИф'с'а], *в такого* [ф_такОго], *напівфабрикатів* [нап'Іф:абрикАт'ів];

с) оглушення приголосних у середині слів усупереч нормам: *книжки* [кни'шкИ], *перемогти* [пe"pe"мохтИ], *важке* [вашкЕ], *життєзабезпечення* [жИт':єзабe"спЕчe"н'а];

д) оглушення кінцевих приголосних: *ланцюг* [лан'ц'Ух], *куб* [куп], *посуд* [пОсуд], *наскрізь* [наскр'іс'];

5) у сполуках, сприятливих для асиміляції за місцем і способом творення, окреслились чотири тенденції:

а) відсутність асиміляції в дієсловах 3-ої особи однини та множини теперішнього часу: *надається* [надайЕт'с'а], *формуються* [фo"рмУйут'с'а]; відсутність подовження приголосних в аналогічній позиції: *виправдовується* [ви"праудОвуיע'а], *здійснюється* [зд'Іс'н'уйe"ц'а], *видається* [ви"дайЕц'с'а];

б) подовження приголосного [ш] у сполуці [шч] (це інтерферентне явище): *нищівну* [ни"ш':івнУ], *ущент* [уш':Ент], *ущелині* [уш':Елиe"н'і];

с) зміна характеру асиміляції під впливом оглушення: *матчі* [мАт'ш'і], *розширити* [росиИрити], *вітчизняної* [в'ітч'из'н'Анойі];

д) у формах числівників та субстантивованих прикметників внаслідок оглушення дзвінкого приголосного [дз] асиміляція істотно видозмінилася: *"Миргородська"* [мИргороц'ка], *дванадцять* [дванАц'с'ат'], *двадцять* [двАт'с'ат'], *тридцять* [трИц'іт'], *одинадцять* [одинАд'с'ат'].

Таким чином, результати, одержані нами внаслідок дослідження явища асиміляції приголосних у студентському мовленні на сучасному етапі розвитку мови, дають підстави для таких висновків: асимілятивні процеси в межах приголосних у мовленні студентів мають специфічні особливості (як типові, так й індивідуальні). Найчастотнішими виявилися порушення асиміляції за глухістю (60,2% випадків). Позамовними причинами порушення орфоепічних норм українськими студентами є: неврегульованість мовних питань на законодавчому рівні; вплив

засобів масової інформації; міграція до російськомовних населених пунктів; низький статус української мови серед молоді російськомовних міст. Мовні чинники порушень пов'язані з недотриманням орфоепічних норм, варіативністю окремих норм, міжмовною інтерференцією (впливом російської мови та її орфоепічних норм), діалектним впливом та впливом орфографічної традиції. Загальний обсяг проаналізованого матеріалу є досить широким для певних узагальнень, тому отримані результати можна вважати репрезентативними для характеристики мовлення українського студентства.

У перспективі – дослідження всіх типів асиміляції приголосних на значно ширшому матеріалі сучасного українського спонтанного мовлення.

1. *Зубарев О.В.* Інтерферентні явища в українському мовленні студентів Північної Донеччини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Зубарев О.В. – К., 2006. – 23 с. 2. *Плахотніков О.Ю.* Асиміляційні процеси в українському мовленні (на матеріалі виступів депутатів Верховної Ради України) / Плахотнікова О.Ю. // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, ВПЦ "Київський університет", 2011. – Вип. 37. – С. 191-195. 3. *Погрібний М. І.* Орфоепічний словник / Укл. Погрібний М.І. — К. : "Радянська школа", 1984. – 629 с. 4. *Paul Boersma & David Weenink* : Praat: doing phonetics by computer (Version 5.1.05) [Електронний ресурс] / *Paul Boersma & David Weenink* // Retrieved May 1, 2009, режим доступу до програми : <http://www.praat.org/>.

Плиггеу К.А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ДЖ. КЕРУАКА (на матеріалі українського перекладу роману "На дорозі")

У статті розглянуто відтворення авторського стилю представника покоління "бітників" Джека Керуака на прикладі роману "На дорозі" в українському перекладі. Показано, що в перекладі спеціальної сленгової лексики необхідно керуватися

засобів масової інформації; міграція до російськомовних населених пунктів; низький статус української мови серед молоді російськомовних міст. Мовні чинники порушень пов'язані з недотриманням орфоепічних норм, варіативністю окремих норм, міжмовною інтерференцією (впливом російської мови та її орфоепічних норм), діалектним впливом та впливом орфографічної традиції. Загальний обсяг проаналізованого матеріалу є досить широким для певних узагальнень, тому отримані результати можна вважати репрезентативними для характеристики мовлення українського студентства.

У перспективі – дослідження всіх типів асиміляції приголосних на значно ширшому матеріалі сучасного українського спонтанного мовлення.

1. *Зубарев О.В.* Інтерферентні явища в українському мовленні студентів Північної Донеччини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Зубарев О.В. – К., 2006. – 23 с. 2. *Плахотніков О.Ю.* Асиміляційні процеси в українському мовленні (на матеріалі виступів депутатів Верховної Ради України) / Плахотнікова О.Ю. // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, ВПЦ "Київський університет", 2011. – Вип. 37. – С. 191-195. 3. *Погрібний М. І.* Орфоепічний словник / Укл. Погрібний М.І. — К. : "Радянська школа", 1984. – 629 с. 4. *Paul Boersma & David Weenink* : Praat: doing phonetics by computer (Version 5.1.05) [Електронний ресурс] / *Paul Boersma & David Weenink* // Retrieved May 1, 2009, режим доступу до програми : <http://www.praat.org/>.

Плиггеу К.А., студ.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ДЖ. КЕРУАКА

(на матеріалі українського перекладу роману "На дорозі")

У статті розглянуто відтворення авторського стилю представника покоління "бітників" Джека Керуака на прикладі роману "На дорозі" в українському перекладі. Показано, що в перекладі спеціальної сленгової лексики необхідно керуватися

кількома принципами: 1) шукати аналогічну українську лексичну одиницю, що має приблизно таку ж експресивність (еквівалентний переклад), 2) тлумачити або роз'яснювати значення, 3) замінювати сленгову лексику іншими, властивими для мови перекладу художніми засобами, або ж 4) не відтворювати зовсім у тексті перекладу.

Ключові слова: авторський стиль, письменники "розбитого покоління" (бітники), сленгізми, ритмізована проза, лексемний переклад.

В статье рассмотрено воспроизведение авторского стиля представителя поколения "битников" Джека Керуака на примере романа "На дороге" в переводе на украинский язык. Показано, что при переводе специальной сленговой лексики необходимо придерживаться нескольких направлений – 1) искать аналогичную украинским лексическую единицу, имеющую примерно такую же экспрессивность (эквивалентный перевод), 2) толковать или разъяснять значение, 3) заменять сленговую лексику другими, присущими для языка перевода художественными средствами, или 4) вовсе не воспроизводить в тексте перевода.

Ключевые слова: авторский стиль, писатели "разбитого поколения" (битники), сленгизмы, ритмизованная проза, лексемный перевод.

The article focuses on the reproduction in English-to-Ukrainian translation of Jack Kerouac's style, a representative of the beatnik generation, in his novel "On the road". We've substantiated the thesis that while translating slang vocabulary, one has to choose between such mainstream strategies: 1) either to look for a similar Ukrainian lexical unit, which has approximately the same expressiveness (translation equivalent), 2) or to interpret and clarify the meaning, 3) or to substitute the original unit with another lexeme inherent to the language of translation, 4) or to omit it in the target text.

Key words: author's style, the writers of "broken generation" (beatniks), slang words, rhythmical prose, verbal translation.

Незважаючи на численні й незаперечні досягнення сучасного перекладознавства в галузі дослідження перекладів сучасної американської літератури, усе ще залишилося чимало недостатньо вивчених явищ. Одним з таких феноменів є літературна творчість бітників, або, як їх часто називають, "розбитого покоління". Актуальність статті полягає в тому, що

молодь 50-х років висловлювала протест проти правил, заборон; вони хотіли самовираження в суспільстві; прагнули до нового і невідомого. І все це нове ми знаходимо в мові представників того покоління. У цьому зв'язку було б цікаво показати, яким чином зберігається індивідуальний стиль представника покоління бітників Джека Керуака у перекладі його культового роману "На дорозі" українською мовою.

"Зламане покоління" ("Broken generation"), або бітники, – назва групи американських письменників, що творили у 50-ті роки ХХ століття. Термін був запроваджений Джеком Керуаком – лідером бітників, за його ж словами, "хлопців, подібних до Моріарті" (це герой роману Керуака "На дорозі") – який став своєрідною Біблією "зламаного покоління" [Денисова 2002, с. 12].

Американське бітництво було не стільки рухом літературним, скільки соціокультурним, своєрідним способом життя. Класичним образом бітника є довговолосий бородань у латаних штанах, що обожає джазову музику, захоплюється східною релігією та філософією, мандрує дорогами Америки, вживає наркотики, користується спеціальним жаргоном. Письменники "зламаного покоління" вважають, нібито абсолютно все, що відбувається в житті, має бути запротокольоване (той же Керуак мріяв створити особливий жанр документальної прози). Бітники ставили собі за мету спатувати суспільство поміркованих, "жити, нехтуючи його канонами, мораллю, законами" [Потятник 2003, с. 21]. Письменники-бітники відмовляються від традиційної формальної організації твору. В їхніх романах відсутні сюжет як послідовність подій і дія, розірвана композиція, а манера викладу (оповідь ведеться від першої особи) надмірно хаотична. Нерідко техніка їхніх творів свідомо пов'язується з технікою джазу, де основна мелодія супроводжується нескінченними варіаціями та імпровізаціями, а часто-густо й тоне в них.

Роман Джека Керуака "На дорозі" ("On the Road") у перекладі Богдани Павличко – поліхудожній твір, одним із аспектів структури якого є план звукової організації. На думку М. Макарова, "музичність" проявляється практично на усіх рівнях синтагматичної будови тексту. "Рваною" є композиція роману, що відбиває первинний авторський задум написання

"На дорозі" як роману-імпровізації, сюжет якого складається з незбалансованих елементів, формально об'єднаних фабулою, але таких, що, по суті, представляють серію моментальних, безпосередніх і часто сюрреалістичних картин свідомості оповідача і автора роману, що будував циклічний сюжет, на противагу класичній західній романній структурі з прогресивним розвитком конфлікту від початку до кінця [Макаров 2003, с. 177].

Крім того, слід зауважити, що стиль оповіді в романі Керуака зближується з однією з форм модерністської творчості – так званою "Jazz Poetry", віршами або ритмізованою прозою, декламованою під музику. Сам автор часто виступав у жанрі мелодекламації, прочитуючи фрагменти роману під імпровізований джазовий або взагалі будь-який фортепіанний акомпанемент, демонструючи цим багаті ритмічні можливості свого стилю і зв'язок літератури "розбитого покоління" із загальним культурним контекстом модерну. Для мови роману характерний особливий, рваний або практично такий, що синкопує, ритм, модельований авторською пунктуацією, а саме великою кількістю тире і потрійних крапок, які автор згодом при публікації роману пояснював редакторам видавництва "Вікінг Прес" (Viking Press) необхідністю різкого або плавного музичного переходу від однієї сентенції до іншої та особливим розчленовуванням текстового простору на мовні фрази або фрагменти – "видихи" (breaths). Щоб обґрунтувати нашу думку, наведемо приклади:

"He hopped and laughed, he stuttered and fluttered his hands and said: -Ah -- ah -- you must listen to hear." We listened, all ears. But he forgot what he wanted to say. "Really listen -- ahem(в). Look, dear Sal -- sweet Laura -- I've come -- I'm gone -- but wait -- ah yes."(а). And he stared with rocky sorrow into his	"Він уже не міг розмовляти. Він підстрибував і сміявся, він заїкався, махав руками й казав: Ох... ох... ви повинні слухати й почути. – Ми слухали, нагостривши вуха. Але він забув, що хотів сказати. — Насправді, послушайте... гмм(б). Дивися, дорогою Селе... мила Лаура... я приїхав... мене нема... але
---	---

hands. "Can't talk no more -- do you understand that it is -- or might be -- But listen!"(с). We all listened. He was listening to sounds in the night. "Yes!" he whispered with awe. "But you see -- no need to talk any more - - and further." [Kerouac 1957, с.187]	почекайте, ох, так(а). — І він з кам'яною печаллю втупився у свої руки. — Не можу більше говорити... ви розумієте, що це... або може бути... Але слухайте!(в) — Ми слухали. — Ви ж бачите... більше не потрібно розмовляти... і далі." [Керуак 2010, с.298]
---	--

У наведеному уривку за рахунок оригінального розподілу знаків пунктуації і особливих художніх засобів виразності (фігури: а) асиндетон, б) парцеляція, в) еліпсис), окрім яскравого авторського стилю, також моделюється виразний образ героя, або ураженого дислексією, або наділеного здатністю говорити невідомою "божественною" мовою. Тобто, перекладачка використовує ці стилістичні прийоми та фігури, щоб передати зміст речень, не втрачаючи при цьому стилю оригіналу. Цей фрагмент слугує прикладом "рваної" інтонації в індивідуальному стилі Дж. Керуака.

Безсумнівним видається той факт, що сленгізми – це багатий нелітературний пласт, який вимагає всебічного перекладознавчого дослідження з урахуванням специфіки його структурно-морфологічного, семантико-стилістичного, соціо-функціонального аспектів. Вивчення шляхів і способів відтворення цих особливостей засобами української мови у перекладах художньої літератури дасть змогу висвітлити закономірності їх передачі та можливості збереження національно-культурного колориту.

Ще одним елементом передачі індивідуального стилю Дж. Керуака є широке вживання сленгових одиниць на позначення:

- **грошей:** сленгізм *bucks* часто зустрічається у тексті твору і відтворюється переважною мірою за допомогою лексемного перекладу:

"His girl Lee Ann had a bad	"Його дівчина, Лі-Ен була
-----------------------------	---------------------------

tongue and gave him a calldown every day. They spent all week saving pennies and went out Saturdays to spend fifty bucks in three hours." [Kerouac 1957, c.40]	язиката, і весь час з ним сварилась. Вони щодня економили кожную копійку, а в суботу спускали п'ятдесят доларів за три години." [Керуак 2010, с.63]
---	--

- **поліцейського:** сленгізм *cop* (*скорочення від copper*) у досліджуваному творі відтворюється у перекладі українською мовою різними засобами. Так, Б. Павличко застосовувала в основному транскодування (комбінуючи при цьому транслітерацію і транскрипцію):

"The cop who had been an Alcatraz guard was potbellied and about sixty, retired but unable to keep away from the atmospheres that had nourished his dry soul all his life." [Kerouac 1957, c.43]	" Коп з Алькатразу був пузатий і мав десь шістдесят років, на пенсії, але не в змозі триматися осторонь атмосфери, яка все життя годувала його суху душу." [Керуак 2010, с.67]
---	---

для позначення наркотичних речовин: зокрема, така наркотична речовина, як *марихуана*:

"Finally he got hold of some bad green, as it's called in the trade -- green, uncured marijuana -- quite by mistake, and smoked too much of it". [Kerouac 1957, c. 112]	"Нарешті зовсім випадково йому до рук потрапила "погана зеленка", як кажуть у цій справі — зелена, необроблена марихуана — і забагато він її викури." [Керуак 2010, с. 180]
---	---

- **переклад вигуків, які допомагають зберегти колорит мови:** наприклад, *damn, eh, ay*, оскільки саме вони надають мовленню героїв емоційного забарвлення. Порівняймо:

" Eh? " he said. " Eh? Eh? " We racked our brains for where to go and what to do." [Kerouac 1957, c.115] " Га? — сказав він. — Га?	" Damn , boy, you're liable to get a flat going that speed. Can't you drive a little slower?" [Kerouac 1957, c.13] " Хай йому чорт , хлопче, ти
---	--

Га? Ми думали, куди нам піти і чим зайнятися." [Керуак 2010, с.184]	ще шину проб'єш напри такій швидкості. Ти що, повільніше не можеш їхати?" [Керуак 2010, с.21]
--	---

- **переклад сленгізмів з грубим відтінком, які співвіднесені також з вульгаризмами:** вживання зниженої лексики є однією з рис оригіналу.

Перекладачка намагалася віднайти в українській мові такий відповідник, який би повністю відповідав мові оригіналу.

Як свідчить аналіз ілюстративного матеріалу, розглянуті нами стилістичні засоби переважно слугують для реалістичності відтворення спонтанного мовлення героїв твору, вказують на хід їхніх думок, передають емоційні стани.

Проаналізувавши варіанти перекладу сленгізмів, можемо стверджувати, що перекладачка намагалася зберегти колорит твору, передати зміст речень оригіналу, використовуючи різні стилістичні засоби та прийоми. Але повною мірою всього передати просто неможливо, – у певних випадках окремі речення чи висловлювання вилучалися або замінювалися літературним варіантом української мови.

Загалом, переконуємося в тому, що в перекладі спеціальної сленгової лексики необхідно керуватися, в основному, двома принципами – або шукати аналогічну українську лексичну одиницю, що має приблизно таку ж експресивність (еквівалентний переклад), або тлумачити чи роз'яснювати її значення.

У результаті проведеного вище аналізу стає очевидним художня цінність спадщини Джека Керуака. Різноманітність творчих пошуків і літературної практики Дж. Керуака свідчить про незвичайність його письменницького обдарування – від традиційних романних форм до "спонтанної прози", тобто експериментальних писань різного обсягу, схарактеризованих письменником як "кіно в словах", (візуальна американська форма), до розповіді й повернення до традиційного оповідання від першої особи.

1. Денисова Т.Н. Про передісторію американського постмодернізму // Сучасна американська література: проблеми вивчення та викладання. – 2002. – С. 5-18.
2. Керуак Джек. На дорозі: [роман] / Джек Керуак; переклала з англ. Богдана Павличко. – К.: Основи, 2010. – 303 с.
2. Потятиник У.О. Соціолінгвістичні та прагматистичні аспекти функціонування сленгової лексики (на матеріалах періодики США): Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 21 с.
4. Макаров М.Л. Основы теории дискурса. – М.: Гнозис, 2003. – 280 с.
5. Kerouac Jack. On the Road. eBook. 1957. – 189 p.

Плющ Б.О., магістрант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**ВІДТВОРЕННЯ ГОЛОВНИХ ЛЕКСИКО-
СТИЛІСТИЧНИХ РИС МАЛОЇ ПРОЗИ В
АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ
(В. Стефаник, М. Коцюбинський, Леся Українка)**

У цій статті, спираючись на комплексний зіставний аналіз, розглядаються найяскравіші лексико-стилістичні риси малої прози В. Стефаника, М. Коцюбинського, Лесі Українки та особливості їх відтворення і межі їх втрати в англомовних перекладах.

Ключові слова: переклад, ідіостиль, діалект, гладкопис, декомпресія.

В данной статье, опираясь на комплексный сопоставительный анализ рассматриваются самые яркие лексико-стилистические черты малой прозы В. Стефаника, М. Котюбинского и Леси Украинки и особенности их воспроизводства, а также пределы их потери в англоязычных переводах.

Ключевые слова: перевод, идиостиль, диалект, гладкопись, декомпрессия.

In this article, relying on a complex comparative analysis, were considered the brightest lexical and stylistic features of the small prose of V. Stefanyk, M. Kotsyubynsky and Lesia Ukrainka, and peculiarities of their reproduction together with the limits of their loss in the English translation.

Keywords: translation, idiostyle, dialect, blandscript, decompression.

1. Денисова Т.Н. Про передісторію американського постмодернізму // Сучасна американська література: проблеми вивчення та викладання. – 2002. – С. 5-18.
2. Керуак Джек. На дорозі: [роман] / Джек Керуак; переклала з англ. Богдана Павличко. – К.: Основи, 2010. – 303 с.
2. Потятиник У.О. Соціолінгвістичні та прагматистичні аспекти функціонування сленгової лексики (на матеріалах періодики США): Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 21 с.
4. Макаров М.Л. Основы теории дискурса. – М.: Гнозис, 2003. – 280 с.
5. Kerouac Jack. On the Road. eBook. 1957. – 189 p.

Плющ Б.О., магістрант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**ВІДТВОРЕННЯ ГОЛОВНИХ ЛЕКСИКО-
СТИЛІСТИЧНИХ РИС МАЛОЇ ПРОЗИ В
АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ
(В. Стефаник, М. Коцюбинський, Леся Українка)**

У цій статті, спираючись на комплексний зіставний аналіз, розглядаються найяскравіші лексико-стилістичні риси малої прози В. Стефаника, М. Коцюбинського, Лесі Українки та особливості їх відтворення і межі їх втрати в англomовних перекладах.

Ключові слова: переклад, ідіостиль, діалект, гладкопис, декомпресія.

В данной статье, опираясь на комплексный сопоставительный анализ рассматриваются самые яркие лексико-стилистические черты малой прозы В. Стефаника, М. Котюбинского и Леси Украинки и особенности их воспроизводства, а также пределы их потери в англоязычных переводах.

Ключевые слова: перевод, идиостиль, диалект, гладкопись, декомпрессия.

In this article, relying on a complex comparative analysis, were considered the brightest lexical and stylistic features of the small prose of V. Stefanyk, M. Kotsyubynsky and Lesia Ukrainka, and peculiarities of their reproduction together with the limits of their loss in the English translation.

Keywords: translation, idiostyle, dialect, blandscript, decompression.

Мета дослідження полягає в аналізі малої прози В. Стефаника, М. Коцюбинського та Лесі Українки в англомовних перекладах з позицій відтворення в них головних лексико-стилістичних рис і вимагає виконання таких **завдань** як виокремлення провідних рис ідіостилю вищезазначених письменників та визначення ступеню і труднощів їх відображення в англомовних перекладах. **Актуальність** статті визначена практичним та теоретичним інтересом до труднощів перекладу художнього тексту (здатності перекладача до розуміння та відтворення стилю письменника). **Новизна** статті полягає в дослідженні лексико-стилістичних особливостей української малої прози в англомовному перекладі та використанні у якості одного з матеріалів дослідження оповідання Лесі Українки ("Розмова"), чий прозовий доробок в англійському перекладі ще ніколи не розглядався перекладознавчими студіями.

Українська мала проза виникла у 30-х роках ХІХ ст. і пройшла декілька етапів еволюції, починаючи від суспільно-проблемного оповідання ("Салдацький патрет" Г.Квітки-Основ'яненка, 1833 р.) та суспільно-психологічної студії (поч. ХІХ ст.: І. Франко, Л. Мартович і т.д.) до психологічної, реалістичної та модерністської новели (70-90-ті рр. ХІХ ст.: І. Франко, В. Стефаник, М. Коцюбинський, Л. Українка, М. Черемшина і т.д.) [Денисюк 1981, 50]. В. Стефаник (1871-1936), М. Коцюбинський (1864-1913) та Леся Українка (1872-1913) є одними з найяскравіших представників української малої прози, кожен з яких вирізняється характерними особливостями ідіостилу: творам Василя Стефаника притаманна експресіоністична лаконічність (моно-епізодичність, короткі речення тощо) і національний колорит (покутський діалект, реалії); імпресіонізм малої прози М. Коцюбинського знаходить відображення у специфіці описів (переважають зорові образи – "кольорові" епітети), які покликані зосередити увагу читача на психологічних переживаннях героїв; перу Лесі Українки притаманна багатообразність (оригінальні епітети, порівняння, авторські фразеологізми тощо), що сприяє психологічному розкриттю

внутрішнього світу героїв її творів (риса реалістичної новели). Англомовні переклади мають велике значення для популяризації творів цих майстрів, адже, за словами Андре Лефевра, одного з провідних теоретиків перекладу другої половини ХХ ст., беззаперечним фактом літературного життя є те, що літературні твори, не перекладені англійською (!) або російською мовами навряд чи матимуть шанс увійти до переліку шедеврів світової літератури [Lefevere 1994, 14].

У контексті перекладу новел В. Стефаника згадується влучне визначення Л. Коломієць, переклад – тлумаченням народів й епох. Годі й уявити собі новели В. Стефаника без колоритного покутсько-буковинського діалекту – одного з говорів південно-західного наріччя, поширеного в Івано-Франківській (пд.-сх. райони) і в Чернівецькій областях [9]. Однак помилковою є поширена думка, що новели В. Стефаника повністю написані покутським діалектом. Д. Струк у своїй англомовній книзі про життя та творчість письменника "A study of Vasyl' Stefanyk: The Pain at the Heart of Existence", стверджує, що В. Стефаник писав свої твори літературною українською мовою і використовував стилізовану версію (!) покутського діалекту як жаргон героїв своїх новел для розкриття їхніх особистостей через особливості мови [1973, 78-79]. Саме покутський діалект є наріжним каменем для західних перекладачів. Наприклад, із наступного уривку з перекладу Д. Струка новели В. Стефаника "Побожна" ("The pious woman") бачимо, що фразеологізм з діалектним **гудз** (за словником Б. Грінченка: вузол на вірьовці [1958, т. 1, 352]), переданий іншим фразеологізмом, який образністю спирається на недіалектне слово **itch** (пер.: короста):

Як я тобі зав'яжу гудз, то ти його не розв'яжеш, я тобі дам гудза [1:10]!

*I'll give you such an **itch** you'll be scratching for the rest of your life [1:11].*

За класифікацією Р.Зорівчак, наведені у прикладі фразеологізми оригіналу та перекладу є частковими різноекспресивними еквівалентами, бо відрізняються експресивно-емоційними конотаціями [Зорівчак 1983, 115], а саме, вираз "наслати на когось коросту" (**give an itch to smb**) має значно сильніше негативне експресивне забарвлення, ніж

"зав'язати комусь вузла". Варто зазначити, що діалектне *гудз* відсутнє у перекладі. Навіть у випадках, коли перекладачеві вдається передати фразеологізм частковим фразеологічним еквівалентом (інший за складом, але має однакове значення, рівноцінні емоційно-експресивні та функціонально-стилістичні характеристики [Зорівчак 1983, 14]), діалектне мовлення залишається не відтвореним цільовою мовою:

... а він такий **зателепаний**, як **колєра**. Мені аж лице **лунаєси** за такого **газду** [1:10].

1....but he's as **sloppy** as **dishwater**. My face **burns** on account of a **man** like that [1:11].

2. ...he is as **bedraggled** as if he was a **bugbear**. My face **peels** from shame at having such a **man** [2:45].

У наведеному випадку сигніфікативний аспект діалектного **зателепаний**, як **колєра** в обох перекладах (Д.Струка та І.Візнюка з К.Андрусишиним) переданий недіалектними **sloppy as dishwater** (брудний як помий) та **bedraggled as if he was a bugbear** (замурзаний, немов ходяча проблема). Так само сема "сорому" фразеологізму *мені аж лице лунаєси* відтворена англійськими відповідниками – *my face burns on account of* та *my face peels from shame at*, але бачимо, що в англійському перекладі не лишилося і сліду від діалектизмів (**зателепаний** – **sloppy**, **bedraggled**, **газду** – **man**, **колєра** – заміна образу). У перекладі новели "Камінний хрест" ("A stone cross") Д.Струк і І.Візнюк з К.Андрусишиним також перекладають діалектизми словами, які передають їх значення (**трунок** (шлунок) – **gallet, stomach**), але не передають їх стилістичної функції (колерит):

1.1....та й коло стола мені їда не йде до **трунка** [1:22].

1.2....and now food just doesn't pass my **gallet** at a table [1:23].

1.3. The food doesn't go down to my **stomach** well at the table [2:23].

2.1. То її **банно**, а я туда з **віскоком** їду [1:24]?

2.2. So she is **missing people**, and what about me, am I **roaring** to go [1:25]?

2.3. She's **sorry!** What about me? Am I going there **jumping for you** [2:25]?

З прикладів 2.1., 2.2. і 2.3. бачимо, що часом діалектизми у перекладі передають описово (**банно** – **missing people**, **being**

sorry), чим спричиняють декомпресію, яка, за словами В. Карабана, є постійною тенденцією при перекладі з української мови англійською і "пов'язана з таким комунікативним чинником, як потреба у більшій однозначності висловлювання" [Карабан 2004, 91], а, отже порушують вже не одну рису стилю (не відчутний національний колорит), а дві – а саме втрачається лаконічність та стислість письма, притаманні художній манері В. Стефаника. Хоча варто звернути увагу на те, що у перекладі І. Візника і К. Андрусишина (2.3.) декомпресія, спричинена описовою перифразою діалектизмів, майже не помітна, завдяки тому, що перекладачі розбивають вислів на три речення. Це передає автентичний авторський стиль В. Стефаника, його лаконічність (схильність до коротких речень) і робить переклад І. Візнюка та К. Андрусишина вдалішим (більш наближеним до оригіналу).

Отже, поширеним при перекладі новел В. Стефаника є спосіб гладкопису, за класифікацією способів передачі розмовного мовлення Л. Коломієць, який полягає у заміні розмовного мовлення звичайним нормативним мовленням, не залишаючи вказівки на те, що в оригіналі мали місце якісь відхилення від норми [Коломієць 2002, 122]. Однак, є й інші шляхи передачі діалекту. Аксіома художнього перекладу полягає в тому, що діалектизм взагалі не можна перекладати діалектизмом, але єдиною можливістю нюансувати текст перекладу є просторіччя (розмовна мова) [С.Влахів і С.Флорін, 254]. Саме цю можливість перекладу діалектизму використав Ю.Тарнавський у своєму перекладі новели В. Стефаника "Новина" ("The news"), переклавши діалектне *дядя (тато)* англійський розмовним варіантом *father – daddy*:

- *Дедю, ми хочемо їсти, – сказала старша, Гандзуня [1:14].*
- *Daddy, we want to eat, said Handzunya, the elder one [1:15].*

Таким чином, покутський діалект у новелах В. Стефаника втрачений у перекладах (діалектизми передані англ. літературною або розмовною мовою). Лаконічність, друга унікальна риса новел В. Стефаника, також втрачена майже в усіх розглянутих перекладах. Тільки перекладачам І. Візнюку та К. Андрусишину вдалося її відтворити.

Говорячи про відображення "кольорових" епітетів акварелі "На камені" М. Коцюбинського у перекладі Ю. Тарнавського та П. Килина, варто зазначити, що аквареллю називають коротке оповідання, новела, яке по-малярськи зображує дрібний відтінок дійсності [Денисюк 1981, 197]. Її "мальовничість" ("vividness") створюють майстерно вжиті М. Коцюбинським оригінальні епітети, головною особливістю яких є кольоромісткість (наявність кольору як означення). Причому кольори у тропях виконують не лише описову, але й смислову та емоційно-експресивну функції. Так, наприклад, О. Дроботун у своїй статті "Семантика кольору в творчості М. Коцюбинського" зазначає, що М. Коцюбинський був неперевершеним майстром використання кольористики для кодування відповідних емоційних станів своїх персонажів [Дроботун 2008, 79]. Головним тлом новели "На камені" є море і небо, тому велика кількість епітетів пов'язані саме з гамою блакитного кольору:

1.1. *В одчинені вікна й двері на довгу з колонами веранду так і перлась **ясна блакить моря**, в нескінченність продовжена блакитним небом [1:36].*

1.2. *Through the opened windows and doors of the long columned veranda flowed **the bright blue of the sea**, prolonged into endless by blue sky [1:37].*

2.1. *Навіть душне повітря літньої днини приймало **м'які синяві тони**...[1:36].*

2.2. *Even the sultry air of summer day took on **soft bluish tones**...[1:37].*

3.1. *а знизу здавалось, що вона розстелила темну корону на **блакиті неба** [1:40].*

3.2. *below it appeared that the tree was spreading its dark crown on **the blue skies** [1:41].*

У прикладах 1.1, 1.2. і 2.1, 2.2. бачимо, що вжиті М. Коцюбинським в епітетах різні відтінки блакитного кольору (ясна **блакить моря**, м'які **синяві тони**) у перекладі (П. Килина та Ю. Тарнавський "On the rock") передані одним і тим само відповідником – **blue, bluish** (синій, блакитний, голубий). Ця тенденція продовжується й надалі. Наприклад:

1.1. *Круглі лисогори, мов велетенські шатра, кидали од себе чорну тінь, а далекі **шпили**, **сизо-блакитні**, здавались зубцями застиглих хмар [1:40].*

1.2. *The round bold mountains, like gigantic tents, cast a black shadow, and the distant **peaks**, **grayish blue**, seemed like the fangs of frozen clouds [1:41].*

2.1. *В глибоких долинах, зелених од винограду і повних **сизої** імлі, тіснились кам'яні громади, рожеві од вечірнього сонця або **синіючі** густим бором [1:40].*

2.2. *In deep valleys, green with grapes and full of **bluish haze**, clusters of rocks jostled one another, rosy from the evening sun or **blue** with thick pine woods [1:41].*

У прикладах 1.1. і 1.2. бачимо, що **сизо-блакитні** (*шпили*) у перекладі постають як **grayish blue**, бо і у попередніх прикладах кольористичних епітетів **блакитний** (колір) у перекладі також був відтворений як **blue**. Однак у прикладі 2 бачимо, що епітет **сиза** імла відтворений як **bluish haze** (2.2.), а епітет **синіючі густим бором** (*кам'яні громади*) у тому ж реченні перекладений як **blue with thick pine woods** (*clusters of rocks*). Виходить, що **сизий**, **блакитний** і **синій** кольори, які були використані письменником для створення епітетів, у перекладі постають як один колір – **blue**. Це суттєво збіднює образи у новелі, позбавляючи їх відтінків і створюючи враження ніби все навколо одного і того самого кольору. Тим більше, що в англійській мові існують інші відповідники на позначення відтінків синього кольору – **slate blue** (*сизий*), **azure** (*синій*, *блакитний*), **cyan** (*голубий*, *небесноблакитний*), **celadon** (*небесноблакитний*), *etc* [11].

Отже, у перекладі П. Килини і Ю. Тарнавського кольористичність як провідна риса авторського стилю М.Коцюбинського втрачена.

З огляду на обмеження в обсязі статті, замість зосередження уваги на засобах відтворення багатообразності ідіостилу Лесі Українки (порівняння, метафори, фразеологізми тощо), вважаємо за важливіше виділити похибки в англійському перекладі її оповідання "Розмова", виконаному англійцем П.Канді, який вперше розглядається у даній статті (малі прозові твори Лесі Українки у перекладах ще не розглядалися у

перекладацьких дослідженнях) і демонструє те, наскільки важким може бути переклад з мови, носієм якої перекладач не є, а саме знаходимо багато похибок і невиправданих перекручень тексту оригіналу, які могли бути зумовлені хибним розумінням перекладача українського тексту твору і відсутністю людини, з якою можна проконсультуватися. Наприклад:

1.1. *Але я не хотіла **nimi** за нього [3:261].*

1.2. *But I preferred not **to go his way** [4:121].*

Вираз **nimi** за нього у значенні виходити заміж був перекладений як *nimi* за ним (*nimi* його шляхом – **to go his way**). Такий буквальный переклад свідчить про нерозуміння виразу оригіналу перекладачем, адже він міняє його суть (*йти чийось шляхом* означає повторювати чийсь долю, а не поєднуватися у шлюб). Подібні випадки перекручення змісту оригіналу, на жаль, у перекладі трапляються часто. Наприклад:

1.1. *Ні, ні, ні, нам **треба жити, а не надіятись на безсмертя**, тоді тільки ми відчуваємо себе і великими, і безсмертними [3:266].*

1.2. *No, no, no, we **want to live and to hope for immortality**, it is only when alive that one feels one's self great and immortal [4:125].*

2.1....в мене був невичерпаний фонд **почуття, не витраченого на своє власне життя** [3:266].

2.2.... *I had an inexhaustible range of **emotions which had been expended on my own life** [4:125].*

У прикладах 1.1., 1.2. і 2.1., 2.2. спостерігаємо антонімічний переклад (**жити, а не надіятись** – **to live and to hope** – *жити і надіятись*; **почуття, не витраченого** – **emotions which had been expended** – *почуття, яке було витрачене*), тобто протилежний оригіналу (перекручення емоційної ситуації).

Отже, у перекладі, виконаному П. Канді, можна помітити суттєві суперечності зі змістом оповідання, зумовлені його невмотивованим перекрученням (часто антонімічним перекладом), що є істотною втратою щодо відтворення авторського стилю і авторського задуму Лесі Українки.

Таким чином, можна зробити висновок, що переклади малої прози таких майстрів української літератури, як В. Стефаник, М. Коцюбинський та Леся Українка потребують подальшого

багатоаспектного глибинного дослідження з метою удосконалення вже існуючих англомовних перекладів та створення нових, які б значно повніше передавали основні риси (часто втрачені на сучасному етапі) авторських стилів цих геніїв українського слова.

1. *Влахов С., Флорин С.* Непереводимое в переводе. – М. : Международные отношения, 1980. – 342 с. 2. *Денисюк І.О.* Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. – К.: Вища школа, 1981. – 214 с. 3. *Дроботун О.* Семантика кольору у творчості М.Коцюбинського // Південний архів: Зб. наук. праць: Філологічні науки. – 2008. – №43.– С. 79-84. 4. *Закревська Я.* Покутсько-буковинський говір. – Електронний ресурс: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um175.htm>. 5. *Грінченко Б.Д.* Словарь української мови: Вид. 1907 р.: У 4 т. – К.: Вид-во АН Української РСР, 1958. 6. *Зорівчак Р.П.* Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. – Л.: Вид. при Львівському держ. ун-ті, 1983. – 172 с. 7. *Карабан В.І.* Декомпресія речення при перекладі з української мови на англійську // Вісник КНУ ім. Т.Шевченка: Іноземна філологія. – 2004. – №37-38. – С. 91-93. 8. *Коломісць Л.В.* До проблематики та змісту курсу "Українська література в англомовних перекладах" // Вісник КНУ ім. Т.Шевченка: Іноземна філологія. – 2002. – №32-33. – С. 119-123. 9. *English-Ukrainian Dictionary of Color Names and Color Science* / Англійсько-український словник назв кольорів і кольорознавства / Edited by Anatole Wowk and Bohdan Struminsky. – New York: Shevchenko Scientific Society, 1986. – 94 p. 10. *Lefevere A.* Translating literature: practice and theory in a comparative literature context. – New York: The Modern Language Association of America, 1994. – 162 p. 11. *Struk D.* A Study of Vasyl' Stefanyk: The Pain at the Heart of Existence / With foreword by G.S.N.Luckyj. – Colorado: Ukrainian Academic Press, 1973. – 200 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

Українка Леся. Зібр. тв.: У 12 т.: Т. 7. – К.: Наукова думка, 1976. – 567 с.; *Modern Ukrainian short stories / edited*, with a preface by George S.N. Luckyj. – Englewood, Colorado: Ukrainian academic Press, 1995. – 230 p.; *Stefanyk Vasyl.* The stone cross / translated from the Ukrainian by Joseph Wiznuk in collaboration with C.H. Andrusyshen. – Toronto: The Canadian Publishers McClland and Stewart Limited, 1971. – 164 p.; *Their land. An anthology of Ukrainian short stories / edited* by M.Luchkovich. – New York: Svoboda press, 1964. – 328 p.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОРИ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі стенограм Бундестагу)

У статті досліджено функціонування метафори як одного із основних інструментів комунікативного впливу у німецькому політичному дискурсі та виділено найбільш поширені семантичні типи метафор, використання яких проілюстровано прикладами зі стенограм парламентських дебатів Бундестагу. Особлива увага приділяється аналізу ролі метафори у процесі формування певних комунікативних стратегій.

Ключові слова: метафора, політична метафора, політичний дискурс, маніпуляція.

В статье исследуется функционирование метафоры как одного из основных инструментов коммуникативного воздействия в немецком политическом дискурсе и выделяются наиболее распространенные семантические типы метафор, использование которых иллюстрируется примерами из стенограмм парламентских дебатов Бундестага. Особенное внимание уделяется анализу роли метафоры в процессе формирования некоторых коммуникативных стратегий.

Ключевые слова: метафора, политическая метафора, политический дискурс, манипуляция.

The functioning of metaphor is analysed as one of the most important tools of the communicative impact in the German political discourse. The most common semantic types of metaphors are distinguished. Their use is illustrated by examples from the verbatim transcripts of Bundestag parliamentary debates. Special attention is paid to the analysis of the role of metaphors in the formation of some communicative strategies.

Key words: metaphor, political metaphor, political discourse, manipulation.

Свого часу видатний вчений Хосе Ортега-і-Гассет зазначив: "Від наших уявлень про свідомість залежить наша концепція світу, а вона, у свою чергу, визначає нашу мораль, нашу політику, наше мистецтво. Виходить, що вся величезна будова

Всесвіту, сповнена життя, спирається на маленькому та повітряному тільці метафори" [Арутюнова 1990, 12].

Сучасна когнітивістика (М. Джонсон, Дж. Лакофф, М. Тернер, Ж. Фоконьє, Н. Арутюнова, А. Баранов, Ю. Варт, І. Кобозева, О. Кубрякова, А.П. Чудінов та ін.) розглядає метафору як основну ментальну операцію, як спосіб пізнання, структурування, оцінки й пояснення світу. При цьому одним із пріоритетних напрямів сучасних концептуальних досліджень у межах когнітивної лінгвістики є вивчення метафори як одного з головних засобів упорядкування знань про соціальну дійсність на матеріалі сучасного політичного дискурсу та її функціонування в ньому. За останні роки дослідження метафори у мові політики є надзвичайно популярним (А. Баранов, А. Чудінов, Ю. Караулов, Є. Шейгал, Г. Почепцов та ін.), адже метафору вважають найоптимальнішою формою актуалізації, адаптації будь-якої політичної ідеї [Паршин 1986, 422].

Актуальність статті зумовлена підвищенням ролі політичної комунікації у сучасному суспільстві, системи якої формуються під впливом суспільного розвитку. При цьому одну з ключових позицій у німецькому політичному дискурсі займає метафора – стилістична фігура, що базується на порушенні усталених семантичних зв'язків і формуванні нових.

Мета статті полягає у визначенні місця метафори у сучасному німецькому політичному дискурсі та у з'ясуванні специфіки її функціонування.

Завданням статті є аналіз аспектів вивчення феномена метафори та визначення її місця в рамках деяких семантичних типів у німецькому політичному дискурсі. В якості об'єкта даного дослідження виступає метафора у політичному дискурсі. Матеріалом дослідження є стенограми парламентських дебатів Бундестагу.

Спершу проаналізуємо сутність поняття метафори. Ще з часів Аристотеля метафору розглядають як скорочене порівняння. У сучасному українському мовознавстві домінує погляд на метафору як на художній засіб, цей феномен аналізують насамперед на матеріалі художньої літератури. Так, дане питання досліджувало багато українських мовознавців, зокрема, В. Вовк, С. Єрмоленко, М. Лабащук, О. Потебня,

А. Тараненко та ін. [Дацишин 2005, 4]. Особливо популярними стали дослідження функціонування метафори та її особливостей американської школи. Так, Дж. Лакофф та М. Джонсон у своїй книзі "Метафори, якими ми живемо" стверджують, що наша звичайна поняттєва система, у межах якої ми мислимо та діємо, метафорична за самою своєю суттю [Лакофф, Джонсон 1990, 395].

Метафору все частіше розглядають як ключ до розуміння основ мислення і способів бачення світу, його універсальний образ: людина не стільки відкриває певні тотожності чи подібності, а власне створює його. Акт метафоричної творчості лежить в основі багатьох семантичних процесів: поява нових значень та їхніх нюансів, розвиток емоційно-експресивної лексики. У метафоричному висловлюванні можна побачити скорочене порівняння, але в ньому можна також побачити і скорочене протиставлення. Метафора – це вирок без судового розгляду, висновок без мотивування. Вона семантично насичена, але не експліцитна [Арутюнова 1990, 7].

Макс Блек у своїй праці "Метафора" зазначає, що метафора покриває лакуни у словнику буквальних найменувань [Блэк 1990, 159]. Система метафор – це важлива частина національної мовної картини світу, національної ментальності, вона тісно пов'язана з історією народу та сучасною соціально-політичною ситуацією [Селіванова 2010, 393].

Розглянемо детальніше особливості функціонування метафори у політичному дискурсі. Політичний дискурс зазвичай трактують як опосередкований певною соціокультурною традицією спосіб комунікації, заснований на обміні, навіюванні та пропаганді певних ідей, позицій та поглядів учасників політичного життя, задля досягнення політичних цілей, які переважно пов'язані з питаннями влади. В останній час широкого використання набуває також поняття політичної метафори, яку розуміють як мовленнєвий вплив з метою формування у реципієнта (у суспільства) або позитивної, або негативної думки про ту чи іншу політичну одиницю. На думку російського дослідника А. Чудінова, вивчення політичної концептуальної метафори в дискурсі – "це перш за все дослідження ступеня дії різноманітних мовних,

культурологічних, соціальних, економічних, політичних і інших чинників на національну систему концептуальних політичних метафор" [Чудинов 2001, 105].

Як виявило наше дослідження, метафора у політичному дискурсі може стати засобом закорінення у свідомість реципієнтів готових уявлень, не завжди відповідних дійсності. Метафора при цьому є не тільки одним з інструментів впливу, маніпуляції свідомістю та мисленнєвими процесами, але вона є одночасно інструментом, який притягує та утримує увагу, насичує текст виразними образами, також впливає на асоціативне мислення.

Під час дослідження стенограм парламентських дебатів німецького Бундестагу, які стосувалися кризи в ЄС, зокрема питання надання другого пакету допомоги Греції, були виявлені певні особливості функціонування метафори у політичному дискурсі. У процесі дослідження вихідних сфер для створення метафор були виділені наступні сфери: частини тіла, судноплавство, спорт, шлях, медицина, театр, війна, будівництво, музика, їжа, техніка, полювання, наука, гра, також антропоморфні, зооморфні та побутові метафори. При цьому ми встановили, що одними з найпродуктивніших вихідних сфер для створення метафор є сфери "Театр" та "Медицина". За основу нашого аналізу ми брали типологію політичної метафорики Х.Дацишин (за лексико-семантичним принципом та за позитивною або негативною оцінністю). При цьому ми керувалися таким визначенням метафори за теорією Дж. Лакоффа: метафора є прозаїчним або поетичним виразом, де слово (чи декілька слів), яке є концептом, використовується у непрямому значенні, щоб виразити схожий концепт [Лакофф, Джонсон 1990, 390]. У статті проаналізовані особливості функціонування метафор семантичних груп "Медицина" та "Театр".

Сфера "Медицина" як вихідна для творення метафор є доволі популярною у сучасному німецькомовному політичному дискурсі. Беручи до уваги можливі ризики та негативні наслідки для ЄС та зокрема Німеччини, які несе в собі надання Греції другого пакету грошової допомоги, політики часто використовують у своїх промовах такі метафоричні сполуки, як

die Ansteckungsgefahr für andere Euro-Staaten або ж у більш широкому контексті:

*Wir haben ganz nüchtern festzustellen, dass wir ... heute wieder exakt an dem Punkt angekommen sind, von dem aus wir im Mai 2010 gestartet sind: Griechenland und die damit verbundenen **Infektionsgefahren für die Europäische Währungsunion und für Deutschland** (Peer Steinbrück (SPD), 17/160).*

Криза в ЄС, сучасна політична та економічна ситуація часто метафорично представляється як певна хвороба, яку треба лікувати:

*Auch von den Professoren hören wir sehr **unterschiedliche Therapien** (Peer Steinbrück (SPD), 17/160).*

*Jetzt wird der **Rettungsschirm wiederbelebt**, es wird wieder Geld daraus gezahlt (Dr. Gregor Gysi (DIE LINKE), 17/160).*

*Die Europäische Zentralbank hat Ende vergangenen Jahres mit den 500 Milliarden Euro den Banken noch **ein Aspirin gegeben** und wird das in dieser Woche erneut tun... (Carsten Schneider (SPD), 17/160).*

*Was die linke Seite des Hauses als **Medizin für** die überschuldeten **Euro-Staaten** vorschlägt, ist in Wirklichkeit **Gift für die Staatsfinanzen** und für die Menschen (Jürgen Hardt (CDU/CSU), 17/158).*

Промовці метафорично вказують на неефективне, тимчасове "лікування" економіки. Наведені приклади демонструють те, що метафори передусім виступають як інструменти дискредитування та критики позицій партій у даному питанні:

*Diejenigen, die während der rot-grünen Regierungszeit den größten Schluck bei der Neuverschuldung genommen haben, **die an der alten Droge genippt haben**, gerieren sich heute als **Therapeuten** (Joachim Spatz (FDP), 17/158).*

*Aber Sie benutzen diese Verabredung als **weiße Salbe, als Placebo, als Vademecum für** diejenigen in Ihren eigenen Reihen, die Schwierigkeiten haben... (Jürgen Trittin BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN, 17/172).*

*Wenn die Finanzmärkte nicht reguliert werden, ... dann sind die Finanzmärkte eher etwas **für die geschlossene Psychiatrie** (Michael Roth (SPD), 17/172).*

Як показують наступні приклади, політичні та економічні реалії часто постають у метафоричній формі певних симптомів та проявів хворобливого стану:

*...der deutsche Steuerzahler hätte in den letzten zwei Jahren für die Europäische Union **geblutet** (Lisa Paus (BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN), 17/166).*

*Sie korrigieren einen Fehler, nämlich den, eine Beteiligung privater Gläubiger **an der Sanierung Griechenlands** auszuschließen (Carsten Schneider(SPD), 17/160).*

Метафори цього семантичного типу яскраво реалізують різноманітні комунікативні стратегії та концепції (генералізація та експресивність):

*Niemand glaubt, dass wir auch nur einen **Hauch von Sympathie** für Herrn Berlusconi haben (Dr. Dietmar Bartsch (DIE LINKE), 17/158).*

*Deswegen haben wir den **Bankenstresstest** durchgeführt... (Bundesminister Dr. Wolfgang Schäuble CDU/CSU, 17/172).*

Отже, медична метафора є поширеною моделлю у сучасному політичному дискурсі, адже дана сфера представляє широкі можливості для представлення стану економічної та політичної ситуацій та ототожнення її реалій з вихідними поняттями медицини.

Крім того, політичну арену, як і життя, досить часто порівнюють із театральним дійством, адже політика – передусім майстерна гра, яка завжди переслідує певні цілі. У цьому контексті слід зазначити, що сфера "театр" як вихідна для творення метафори є достатньо структурованою й добре відомою носіям мови. У процесі дослідження даних політичних дебатів ми виявили, що метафори театру широко використовуються у політичному дискурсі. Так, йдеться про розподіл ролей у політичному житті, які будуть грати відповідні актори:

*...Angela Merkel hat **diese Rolle übertragen bekommen**... Diese Rolle ist ihr zugewachsen, und **sie füllt sie aus** (Norbert Barthle (CDU/CSU), 17/160).*

*Die bereits angestoßenen Finanzmarktreformen ... werden dazu beitragen, **die Akteure** und Produkte auf den Finanzmärkten*

*angemessen zu **regulieren** und zu beaufsichtigen...(Michael Link CDU/CSU, 17/166).*

*Die Kommission, die um **ihre Rolle als zentraler Akteur** innerhalb der Europäischen Union kämpfen muss...(Axel Schäfer (SPD), 17/166).*

Дані приклади вказують передусім на показовий характер політики. Крім того, неодноразово зустрічаються метафори, ключовими компонентами яких є слова "сценарій" та "гра", що вказує на те, що політичне дійство відбувається за запланованим сценарієм, у відповідності до певного задуму та носить характер театрального дійства (гри):

*Nun rechnet die Troika **im Basisszenario** mit einem Schrumpfen der Wirtschaft in diesem Jahr um 4,3 Prozent (Frank Schäffler (FDP), 17/160).*

*So ist **das parlamentarische Spiel**. Obwohl Sie Zustimmung angekündigt haben, machen Sie verbal auf: höher, schneller, weiter, mehr. Das sind nun einmal **die Spiele, die in der parlamentarischen Welt** vorhanden sind (Rainer Brüderle (FDP), 17/160).*

*Die heutige Debatte ist **ein Zwischenspiel** für das, was im März mit einer Ausweitung des dauerhaften Europäischen Stabilitätsmechanismus noch kommen wird (Carsten Schneider (SPD), 17/160).*

*Die bösen Stichworte "Transferunion" und "Haftungsgemeinschaft" gehören lediglich **zu einer Show...** (Peer Steinbrück (SPD), 17/160).*

Наведені метафори акцентують увагу на тому, що політичні події відбуваються за певним сценарієм, у межах певного жанру й у відповідності із задумом, постановкою режисера, що здійснює розподіл ролей, установлює порядок виходу акторів на сцену, зміну декорацій тощо. Метафори театру яскраво увиразнюють, підкреслюють штучність, нещирість, театральність політичного дійства. Політика метафорично ототожнюється з театальною сценою, на якій розігруються комедії або трагедії:

*...dass sie die Rolle Europas **auf der Weltbühne** stärken will (Detlef Seif (CDU/CSU), 17/166).*

Ці приклади вдало демонструють твердження, що сучасне політичне життя часто метафорично репрезентується як певний

різновид видовищ за участю акторів та у відповідності до попередньо спланованого сценарію.

Для встановлення конотації та емоційної маркованості ми дослідили співвідношення метафоричних висловів із позитивною та негативною оцінністю в межах проаналізованих у статті семантичних типів "медицина" та "театр". При цьому ми виявили, що дані концептуальні сфери мають переважно негативне навантаження: медицина – 67% (10 од.), театр – 64% (7 од.), позитивне має відповідно невелика частина метафор: медицина – 33% (5 од.), театр – 36% (4 од.).

Отже, виділені семантичні типи "театр" та "медицина" є достатньо поширеними та продуктивними сферами у сучасному німецькомовному дискурсі. Функцією великої частини з них є оживити мову, привернути увагу та передусім привести влучні (часто негативні) аргументи. Наше дослідження виявило, що дані метафори є передусім інструментами впливу, крім того, вони беруть участь у процесі реалізації певних комунікативних стратегій (консенсусу, дискредитації (критики) противника та експресивності). Застосування метафор, проте, зумовлено метою, яку хоче досягти промовець; іншими словами, вибір певних метафор підпорядковується прагматичній меті.

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журинский. – М.: Прогресс, 1990. – С. 5-32. 2. Блэк М. Метафора // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журинский. – М. : Прогресс, 1990. – С. 153-172. 3. Дацишин Х.П. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалом сучасної періодики) : Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.08. – Львів: нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2005. – 18 с. 4. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журинский. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387-415. 5. Паршин П.Б. Лингвистические методы в концептуальной реконструкции // Системные исследования. – М. : Наука, 1986. – С. 386-425. 6. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія [Текст] : [наукове видання] / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с. 7. Чудинов А.П. Россия в метафорическом зеркале: Когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000): Монография. – Екатеринбург, 2001. – 238 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Plenarprotokoll 17/158 // Deutscher Bundestag, Stenografischer Bericht, 9. Februar 2012, 18833 – 19020. 2. Plenarprotokoll 17/160 // Deutscher Bundestag, Stenografischer Bericht, 27.02. 2012, 19077 - 19129. 3. Plenarprotokoll 17/172 // Deutscher Bundestag, Stenografischer Bericht, 29. März 2012, 20207 - 20469

Подшивайлова А. М., к. филол. н., м. н. с.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

АББРЕВИАТУРА КАК МАРКЕР ЯЗЫКА ТОТАЛИТАРИЗМА

Стаття присвячена розгляду аббревіатури як маркера мови тоталітаризму. Визначено поняття "тоталітаризм". Висвітлено якості аббревіатури, що призводять до посилення тотального контролю, який є ключовою позицією тоталітаризму.

Ключові слова: аббревіатура, аббревіація, тоталітаризм.

Статья посвящена рассмотрению аббревиатуры как маркера языка тоталитаризма. Дано определение понятия "тоталитаризм". Описаны свойства аббревиатуры, способствующие усилению тотального контроля, являющегося ключевой позицией тоталитаризма.

Ключевые слова: аббревиатура, аббревиация, тоталитаризм.

The article is dedicated to consideration of abbreviation as marker of language of totalitarianism. The definition of totalitarianism is determined. The abbreviation's qualities that lead to total control are described. The total control is a main factor of totalitarianism.

Key words: abbreviature, abbreviation, totalitarianism.

Стремительное увеличение информационного потока и происходящее уже более века явное ускорение темпа жизни общества активизируют процесс поиска способов подачи информации в наиболее сконденсированном виде. В минимально возможную форму помещается максимально возможное содержание, что в определенной степени нарушает баланс формальной и содержательной стороны и, в то же время, способствует экономии места, времени и речевых усилий.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Plenarprotokoll 17/158 // Deutscher Bundestag, Stenografischer Bericht, 9. Februar 2012, 18833 – 19020. 2. Plenarprotokoll 17/160 // Deutscher Bundestag, Stenografischer Bericht, 27.02. 2012, 19077 - 19129. 3. Plenarprotokoll 17/172 // Deutscher Bundestag, Stenografischer Bericht, 29. März 2012, 20207 - 20469

Подшивайлова А. М., к. филол. н., м. н. с.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

АББРЕВИАТУРА КАК МАРКЕР ЯЗЫКА ТОТАЛИТАРИЗМА

Стаття присвячена розгляду аббревіатури як маркера мови тоталітаризму. Визначено поняття "тоталітаризм". Висвітлено якості аббревіатури, що призводять до посилення тотального контролю, який є ключовою позицією тоталітаризму.

Ключові слова: аббревіатура, аббревіація, тоталітаризм.

Статья посвящена рассмотрению аббревиатуры как маркера языка тоталитаризма. Дано определение понятия "тоталитаризм". Описаны свойства аббревиатуры, способствующие усилению тотального контроля, являющегося ключевой позицией тоталитаризма.

Ключевые слова: аббревиатура, аббревиация, тоталитаризм.

The article is dedicated to consideration of abbreviation as marker of language of totalitarianism. The definition of totalitarianism is determined. The abbreviation's qualities that lead to total control are described. The total control is a main factor of totalitarianism.

Key words: abbreviature, abbreviation, totalitarianism.

Стремительное увеличение информационного потока и происходящее уже более века явное ускорение темпа жизни общества активизируют процесс поиска способов подачи информации в наиболее сконденсированном виде. В минимально возможную форму помещается максимально возможное содержание, что в определенной степени нарушает баланс формальной и содержательной стороны и, в то же время, способствует экономии места, времени и речевых усилий.

Одним из подобных способов, ставшим особенно продуктивным в предыдущее столетие, является аббревиация.

Под аббревиацией вслед за В.В. Лопатыным понимаем "особый способ словообразования, направленный на создание более коротких по сравнению с исходными структурами (словосочетаниями или сложениями) синонимичных им номинаций" [Лопатин 1990, 9]. Аббревиатура представляет собой "существительное, состоящее из усеченных слов, входящих в исходное словосочетание, или из усеченных компонентов исходного сложного слова", последний компонент аббревиатуры может быть также целым (неусеченным) словом [Лопатин 1990, 9]. Подавляющее большинство аббревиатур действительно относится к именам существительным. Хотя это могут быть и иные части речи [Тронь 1970, 16]; как результат аббревиации в определенной мере можно рассматривать и слова, образованные от аббревиатур при помощи аффиксов [Тронь 1970, 10]. При всем разнообразии сокращенных единиц наибольшее внимание исследователей привлекают аббревиатуры инициального типа: именно подобным сокращениям преимущественно посвящен, к примеру, словарь Г.Н. Складневской и И.О. Ткачевой [Складневская 2005].

Лексическим сокращениям предшествовали во времени графические: В.В. Борисов связывает их появление с появлением письменности [Борисов 1972, 7]; Д.И. Алексеев прослеживает на материале русского языка "преемственность в развитии разных типов аббревиации на протяжении XI–XX веков" [Алексеев 1979, 5 и др.]. В английском языке аббревиатуры и усечения достаточно продуктивно использовались также уже несколько столетий [Борисов 1972, 8–10]. Тем не менее, широкое распространение лексическая аббревиация получила лишь во второй половине XIX века, а XX век ознаменовался появлением "качественно нового способа аббревиации": акронимии – создания "сокращенных единиц, фонетическая структура которых совпадает с фонетической структурой общеупотребительных слов" [Борисов 1972, 10]. Распространение аббревиатур оказалось, согласно Д.И. Алексееву, весьма успешным, поскольку нередко аббревиация "позволила создавать цельнооформленное слово там, где раньше было лишь описание понятия" [Д. И. Алексеев по:

Борисов 1972, 35], а характерное акронимам соответствие фонетической структуре слова [Шаповалова 1970, 16] способствовало закреплению позиций сокращенных слов в языке.

Отмечая чрезвычайно широкое распространение аббревиатур, В.В. Борисов называет XX век "веком аббревиации" [Борисов 1972, 3], а Д.И. Алексеев говорит о "своеобразном "аббревиатурном взрыве"", пришедшемся в русском языке на период после социальной революции 1917 г. (особенно, 1918 г.), а в других европейских языках на 1920-1930-е годы [Алексеев 1979, 302]. Согласно предположению А.М. Селищева массированное появление аббревиатур в русском языке после 1917 г. (см: [Селищев 1928, с. 47, с. 158-169 и др.]) было связано с подпольно-революционной деятельностью: "продуктивность таких образований была обусловлена не только конспиративностью деятельности революционеров, но и другими обстоятельствами", в том числе, стремлением "к краткости терминов для предметов и явлений известных членам данной организации, часто упоминаемых в речи" [Селищев 1928, 44]. То есть, естественное стремление для подпольной (следовательно, преимущественно нелегальной) деятельности скрыть содержание речи от посторонних сопутствовало закону сохранения речевых усилий. Причем, А.М. Селищев отмечает, что подобные "сокращенные термины были многочисленны в речи революционеров, действовавших в Польше и соседних юго-западных русских краях в 90-х и в начале 900 гг." [Селищев 1928, 44], а на территории Российской империи широкое распространение получили только в период Первой мировой войны. Пик массированного создания и использования аббревиатур в политической, общественной и экономической жизни пришелся на послереволюционные годы, а к середине 20-х гг. XX века популярность аббревиации несколько снизилась ("раздаются голоса партийных и общественных деятелей против произвола в образовании и употреблении таких названий") [Селищев 1928, 47]. В 1934 г. проблема "разнобоя в образовании и употребления без надобности непонятных (без расшифровки) аббревиатур" в языках советских народов даже привлекла внимание выступающих "с трибуны XVII съезда ВКП(б)", что "в определенной степени

преградило свободный доступ лишних, затемняющих смысл печатного текста аббревиатурных неологизмов в общелитературную речь" [Тронь 1970, 11]. И тем не менее, исследователи отмечали, что и в дальнейшем язык "в целом ни в малейшей степени не проявил тенденции к общему уменьшению аббревиатурных номинаций" [Алексеев 1979, 314], появление и распространение которых соответствовало определенным этапам развития аббревиации в XX веке [Алексеев 1979, 194].

На широкое распространение аббревиатур в политической и общественной жизни обратил внимание во второй половине 40-х гг. XX в. и В. Клемперер, обобщая свои наблюдения над языком нацистской Германии 30-х – начала 40-х гг. [Клемперер 1998, 116–121]. За десятилетие нацизма аббревиация настолько "въелась" в немецкий язык, что, когда по окончании Второй мировой войны немецкий исследователь обобщал свои наблюдения, то даже объект своего изучения, вынесенный в название книги, назвал созданной им самим аббревиатурой: LTI (*Lingua Tertii Imperii*) – Язык Третьей империи [Клемперер 1998, 18]. В. Клемперер безоговорочно включил использование аббревиатур "в число характерных признаков LTI", поскольку, по его мнению, "ни один из предшествующих речевых стилей не прибегал к этой форме в таких колоссальных масштабах, как немецкий язык времен гитлеризма" [Клемперер 1998, 121]. Природу существования "необозримой массы сокращений" он объяснил тем, что "современное сокращение появляется всегда там, где встают технические и организационные задачи", а "нацизм – в своих тоталитарных претензиях – переводит все и вся в плоскость техники и организации" [Клемперер 1998, 121]. Причем, с ослаблением доминирующей идеологии нацизма, уже "в марте 1944 г. последовало серьезное официальное предупреждение о недопустимости злоупотребления "словами-обрубками", как были названы аббревиатуры" [Клемперер 1998, 117]. Согласно В. Клемпереру, "вина за сокращения" еще в августе 1943 г. в немецкой прессе "возлагалась на большевиков" [Клемперер 1998, 117], но источник "потока аббревиатур" все же "следует искать в странах, лидирующих в торговой и промышленной сферах", каковыми в тот период времени

являлись "Англия и Америка" [Клемперер 1998, 120]. Особенная же "склонность к усвоению сокращений", свойственная "Советской России", с его точки зрения, объясняется тем, что "Ленин выдвинул в качестве главной задачу индустриализации страны и указывал на Соединенные Штаты как на образец в этой области" [Клемперер 1998, 120]. "Мания к сокращениям" [Клемперер 1998, 116] в немецком языке, по мнению В. Клемперера, объяснялась как "подражанием за границе", так и длительным влиянием усиления военизации страны (поскольку самой "могущественной организацией в кайзеровской Германии была армия", а именно "в армейском языке, начиная с Первой мировой войны, объединились все виды и мотивы сокращений", в частности названия "для технического оборудования и для подразделения, секретное слово как защита от врага и как пароль для своих") [Клемперер 1998, 121]. В. Клемперер подчеркивал значимость аббревиатур в процессе воздействия: "Те, кто пользуется сокращенным специальным названием того или иного промышленного товара или сокращенным телеграфным адресом, всегда согреваются – сильнее или слабее, сознательно или бессознательно – чувством превосходства над толпой благодаря какому-то специфическому знанию, каким-то особым связям, ощущению причастности к избранному обществу посвященных. И специалисты, сфабриковавшие соответствующее сокращение, отчетливо сознают действенность этого ощущения и энергично эксплуатируют его" [Клемперер 1998, 120].

В те же годы отмечалась чрезвычайная многочисленность аббревиатур и в английском языке, где сокращения представляли "одну из наиболее характерных черт развития английского языка на данном этапе" [О. Есперсен по: Борисов 1972, 13–14]. Появление сокращенных лексических единиц называют также "одним из следствий научно-технической революции" [Борисов 1972, 6]. Научно-техническое развитие в совокупности с актуальностью для многих стран "военного дела" нередко приводило к преобладанию в разных языках сокращений, относящихся к военной и научно-технической сфере [Шаповалова 1970, 20; Алексеев 1979, 304 и др.]. В целом, в XX веке в словарях сокращений фиксировались десятки тысяч разнообразных аббревиатур [см.: Борисов 1972, 12].

Аббревиатуры применяются практически во всех сферах общественной жизни: в политической, экономической, социальной, военной, научной, технической и пр. В частности, значимость аббревиатур как неотъемлемой части "общественно-политической терминологии" не потеряла своей актуальности и в XXI веке [Куткина 2011, 108].

Сокращенные слова настолько вошли в жизнь общества, что современный человек на протяжении всей жизни постоянно сталкивается с аббревиатурами: он появляется на свет в *роддоме*, ходит в *детсад*, обучается в *СОШ* или *УВК*, затем поступает в *вуз*; регистрирует отношения в *ЗАГСе*; приобретает продукцию разнообразных *ЗАО, МП, ОАО, ООО, ПП, СП, ТОО*; при покупках платит *НДС* и на этикетках пищевых продуктов ищет информацию о *ГМО*; болеет *ОРВИ* и *ОРЗ*; отдыхает на *ЮБК*; делает *евроремонт*; посредством *СМИ* узнает об очередном транше *МВФ*, о заседаниях *ШОС*, о дипломатических спорах в отношении *ПРО* и о нововведениях *МОК* в сфере спорта. Перечень можно продолжать очень долго.

Политическая карта мира современного человека также содержит немало аббревиатур (*РФ, США, ЮАР, КНДР, ОАЭ* и др.), причем иногда аббревиатурное "происхождение" названия может забываться. Так, вряд ли уже воспринимается как аббревиатура название *Пакистан (Pakistan)*, которое, согласно В.В. Борисову, было искусственно создано в 1933 г. из элементов названий вошедших в страну территорий и племен (*Пенджаб (Punjab), афганские пограничные племена (Afghan border states), Кашмир (Kashmir), Сунд (Sind), Белуджистан (Baluchistan)*) [Борисов 1972, 16]. Аббревиатурное наименование территорий свойственно разным языкам: так, в США все наименования штатов имеют свое аббревиатурное обозначение, которое и добавляется к названиям населенных пунктов для конкретизации местонахождения. В. В. Борисов приводит принятые сокращенные названия стран, используемые в официальных документах НАТО на английском и французском языках: *CA (Canada), FR (France), IT (Italy), PO (Portugal), UK (United Kingdom), US (United States)* и др. [Борисов 1972, 312]. (Любопытно, что аббревиатура *US*

фактически является усечением более полной аббревиатуры USA (США.)

Значение многих из подобных аббревиатур, особенно заимствованных, несмотря на частое употребление в СМИ нередко остается непонятным или не полностью понятным адресату.

Так, название одной из международных организаций – *ООН* (*Организация Объединенных Наций*) – классическая инициальная аббревиатура на русском языке, теоретически известная всем. Но многие названия сопутствующих ей структур представляют собой аббревиатуры-заимствования с разной степенью "понимаемости" носителями русского и украинского языков. Так, нередкое упоминание в СМИ "*сохранения исторического наследия*" и "*памятников архитектуры*", возможно, раскроет массовому адресату значение названия *ЮНЕСКО* (*Организация Объединенных Наций (по вопросам) образования, науки (и) культуры*; англ. *UNESCO – United Nations Educational, Scientific (and) Cultural Organization* [Скляревская 2005, 137]). Иные же заимствованные аббревиатурные названия структур ООН вряд ли будут настолько понятны обычному адресату: *ЮНИДО* (*Организация Объединенных Наций (по) промышленному развитию*; англ. *UNIDO – United Nations Industrial Development Organization* [Скляревская 2005, 137]); *ЮНИСЕФ* (*Чрезвычайный фонд помощи детям (при) Организации Объединенных Наций*; англ. *UNICEF – United Nations International Children's Emergency Fund* [Скляревская 2005, 137–138]); *ЮНИСИСТ* (*Всемирная система научно-технической информации*; англ. *UNISIST – United Nations Intergovernmental System (of) Information (in) Science (and) Technology* [Скляревская 2005, 138]); *ЮНКТАД* (*Конференция Организации Объединенных Наций (по) торговле и развитию*; англ. *UNCTAD – United Nations Conference (of) Trade and Development* [Скляревская 2005, 138]); *ЮНСИТРАЛ* (*Комиссия Организации Объединенных Наций (по) международному торговому праву*; англ. *UNCITRAL – United Nations Commission (on) International Trade Law* [Скляревская 2005, 138]). То же, зачастую, касается многих других аббревиатур – названий различных организаций: *ОПЕК* (*Организация стран – экспортеров нефти* [Розенталь 2008,

881]); *ЦЕРН (Европейский центр ядерных исследований)*. Даже аббревиатуры-кальки не всегда прозрачны для понимания: *ОБСЕ (Организация безопасности (и) сотрудничества (в) Европе*; англ. *OSCE – Organization Security (and) Cooperation (in) Europe* [Скляревская 2005, 78]); *ЭКОСОС (Экономический (и) социальный совет (ООН)* [Скляревская 2005, 134]). В последнем случае реципиента, в частности, может ввести в заблуждение более распространенное понимание компонента "эко-" как "экологический".

Собственно, одной из "не полностью понятых" массовым адресатом, согласно СМИ Украины, оказалась аббревиатура *НАТО (Организация Североатлантического договора*; англ. *NATO – North Atlantic Treaty Organization* [Скляревская 2005, 73]). В середине 2000-х гг. политические силы активно спорили в СМИ: вступать ли Украине в НАТО или нет. Процесс политического противостояния сопровождался попытками разъяснить массовому адресату, куда же именно страна пыталась "вступить" – и объяснения варьировались от "агрессивного блока" до "европейских перспектив". То есть, все подобные разъяснения, как правило, сводились к объявлению "прозападной" или "пророссийской" позиции противоборствующих сторон. Фактически, значение названия *НАТО* трактовалось в идеологическом ключе.

Причем реципиенту украинских СМИ нередко приходится осваивать одни и те же аббревиатуры на двух языках одновременно, чтобы понять, например, что названия *ПАСЕ* (русс.) и *ПАРЕ* (укр.) обозначают одну и ту же *Парламентскую ассамблею Совета Европы*, только названную на разных языках. То же касается *ВТО* (русс.) и *СОТ* (укр.), причем в русском варианте аббревиатура *ВТО (Всемирная торговая организация)* может трактоваться и как "Всемирная туристическая организация" [Скляревская 2005, 33], и как "Всероссийское театральное общество" [Розенталь 2008, 769].

Омонимичность многих инициальных сокращений также потенциально не способствует их точному пониманию в каждом конкретном случае. Стремление к экономии речевых усилий приводит к образованию большого количества омонимичных аббревиатур: *АК (авиационный комплекс,*

автомат Калашникова, Административный кодекс, акционерная компания, антимонопольный комитет, арбитражный кодекс [Скляревская 2005, 21]); АО (автономная область, административный округ, акционерное общество [Скляревская 2005, 22]); АС (аварийная ситуация, автоматизированная система, автоматическая система, антикоррупционный совет, арбитражный суд, атомная станция [Скляревская 2005, 24]); КК (кадетский корпус, казачий корпус, координационный совет, Красный Крест (организация) [Скляревская 2005, 60]); МАК (Международная акционерная корпорация, Международная антитеррористическая коалиция [Скляревская 2005, 65]); ПК (персональный компьютер, промышленный комплекс [Скляревская 2005, 89]); ПМК (постоянная консультативная комиссия, производственно-коммерческая компания, противокосмический комплекс [Скляревская 2005, 89]); ПКП (производственно-коммерческое предприятие, психолого-консультативная помощь [Скляревская 2005, 90]); ЧП (частное предприятие, чрезвычайное происшествие [Скляревская 2005, 132]); ПС (потребительский союз, психологическая служба [Скляревская 2005, 91]) и т. п. Причем, далеко не все омонимы фиксируются в словарях: ПО (пожароопасный, производственное объединение, промышленные отходы [Скляревская 2005, 91]) также общеупотребительно и в значении "программное обеспечение".

Нередко возникают окказиональные аббревиатуры-омонимы, которые могут стать и общеупотребительными на определенный период времени: так, аббревиатура *ВВП* (*валовой внутренний продукт, всеобщая воинская подготовка* [Скляревская 2005, 30]) в начале XXI в. нередко использовалась в СМИ для называния одного из политических лидеров Российской Федерации (*ВВП – Владимир Владимирович Путин*).

Некоторые из подобных омонимов могут приносить политическую окраску в, на первый взгляд, нейтральное высказывание. Так *РПЦ* – это как *Российская Православная Церковь*, так и *Русская Православная Церковь* [Скляревская 2005, 95]. Здесь второй вариант не связан с конкретным государством (ср. существование более узкой аббревиатуры

РЗПЦ – Русская зарубежная православная церковь [Розенталь 2008, 924]). Подразумевание же первого варианта, особенно в СМИ Украины, может активировать вопрос политической зависимости. При этом за идеологически неправильную расшифровку адресатом предложенной ему в сообщении СМИ аббревиатуры адресант ответственности не несет.

Одной и той же аббревиатурой могут обозначаться даже идеологически противоположные явления: так, Г. Н. Скляревская и И. О. Ткачева расшифровывают аббревиатуру *ЕЭП* как *Европейское экономическое пространство* и как *Единое экономическое пространство* ("*ЕЭП создано на территории России, Украины, Белоруссии и Казахстана*") [Скляревская 2005, 49].

Политизация общественной жизни способствует и политизации изначально нейтральных аббревиатур. К примеру, промышленные регионы, связанные с добычей угля, получили в свое время такие политически нейтральные названия, как *Донбасс*, *Кузбасс*. Донецкий (угольный) бассейн как название в советское время соотносился, в частности, с понятиями "*шахтёрский труд*" и "*стахановское движение*". Последнее уже было одним из элементов советской идеологии. В начале XXI в. аббревиатура *Донбасс* (в связи с поддержкой населением Донбасса определенной политической силы в середине и второй половине 2000-х гг.), фактически, полностью перешла в политическую сферу, и даже ранее политически нейтральные высказывания "*Донбасс порожняк не гонит*" и "*Спасибо жителям Донбасса*" становятся политически окрашенными.

При восприятии адресатом современных аббревиатур могут актуализироваться также политически значимые аббревиатуры-историзмы. В частности, в изданном в начале XXI в. словаре сокращений аббревиатура *СС* имеет 6 различных вариантов толкования: *секретный сотрудник*, *совершенно секретно*, *спасательная станция*, *специальная служба*, *спутниковая связь*, *станция снабжения* [Скляревская 2005, 106]. В то же время, эта аббревиатура используется для обозначения нацистских подразделений, проводивших, в частности, карательные операции. Современные политические силы в своем противостоянии нередко обращаются к событиям

прошлого, в том числе, в украинских СМИ нередко упоминается "*дивизия СС Галичина*". Аббревиатура *СС (эсэс)* еще в период войны 1941–1945 гг. послужила основой для образования существительного *эсэсовец (эсэсовцы)*. Это наименование оказалось актуальным в речи современной студенческой молодежи некоторых киевских вузов: словом *эсэсовцы* (с соответствующей коннотацией) называют представителей *студенческого самоуправления (студентського самоврядування)*, также обозначаемого аббревиатурой *СС*. Таким наименованием студенты, как правило, подчеркивают также определенные личные качества называемых представителей.

Изначально политическими являются "партийные" аббревиатуры. Многие из них также уже стали историзмами: *ВКП(б) (Всесоюзная коммунистическая партия (большевиков)* [Розенталь 2008, 769]); *КПСС (Коммунистическая партия Советского Союза* [Розенталь 2008, 838]); *ВЛКСМ (Всесоюзный ленинский коммунистический союз молодёжи* [Розенталь 2008, 769]; более распространенное до сих пор наименование – *комсомол*); *КИМ (Коммунистический интернационал молодёжи* [Розенталь 2008, 831]) и пр. Постсоветское поколение уже вряд ли без специальных исторических знаний правильно расшифрует такие аббревиатуры, как и ряд названий более ранних партий рубежа XIX–XX вв. Подобные аббревиатуры, скорее всего, начали процесс преобразования в слова со стертой семантикой еще в период их активного использования в силу превращения в часто употребляемые штампы. Восприятие аббревиатур как не требующих осмысления привычных штампов отразилось, в частности, в относящемся к "советским" политическом анекдоте, где "*Слава Капээсэс, оказывается, вовсе не человек*". В этом анекдоте комический эффект создается за счет смещения восприятия политической аббревиатуры из известного лозунга "*Слава КПСС*" (то есть, "*Слава Коммунистической партии Советского Союза*") на восприятие лексической аббревиатуры, образованной от личного имени на "-слав" типа "Вячеслав", "Святослав" и под. (согласно В. В. Лопатину, образование сокращенных неофициальных

(фамильярных) вариантов собственных личных имен также является одной из наиболее старых разновидностей аббревиации [Лопатин 1990, 9]).

Современные названия партий (как в Украине, так и в России) также преимущественно аббревиатурные: *СДПУ(о)* (*Социал-демократическая партия Украины (объединенная)*); *НУ-НС* ("*Наша Украина*" – "*Народная самооборона*"); *БЮТ* (*Блок Юлии Тимошенко*; произношение этой аббревиатуры на украинском языке звучит как форма настоящего времени 3-его лица множественного числа глагола "*бить*"); *ПР* (*Партия регионов*); *КПУ* (*Коммунистическая партия Украины*; используется и более традиционная еще с советских времен аббревиатура – *компартия*); *СПУ* (*Социалистическая партия Украины*); "*ЕР*" ("*Единая Россия*" [Скляревская 2005, 48]), *СР* ("*Справедливая Россия*"; столетие назад эта же аббревиатура обозначала партию *социалистов-революционеров*) и т. д.

Аббревиатуры иногда сохраняют свою изначальную форму, привычную для адресата, независимо от изменения "расширенного" наименования, к примеру, ведомства: так, *Министерство РФ по делам гражданской обороны, чрезвычайным ситуациям и ликвидации последствий стихийных бедствий* по-прежнему соотносится с аббревиатурой *МЧС* [Розенталь 2008, 867]. В то же время, изменение исходного названия может привести и к изменениям в самой аббревиатуре, что, в свою очередь, влияет на её восприятие: обозначавшая *Министерство образования и науки Украины* (*Міністерство освіти і науки України*) инициальная аббревиатура *МОН* ("*гриф МОН*" и т. п.) после преобразования министерства в *Министерство образования и науки, молодежи и спорта Украины* (*Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України*) приобрела форму *МОНмолодьспорту*. Новая аббревиатура актуализирует в восприятии реципиента слова *молодежь* и *спорт*, а *образование* и *наука* остались "спрятанными" за инициальными буквами.

Итак, аббревиатура сама по себе, на первый взгляд, свидетельствует лишь о стремлении с наименьшими усилиями передать максимальное количество информации. В то же время, адекватное восприятие аббревиатур, используемых в СМИ в тот

или иной временной период, является своеобразным проявлением лояльности, демонстрацией участия в общественно-политической жизни страны. Нередко аббревиатуры в силу разных причин превращаются в штампы или в слова со стертой семантикой, теряют свою содержательную сторону. Любое, даже минимальное затемнение значения аббревиатуры (как следствие её заимствования из чуждого языка, в результате непрозрачности внутренней формы или же вследствие идеологических трактовок) может привести к стиранию семантики аббревиатуры-слова. Большое количество аббревиатур со стертой семантикой стимулирует развитие у реципиента привычки воспринимать лишь формальную сторону сообщений, что приводит к уязвимости адресата перед чужеродным воздействием: непонятное или не совсем понятное реципиенту слово легче "наполнить" необходимым адресанту содержанием, нежели пытаться менять восприятие понимаемых адресатом понятий и явлений. Кроме того, знание или незнание аббревиатур является одним из способов демонстрации принадлежности к какой-либо (политической, профессиональной, возрастной и пр.) общности людей (своеобразное выявление "своих" и "чужих"). Играет определенную роль и обозначенное еще В. Клемперером чувство некой причастности к тайному (секретному) знанию, возникающее при использовании аббревиатур. Многие аббревиатуры (особенно, военно-технические или появившиеся в эпоху нелегальных политических партий общественно-политические) создавались с целью скрыть от "чужих" содержание говоримого. Подобная конспиративность возникает, как правило, в условиях некоего контроля – когда необходимо что-то от кого-то скрывать.

Максимальная уязвимость широких масс населения перед воздействием и, соответственно, возможность контроля чрезвычайно значимы для появившегося практически одновременно с распространением аббревиации такого явления, как тоталитаризм.

Тоталитаризм определяется как "политический режим, характеризующийся полным контролем власти над обществом

и личностью и опирающийся на систематическое применение насилия или на угрозу его применения" [Скляревская 2004, 186]. В этом же словаре приведены наиболее употребляемые сочетания: "*Сталинский, гитлеровский тоталитаризм. Тоталитаризм в СССР, Германии, Италии*" [Скляревская 2004, 186]. Такое определение освещает некоторые особенности тоталитаризма, но значительно сужает само явление. В определенной степени тоталитаризму свойственно применение насилия, возможно, даже систематического, но далеко не обязательно явного, эксплицитного и провоцирующего страх. В широком понимании насилие над личностью можно рассматривать как любое внешнее вмешательство, явное или скрытое, разрушающее личность, не позволяющее ей развиваться. Что и является составной частью полного контроля – *тотальный* (или всеобъемлющий) контроль *априори* не позволяет личности развиваться естественным путем. Кроме того, тоталитаризм, с нашей точки зрения, не зависит от какой бы то ни было конкретной власти или властей: политический режим сам по себе есть власть независимо от того, какие структуры или люди называются властью в каждый конкретный период времени.

С учетом вышесказанного под *тоталитаризмом* будем подразумевать политический режим, власть посредством всеобъемлющего контроля над личностью и обществом.

В связи с таким пониманием отпадает необходимость в использовании другого термина: *неототалитаризм* или *неототалитарный* (то есть, "возрождающий идеи и методы тоталитаризма; развивающийся в духе тоталитаризма" [Скляревская 2004, 121]).

Всеобъемлющий контроль предполагает и контроль над языком контролируемой личности или общества. Следовательно, доминирование тоталитарных тенденций должно проявляться и в неких изменениях непосредственно в языке, изменениях, способствующих подобному контролю. Соответственно, наблюдение над языком предоставляет возможность определить: насколько тоталитаризм свойственен обществу, являющемуся носителем языка.

Среди заметных изменений в языках традиционно считающихся тоталитарными стран (СССР (Союз Советских Социалистических Республик) и Германия времен Третьего Рейха) по сравнению с предыдущими периодами, как уже упоминалось выше, оказалось, в частности, и широкое применение аббревиации в разных сферах жизни, свойственное также многим современным языкам.

При этом, сам факт появления упоминаемой выше лексемы "*неототалитарный*", свидетельствует о, как минимум, возрождении или даже сохранении соответствующих тенденций уже после трансформации традиционно считающихся тоталитарными государств. В современных идеологиях произошла "демонизация тоталитаризма как вечного и абсолютного зла", что, в частности, усилило идеологические противоречия конфронтирующих сторон, взаимно обвиняющихся в тоталитарных тенденциях, а само понятие *тоталитаризм* стало "политическим штампом, который можно поставить на любой "объект"" [Расторгуев 2009, 49]. Одной из возможных форм тоталитаризма в современности называют "мировое единодержавие" [Расторгуев 2009, 45], а к проявлениям тоталитаризма относят, в частности, и "постоянно ужесточающийся контроль над степенью политической лояльности граждан со стороны государства", в том числе, как открытую цензуру, так и наоборот, "тесты на политкорректность, требующие постоянной политической самоцензуры" [Расторгуев 2009, 44].

На фоне всеобщей глобализации (наряду с усиливающимся идеологическим противостоянием) и массовой активизации понятия "*политкорректность*" одновременно происходит усиление военной сферы, активное развитие науки и техники, что стимулирует дальнейшее распространение аббревиации. В современном мире военная, промышленная и, как правило, политическая сферы требуют от человека чёткого следования заданному алгоритму, незамедлительного и точного выполнения команды-сигнала. То есть, требуют по возможности безальтернативной реакции, подобной реакции машины, некоего механизма. Своего рода механизации общества способствует также расширение общения человека

непосредственно с механизмами, нередко обладающими так называемым искусственным интеллектом. Рассмотрение самого человека как объекта, пригодного к программированию, отразилось и в названии появившегося также в XX веке нейролингвистического программирования (традиционно обозначаемого также аббревиатурой *НЛП*).

Всеобъемлющий контроль возможен только над заранее запрограммированным объектом. Человек как личность, с точки зрения "механистического" общества, содержит некое автономное программное обеспечение, изначально не подвластное внешнему контролю. Собственно, дезактивация этого "автономного программного обеспечения" наряду с "настройкой" объекта на безоговорочное выполнение задаваемых команд-сигналов и приводят к так называемому тотальному контролю. Одним же из способов подачи максимально сконденсированного кода, наиболее коротких команд-сигналов и является аббревиатура. Широкое её применение в различных сферах соответствует тенденциям "механизирования" и "роботизации" общества. Нередко аббревиатуры представляют собой для массового адресата слова со стертой (или постепенно стирающейся) семантикой, превращающиеся в форму, которую можно заполнить любым необходимым адресанту идеологическим содержанием, что, с учетом всех упомянутых выше особенностей аббревиатур, способствует распространению всеобъемлющего контроля, являющегося ключевой позицией тоталитаризма.

1. *Алексеев Д.И.* Сокращенные слова в русском языке / Дмитрий Иванович Алексеев. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1979. – 327,[1] с. 2. *Борисов В.В.* Аббревиация и акронимия. Военные и научно-технические сокращения в иностранных языках / Виктор Васильевич Борисов; под ред. проф. А. Д. Швейцера. – М.: Воениздат, 1972. – 320 с. 3. *Клемперер В.* ЛТН. Язык Третьего рейха. Записная книжка филолога / В. Клемперер; пер. с нем. А. Б. Григорьева. – М.: Прогресс-Традиция, 1998. – 384 с. 4. *Куткина А. Ю.* Аббревиация как способ образования общественно-политической терминологии // Вестник Московского университета. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2011. – № 2. – С. 103-108. 5. *Лопатин В.В.* Аббревиатура // Лингвистический

энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 9. 6. *Расторгуев В.Н.* Единодержавие: новые лики тоталитаризма // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки – 2009. – № 1. – С. 43–50. 8. *Розенталь Д.Э.* Большой справочник по русскому языку: Орфография. Пунктуация. Орфографический словарь. Прописная или строчная?. – М. : ООО "Издательство Оникс" : ООО "Издательство "Мир и Образование", 2008. – 1008 с. 9. *Селищев А. М.* Язык революционной эпохи. Из наблюдений над русским языком последних лет (1917–1926) / А. М. Селищев. – [2-е изд.]. – М.: Работник просвещения, 1928. – 248 с. 10. *Скляревская Г.Н., Ткачева И.О.* Давайте говорить правильно! Новые и наиболее распространенные сокращения в современном русском языке: Краткий словарь-справочник. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр "Академия", 2005. – 160 с. 11. *Скляревская Г. Н., Ткачева И. О.* Давайте говорить правильно! Политический язык современной России: Краткий словарь-справочник / Галина Николаевна Скляревская, Ирина Олеговна Ткачева. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр "Академия", 2004. – 224 с. 12. *Тронь К.Л.* Развитие аббревиатур в украинском языке: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Львов, 1970. – 16,[3] с. 13. *Шаповалова А.П.* Аббревиатуры в современном французском языке (на материале научно-технической и военной литературы): Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – М., 1970. – 22 с.

Пожидаемая И.В., ст. викл.,
Международный НТУ имени академика Юрия Бугая

СТРАТЕГИИ МАНИПУЛЯЦИИ В ДИСКУРСЕ БЛОГОСФЕРЫ (на материалах англо- и русскоязычных блогов)

В статье автор исследует стратегии и тактики манипулятивной коммуникации в англо- и русскоязычной блогосфере и выделяет наиболее распространенные стратегии блог-коммуникации: стратегию театральности, дискредитации, эмоциональной активации и мифодизайна. Стратегию эмоциональной активации, тактики создания дискурсивного образа, троллинга и фрустрации, фасцинации и эмоционального резонанса, автор анализирует детально.

энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 9. 6. *Расторгуев В.Н.* Единодержавие: новые лики тоталитаризма // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки – 2009. – № 1. – С. 43–50. 8. *Розенталь Д.Э.* Большой справочник по русскому языку: Орфография. Пунктуация. Орфографический словарь. Прописная или строчная?. – М. : ООО "Издательство Оникс" : ООО "Издательство "Мир и Образование", 2008. – 1008 с. 9. *Селищев А. М.* Язык революционной эпохи. Из наблюдений над русским языком последних лет (1917–1926) / А. М. Селищев. – [2-е изд.]. – М.: Работник просвещения, 1928. – 248 с. 10. *Скляревская Г.Н., Ткачева И.О.* Давайте говорить правильно! Новые и наиболее распространенные сокращения в современном русском языке: Краткий словарь-справочник. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр "Академия", 2005. – 160 с. 11. *Скляревская Г. Н., Ткачева И. О.* Давайте говорить правильно! Политический язык современной России: Краткий словарь-справочник / Галина Николаевна Скляревская, Ирина Олеговна Ткачева. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр "Академия", 2004. – 224 с. 12. *Троне К.Л.* Развитие аббревиатур в украинском языке: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Львов, 1970. – 16,[3] с. 13. *Шаповалова А.П.* Аббревиатуры в современном французском языке (на материале научно-технической и военной литературы): Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – М., 1970. – 22 с.

Пожидаева И.В., ст. викл.,
Международный НТУ имени академика Юрия Бугая

СТРАТЕГИИ МАНИПУЛЯЦИИ В ДИСКУРСЕ БЛОГОСФЕРЫ (на материалах англо- и русскоязычных блогов)

В статье автор исследует стратегии и тактики манипулятивной коммуникации в англо- и русскоязычной блогосфере и выделяет наиболее распространенные стратегии блог-коммуникации: стратегию театральности, дискредитации, эмоциональной активации и мифодизайна. Стратегию эмоциональной активации, тактики создания дискурсивного образа, троллинга и фрустрации, фасцинации и эмоционального резонанса, автор анализирует детально.

Ключевые слова: манипулятивная стратегия, тактика, иллокуция, манипулятивная прагматика, коммуникативное действие, лингвосоциальная индукция.

В статті автор досліджує стратегії та тактики маніпулятивної комунікації в англо- й російськомовній блогосфері, виділяючи найбільш поширені стратегії блог-комунікації: стратегію театральності, дискредитації, емоційної активації й міфодизайну. Стратегію емоційної активації, тактики створення дискурсивного образу, тролінгу й фрустрації, fascinaції та емоційного резонансу автор аналізує детально.

Ключові слова: маніпулятивна стратегія, тактика, ілокуція, маніпулятивна прагматика, комунікативна дія, лінгвосоціальна індукція.

This article researches the manipulative communication strategies and tactics in English and Russian blogosphere, highlighting the most common strategies of blog communications: strategy of theatricality, discreditation, emotional activation and myths design. Strategy of emotional activation (tactics of discursive image creation, trolling and frustration, emotional resonance and fascination) is analyzed in details.

Key words: manipulative strategies, tactics, illocution, manipulative pragmatics, communicative action, lingvo social induction.

Актуальность работы. Стратегии манипулятивной коммуникации представляют собой "план комплексного речевого воздействия, которое осуществляет говорящий для "обработки" партнера. Это своего рода "насилие" над адресатом, направленное на изменение его модели мира, на трансформацию его концептуального сознания" [Иссерс 2003, 102]. Манипулятивные стратегии нацелены на перестройку когнитивных множеств участников общения, что меняет и характер языковых средств, и грамматическую структуру дискурса. Стратегии манипуляции обеспечивают эгоцентрический тип дискурса, что связано с завуалированной позицией "говорящее орудие" [Доценко 2003, 89], когда адресант рассматривает адресата как средство или помеху по отношению к своей деятельности. В блогосфере реализация манипулятивных стратегий приобретает глобальный характер, что объясняется интерактивностью и гипертекстовостью

организации коммуникации, а также тем фактом, что воздействие осуществляется одномоментно на значительное количество посетителей блогосферы, а противодействие ему менее эффективно, поскольку обратная коммуникативная реакция требует более длительного времени.

Цель нашего исследования – анализ манипулятивных речевых стратегий и тактик в дискурсе блогосферы. **Объект** исследования – речевые стратегии и тактики. **Предмет** исследования – реализация манипулятивных стратегий и тактик на лингвистическом уровне.

Постановка проблемы. По мнению ряда исследователей (А. Вежицкая, Е. Верещагин, В. Костомаров, И. Труфанова и др.), коммуникативные стратегии и тактики не являются универсальными для всех культур мира, а представляют собой национально и культурно обусловленные модели речевого поведения в определённой ситуации. Это означает, что в каждой культуре существует свой набор речевых тактик и соответствующих им языковых средств, позволяющих оказать эффективное воздействие на адресата.

Изложение основного материала. В блогосфере исследуемых языков мы выделяем стратегии театральности (тактики побуждения, кооперации, размежевания, информирования, иронизирования, обвинения), дискредитации (тактики оскорбления, акцент (-), развенчания притязаний), эмоциональной активации (тактики создания дискурсивного образа, троллинга и фрустрации, фасцинации и эмоционального резонанса) и мифодизайна (тактики селективной прозрачности, мифологизации личности, явления или события, дискурсивной коннотации симулякров). Рассмотрим реализацию стратегии эмоциональной активации на примерах англо-, русско- и украиноязычных блогов.

Современные психологи определяют эмоцию как сложную совокупность "телесных и психических изменений, включающую в себя психологическое возбуждение, чувства, познавательные процессы и поведенческие реакции, возникающие в ответ на ситуацию, возникающие в ответ на ситуацию, которая воспринимается как личностно значимая" [Герриг 2004, 613]. Эмоция имеет ситуационный характер и

выражает оценочное личностное отношение к ситуации, является формой оценки субъектом объекта внешнего мира [Леонтьев 1971, 13-20]. Стратегия эмоциональной активации предполагает неосознанное принятие какой-либо информации или образцов поведения, а прямую передачу определенного эмоционального состояния. Индивид в этом случае бессознательно подчиняется образцам поведения других людей. Стратегия эмоциональной активации формируется на лексико-семантическом и когнитивно-прагматическом уровнях, актуализирует процессы экспрессивности и оценочности. Стратегия эмоциональной активации запускает следующий когнитивно-прагматический механизм: *провокация эмоции > эмоция > когнитивная обработка информации согласно настроению > провоцирующее коммуникативное воздействие, где предлагаются какие-либо выгодные манипулятору действия > действие в угоду манипулятору*. Стратегия эмоциональной активации снижает критичность оценки информации.

Стратегия эмоциональной активации реализуется в блог-коммуникации при помощи следующих тактик:

1. Тактика создания дискурсивного образа, привлекательного для читателей, с целью реализации иллюзии одобрения, расположения к себе, поддержки и осуществления манипулятивной прагматики. *Gay marriage and the Churches: making sense of the mess. I'm straight and I wonder whether the Coalition will push through a change in the law that permits civil gay marriages. A lot hinges on whether the Churches will subsequently be forced by human rights legislation to allow homosexual marriage services to take place in their buildings* (<http://blogs.telegraph.co.uk/>); *Чувствую себя сегодня могущественным хакером из двадцать второго века. Я сейчас в Москве, в центре "За чистые выборы". Вокруг меня – несколько сотен мониторов, на которые в режиме реального времени выводится вся информация о ходе выборов и о нарушениях на них. И, да, не забудьте проголосовать за Владимира Владимировича. Чем убедительнее будет его победа сегодня, тем больше у него будет возможностей проводить следующие шесть лет нужную стране политику*

(<http://fritzmorgan.livejournal.com/>). Создание дискурсивно привлекательного образа достигается путем манифестации позиции "я свой, такой же, как вы" (*I'm straight* (я - нормальной сексуальной ориентации), я сейчас в Москве, в центре "За чистые выборы"); формированием субъектной перспективы – оси между "Он субъекта исходной модели и Я говорящего" (чувствую себя сегодня могущественным хакером). Привлекательный образ автора блога обладает более широкими манипулятивными возможностями, чем образ нейтральный, поскольку он позволяет встраивать в сознание адресата новую информацию и активизировать команды: *the Churches will subsequently be forced by human rights legislation to allow homosexual marriage services to take place in their buildings* (подача нейтральной информации для формирования смыслов, выгодных адресанту); *не забудьте проголосовать за Владимира Владимировича* (использование подчеркнуто-вежливой формы императива).

2. Тактика троллинга и фрустрации – коммуникативные действия, направленные на актуализацию в блоговых записях конфликтных тем, введение адресата в заблуждение с целью дестабилизации коммуникативной ситуации, формирования у адресата состояния фрустрации, внутреннего беспокойства. *Afghanistan shooting: Barack Obama must let Afghans see that justice is done How can America begin to make amends for the murder of 16 Afghan civilians by a US soldier? The unavoidable truth is that the murderer is a US soldier serving under US command, making America ultimately responsible for his actions* (<http://blogs.telegraph.co.uk/news/davidblair/>); *Как и что надо объяснять Юрию Темирканову и Юрию Башмету? Алисе Фрейндлих? Табакову, Меньшову, Тарасовой? Элита... Удивили вы меня. Вот на этот раз удивили сильно – своей отчаянной смелостью! Принципиальной готовностью отвечать перед Россией за всю уголовщину, которую наворотила власть. Я представлял ваши лица иначе. Не то чтобы приятно познакомиться, но буду иметь в виду* (<http://www.echo.msk.ru/blog/shenderovich/>). Публикация приведенных блоговых записей вызвала широкую ответную реакцию, обусловленную рассмотрением социально значимых

тем – незаконного вторжения войск коалиции в Афганистан, вхождения авторитетных деятелей культуры России в предвыборный штаб В.В.Путина. Реализация тактики обеспечивают следующие приемы: констатация проблемы в виде риторических вопросов (*How can America begin to make amends for the murder of 16 Afghan civilians by a US soldier?*; *Как и что надо объяснять Юрию Темиркунову и Юрию Баимету?*); оценочные суждения (*Элита. Удивили вы меня.* – использование классифицирующей лексики *элита* в негативной коннотации нацелено на наполнение концепта новыми смыслами); прямая констатация факта (*the murderer is a US soldier serving under US command*; ироничное переосмысление базовых этических понятий и ценностей (*смелость, готовность отвечать перед Россией*)).

3. Тактика фасцинации – "специально организованное воздействие на реципиентов, направленное на уменьшение потерь семантически важной информации при восприятии сообщения" [Брудный 1977, 56]. Чем меньше потери информации в фильтрах принимающей системы, тем больше семантически значимой информации будет поступать к адресату. Часть информации, которая включена в сообщение, может специально предназначаться для воздействия на фильтры, снижая их эффективность.

Тактика фасцинации состоит в том, что формирующаяся в дискурсе когнитивно-эмоциональная согласованность адресата и адресанта, установка на взаимопонимание обеспечивают доверительное восприятие адресатом любой информации, независимо от того, она истинная или ложная. *Very briefly. Today is International Women's Day. But if you think it's reverse sexism, because there's no International Men's Day, and if there was an International Men's Day then all the femi-Nazis would be all screaming about discrimination and burning their bras and so on, then you're wrong. International Men's Day is November 19: Objectives of International Men's Day include a focus on men's and boy's health, improving gender relations, promoting gender equality, and highlighting positive male role models. I've just spent a happy 10 minutes on Twitter, searching for banterific top banter from utterly banterous banter-meisters asking "So when's*

International Men's Day then? LOL LMFAO", and telling them. It's very therapeutic. Obviously, we all realise that the white man is the most oppressed creature in the world, cruelly deprived of (<http://blogs.telegraph.co.uk/newstomchiversscience/>);

Депрессивно-похоронное толковище 5 марта на Пушкинской площади произвело на меня тягостное впечатление. Вчера я отправился на Новый Арбат провожать Большой Митинговый Период и прощаться с юностью гражданского движения. С юностью попрощался, она точно закончилась. Насчет финала митинговой активности, кажется, ошибся. В Новоарбатском митинге я ощутил новое настроение и новую энергетику. Выступало много новых людей, которые обошлись в своих речах без надоевшего шапкозакидательства, без задорных криков, без требований немедленной триумфальной победы Добра над Злом (<http://borisakunin.livejournal.com/>).

Воздействующий манипулятивный потенциал тактики фасцинации осуществляется за счет создания эмоционально-насыщенных образов, подменяющих фактический материал, реализуется при помощи следующих приемов: окказиональных словообразовательных моделей и лингвопластики, "которая похвалит свести до абсурда высказывание... высказать отношение к ситуации и дать ей имплицитную оценку" [Компанцева 2010, 178] (*banterific top banter, banterous banter-meisters banter* [в английском языке есть слово *to banter*, все остальные слова – авторские неологизмы-окказионализмы], *femi-Nazis*); эпитетов (*positive male role models, the most oppressed creature in the world, cruelly deprived, тягостное, депрессивно-похоронное*); контекстуального обыгрывания лексем, означающих этические понятия (*relations, equality, Добро, Зло*); использования арго (*толковище* – собрание в зоне, выяснение отношений, воровской самосуд), авторских окказионализмов (*Большой Митинговый Период*), поэтических образов (*триумфальной победы Добра над Злом*); метафор для конструирования реальности и создания новых смыслов, выгодных адресанту (актуализация фрейма *конец демократии* посредством метафоры *провождать Большой Митинговый Период и прощаться с юностью гражданского движения*, в которой коннотативные признаки словосочетаний *Большой*

Митинговый Период и юность гражданского движения приобретают денотативную соотнесенность, в результате чего развивается переносное значение доминирующего коннотативного признака, которое подсознательно формирует негативное отношение к власти); использования однородных конструкций, с целью создания повышенной экспрессивности (Без шапкозакидательства, без задорных криков, без требований немедленной триумфальной победы Добра над Злом).

4. Тактика эмоционального резонанса – тактика индуцирования у коллективного адресата определенного настроения для восприятия необходимой манипулятору информации. В основе тактики лежит феномен *лингвосоциальной индукции* – распространения в ситуативном множестве людей (дискурсе блогосферы) значимых для данной аудитории настроений и взглядов, резонирующих и вызывающих сходное эмоциональное состояние у участников коммуникации.

We're fed up with Europe, give us a vote...The British have grown weary of Europe. The Coalition government should end decades of political appeasement by successive governments and champion freedom and democracy for Britain. We're ready to agree to a referendum (<http://www.telegraph.co.uk/blog>; ПОРА ЗАДУМАТЬСЯ РОССИЯНАМ ... КТО В СТРАНЕ УПРАВЛЯЛ И УПРАВЛЯЕТ... Б.ЕЛЬЦИН РОССИЮ ПРОПИЛ И ПРОПЛЯСАЛ... НОВАЯ ВЛАСТЬ РОССИЮ ПРОДАЕТ ОЛИГАРХАМ И ИНОСТРАНЦАМ. БОЛЬШИНСТВО ПРОИЗВОДСТВ СВЕРНУЛОСЬ – НЕ РАЗВИВАЕТСЯ... ЭКОНОМИКА В УПАДКЕ, КУЛЬТУРА ОПУСТИЛАСЬ ДО ПРОСМОТРА БОЕВИКОВ...ВСЕ РУШИТСЯ...З А Д У М А Й Т Е С Ь!!! ДУМАЮ, ЖЕНЩИНЫ СИЛЬНЕЕ ДУХОМ И ВОЛЕЙ !!! ЖЕНЩИНЫ БОЛЬШЕ ЧЕМ МУЖЧИНЫ ДУМАЮТ О СЕМЬЕ, О ДЕТЯХ, О СЧАСТЛИВОЙ ЖИЗНИ... ПОЭТОМУ... ЖЕНЩИНЫ ДОЛЖНЫ УПРАВЛЯТЬ РОССИЕЙ.. (<http://blogs.mail.ru/mail/petrtra/>). В этих дискурсах активно эксплуатируется оппозиция "мы-они" (*We – Europe, We – Coalition government; россияне-дискредитировавшая себя власть*), предполагающая формирование и закрепление в сознании блогowego сообщества различных стереотипов – о

Евросоюзе как организации, участие в которой не приносит пользы Великобритании (*The British have grown weary of Europe*), российской власти как структуре, нуждающейся в обновлении в силу исторических причин (**НОВАЯ ВЛАСТЬ РОССИЮ ПРОДАЕТ ОЛИГАРХАМ И ИНОСТРАНЦАМ**). Эмоция неудовлетворенности людей существующим положением вещей, значимая для лингвокультурного сообщества, выражена во фрагментах: *We're fed up with Europe (to be fed up* разг. – быть сытым по горло) **ПОРА ЗАДУМАТЬСЯ РОССИЯНАМ**) Для осуществления манипулятивного воздействия на блогосферное сообщество в приведенных примерах используются следующие приемы: прием градации (*We're fed up with Europe - The British have grown weary of Europe – We're ready to agree to a referendum*; **Б.ЕЛЬЦИН РОССИЮ ПРОПИЛ И ПРОПЛЯСАЛ.. – НОВАЯ ВЛАСТЬ РОССИЮ ПРОДАЕТ ОЛИГАРХАМ И ИНОСТРАНЦАМ – БОЛЬШИНСТВО ПРОИЗВОДСТВ СВЕРНУЛОСЬ, НЕ РАЗВИВАЕТСЯ**); риторический прием "свидетельства очевидцев" (*decades of political appeasement by successive governments*; *Б. Ельцин пропил Россию, культура – это просмотр боевиков*); эксплицитные призывы, реализуемые через императивные конструкции (*give us a vote, ЗАДУМАЙТЕСЬ!!!*).

Таким образом, манипулятивный потенциал стратегии эмоциональной активации реализуется в блогосфере английской и русской этнокультур. Исследование показало, что данная стратегия направлена на запуск когнитивно-прагматического механизма создания эмоционального состояния адресата, требуемого адресанту, для внедрения в его ментальные структуры необходимой информации.

1. Брудный А.А. К теории коммуникативного воздействия: теоретические методологические проблемы социальной психологии / А.А. Брудный. – М. : Изд-во МГУ, 1977. – 98 с. 2. Р. Герриг, Ф. Зимбардо. Психология и жизнь / Герриг Р., Зимбардо Ф. – СПб. : Питер, 2004. – 955 с. 3. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е.Л. Доценко. – СПб.: Речь, 2003. – 304 с. 4. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. – М.: Едиториал УРСС. 2003. – 294 с. 5. Леонтьев

А. Н. Потребности, мотивы и эмоции / А.Н. Леонтьев. – М., 1971. – 426 с. 6. Режим доступа: <http://flogiston.ru/library/leontev>. Суггестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / [В.М. Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф. Компанцева, Є.Д. Скулиш]. – К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2010. – 248 с.

Пойнар Л.М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ІМПЛІЦИТНА ОБ'ЄКТИВІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ "ІСТИННИЙ ШЛЯХ" У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню вербалізації концепту "істинний шлях" у фразеології. Фокус уваги спрямований на імпліцитну вербалізацію концепту у фразеологізмах китайської мови чень'юй.

Ключові слова: концепт, фразеологізм, імпліцитне, дао, істинний шлях, морально-етичні концепти.

Статья посвящена исследованию вербализации концепта "истинный путь" в фразеологии. Фокус внимания направлен на имплицитную вербализацию концепта в фразеологизмах китайского языка ченьюй.

Ключевые слова: концепт, фразеологизм, имплицитный, дао, истинный путь, морально-этические концепты.

The article deals with analysis of the concept "right way" on the idiomatic basis. Special attention is paid to its implicit verbalization in Chinese idioms.

Key words: concept, idiom, implicit, Tao, the right way, moral and ethical concepts.

Актуальність дослідження визначається вибором у якості об'єкта концепту "істинний шлях" – одного з базових концептів картини світу китайського етносу, що має велике значення для китайської ментальності та входить у ядро мовної свідомості китайців, але не має цілісного опису у фразеології.

Головна мета дослідження – аналіз імпліцитного вираження концепту "істинний шлях" як елементу картини

А. Н. Потребности, мотивы и эмоции / А.Н. Леонтьев. – М., 1971. – 426 с. 6. Режим доступа: <http://flogiston.ru/library/leontev>. Суггестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / [В.М. Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф. Компанцева, Є.Д. Скулиш]. – К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2010. – 248 с.

Пойнар Л.М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ІМПЛІЦИТНА ОБ'ЄКТИВІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ "ІСТИННИЙ ШЛЯХ" У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню вербалізації концепту "істинний шлях" у фразеології. Фокус уваги спрямований на імпліцитну вербалізацію концепту у фразеологізмах китайської мови чень'юй.

Ключові слова: концепт, фразеологізм, імпліцитне, дао, істинний шлях, морально-етичні концепти.

Статья посвящена исследованию вербализации концепта "истинный путь" в фразеологии. Фокус внимания направлен на имплицитную вербализацию концепта в фразеологизмах китайского языка ченьюй.

Ключевые слова: концепт, фразеологизм, имплицитный, дао, истинный путь, морально-этические концепты.

The article deals with analysis of the concept "right way" on the idiomatic basis. Special attention is paid to its implicit verbalization in Chinese idioms.

Key words: concept, idiom, implicit, Tao, the right way, moral and ethical concepts.

Актуальність дослідження визначається вибором у якості об'єкта концепту "істинний шлях" – одного з базових концептів картини світу китайського етносу, що має велике значення для китайської ментальності та входить у ядро мовної свідомості китайців, але не має цілісного опису у фразеології.

Головна мета дослідження – аналіз імпліцитного вираження концепту "істинний шлях" як елементу картини

світу китайського етносу на матеріалі дослідження особливих фразеологічних одиниць китайської мови чен'юй.

Предмет дослідження є фразеологічні одиниці китайської мови чен'юй з імпліцитно вербалізованим концептом "істинний шлях".

Об'єктом дослідження є імпліцитно об'єктивований у фразеологізмах чен'юй концепт "істинний шлях" та концептуальна інформація, закладена у засобах його вираження.

Кінець ХХ ст. характеризується впливом антропоцентризму та, відповідно, виникненням когнітивної лінгвістики, що розглядає мову в нерозривному зв'язку з людиною, без якої виникнення й функціонування цієї системи було б неможливим. Когнітивна лінгвістика – галузь мовознавства, яка вивчає мову як засіб отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань, спрямована на дослідження способів концептуалізації й категоризації світу дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду. *Об'єктом* когнітивної лінгвістики є мова як експонент когнітивних структур і процесів свідомості, а *предметом* – співвідношення когнітивних механізмів свідомості з природною мовою та її мовленнєвою реалізацією [Селіванова 1988, 365].

Фразеологічна система мови є самобутнім, унікальним, складним та комплексним явищем, зародження та розвиток якого відбувається у взаємозв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням та менталітетом. Кожен народ має власне сприйняття світу, основу якого складають історичний досвід, традиції, культура, стереотипи. Кожна нація має свій унікальний менталітет, що слугує психолінгвістичним та психосемантичним орієнтиром у суспільстві.

Національно-культурна специфіка китайських фразеологізмів безпосередньо пов'язана з характерними рисами свідомості китайців, співвідношенням мови та мислення, мови та культури. Фразеологічний фонд мови відтіняє її своєрідність з культурної точки зору, виражає самобутність культури та історії народу.

За визначенням З. Баранової, чен'юй – це стійке словосполучення, побудоване за нормами старокитайської мови,

семантично монолітне, з узагальненопереносним значенням, що має експресивний характер та функціонально виступає членом речення. Саме чен'юї становлять найважливіший клас фразеологізмів китайської мови [Баранова 1973, 54].

Одним із важливих засобів втілення етнокультурних особливостей чен'юїв є їх семантика. Для чен'юїв характерна семантична монолітність, наявність образного компоненту в основі та наявність складових компонентів, які виражають символічне значення. Важливою ознакою чен'юїв є образність, адже фразеологізм – це судження, виражене в певному образі. Саме образ лежить в основі фразеологізму. Переносне та фігуративне значення створюється та знаходить значну семантичну місткість на образній основі. Ступінь компресії образу впливає на ідіоматичність значення фразеологізму, підсилює його експресивність та емоційний вплив.

Для чен'юїв характерна цілісність значення, семантична монолітність. Значення чен'юя може змінюватись у процесі розвитку мови, набуваючи при цьому протилежних експресивно-оцінкових відтінків. Значення чен'юя не виводиться зі значень складових його компонентів, а закладене в образній складовій, що складає основу чен'юй. Значення фразеологізму характеризується глибокою семантичною місткістю, в його структурі значну роль відіграють конотації, тобто додаткові семантичні або стилістичні відтінки, що виражають емоціонально-експресивне або оцінкове значення. Образний компонент, що входить до складу конотації, є структурною основою фразеологічного значення [Баранова 1973, 48].

Імпліцитний компонент фразеологічного значення є частиною семантичної структури фразеологічної одиниці, яка не має лексико-граматичних індикаторів на рівні плану вираження.

Розглядаючи фразеологічний фонд китайської мови, варто зазначити, що крім експліцитно вираженої інформації, більшість фразеологізмів характеризуються наявністю прихованого, завуальованого, тобто імпліцитного значення. Хоча інформація не виражена експліцитно, проте вона декодується реципієнтом.

Досвід народу імпліцитно виражається у фразеологізмах шляхом натяку. Осягнути значення фразеологізму, головне значення якого виражене імпліцитно, неможливо без фонових культурологічних знань. Власне існування фонових знань вже вказує на існування імпліцитності. Вид імпліцитності, в якому визначальними в процесі декодування є фонові знання, досвід, ціннісні орієнтири, емоційно-оцінний та асоціативний потенціал, називається ментальною імпліцитністю [Залевская 1999, 48].

Духовні орієнтири менталітету китайського етносу бути визначені основними філософсько-релігійними вченнями Стародавнього Китаю: конфуціанством, даосизмом та буддизмом, що і наразі становлять духовну основу китайського етносу. Згідно з китайським світосприйняттям у світі існує всезагальний шлях речей, що властивий природі всіх речей та який неможливо змінити. Цей шлях регулює поведінку людини та слугує морально-етичним, ціннісним орієнтиром. Слідування істинним шляхом полягає у визнанні й прагненні злиття людського життя з життям всесвіту, людини з небом (природою). Істинний шлях є всеохоплюючим шляхом ідеалу, зразком етичної поведінки. Все у світі знаходиться під єдиним керівництвом абсолюту – *дао*.

Уявлення, що входять до складу концепту "істинний шлях", визначалися відношенням до світу, як до породження *дао*-абсолюту, що виражається у фразеологізмах китайської мови, за якими провини й гріхи людини будуть покарані волею *дао*. Поняття *дао* відноситься до Неба і має характер духовного початку. Людині у процесі її життя важко зрозуміти, що даоський шлях полягає у збереженні гармонії навколишнього світу, гармонії природного світу. Дослідники традиційної китайської культури Л. Васильєв [Васильєв 1989], М. Малявін [Малявин 2000] та ін. зазначають, що *дао* є символом правильного розвитку та функціонування всесвіту, правильної спрямованості, ритмічності та сталості у процесі змін. Іншими словами, *дао* – єдиний об'єктивний закон, якому підпорядковується весь світ. Небо виконує роль справедливого судді та виражається в ідеї відплати. Тобто на долю людини

впливає 道 – "істинний шлях", "шлях вищих сил". Рівновага між вищою силою та людиною виражається у рівновазі 天道 "шляху неба" та 人事 "справ людей". Дао Неба (天道) – згідно з даоським ученням – є об'єктивною закономірністю природного розвитку та змін; згідно з конфуціанською доктриною – проявом волі Небесного Володаря (上帝), що зумовлює щасливі й нещасливі земні події [Тань Аошуан 2004, 79]. Таким чином, релігія перетворюється на етику, а Небо уособлює всезагальний, космічний та моральний порядок. Людина на своєму шляху має набути незалежності і природності поведінки, які характерні для дао. Таким чином, злиття шляху і дао виступає проявом злиття неба (природи) з людиною. Чен'юй на позначення шляху Неба складають 6% від загальної кількості опрацьованих фразеологізмів. Як приклад, наведемо найбільш поширений фразеологізм: 天人合一 (букв. "небо й людина – одне ціле").

У наступних фразеологізмах (8%) концепт "істинний шлях" вербалізується як гармонійний шлях існування всього світу, джерело всіх речей, всесвітній порядок й абсолют: 玄之又玄 ("дао важко осягнути"); 大方之家 ("той, хто розуміє найважливіше правило у світі"); 大本大宗 ("найважливіше й найголовніше"); 鹤长凫短 (букв. "у дикій качки шея коротка, у лебедя – довга", тобто "все у світі ідеально влаштовано").

Таким чином, сталі вирази, пов'язані з даосизмом, надають можливість стверджувати, що у якості вищої істини, з якою співвідносяться всі культурні та людські цінності, було дао як джерело життя і безсмертя. Конфуціанством та неоконфуціанством була створена своєрідна культурологічна теорія, яка ґрунтувалася на вченні "взаємного впливу Неба і Людини" (天人感应). Небо представлене як абстрактна вища сила, джерело і гарант доцільності та вищої справедливості, при цьому втративши свій персоніфікований, антропоморфний вигляд. Небо карало за гріхи, недбайливість, непокору та боронило дбайливих й покірних [Торчинов 1999]. Група фразеологізмів, які імпліцитно об'єктивують концепт "істинний

шлях", формують у людини розумний погляд на долю, що базується на свідомому відношенні до неї. Адже усвідомлюючи те, що доля вже визначена, людина приймає її такою, якою вона є. Дані фразеологізми закликають людину виконувати свій обов'язок, зайняти вірну життєву позицію. Таким чином, Веління Неба вважалося вищим та священним законом для Піднебесної.

Як шлях життя людини концепт "істинний шлях" структурується через одне з найважливіших понять у системі даоського світосприйняття *вейувей* 为无为 (букв: "не діяння заради діяння"), тобто збереження тієї гармонії, що існує у суспільстві та конфуціанського *джунюнь* 中庸 ("принцип золотієї середини"), що визначає "істинний шлях" через гармонію дотримання міри у вчинках та прояві емоцій. Даний концепт є етичною категорією, що має моральну силу та характеризує такі якості особистості, як *покоря*, *спокій*, *скромність*, *мовчазність*, *миролюбність*, *гуманність*, *синівська шанобливість* і т.д.

Поняття *увей* є одним з ключових принципів, що складають концепт "істинний шлях". Даний принцип ілюструє той факт, що картина світу китайського етносу спрямована не на перетворення світу, а на гармонійне існування людини у ньому. Світ є довершеним і гармонійним, "істинний шлях" полягає у гармонійному житті з природою, та не орієнтований на діяльне відношення до життя.

У мовній свідомості китайського етносу дане поняття знаходить своє вираження у низці чен'юй (9%). Наприклад: 安之若命 ("спокійно жити довірившись долі"); 无为自化 ("все саме собою розвивається"); 抱瓮灌园 (букв. "поливати поле з глечика", тобто "звикнути до скромного життя"); 功成身退 ("піти після досягнення успіху", тобто не прагнути успіху надалі, адже кращого досягти важко).

Одним із компонентів концепту "істинний шлях" є *покоря* як якість особистості. Семантичні ознаки *покоря* й неамбіційності, що характеризують даоське ставлення до дотримання істинного шляху протягом життя, у переважній більшості чен'юїв (8%) виражені імпліцитно: 知雄守雌 ("знати що таке цілеспрямованість, але заспокоюються на досягнутому");

知足常乐 ("якщо у людини немає великих бажань у житті, вона задовольняється досягнутим, то живе щасливо"; 呼牛呼马 (букв. "якщо мене називають коровою, то я корова, якщо конякою, то я коняка", тобто не звертати уваги на погане ставлення інших до тебе).

Ключовий принцип конфуціанства *джунюнь* 中庸 ("принцип золотієї середини") є абсолютизацією стану рівноваги та дотримання шляху золотієї середини. Чен'юїв на позначення цього принципу порівняно небагато (2%), але варто зазначити високий рівень частотності їх уживання. Наприклад: 不徐不疾 ("не швидко й не повільно"); 去甚去泰 ("нічого не можна робити понад мірою").

Якість особистості "скромність" імпліцитно об'єктивується у 10% фразеологізмів: 知白守黑 ("відрізнати істинне від хибного, але зберігати байдужість"); 功成不居 ("здійснити подвиг та не вважати його своєю заслугою"); 披褐怀玉 ("одягатися в лахміття й тримати за пазухою яшму", тобто мати талант, але не показувати його); 和光同尘 ("не виділятися з натовпу, бути скромним"); 多闻阙疑 ("скромне відношення до власних знань").

Саме "дао" та "де" є фундаментальними концептами філософсько-релігійної картини світу китайського етносу. Ідеальна людина *цзюньцзи* має володіти п'ятьма чеснотами – основними етичними концептами конфуціанства: "жень" – "гуманність, людяність", "і" – почуття обов'язку, "чжи" – здоровий розум, розсудливість, що реалізуються в ритуалі, відданості звичаям – "лі" та закріплюється довірою "сінь". Досконалій людині протиставляється "сяожень", тобто маленька, нікчемна людина, яка не має "жень" – гуманності. Фундаментальною ідеєю конфуціанства була повага до давнини, до традицій й пошана до старших. Дана ідея виражається у шанобливому ставленні до батьків "сяо". Засвоєння культури – "вень" є найвищою сходинкою становлення шляхетної людини. По відношенню до цих чеснот будується філософія "дао" і "де". "Дао" – "істинний шлях" виступає всезагальним поняттям, що генерується з сімейних

відношень, пошани батьків та є поєднанням вищезазначених норм. Фразеологізми, що регламентують якості особистості та джерелом виникнення мають конфуціанство, складають 57% від усієї кількості опрацьованих чен'юй.

У найбільшій кількості фразеологізмів вербалізована фундаментальна ідея конфуціанства, а саме повага до давнини, до традицій – "лі" 礼 (28%) й пошана до старших – "сяо" 孝. Принцип синівської шанобливості репрезентований у 12% чен'юїв. Зокрема: 温清定省 ("ввечері розкласти постіль, а зранку поцікавитися самопочуттям батьків", тобто виражати повагу до батьків"); 彩衣娱亲 ("одягати дитячий одяг й тішити батьків", основою для виникнення даного чен'юй є притча про Лао Лай-цзи, який до 70 років переодягався у дитячий одяг, аби порадувати матір).

Внутрішні морально-релігійні погляди китайців розкриваються у їх уявленнях про добродетельність. Концепт "істинний шлях" як моральний імператив визначає правильні погляди, правильну поведінку й спосіб життя, що виявляється у незаподіянні зла, гармонії та рішучості на подвиг заради істини. Якщо людина володіє моральними принципами, то вона буде в змозі розрізнити істинний та хибний шляхи. За Конфуцієм, тільки спираючись на моральні принципи у своїх вчинках, людина може слідувати істинним шляхом і виражати волю Неба. Добродетельність – це, перш за все, добрі вчинки людини, прояв добра й благодіяння. Поняття добродетельності (доброта, милосердя, турбота про людей) формується відповідно до моральної категорії добра. У наступних фразеологізмах (12% фразеологізмів) простежується спільна метафора чинити добрі справи, виявляти гуманність: 好生之德 ("добродетельна людина"); 深仁厚泽 ("гуманність і милосердя по відношенню до людей").

Отже, етичний концепт "істинний шлях" належить до констант китайської культури, або національних культурних концептів, оскільки визначає споконвічну рису етносвідомості китайців – пошук моральних принципів, які б визначали поведінку людини в соціумі, та у більш загальному плані – могли б унормувати відношення Людина – Людина та Людина – Природа. На цій ментальній базі, сформований під впливом

конфуціанської та даосько-буддистської традиції, ґрунтується одна з найголовніших значущих одиниць у мовно-концептуальній картині світу китайського етносу.

Опрацювавши 400 фразеологічних одиниць на позначення концепту "істинний шлях", ми можемо стверджувати, що концепт "істинний шлях" у 60% проаналізованих нами фразеологічних одиниць виражений імпліцитно. Домінування імпліцитного вираження концепту "істинний шлях" зумовлено його семантичним наповненням, адже концепт "істинний шлях" є центральним концептом морально-етичної концептосфери та охоплює систему морально-етичних принципів та цінностей. Саме тому чен'юй на позначення концепту "істинний шлях" з номеном-вербалізатором 道 "шлях" становлять меншість опрацьованих фразеологізмів.

Зважаючи на специфіку лінгвальної концептуалізації моральних цінностей у світогляді китайського етносу, детерміновану насамперед його етичними атрибутами та функціональними характеристиками, ми можемо визначити основні семантичні компоненти імпліцитної вербалізації концепту "істинний шлях", репрезентовані найбільшою кількістю фразеологізмів на їх позначення. Найбільш частотними у вживанні є чен'юй на позначення: принципу "недіяння" (9%) та принципу "золотої середини" (2%). Найбільшу групу фразеологізмів становлять чен'юй конфуціанського морального імперативу (57%), фразеологізми на позначення покори й неамбіційності (8%), шляху Неба (6%), світового порядку (8%), скромності (10%).

1. Баранова З.И. Моделируемые фразеологизмы в китайском языке // Исследования по китайскому языку / З.И. Баранова. – М.: Наука, 1973. – 122 с. 2. Васильев Л.С. Проблемы генезиса китайской мысли: (Формирование основмировоззрения и менталитета) / Л.С. Васильев. – М.: Наука, 1989. – 307 с. 3. Залевская А.А. Введение в психолингвистику / А.А. Залевская. – М.: Изд-во РГГУ, 1999. – 382 с. 4. Малявин В.В. Сумерки Дао: Культура Китая на пороге Нового времени / В.В. Малявин. – М.: ИПЦ Дизайн. Информация. Картография, 2000. – 436 с. 5. Селіванова О.А. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник] / О.А. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с. 6. Тань Аошун. Китайская картина мира:

Язык, культура, ментальность / Тань Аошуан. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 232 с. 7. Торчинов Е.А. Даосизм / Е.А. Торчинов. – СПб.: Петерб. востоковедение, 1999. – 285 с. 大成語典. 北京語言大學出版社, 2010. – 987頁

Полюга С.М., викл.,
Дрогобицький ДПУ імені Івана Франка

ПРИНЦИПИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИСЛІВНИКА ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ ГРАМАТИЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ В АНТИЧНОМУ СВІТІ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ГРАМАТИЧНІЙ НАУЦІ

У статті розглянуто питання формування граматичної групи прислівника. Особлива увага зосереджена на способах його тлумачення в українських граматиках.

Ключові слова: прислівник, українська граматика.

В статье рассматривается вопрос о формировании грамматической группы наречия. Особое внимание уделено его толкованиям в украинских грамматиках.

Ключевые слова: наречие, украинская граматика.

The article deals with the question of formation of grammar group of an adverb. Special attention is paid do the ways of its explanation grammar books.

Key words: adverb, grammar book.

Перші спроби пошуку тих критеріїв та ознак, які б розмежовували центральні та периферійні частини мови, визначали певні їх граматичні ознаки, знаходимо ще в античній Греції. Важливе значення для історії граматики має той факт, що початок теорії частин мови (*μέρη του λόγου*) поклав давньогрецький філософ Аристотель. Прислівник у Аристотеля не виділяється в окрему частину мови, а належить до категорії відмінки. Так, про прислівник *δίκαως* – *справедливо* у "Поетиці" сказано: "Далі треба брати до уваги відмінки. Якщо *справедливо* має багатозначний зміст, то і *справедливість* буде багатозначним словом, бо *справедливість* можна розуміти по-

Язык, культура, ментальность / Тань Аошуан. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 232 с. 7. Торчинов Е.А. Даосизм / Е.А. Торчинов. – СПб.: Петерб. востоковедение, 1999. – 285 с. 大成語典. 北京語言大學出版社, 2010. – 987頁

Полюга С.М., викл.,
Дрогобицький ДПУ імені Івана Франка

ПРИНЦИПИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИСЛІВНИКА ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ ГРАМАТИЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ В АНТИЧНОМУ СВІТІ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ГРАМАТИЧНІЙ НАУЦІ

У статті розглянуто питання формування граматичної групи прислівника. Особлива увага зосереджена на способах його тлумачення в українських граматиках.

Ключові слова: прислівник, українська граматика.

В статье рассматривается вопрос о формировании грамматической группы наречия. Особое внимание уделено его толкованиям в украинских грамматиках.

Ключевые слова: наречие, украинская граматика.

The article deals with the question of formation of grammar group of an adverb. Special attention is paid do the ways of its explanation grammar books.

Key words: adverb, grammar book.

Перші спроби пошуку тих критеріїв та ознак, які б розмежовували центральні та периферійні частини мови, визначали певні їх граматичні ознаки, знаходимо ще в античній Греції. Важливе значення для історії граматики має той факт, що початок теорії частин мови (*μέρη του λόγου*) поклав давньогрецький філософ Аристотель. Прислівник у Аристотеля не виділяється в окрему частину мови, а належить до категорії відмінка. Так, про прислівник *δίκαιως* – *справедливо* у "Поетиці" сказано: "Далі треба брати до уваги відмінки. Якщо *справедливо* має багатозначний зміст, то і *справедливість* буде багатозначним словом, бо *справедливість* можна розуміти по-

різному, відповідно до того, як по-різному говориться *справедливо*" [Aristoteles Poetik 1982, 1456a]. Прислівник, який не становив окремої частини мови, Аристотель розглядає як відмінок імені – *πτῶσις ονόματος*.

Такому баченню Аристотеля, що прислівники – це відмінки, є логічне пояснення, бо, наприклад, у грецькій мові *πρόκα*, *περάν*, *αρχήν* є відмінками імен, що перейшли в прислівники, подібно і в латинській мові прислівники *recte*, *raro*, *infra* є первісними відмінками-аблативами. Аристотель, однак, називаючи прислівники відмінками, вважав будь-яку словозміну, а також будь-яку вивідну форму відмінком. Діонісій Фракійський, учень Аристотеля, дотримується погляду, що в мові існує певний порядок, а окремі мовні форми складаються в подібні до себе групи. Діонісій Фракійський твердив, що є вісім частин мови і серед них вперше зустрічаємо термін *ἐπίρρημα* на позначення прислівника як частини мови. Граматик визначає прислівник як невідмінювану частину мови, яка характеризує дієслово або додається до нього: "*Ἐπίρρημα. ἔστι μέρος λόγου ἄκλιτον, κατὰ ῥήματος λεγόμενον ἢ ἐπιλεγόμενον ῥήματι*" [Dionysius Thracis 1883, p. 72]. Таке визначення прислівника наголошує на відношенні його до дієслова. Далі Діонісій поділяє прислівники на *ἀπλᾶ* (прості) та *σύνθετα* (складені) і розглядає 26 груп прислівників. Найважливішими з них є прислівники: *τα δέ χρόνου δελωτικά*, *οἷον νῦν* (часу – тепер), *τα δέ μεσότητος*, *οἷον σοφῶς* (середини – розумно), *τα δέ ποιότητος*, *οἷον λάξ* (якості, способу – кулаком), *τα δέ ποσότητος*, *οἷον πολλάκις* (кількості – часто), *τα δέ τοπικά*, *οἷον ἄνω* (місця – вгорі), *τα δέ συγκαταθέσεως*, *οἷον ναί, ναίχι* (згоди – дійсно, так), *τα δέ ἀπαγορεύσεως*, *οἷον μή μηδῆτα* (заборони – не, ніяк), *τα δέ παραβολῆς ἢ ὁμοιώσεως*, *οἷον ὡς καθάπερ* (порівняння або подібності – як, ніби), *τα δέ εἰκασμοῦ*, *οἷον ἴσως* (припущення – можливо) [Dionysius Thracis 1883, p. 73-86]. Наведені приклади свідчать, що серед прислівників значне місце займають інші частини мови, а також частки, що виражають відмову, бажання чи

заперечення, вигуки на позначення хвилювання, здивування, модальні дієслова. Таким чином, поняття *ἐπίρρημα* тут набагато ширше, ніж у сучасному розумінні.

Цікавою з погляду на свою авторитетність в античному мовознавстві видається граматична спадщина великого олександрійського вченого Аполлонія Дискола. З граматичної спадщини цього автора дізнаємося про прислівник у трактаті " *Ἐπίρρημα* " [Apollonius Dyscoli 1878, 87]. Аполлоній Дискол визначає прислівник як незмінне слово, яке загально чи частково щось висловлює про дієслівні способи, без яких воно не утворює повного значення. Згідно з думкою автора, прислівник доповнює зміст дієслова і, підкреслює він, функція прислівників при дієсловах ідентична тій, яку виконують прикметники при іменах. Дослідник уважав термін *ἐπίρρημα* досить вдалим, тобто слово, яке вживається при дієслові у преци постпозиції.

У працях римських граматиків продовжується розвиток поняття прислівник. Слово *adverbium* у латинській мові має лише граматичне значення. Воно утворене за допомогою префікса *ad-* до, при та іменника *verbum* – слово, дієслово, тобто термін *adverbium* є словотвірною калькою з грецького терміна *ἐπίρρημα* (*ἐπί+ρρημα*), де префікс *ἐπι* має значення *на, над* [Дворецкий 1076, 30, 85]. Квінт Ремій Палемон творчо використовує грецькі джерела, зокрема граматику Діонісія Фракійського, і вміло застосовує граматичні поняття, правила, вироблені грецькими граматами, для латинської мови. Прикладом для нього стає і римська граматична спадщина, зокрема його попередника Варрона. Сам Варрон для позначення прислівника використовує визначення – частина мови, яка не має ні одного, ні іншого (ні відмінків, ні часів): "*pars, quae habet neutrum*" [Varro M. T. 1910, VIII, 44-45]. Харісій вживає слово *praeverbium*, вказуючи на місце розташування цього класу слів у реченні, але надає перевагу терміну *adverbium* [Grammaticae latinae 1844, I, 194].

Найперше визначення терміна *adverbium* належить Палемону, який трактував прислівник як частину мови, що додається до дієслова, пояснюючи і доповнюючи його.

Палемонівський термін *adverbium* на означення прислівника як частини мови проіснував протягом усієї історії римської граматики і через середньовіччя дійшов до нових часів [Barwick 1922, 187-190]. Досягнення Палемона полягає в тому, що він стабілізував окремі граматичні терміни, які згодом стали повноправно вживатися у римській граматичній науці.

Особливо заслуговує на увагу його поділ прислівників на види. Присціан розрізняє також три акциденції: *species* (вид), *significatio* (розряд, клас), *figura* (будову). Він відкидає як акциденцію *comparatio*, а приймає *species* у розумінні первісні (*species primitiva*) і похідні (*species derivativa*) прислівники [Grammaticae latinae 1844, II, 60-92]. Похідні прислівники можуть бути утворені від інших прислівників, від імен і дієслів, дієприкметників, займенників і прийменників. Як похідні прислівники він також трактує компаративи, суперлативи та демінутиви. За будовою Присціан розглядає прості (*figura simplex*), складні (*figura composita*) та утворені від складних (*figura decomposita*). Далі вчений подає аналіз класів прислівників. Найпоширенішими є: *temporalia adverbia* – часові прислівники (*nunc, pridem*); *localia* – прислівники місця (*illic, huc, ubi*); *qualitatis* – якісні прислівники (*bene*); *quantitatis* – кількісні прислівники (*nimum, parum*); *ordinativa* – порядкові прислівники (*postea*); *interrogativa* – питальні прислівники (*cur?*). Присціан також чітко наголошує на синтаксичній та семантичній залежності прислівників від дієслів і підкреслює функціональну близькість прислівників та прикметників.

Західноєвропейські та слов'янські граматики пристосували здобутки античних лінгвістів до норм своїх мов. Придієслівна функція прислівника сприяла перекладу латинського терміна першими староукраїнськими граматами терміном *наречіє* (так як латинське *verbum* у старослов'янському трактуванні мало значення *речь*), який зустрічаємо у Л. Зизанія (Грам. 1596) та М. Смотрицького (Грам. 1619). Поділ прислівників на групи М. Смотрицький робить за зразками тодішніх грецьких та латинських граматик.

Граматики кінця XIX – початку XX ст. С. Смаль-Стоцький [Смаль-Стоцький 1914, 55], Г. Шерстюк [Шерстюк 1909, 28], М. Левицький [Левицький 1918, 61] та інші використовують

термін *присловник* і *прислівник*. Традиційно автори включають до прислівників і слова інших класів слів – частки, сполучники, вигуки. У граматиці А. Кримського використано твірну основу від *наречіє* в українізованій фонетичній обробці в терміні *наріччя*, який учений пропонує запровадити замість терміна *прислівник*, бо вважає останній "диким", ототожнюючи його з поняттям "прислів'я" [Крымский 1907, 2-3]. Незмінна частина мови *прислівник* в граматиці С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера ділиться за значенням на п'ять груп, автори подають приклади до кожної з них: "*прислівники місця (дома, ніде), часу (завтра, потім, рано), способу (даремно, пішки), степеня і міри (навіть, дуже, трохи), причини (для того, отже)*" [Смаль-Стоцький 1914, 55]. Є. Тимченко вводить термін *пріслівок*, яким ототожнює поняття прислівник, дієприкметник і дієприслівник, що засвідчується наведеними ним прикладами: "*двічі, тричі; просячи, беручи, читаючи; читано, взято тощо*" [Тимченко 1907, 16-17]. Н. Москаленко, зважаючи на зв'язок назви цієї частини мови з латинським *adverbium* ("*при дієслові*"), а відповідно і грецьким *ἐπίρρημα*, пропонує термін *прідієслівник* [Москаленко 1959, 93].

Поглиблене вивчення прислівника як окремого лексико-граматичного класу слів значно вплинуло на розширення термінологічних найменувань понять прислівникової системи. В основу цих найменувань покладено принципи класифікації прислівників за значеннєвими розрядами, походженням і словотвірною будовою. Визначальною морфологічною ознакою прислівника є відсутність словозміни і власних морфологічних ознак, крім наявних специфічних афіксальних морфем, за допомогою яких вони утворені від інших частин мови, а також від власне прислівникових основ.

У сучасних дослідженнях за походженням виокремлюють дві групи прислівників, позначувані термінами *займенникові* і *незайменникові прислівники* [СУЛМ 2002, 400]. Характерною ознакою займенникових прислівників є абсолютна втрата морфологічного членування (*де, куди, коли, тут, там, тоді*). Групу *незайменникових прислівників* складають в основному колишні застигли відмінкові і прийменниково-відмінкові форми

іменних частин мови, а також похідні дієслівні утворення (*ранком, донизу, замолоду, вдвох, пошенки, мовчки*). Вони передають конкретніше лексичне значення, порівняно із займенниковими, і позначаються терміном *повнозначні прислівники* [СУЛМ 2002, 400]. Подібно до поділу прислівників на класи у Присціана, сучасні мовознавчі дослідження розрізняють два основні розряди цього класу слів за семантичними ознаками, позначувані термінами *означальні* та *обставинні прислівники*. Для їхньої номінації використовують терміни: *якісно-означальні* (*високо, вище, вдячно, ближче*), які виражають значення якісної характеристики дії, іноді процесу, стану; *кількісно-означальні* (*дуже, надто, надзвичайно*), які вказують на ступінь або міру вияву ознаки; *способу дії* (*верхи, разом, жартома, нашвидкуруч*), особливістю яких є синтаксичний зв'язок переважно з дієслівними формами; *прислівники місця* або *локативні прислівники* (*тут, вдома, здалеку, поруч*); *прислівники часу* або *темпоральні прислівники* (*вдосвіта, восени, щодня, надовго*) [Вихованець 2004, 305-307].

Найхарактернішою рисою, за якою прислівник відрізняється від інших повнозначних частин мови, українські мовознавці (Л. Коломієць, А. Майборода) вважають відсутність у нього морфологічної парадигми та наявність самостійного лексичного значення. Однак уже в останні десятиліття тлумачення статусу прислівника дещо змінюється. Його розглядають у наборі чотирьох повнозначних частин мови як периферійний клас слів, виділяючи у прислівника сукупність тих ознак, за якими визначають повнозначні частини мови. Поділ слів на частини мови в античній традиції відіграв вирішальну роль у становленні українського прислівника, а його поділ на розряди повною мірою засвідчує наслідування здобутків античних граматиків.

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматика української мови / За ред. І.Р. Вихованця. – К. : Унів. вид-во "Пульсари", 2004. – 400 с.
2. Коломієць Л.І., Майборода А.В. Прислівник // Сучасна українська літературна мова. Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – с. 430-473.
3. Москаленко Н.А. Нарис історії української

граматичної термінології / Н.А. Москаленко. – К., 1959. – 224 с.

4. *Крымский А.* Украинская грамматика для учениковъ высшихъ классовъ гимназій и семинарій Приднепровья. – М., 1907. – Т. II. – М., 1907. – 144 с.

5. *Левицький М.* Українська граматика для самонавчання. – Ромни: Молодик, 1918. – 123 с.

6. *Німчук В.В.* Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською / В.В. Німчук – К., 1980. – 303 с.

7. *С.Смаль-Стоцький і Т.Гартнер* "Руска граматыка". – Львів, 1893. – 180 с.; 2-е вид. – Відень, 1907. – 242 с.; 3-є вид. – Львів-Відень, 1914. – 202 с.

8. *Тимченко Є.* Українська граматика. Часть I. / Є. Тимченко – К., 1907. – 179 с.

9. *Шерстюк Гр.* Українська граматика для школи. – Полтава, 1909. – 44 с.

10. *Apollonii Dyscoli quae supersunt. Scripta minora / Recensuerunt apparatus criticum commentarium indices adiecerunt R. Schneider et G. Uhlig // In: Grammatici Graeci. – Vol. 1. Lipsiae, 1878. – 264 p.*

11. *Aristoteles Poetik. Griechisch / Deutsch. Übersetzt und herausgegeben von M. Fuhrmann. Philipp Reclam Jun. Stuttgart, 1982. – 183 s.*

12. *Barwick K.* Remmius Palaemon und die römische Ars grammatica // *Philologus. – Supplband XV. – 1922. – s. 1-272.*

13. *Dionysii Thracis Ars grammatica / Ed. G. Uhlig. – Lipsiae, 1883. – 224 p.*

14. *Pohlenz M.* Die Begründung der abendländischen Sprachlehre durch die Stoa // *Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaft zu Göttingen. Philologisch-historische Klasse. Fachgruppe 1: Altertumswissenschaft. Bd. 3. – № 6. – 1939. – s. 151-198.*

15. *Varronis Marci Terentii De lingua Latina quae supersunt / Rec. G. Gotz et F. Schöll. – Lipsiae: B. G. Teubner, 1910. – 340 p.*

16. *Grammaticae latinae. Pars altera. Vindobonae. In libraria C. R. ad St. Annae, in platea Joannis, 1844. – 244 p.*

Пономаренко О.В., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

УНІВЕРСАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ДИПЛОМАТІВ: ДИПЛОМАТИЧНІ ДОКУМЕНТИ

У статті запропоновано робочу дефініцію поняття "дипломатичні документи" для лінгвістичних досліджень, наведено назви основних їхніх видів, здійснено порівняльний аналіз і визначено універсальні риси.

Ключові слова: дипломатичні документи, дипломатичний дискурс.

В статтє предложено рабочую дефиницию понятия "дипломатические документы" для лингвистических исследований,

граматичної термінології / Н.А. Москаленко. – К., 1959. – 224 с.

4. *Крымский А.* Украинская грамматика для учениковъ высшихъ классовъ гимназій и семинарій Приднепровья. – М., 1907. – Т. II. – М., 1907. – 144 с.

5. *Левицький М.* Українська граматика для самонавчання. – Ромни: Молодик, 1918. – 123 с.

6. *Німчук В.В.* Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською / В.В. Німчук – К., 1980. – 303 с.

7. *С.Смаль-Стоцький і Т.Гартнер* "Руска граматыка". – Львів, 1893. – 180 с.; 2-е вид. – Відень, 1907. – 242 с.; 3-є вид. – Львів-Відень, 1914. – 202 с.

8. *Тимченко Є.* Українська граматика. Часть I. / Є. Тимченко – К., 1907. – 179 с.

9. *Шерстюк Гр.* Українська граматика для школи. – Полтава, 1909. – 44 с.

10. *Apollonii Dyscoli quae supersunt. Scripta minora / Recensuerunt apparatus criticum commentarium indices adiecerunt R. Schneider et G. Uhlig // In: Grammatici Graeci. – Vol. 1. Lipsiae, 1878. – 264 p.*

11. *Aristoteles Poetik. Griechisch / Deutsch. Übersetzt und herausgegeben von M. Fuhrmann. Philipp Reclam Jun. Stuttgart, 1982. – 183 s.*

12. *Barwick K.* Remmius Palaemon und die römische Ars grammatica // *Philologus. – Supplband XV. – 1922. – s. 1-272.*

13. *Dionysii Thracis Ars grammatica / Ed. G. Uhlig. – Lipsiae, 1883. – 224 p.*

14. *Pohlenz M.* Die Begründung der abendländischen Sprachlehre durch die Stoa // *Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaft zu Göttingen. Philologisch-historische Klasse. Fachgruppe 1: Altertumswissenschaft. Bd. 3. – № 6. – 1939. – s. 151-198.*

15. *Varronis Marci Terentii De lingua Latina quae supersunt / Rec. G. Gotz et F. Schöll. – Lipsiae: B. G. Teubner, 1910. – 340 p.*

16. *Grammaticae latinae. Pars altera. Vindobonae. In libraria C. R. ad St. Annae, in platea Joannis, 1844. – 244 p.*

Пономаренко О.В., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

УНІВЕРСАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ДИПЛОМАТІВ: ДИПЛОМАТИЧНІ ДОКУМЕНТИ

У статті запропоновано робочу дефініцію поняття "дипломатичні документи" для лінгвістичних досліджень, наведено назви основних їхніх видів, здійснено порівняльний аналіз і визначено універсальні риси.

Ключові слова: дипломатичні документи, дипломатичний дискурс.

В статтє предложено рабочую дефиницию понятия "дипломатические документы" для лингвистических исследований,

приведены названия основных их видов, проведен сопоставительный анализ и определены универсальные черты.

Ключевые слова: дипломатические документы, дипломатический дискурс.

The article contains a working definition of the term "diplomatic documents" for the linguistic studies; the names of their main types are given; a contrastive analysis is carried out and the universal features are defined.

Key words: diplomatic documents, diplomatic discourse.

"Писане слово у дипломатичній практиці може бути і добрим союзником, і злим ворогом" [Бойко 2010, 75].

Комунікацію в цілому, зазвичай, поділяють на вербальне спілкування (передачу інформації в усній чи письмовій формі) та невербальне спілкування (обмін повідомленнями за допомогою жестів, міміки тощо). Цей самий поділ зберігається також і у сфері спілкування дипломатів, хоча спостерігається певне домінування вербальної комунікації.

"Дипломатія – наука письмова", – говорив один представник цієї професії, адже рутинна праця дипломата зводиться, перш за все, до роботи з документами: читання, підготовки у широкому розумінні слова, оформлення. Уся інформація, призначена для своєї країни, чи для представників іншої держави, полягає, по суті, у передачі різного роду дипломатичних документів. Обмін інформацією між самими дипломатами теж має вигляд дипломатичних документів (відомих також як *дипломатичне листування*).

Очевидним є те, що для ретельного вивчення дипломатичного дискурсу значну увагу слід приділяти саме цим робочим документам. Звідси – потреба у чіткому визначенні матеріалу дослідження, тобто повної дефініції і точної класифікації документів, які належать до "дипломатичних".

З одного боку, окремі визначення поняття, як і доволі повний перелік його складових, можна знайти на сторінках підручників із теорії міжнародних відносин або у предметному покажчику архівів відповідних відомств. З іншого боку, відомо,

що з огляду на специфіку сфери дослідження, частина з цих матеріалів не є доступною широкому колу громадян. Це змушує автора статті визначити види документів, які належать до "дипломатичних", у відповідності до наявних нормативних розробок, але водночас є відкритими для загального користування, аби будь-хто, зацікавлений у проведенні власне лінгвістичного аналізу, мав змогу звертатися до таких джерел, користуватися та послуговуватися ними.

Відтак, операційним для проведення нашої подальшої наукової розвідки вважаємо поняття "дипломатичні документи".

Дипломатичні документи – це сукупність матеріалів, представлених у письмовій (графічній) – відкритій чи зашифрованій формі, створені кар’єрними дипломатами (дипломатичними працівниками), працівниками дипломатичної служби, адміністративно-технічним і допоміжним персоналом (закон ВРУ) із метою реалізації (здійснення) функціональних (посадових) обов’язків дипломатичної служби як такої, підтримки та забезпечення її функціонування. При цьому слід зазначити, що комплексне філологічне дослідження дипломатичних документів може поширюватися лише на ті матеріали, котрі є загальнодоступними.

Так, повний перелік дипломатичних документів – так званого *зовнішньополітичного документування* – у розумінні цього терміну вітчизняною дипломатією, міститься у Додатку 25 до пункту 2.4. Інструкції з діловодства МЗС. Перелік відповідних документів визначено також Єдиним переліком форм звітності.

Відповідно до зазначених щойно наказів, засобами зовнішньополітичного документування є такі, які наведено нами в таблиці нижче. При цьому, для порівняння, у правому стовпчику вказані відповідні італійські документи, які збігаються за назвою та змістом з вітчизняними:

1. Дипломатична нота.	1. Nota diplomatica.
2. Підписна (особиста) нота.	2. Lettera personale.
3. Вербальна нота.	3. Nota verbale.
4. Циркулярна нота.	4. Lettera circolare.

5. Пам'ятна записка.	5. Promemoria; ad memoire
6. Меморандум.	6. Memorendum, memoria.
7. Приватний лист.	7. Lettera personale.
8. Інформаційна довідка.	8. Informazione diplomatica.
9. Звіт (протокольний звіт) про проведені консультації.	?
10. Протокольний звіт про консультації, переговори.	?
11. Політичний лист.	11. Lettera (politica).
12. План роботи МЗС.	?
13. План роботи підрозділу МЗС (представництва, ЗДУ).	?
14. Річний звіт про роботу МЗС.	?
15. Звіт за підсумками візиту.	?
16. Прес-реліз (повідомлення для ЗМІ).	16. Comunicato stampa.
17. Заява МЗС, прес-служби МЗС.	17. Dichiarazione (del MAE, dell'ufficio stampa del MAE, ecc.).
18. Документи з питань інформаційної політики. <i>Огляд матеріалів ЗМІ країни перебування</i> - Оперативний огляд ЗМІ - Узагальнений огляд ЗМІ <i>Довідка про імідж України в країні перебування</i> <i>Інформаційно-аналітичний дайджест МЗС.</i>	<i>Rassegna, cronaca, indagine</i>
19. Інформаційно-аналітична та аналітична довідки.	<i>Informazione diplomatica</i>
20. Позиційний матеріал (позиція з певного питання).	<i>Posizione</i>
21. Концепції подальшої стратегії і тактики зовнішньої політики, розвитку відносин з тією чи іншою країною,	<i>Concetto (concezione) della futura strategia</i>

субрегіоном, регіоном, а також закордонних візитів керівництва України та МЗС.	
--	--

Серед зовнішньополітичної документації України існує також визначений Перелік документів (№22), якими мають забезпечуватися зовнішньополітичні заходи МЗС:

- довідка про відповідну країну;
- довідка про стан двосторонніх відносин;
- спеціальні довідки (стан торговельно-економічного співробітництва, договірно-правова проблематика, відносини відповідної країни з іншими країнами, внутрішня політика, участь у міжнародних і регіональних організаціях, військова галузь тощо);
- позиційні документи (з питань, які передбачаються чи можуть стати предметом обговорення);
- тези до бесід;
- виступи (в аеропорту, на протокольних заходах, у парламенті, перед представниками різних кіл, перед журналістами та ін.);
- прес-релізи, проекти повідомлень для ЗМІ;
- документи, що підсумовують візит (спільна заява, комюніке, декларація, протокол).

Додатково можуть готуватися й інші матеріали, такі як: спецвипуски журналів або додатків до них, тематичні брошури, листівки тощо. З іншого боку, консультації, переговори (дво- і багатосторонні заходи) передбачають підготовку таких матеріалів:

- директиви делегації на консультаціях, переговорах;
- позиційні матеріали (з питань, які передбачаються, або можуть стати предметом обговорення);
- виступ (на протокольному заході, перед журналістами тощо, якщо це передбачено програмою відповідного заходу та окреслено директивою);
- довідки (відповідно до специфіки заходу).

На момент подачі до друку цієї статті відповіді на наш запит до МЗС Італії щодо надання офіційного переліку дипломатичних документів не надійшло. Таким чином, можемо

зробити попередні висновки, спираючись поки лише на власний досвід. Ознайомившись із результатами здійсненого нами дослідження, стає очевидним, що за умов очевидного прагнення всіх країн, які встановили та підтримують дипломатичні відносини, максимально уніфікувати документи, що супроводжують процес обміну дипломатами, крім існування певного відсотку цілковитої відповідності у назвах цих документів (прояв передбачуваної та логічно прогнозованої *універсальності*), існують і такі їх види, стовідсоткового відповідника яких не існує у практиці діловодства країни-партнера. У цьому й виявляється *етноспецифіка* особливостей вербалізації чи певних лінгвістичних аспектів у дипломатичному дискурсі (зокрема, Італії).

Отже, зіставний аналіз назв документів, використовуваних МЗС України та відповідним італійським відомством, засвідчує, що, попри загальновизнану тенденцію до максимальної узгодженості та уніфікації основних елементів зовнішньої політики заради спрощення міжкультурної комунікації в царині міжнародних зв'язків і дипломатії, кожна країна має свої національні особливості, що відкриває простір для подальших досліджень універсального та етноспецифічного в дипломатичному дискурсі.

Таким чином, здійснений нами аналіз назв, типів і видів дипломатичних документів означив напрямки подальших наукових розвідок. Зокрема, з огляду на загальноприйнятий поділ досліджуваних матеріалів на внутрішні та зовнішні, а також на можливу їх класифікацію за метою, наміром, типом, ціллю створення, ступенем секретності, кількістю авторів документа, кількістю адресатів і/або адресантів, способом передачі (пересилання) тощо, у контексті запропонованого дослідження доцільним є також віднайдення та опис універсальних та етноспецифічних ознак дипломатичних документів і грифів на них.

1. *Бойко О.Д.* Політичне маніпулювання / О.Д. Бойко. Навчальний посібник. – К. : Академвидав, 2010. – 431 с. 2. *Вербальне спілкування*. – http://pidruchniki.ws/19570411/menedzhment/verbalne_splikuvannya. Вимоги до форми і змісту дипломатичних документів. –

<http://kimo.univ.kiev.ua/DKS/07.htm>. 3. *Документи дипломатичного представництва*. – <http://uk.wikipedia.org/wiki/> 4. *Документи дипломатичного представництва*. Закон України про дипломатичну службу. – Документ 2728-14, чинний, остання версія. – Редакція від 30.12.2011, підстава 4161-17. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2728-14>. 5. *Коришук Р.М.* Етнополітологія. Навчальний посібник. – К.: Алеута, 2011. – 199 с. 6. *Невербальне спілкування*. – http://uk.wikipedia.org/wiki/Невербальне_спілкування. 7. *Основные виды и случаи применения дипломатических документов*. – http://international-diplomat.narod.ru/dip_exam_10.html. 8. *Попов В.И.* Умение владеть дипломатическим языком. – 2011.05.11. – http://radio0killer.blogspot.com/2011/05/blog-post_11.html. 9. *Сагайдак (Кулик) О.П., Сардачук П.Д.* Дипломатичне представництво: організація інформаційної роботи. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – 295 с. 10. *Сміт Ентоні Д.* Культурні основи нації. Ієрархія, заповіт і республіка. – К.: Темпора, 2010. – 311 с.

Пономарів Олександр, д. філол. н., проф.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ОНОМАСТИКОН ДАВНЬОГРЕЦЬКОГО ЕПОСУ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

У статті йдеться про традицію засвоєння грецьких імен в українській мові, започатковану ще в XIX ст. Пильну увагу приділено особливостям "одомашнення" грецьких імен у перекладах С. Руданського.

Ключові слова: *оніми, переклад, адаптація іноземних власних імен.*

В статье рассмотрены традиции освоения греческих имен в украинском языке, начиная с XIX в. Детально анализируются особенности адаптации греческих имен в переводах С. Руданского.

Ключевые слова: *онимы, перевод, средства адаптации иностранных собственных имен.*

The article deals with the traditions of assimilation of Greek names in the Ukrainian language which began in the 19th century. Special attention is paid to the peculiarities of "domestication" of Greek names in translations of S. Rudanskyi.

<http://kimo.univ.kiev.ua/DKS/07.htm>. 3. *Документи дипломатичного представництва*. – <http://uk.wikipedia.org/wiki/> 4. *Документи дипломатичного представництва*. Закон України про дипломатичну службу. – Документ 2728-14, чинний, остання версія. – Редакція від 30.12.2011, підстава 4161-17. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2728-14>. 5. *Коришук Р.М.* Етнополітологія. Навчальний посібник. – К.: Алеута, 2011. – 199 с. 6. *Невербальне спілкування*. – http://uk.wikipedia.org/wiki/Невербальне_спілкування. 7. *Основные виды и случаи применения дипломатических документов*. – http://international-diplomat.narod.ru/dip_exam_10.html. 8. *Попов В.И.* Умение владеть дипломатическим языком. – 2011.05.11. – http://radio0killer.blogspot.com/2011/05/blog-post_11.html. 9. *Сагайдак (Кулик) О.П., Сардачук П.Д.* Дипломатичне представництво: організація інформаційної роботи. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – 295 с. 10. *Сміт Ентоні Д.* Культурні основи нації. Ієрархія, заповіт і республіка. – К.: Темпора, 2010. – 311 с.

Пономарів Олександр, д. філол. н., проф.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ОНОМАСТИКОН ДАВНЬОГРЕЦЬКОГО ЕПОСУ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

У статті йдеться про традицію засвоєння грецьких імен в українській мові, започатковану ще в XIX ст. Пильну увагу приділено особливостям "одомашнення" грецьких імен у перекладах С. Руданського.

Ключові слова: *оніми, переклад, адаптація іноземних власних імен.*

В статье рассмотрены традиции освоения греческих имен в украинском языке, начиная с XIX в. Детально анализируются особенности адаптации греческих имен в переводах С. Руданского.

Ключевые слова: *онимы, перевод, средства адаптации иностранных собственных имен.*

The article deals with the traditions of assimilation of Greek names in the Ukrainian language which began in the 19th century. Special attention is paid to the peculiarities of "domestication" of Greek names in translations of S. Rudanskyi.

Key words: *onym, translation, adaptation of foreign proper names.*

У ХХ ст. українська культура збагатилася перекладами творів красного письменства, що репрезентують різні мови й епохи. Одним із найвидатніших перекладачів, поруч із Григорієм Кочуром, Миколою Лукашем, Миколою Терещенком, Максимом Рильським, Миколою Бажаном, Євгеном Поповичем, є Микола Хомичевський, відомий у літературі як Борис Тен. Він дав нам переклади "Іліади" (1978) й "Одисеї" (1963), що відповідають найвищим світовим зразкам.

Перекладали грецький епос, що є одним із найвеличніших творів світового письменства, багато українських поетів. Це не дивно бо у відомому давньогрецькому вислові йдеться про те, що "Гомер кожному – і юнакові, і дорослому, й старому може дати стільки, скільки кожен візьме в нього". І коли "цьому поетові Еллада завдячує своїм духовним розвитком" (Платон), то ці слова можна застосувати й до інших країн, серед них і до України, де "Гомерову "Іліяду" переказували напам'ять уже в першому сторіччі н.е.", зокрема "в місті Ольвії, що було на Дніпро-Бузькому лимані" (А.Білецький). Той лиман давні греки називали Бористеном. Цю назву (саме в формі Борис Тен, а не Борис Фен) узяв собі за псевдонім Микола Хомичевський.

У другій половині ХІХ ст. "Іліяду й "Одисею" переклав О.Навроцький, згодом П.Ніщинський. Частково ці твори перекладали О.Потебня, П.Куліш, І.Франко, Леся Українка, В.Самійленко; у США "Іліяду" українською мовою переклав М.Аркас, син відомого нашого історика й композитора. До Бориса Тена перекладачі давньогрецького епосу вдавалися до більшої чи меншої українізації Гомерових текстів. Тому ті переклади називали ще й переспівами.

Микола Зеров про "Омирову Ільйонянку" Степана Руданського сказав, що вона є "цікавим пам"ятником пори, коли "котляревщина" накладала свою печатку мало не на кожного з діячів літературних, зводячи кожную перекладну роботу на лицювання "з чужомовного лиця на український виворіт", – так гомерівська поема в переспіві Руданського є характерна пам"ятка іншої доби, коли літературні уподобання

формувалися під впливом української народно-поетичної стихії, і талановитий перекладчик сприймав Гомера тільки українізованого, поданого віршем народної пісні".

Розгляньмо цей твір у перекладі С.Руданського, вміщений у третьому томі збірки його творів (К., 1973). Порівняймо два уривки:

Гнів оспівай, богине, Ахілла, сина Пелея,
Пагубний гнів, що лиха багато ахеям накоїв:
Душі славетних героїв навіки послав до Аїду
Темного, їх же самих він хижим лишив на поталу
Псам і птахам. Так Зевсова воля над ними чинилась,
Ще відтоді, як у зваді лихій розійшлись ворогами
Син Атреїв, володар мужів, і Ахілл богосвітлий.
Хто ж із безсмертних богів призвів їх до лютої сварки?
Син то Зевса й Летó. Владарем тим розгніваний тяжко,
Пошесть лиху він на військо наслав, і гинули люди
Через те, що жерця його, Хриса, зневажив зухвало
Син Атреїв...

(Борис Тен)

Про гнів співай, Співо, Пільєнка Ахілла,
Що тьмушії болі наслав на ахеїв,
Що много душ сильних провалив у Невид,
А трупи розкидав на добич собакам
Та птахам усяким. Так Дієві хтілось,
Як тільки незгоду у себе підняли
І цар Атрієнко і дивний Ахілло.
А хто ж із богів їм надав розійтись?
Син Літи та Дія. На царя озлившись,
Він на ціле військо наслав злую неміч,
Що цар Атрієнко Хриза обезславив...

(С.Руданський)

На відміну від остаточно визнаного наближення грецьких загальних і власних назв у перекладі їх сучасними мовами до норм реконструйованої давньогрецької вимови, викладених у праці Дезидерія Еразма Роттердамського "Про правильну вимову латинської і грецької мови" (1528), яке бачимо в перекладах Бориса Тена, С.Руданський застосовує близьку до фонетики новогрецької мови систему німецького філолога

Йоганнеса Рейхліна, що видав "Короткий виклад грецької граматики" (1476). Тож коли в Бориса Тена маємо оними *Гомер, Брисей, Деметра, Зевс, Ніоба, Гермес, Геба, Гера, Летó, Геллеспонт* тощо, то в С.Руданського – відповідно *Омир, Врис, Димитра, Дій, Ніова, Ерма (Ермій), Іва, Іра, Літа, Елліспонт (Елліморе)* й ин.

Одним зі способів українізації епосу є заміна грецьких патронімічних наростків **-ид, -ід, -їд, - іда, -їда** українськими **-енко, -єнко, -івна, -ївна**: *Атрид* (син Атрея) – *Атрієнко, Еякід* (син, нащадок Еяка), - *Еяченко, Кронід* (син Кроноса) – *Кронієнко, Кроненко, Оїлід* – *Оїленко, Пелеїд* – *Пілієнко, Пільєнко, Теламонід* – *Теламоненко, Брисейда* – *Врисівна, Хрисейда* – *Хрисівна*. За зразком чоловічих імен українців, що закінчуються на **-о**, С.Руданський пише: *Ахілло, Главко, Дедайло, Іракло, Левко, Патрокло* замість *Ахіллес, Главк, Дедал, Геракл, Левк, Патрокл*.

У багатьох іменах перекладач уникає гиятусу (зьяння), вставляючи приголосні, яких немає в першотворі: *Дивомид, Дівона, Лаверт, Левонтій, Махавон* замість *Діомед, Діона, Лаерт, Леонтей, Махаон*. Оскільки в українській розмовній мові (особливо в період аналізованого перекладання "Іліади") не була засвоєна фонема **ф**, С.Руданський в усіх іменах і назвах замість неї послідовно вживає звукосполуку **хв**: *Хвелест (Офелест), Хвів (Феб), Хвілоктит (Філоктет), Хвінік (Фенікс), Хевта (Фтія)* тощо.

Крім звукової українізації грецьких імен та назв, С.Руданський подеколи вдається до калькування їх: *Аїд* у нього *Невид, Арес* (бог війни) – *Ярій, Ата* (втілення раптового безумства) – *Напасть, Афродита* (богиня вроди й кохання) – *Урода, Врода, Борей* (північний вітер) – *Бурій* (від *буря*), *Еос* (богиня світанку) – *Зірниця, Ерида* (богиня чвар та розбрату) – *Вражба, Ворожба, Літія* (богиня пологів) – *Натуга, Ірида* (богиня веселки) – *Райдуга, Кери* (втілення смерті) – *Хири, Мойра* (доля) – *Мара, Муза* – *Співа, Нереїди* (морські німфи) – *Нирялки, Харити* (богині принадности й радощів) – *Любоці*.

Орієнтуючись на мелодику українських народних пісень, далеку від давньогрецького гексаметру, яким створено "Іліяду", С.Руданський заступив його дванадцятискладовим

силаботонічним віршем. Можна зіставити чотири варіанти перекладу того самого уривку з Пісні вісімнадцятої "Іліади". Перший – прозовий (дослівний) переклад А.Білецького сучасною українською літературною мовою:

"Там він Землю зобразив, і Небо, і Море, і невтомне Сонце (бога Геліуса), і повний Місяць (богиню Селену), там були і всі сузір'я, що ними увінчано небо, зобразив він Плеяд, і Гіад, і могутнього Оріона, і Ведмедицю, що її називають також Возом, яка обертається там і пильно стежить за Оріоном, але не причетна до купалень річки Океану".

А далі йдуть три уривки текстів, що відбивають етапи перекладання епосу українською мовою:

І Земля там була, і Небо, і Море,
Сонце невтомиме, і Місяць- підповень,
І всі тії зорі, що Небо вінчають:
Пліяда, Іада, Оріон і Арктос,
Що його попросту Возом називають,
Бо він тільки ходить кругом Оріона,
А до Океану митися не ходить

(С.Руданський, 1862)

Землю він там зобразив, не забувши про небо і море,
Сонце невтомне над ними і місяця повнее коло,
Зорі яскраві, що купол небесний вночі прикрашають,
Там і сузір'я Плеяд і Гіад, Оріона проміння,
Там Ведмедиця, Возом яку прозивають в народі,
Колом по небу йдучи, Оріона ловця споглядає,
В хвилях прозорих вона Океану ніколи не милась.

(Кн. Антична література, 1938)

Землю на нім він зобразив майстерно і небо, і море,
Сонця невтомного коло. І срібний у повені місяць,
І незліченні сузір'я, що неба склепіння вінчають,
Посеред них і Плеяди, й Гіади, і міць Оріона,
Й навіть Ведмедицю – інші ще Возом її називають.
Крутиться Віз той на місці й лише вигляда Оріона, –
Тільки один до купань в Океані-ріці непричетний.

(Борис Тен, 1978)

То праця Степана Руданського – переклад чи переспів? Оцінку "Омировій Ільйонянці" дав видатний український

учений Андрій Білецький у післямові до 3-го тому згаданої збірки творів С.Руданського: "Незважаючи на "українізацію" колориту, цей твір передає кожний рядок оригіналу відповідним рядком, хоч і "розвантаженим" від поетичних фігур і тропів та без деяких реалій. Отже, й оцінювати цей твір слід не як травестію, не як пародію, не як переспів, не як віршований виклад змісту, а саме як художній переклад".

Поповська К.О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СУЧАСНА АНГЛОМОВНА ПОЛІТИЧНА ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА СПОСОБИ ЇЇ ПЕРЕДАЧІ УКРАНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядаються особливості використання сучасних політичних фразеологічних одиниць у англomовному політичному дискурсі, пропонуються варіанти перекладу англomовних політичних фразеологізмів українською мовою та виокремлюються способи їх перекладу.

Ключові слова: політична фразеологія, політичний дискурс, політичний текст, переклад.

В статье рассматриваются особенности использования современных политических фразеологических единиц в политическом дискурсе, предлагаются варианты перевода англоязычных политических фразеологизмов на украинский язык и выделяются способы их перевода.

Ключевые слова: политическая фразеология, политический дискурс, политический текст, перевод.

The article reviews the dominant features of modern political idioms in political discourse. The ways and methods used for translation of English political phraseological units are under analysis.

Key words: political phraseology, political discourse, political text, translation.

Динамічний розвиток сучасного англomовного політичного дискурсу зумовлює зацікавленість дослідників у вивченні особливостей та характерних рис його функціонування в різних культурних середовищах. Увага дослідників прикута до

учений Андрій Білецький у післямові до 3-го тому згаданої збірки творів С.Руданського: "Незважаючи на "українізацію" колориту, цей твір передає кожний рядок оригіналу відповідним рядком, хоч і "розвантаженим" від поетичних фігур і тропів та без деяких реалій. Отже, й оцінювати цей твір слід не як травестію, не як пародію, не як переспів, не як віршований виклад змісту, а саме як художній переклад".

Поповська К.О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СУЧАСНА АНГЛОМОВНА ПОЛІТИЧНА ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА СПОСОБИ ЇЇ ПЕРЕДАЧІ УКРАНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядаються особливості використання сучасних політичних фразеологічних одиниць у англomовному політичному дискурсі, пропонуються варіанти перекладу англomовних політичних фразеологізмів українською мовою та виокремлюються способи їх перекладу.

Ключові слова: політична фразеологія, політичний дискурс, політичний текст, переклад.

В статье рассматриваются особенности использования современных политических фразеологических единиц в политическом дискурсе, предлагаются варианты перевода англоязычных политических фразеологизмов на украинский язык и выделяются способы их перевода.

Ключевые слова: политическая фразеология, политический дискурс, политический текст, перевод.

The article reviews the dominant features of modern political idioms in political discourse. The ways and methods used for translation of English political phraseological units are under analysis.

Key words: political phraseology, political discourse, political text, translation.

Динамічний розвиток сучасного англomовного політичного дискурсу зумовлює зацікавленість дослідників у вивченні особливостей та характерних рис його функціонування в різних культурних середовищах. Увага дослідників прикута до

різноманітних мовних явищ, серед яких політична фразеологія становить одне з **найактуальніших** питань сучасних розвідок А. Борисової, О. Горчак, К. Кусько, В. Лук'янця, А. Паламарюка, О. Селіванової та ін.

Фразеологія як джерело збагачення сучасного політичного дискурсу, що характеризується образністю висловлювання, безумовно, викликає чимало труднощів у перекладі. **Мета** статті – розглянути політичну фразеологію у світлі сучасних суспільно-політичних та лінгвістичних процесів, проаналізувати політичну фразеологію як окремий складник сучасної політичної мови, систематизувати політичні фразеологізми за їх структурно-функціональними особливостями та запропонувати способи їх перекладу.

Задля здійснення перекладацького аналізу необхідно окреслити основні особливості політичного дискурсу, які є релевантними для перекладу. Як зазначає В. Лук'янець, під політичним дискурсом розуміється зв'язаний текст, зумовлений ситуацією політичного спілкування у сукупності з *прагматичними, соціологічними, психологічними* та іншими факторами [Лук'янець 2002, 25]. Мовне маніпулювання політичною свідомістю у політичному дискурсі здійснюється за допомогою словесної імплікації за рахунок *ідеологічності, оцінювання, прагматики слова, варіативності денотативних та конотативних значень мовних знаків* [Кусько 2001, 63].

Однією з основних особливостей англomовного політичного тексту є його *оцінність, емоційність і сенсаційність*. Відповідно, саме ці мовні та позамовні чинники є визначальними для перекладу. Разом із тим, досягнення комунікативної мети вимагає від тексту простоти та зрозумілості, що є досить важливим фактором враховуючи різноманітність аудиторії, до якої апелюють політичні тексти [Горчак 2009, 183].

Із прагматичного погляду найбільш важливими лексичними елементами політичного тексту є такі, які завдяки своїй системній, мовній сутності здатні давати оцінку людям та їхній діяльності. Такими засобами в англomовній політичній сфері є фразеологічні одиниці [Паламарюк 2010, 37].

Слід зазначити, що ми дотримуємося широкого розуміння фразеологізму/фразеологічної одиниці, тобто це "стійкі, зв'язані єдністю змісту, постійно відтворюванні в мовленні словосполучення або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю, а також стійкістю, відтворюваністю та ідіоматичністю" [Селіванова 2006, 641]. Політична фразеологія може бути визначена як сукупність будь-яких фразеологічних одиниць, в семантичній структурі яких сема "політичний" є облігаторною, як у тексті оригіналу, так і в тексті перекладу [Соловей 2010, 221]. Наприклад: *aggressive profiling* – дискримінаційний поділ, *blue district* – регіон, який підтримує демократів, *seabiscuit candidate* – темна конячка, *global terrorism* – міжнародний тероризм, *megaphone diplomacy* – "мегафонна дипломатія" (коли перемовини між двома країнами ведуться у ЗМІ) [CNN], тощо. Основним критерієм приналежності словосполучення до політичного фразеологізму ми вважаємо регулярність, частотність його вживання в текстах політичного дискурсу.

Зазначені ознаки формують низку настанов для перекладу одиниць політичного дискурсу. Під час перекладу політичної літератури слід зважати на те, що тексти суспільно-політичної спрямованості поєднують у собі різні функціональні стилі та жанри. Однією з основних причин існування лексичних труднощів перекладу є розбіжності в мовних картинах світу. Тому дуже часто доводиться звертатися до засобів перекладу, які залишають зміст оригіналу незмінним, втім змінюються лексичні форми його вираження – прийоми калькування, контекстуальної заміни, антонімічного та описового перекладів [Борисова 2010, 226].

Безумовно, будь-який варіант перекладу одиниць політичної фразеології повинен враховувати можливості їх вживання серед широкого загалу. Якщо з певних загальномовних або перекладацьких причин ці параметри порушуються й основна маса реципієнтів не вловлює зміст перекладеної фразеологічної одиниці, то такі варіанти не можуть бути прийнятними для цільової аудиторії.

У політичному мовленні використовуються як звичні для повсякденного обігу фразеологічні одиниці, так і специфічні новоутворення. Ці класи поділяються, згідно з класифікацією В. Виноградова та доповненням М. Шанського, на чотири групи – фразеологічні зрощення, єдності, сполучення та вирази [Виноградов 1977, 144; Шанский 2012, 86]. Одразу зазначимо, що деякі фразеологічні одиниці досить суперечливі за ознаками поділу й можуть належати до двох груп одразу (наприклад, фразеологічні зрощення та єдності; зрощення та вирази).

Ми класифікуємо сучасні англомовні політичні фразеологізми за способами їх перекладу. Згідно з О. Куніним, виокремлюються наступні способи перекладу фразеологічних одиниць: повний еквівалент, частковий еквівалент (контекстуальний), калькування (послівний переклад) та описовий переклади [Кунин 1964, 4-13]

Отже, перший спосіб перекладу політичних фразеологічних одиниць – **повний еквівалент** – коли англійський фразеологізм співпадає з українським відповідником за значенням, образністю, лексичним складом та граматичною структурою. Існує порівняно невелика кількість моноеквівалентних фразеологізмів (наприклад, приказки, біблеїзми, крос-культурні явища і т.п.), а більшість сучасних англомовних політичних фразеологізмів, які ми знайшли, не мають повних еквівалентів українською мовою.

Другий спосіб перекладу фразеологізмів – **частковий еквівалент**, коли за умови єдиного стилістичного спрямування фразеологізмів існують певні граматичні чи лексичні відмінності їх вираження. До них ми віднесли такі фразеологізми, як: *political umbrella* – *політичне прикриття*; *to slip from grasp* – *висковзнути з-під носа*; *climb from the swamp to the stars* – *пройти шлях з низів нагору*; *get on somebody's soapbox* – *сісти на улюбленого коника*; *buzz marketing* – *партизанський маркетинг* [CNN]. Але навіть за наявності часткового еквіваленту все одно важко повністю зрозуміти значення деяких сучасних політичних фразеологічних одиниць. Наприклад, фразеологізм *партизанський маркетинг* відомий в Україні лише вузькому колу спеціалістів, тому в перекладі варто дати окреме пояснення цього терміну: *Its soon to be*

*election day in the US and there are some slick ideas around to mix Internet, politics and **buzz marketing** [CNN] – Вже скоро у Сполучених Штатах настане день виборів, тож у нас є декілька чудових ідей щодо того, як поєднати Інтернет, політику та партизанський маркетинг** (вид маркетингу, за якого спеціально наймані люди розповідають іншим про певний товар чи послугу ніби з власного досвіду користування). У політичних текстах використовуються також і традиційні фразеологічні одиниці, які перекладаються частковим еквівалентом (наприклад, *lay down the gauntlet* – кидати виклик), і можуть використовуватись як у своєму прямому значенні, так і набувати дещо зміненого значення відповідно до контексту. Наприклад, у реченні *Palin could also **be laying down the gauntlet** for a presidential run* [CNN], фразеологізм не можна перекласти його прямим значенням кидати виклик – потрібно робити **описовий переклад** (Пейлін ймовірно **прийматиме участь у передвиборчих президентських перегонах**).

Третій спосіб перекладу фразеологічних одиниць – **калькування** – послівний переклад у випадку, коли не варто втрачати образ, який має в собі фразеологізм. Але незважаючи на те, що образність фразеологізму при послівному перекладі зберігається, все одно необхідно давати пояснення неіснуючих у нас реалій, наприклад: *megaphone diplomacy* – "мегафонна дипломатія", коли перемовини між двома країнами ведуться у ЗМІ; *teflon politician* – "тефлоновий політик", політик, який не реагує на обвинувачення чи критику; *glass ceiling syndrome* – "синдром скляної стелі", коли жінкам відмовляють у кар'єрному просуванні [CNN]; *vote-harvesting time* – час збирати врожай голосів [Reagan 1964]. Останній приклад – фразеологічна єдність *vote-harvesting time* – є політичним новоутворенням Рональда Рейгана, яке він використав у власній промові "A Time for Choosing": *In this **vote-harvesting time**, they use terms like the "Great Society"* [Reagan 1964] – **У час збору врожаю голосів** політики маніпулюють такими термінами, як "Велике суспільство". Завдяки прийому калькування в перекладі зберігся художній компонент фразеологізму. Але іноді при послівному перекладі створюється незвичний для цільової мови буквалістичний варіант, значення якого не

завжди буде зрозумілим навіть у контексті, тому, на нашу думку, за таких умов варто давати додаткове пояснення фразеологічної одиниці.

І останній, четвертий спосіб перекладу фразеологічних одиниць – **описовий переклад** – коли значення фразеологізму передається правильно, але образність оригіналу втрачається: *shirt-sleeved government* – безвідповідальний уряд; *trigger-happy* – войовничий, агресивний; *down the pan* – під прикриттям; *red state* – штат, який підтримує республіканців; *aggressive profiling* – дискримінаційний поділ; *to jump the couch* – проявляти нестримний характер; *deal breaker* – ініціатор, підбурювач; *rock star welcome* – бурхливий прийом; *coalition of the willing* – країни, які підтримали війну США проти Іраку у 2003 році; *sell it to the people* – напарити, всунути; *dog that caught the car* – людина, яка досягла своєї мети, але не знає що робити далі [CNN]. Це найпоширеніший за кількістю прикладів спосіб перекладу сучасної політичної фразеології, оскільки для перекладача набагато легше описати невідомий широкому загалу образний іноземний вислів, ніж намагатись створити власний образний відповідник, який має бути настільки влучним, щоб його почали використовувати у повсякденному житті. Але при використанні описового перекладу втрачається весь "шарм" іноземного фразеологізму, а, можливо, і його приховане значення, підтекст. Тому, на нашу думку, не варто зловживати описовим перекладом, або ж, принаймні, поєднувати його за можливості із способом калькування.

Отже, повні еквіваленти сучасним англійським політичним фразеологізмам у перекладі українською мовою притаманні у випадку крос-культурних явищ, які нам у дослідженні не зустрілись. Більшість фразеологічних одиниць позначають специфічні реалії або є новоутвореннями політичних та громадських діячів. Спосіб перекладу частковим еквівалентом можна використати в тому випадку, якщо сучасний фразеологізм утворений на основі традиційної, знайомої широкому загалу фразеологічної одиниці (наприклад, шляхом заміни одного з її компонентів), і перекласти її так само, змінивши певний компонент у знайомому фразеологізмі вже цільової мови. Найпритаманнішим способом перекладу

сучасної англомовної політичної фразеології в українській мові є поєднання калькування й описового перекладу, що дозволяє перекладачеві зберегти образність висловлювання й розкрити його значення.

1. *Борисова А.О.* Джерела лексичних труднощів при перекладі текстів суспільно-політичного характеру українською мовою з англійської мови // Придніпровський научний вестник. – 2010. – с. 226-230. – (Серія Филологические науки). 2. *Виноградов В.В.* Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. / В.В. Виноградов. Избранные труды. Лексикология и лексикография. - М., 1977. – с. 140-161. 3. *Горчак О.* Синтактико-стилістичні показники прагматичної спрямованості англомовної політичної риторики // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". – 2009. – Вип.11. – с. 182-187. – (Серія "Філологічна"). 4. *Куни А.О.* переклад англійських фразеологізмів в англо-руському фразеологічному словарі / А.Кунин // Тетради перекладача. – М., 1964. – №2. – с. 3-16. 5. *Кусько К.Я.* Проблеми дискурсивної лінгвістики / К.Я. Кусько // Іноземна філологія. Укр.наук.зб. – Л.: ЛНУ, 2001. – 158 с. 6. *Лук'янець В.* Філософія дискурсу / В. Лук'янець // Вісник НАН УКР, 2002 – №12. – с. 22-28. 7. *Паламарюк А.Д.* Сталі вирази в заголовках англомовних статей / А.Д. Паламарюк // Теоретичні і методологічні проблеми дослідження мови. – 2010. – с. 36-41. – (Філологічні науки). 8. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с. 9. *Шанский Н.М.* Фразеология современного русского языка. / Н.М. Шанский. - Изд. 6. – 2012. – с. 84. 10. *CNN News Online.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edition.cnn.com> 11. *Ronald Reagan.* A Time for Choosing. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/ronaldreaganatimeforchoosing.htm>

Приходько И. Г., к. филол. н., м. н. с.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

**НОМИНАЦИИ ЛИЦ МУЖСКОГО ПОЛА
В МОЛОДЕЖНОМ СЛЕНГЕ
(на матеріалі толкового словаря Т.Г. Никитиной)**

сучасної англомовної політичної фразеології в українській мові є поєднання калькування й описового перекладу, що дозволяє перекладачеві зберегти образність висловлювання й розкрити його значення.

1. *Борисова А.О.* Джерела лексичних труднощів при перекладі текстів суспільно-політичного характеру українською мовою з англійської мови // Придніпровський научний вестник. – 2010. – с. 226-230. – (Серія Филологические науки). 2. *Виноградов В.В.* Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. / В.В. Виноградов. Избранные труды. Лексикология и лексикография. - М., 1977. – с. 140-161. 3. *Горчак О.* Синтактико-стилістичні показники прагматичної спрямованості англомовної політичної риторики // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". – 2009. – Вип.11. – с. 182-187. – (Серія "Філологічна"). 4. *Куни А.О.* переклад англійських фразеологізмів в англо-руському фразеологічному словарі / А.Кунин // Тетради перекладача. – М., 1964. – №2. – с. 3-16. 5. *Кусько К.Я.* Проблеми дискурсивної лінгвістики / К.Я. Кусько // Іноземна філологія. Укр.наук.зб. – Л.: ЛНУ, 2001. – 158 с. 6. *Лук'янець В.* Філософія дискурсу / В. Лук'янець // Вісник НАН УКР, 2002 – №12. – с. 22-28. 7. *Паламарюк А.Д.* Сталі вирази в заголовках англомовних статей / А.Д. Паламарюк // Теоретичні і методологічні проблеми дослідження мови. – 2010. – с. 36-41. – (Філологічні науки). 8. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с. 9. *Шанский Н.М.* Фразеология современного русского языка. / Н.М. Шанский. - Изд. 6. – 2012. – с. 84. 10. *CNN News Online.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edition.cnn.com> 11. *Ronald Reagan.* A Time for Choosing. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/ronaldreaganatimeforchoosing.htm>

Приходько И. Г., к. филол. н., м. н. с.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

**НОМИНАЦИИ ЛИЦ МУЖСКОГО ПОЛА
В МОЛОДЕЖНОМ СЛЕНГЕ
(на матеріалі толкового словаря Т.Г. Никитиной)**

У статті описуються ідентифікаційні ознаки, покладені в основу найменувань осіб чоловічої статі в російському молодіжному сленгу.

Ключові слова: молодіжний сленг, номінація особи, антропонім.

В статье описываются идентификационные признаки, лежащие в основе наименований лиц мужского пола в русском молодежном сленге.

Ключевые слова: молодежный сленг, номинация лица, антропоним.

This article describes the identification characteristics of the underlying names of males in the Russian youth slang.

Key words: youth slang, people naming, anthroponym.

Антропологическая направленность современной науки и лингвистики в частности обуславливает интерес ученых к различным сторонам функционирования личных номинаций. Одно из ведущих мест в системе лексикона современного языка по богатству и разнообразию структурно-семантических и грамматических форм по праву занимает ономаσιологическая группа "наименования лица", которая на протяжении нескольких десятилетий вызывает неизменный интерес отечественных и зарубежных лингвистов. Наименования лица неоднократно становились предметом исследования на материале разных языков: английского, русского, немецкого, французского, испанского и др. [Душкин 1978; Мейрманова 1990; Абреимова 1998; Федотова 2001; Потапова 2003; Кашпур 2005]. Исследовались семантические и структурные особенности, семантико-синтаксические свойства, проводился сопоставительный анализ этих единиц в разных языках. В настоящее время для лингвистов несомненный интерес представляет изучение особенностей наименования лица в сленге [Матарыкина 2005; Калугина 2007; Олейник 2007; Россихина 2008].

Не смотря на актуальность изучения языковой личности, ее видения окружающего мира, в том числе – себе подобных, в лингвистике до сих пор нет единой точки зрения, какой термин следует применять по отношению ко всем словам, имеющим общее значение "человек". О необходимости введения в научный обиход такого термина рассуждает Т.И. Плужникова в своей статье "Как вас теперь называть? (К вопросу о терминопотреблении)" [Плужникова 2006].

В грамматической традиции понятие "человек" соотносится с категорией лица и, шире, персональности. В то же время в пределах грамматического класса языковых единиц с общекатегориальным значением предметности выделяется значительный лексико-грамматический разряд, включающий слова, которые содержат ядерную сему 'человек' и определяются как "личные существительные".

В некоторых исследованиях для обозначения лексических и фразеологических единиц со значением "человек" употребляется термин *агентив*, однако, по мнению Т. И. Плужниковой, этот термин имеет более узкую семантику, т. к. включает только "имена деятеля" (*гид, врач, наборщик, учитель, пловец*), а слова типа *декан, отец, барабанищик, вратарь*, которые номинируются по признаку "отнесенности" таковыми не являются.

Н. Д. Арутюнова отмечает, что "в разряде названий лица на одном поле сосредоточены имена собственные, способные только удостоверить личность референта, на другом – имена качественные, приспособленные к предиктированию" [Арутюнова 1973, 49]. Очевидно, что для "качественных имен", которые используются для названия человека, тоже необходим термин, поскольку это значительная по объему группа слов в составе конкретных апеллативов. Таким термином, по определению Т. И. Плужниковой может стать *антропоном*, образованный сложением двух корней (греч. слова *anthrōpos* "человек" и лат. *nōminātio* "называние, или номинация") с усечением последнего.

Молодёжный сленг, который затрагивает разнообразные области жизни и "описывает практически все ситуации, кроме скучных" [Бабина 2002], в своей основе также антропоцентричен и охватывает "общечеловеческую" тему – "Человек и мир вокруг него". Исследователи неоднократно отмечали, что одно из наиболее развитых семантических полей в молодежном сленге – это "Человек" (с дифференциацией по полу, родственным отношениям, по профессии, по национальности) [Береговская 1996, 36]. Так, в середине 80-х годов в идеографическом словаре молодежного сленга одной из наиболее полно представленных рубрик являлась группа "лица"

– около 20% от общего количества наименований [Копыленко 1976, 81 – 83]. Такое же приоритетное положение группа "лица" сохраняет и через четверть века: круг означаемых практически не изменился, однако "...резко возросло количество слов в синонимическом ряду. Сами синонимические ряды стали более детальными <...> Каждый член ряда, как правило, занимает определенное место, зависящее от семантики, прагматических коннотаций или экспрессивной окраски" [Кюльмоя 2000, 122].

В словаре Т. Г. Никитиной (первом сводном толковом словаре, содержащем языковой материал из всех ранее опубликованных словарей молодежного сленга), среди 12000 слов и 3000 фразеологизмов более 2300 единиц составляют антропономы [Никитина 2007].

Благодаря разветвленной системе помет, используемой автором, можно судить о происхождении и источниках формирования общего массива антропономов молодежного сленга. Наибольшее число наименований – 56% от общего числа – принадлежит собственно молодежным сленгизмам, 9% составляют лексемы из армейского жаргона и речи курсантов военных училищ, 7% – студенческого и школьного жаргона, 6% – жаргона гомосексуалистов и 4% – жаргона наркоманов. Остальные 9% наименований лиц – это приблизительно равное количество вкраплений из речи музыкантов, моряков, спортсменов и фанатов спортивных клубов, токсикоманов, проституток, представителей криминальных структур, работников торговли, байкеров, хиппи, панков, "митьков", "мажоров", игроков в ролевые игры, исполнителей брейк-данса, программистов и пользователей персональных компьютеров, уличных художников, работающих в технике граффити, диггеров (более подробно см.: Приходько 2010).

Для номинации лиц в молодежном сленге используется целый ряд идентификационных признаков. Проанализировав наименования лиц мужского пола, представленные в словаре Т. Г. Никитиной, мы выделили следующие идентификационные признаки, лежащие в основе этих антропономов (порядок расположения не связан со степенью актуальности и количественными показателями: на первое место ставили гендерный признак как таковой, а далее шли

дополнительные характеристики (семейное положение, социальный статус, национальность, личностные характеристики, род деятельности и т. д.):

1) Гендерный признак (37 единиц):

'мужчина, человек' (анчоус, вася, иван, кадр, каркалыга, клеи, кобёл, козырь, мужик и др.)

обращение к мужчине (брателло, братишка, браток, братушка, дурилка картонная, карел, карлуха, кедр, кекс, кент, мужик, пипл, старик, старичок, старый, чувак и др.).

2) Признак семейно-родственных отношений (75 единиц):

'отец' (бапинок, батон, батый, дад, падре, папахен, папик и др.);

'родители' (антиквариат, батраки, ботинки, деды, кони, кости, мама-папа, марксы, начальство, олды, папаны, папики, парента, предки, пупки, пэренты (пэренсы), родаки, родачки, родики, родяки, соседи, старцы, фазер-мазер, ханы, черепа, шнурки, шнуры, штрихи и др.);

'приятель, друг' (бойфренд, братила, бродяга, гайзы, джус, друган, дружбан, закадыка, кент, кентуха, кентяра, корень, корец, кореш, корифан, корчик, коря, крендель, олень, страус, хорёк, черепа, шорик и др.);

3) Возрастной признак (47 единиц):

'ребёнок' (бебс, бэби (бейби), бэбиёнок, бэбик, бэбис, грызун, кинд, киндер, киндер-сюрприз, кнедлик, корец, корчик, паскударик, пеструнец, пиплёнок, подвесок, пукёныш, самовар, шпиногрыз, чилд (чайлд), чилдран (чилдрен), шнурёнок и др.);

'тинейджер, подросток' (бройлер, гусёнок, крысёнок, пидиросток, тин и др.)

'юноша, парень, молодой человек' (бой, гай, гутя, кабель, кадр, карел, карлуха, клеи, коржик, кран, ксявка, лопэс, молчел, свисток, сосок, чувак, чувачок и др.).

4) Признак места жительства (12 единиц):

'бездомный' (бич, голошмяк и др.);

'деревенский житель' (кантри (кантры), кантрушник и др.);

'провинциал' (кантри, кантрушник, кугут, плуг и др.).

5) Признак национальной, расовой и территориальной принадлежности (97 единиц):

'иностранец' (гамбургер, инозём, папуас, турмалай и др.);

'японец' (джагши, джэп, елот и др.);

'негр' (анкл бенс, чёрный болт, блэк, головешка, гуталин, чёрное дерево, копчёный, максимка, негатив и др.);

'азиат (представитель народностей Средней Азии)' (басмач, желток, рис, сайгак, урюк, халат, цветной, цитрус, чурка, чучмек, цурёнок, эскимос, янычар и др.);

'кавказец' (баклажан, персик, уголёк, хачик, чебурек, чернослив, чучмек, шашлык и др.);

'южанин' (мамед, урюк, цветной, чурка и др.).

6) Признак, характеризующий человека в зависимости от (314 единиц):

– внешности **'кудрявый'** (вава, пушкарик); **'худой человек'** (арматура, глэк, гремит арматурой, дистроф, дистрофан. килька, крепыш Бухенвальдский, тоишот и др.);

– социального положения и статуса **'влиятельный человек'** (бобёр, бык, кент, полкан и др.); **'хозяин'** (балабуз, бык, пивовар и др.);

– интеллектуального развития **'умный'** (врубель, вундер, вундик, копфастый, мозгач, продюсер, просекайло и др.);

– материального положения **'состоятельный, богатый человек'** (арбузник, башлёвый, бобёр, богатенький Буратино, затаренный, мажор, основной, паук, продвинутый и др.); **'бедный (малоимущий, плохо обеспеченный материально)'** (беспрайсовник, беспрайсовый, ноль, нулевой, пустой, убитый и др.);

– поведения **'бессовестный'** (бурый, ломовой и др.); **'сумасшедший'** (двинутый, дурик, крезанутый, креси (крэйзи), куку, шица и др.); **'важный, высокомерный, высокого мнения о себе'** (выпендра, пальцы веером, пендюк, сопли пузырём, спина шифером, сухофрукт и др.); **'человек со странностями'** (дивный, дивныйчий, дурик, крезид, махнутый, персонаж, фанат, фантик, фиганутый и др.).

7) Признак типа деятельности (268 единиц):

'бездельник, лодырь' (валет, гасило, гофрированный, косило, косильщик, педаль и др.); **'подхалим'** (подлипок, популизатор, сникерс, шестак и др.); **'шутник'** (оттяжник, приколист, стебок и др.).

8) Признак сексуального поведения и ориентации (93 единицы):

'гомосексуалист' (тёплый брат, василёк, галя, гамадрил, гамазей, гамак, гном, гобеск, голубарь, голубой, гома и др.); **'импотент'** (весельчак, половой демократ, импо и др.).

9) Признак принадлежности к какой-либо неформальной или общественной организации, досуговой группе, партии (124 единицы):

'неостиляги' (брилины, стилиаги и др.); **'граффитист'** (бомбила, графф, графоман, писарь, писатель и др.).

10) Признак профессиональной деятельности, должности, звания (297 единиц):

'врач' (бацик, лепила, пинцет, таблетолог и др.);

'полковник' (баран, папаха, пол, полкан, половник и др.);

'прапорщик' (тряпочный волк, крупоед, кусок, кусяра, сундук и др.).

11) Признак деятельности, связанной с процессом обучения (47 единиц):

'аспирант' (абсирант, асс, аська, ася и др.); **'отстающий школьник, студент'** (хвостун, ягель и др.).

Проведенный анализ основных лексико-семантических групп антропонимов, обозначающих лицо мужского пола, позволяет говорить о том, какие именно свойства и качества лица оцениваются в молодёжном социуме, а следовательно, представляют наибольшую значимость.

Наиболее представленными в количественном отношении оказались наименования, характеризующие человека (314 единиц).

Для молодёжи особо значимыми при оценке человека оказались поведенческий признак, уровень интеллектуального развития и социальный статус; не столь важны – внешность и материальное положение. Так, абсолютный количественный рекорд – 86 единиц – принадлежит лексико-семантической группе **"глупый, несообразительный, бестолковый человек"** (наивный албанец, алтух, бажбан, бамбуковый, безандестенд, ваучер, вафёл, глумной, глупан, глупарь, глупист. гонза, гонщик, даун, по пояс деревянный, [здравствуй] дерево, децел, децельня, дизер, додо, дозер, долбонавт, дубак, дупел (дупель), дятел, дурнее пьяного ёжика, кантри, квадрат, квадратный, кирпич, кисель в коробке, козюля, коматозник, кугут, кулёк, лоб в два шнурка, лохан, лох, лохмэн, лоховитый, лошина, лошок, мороз, муфлон, неврубант, невъезжучий, недогон, нерюх,

отмороженный, отморозок, пельмень, плуг, прямой, пустырь, пятак, раздолба, раздолбай, ручник, рычаг, сварщик, слипер, стоп-кран, стопор, студень, тайга, талумбас, тормоз, тормозной, тральщик, тундра, тундряк, тупок. тупор, углумок, упырь, утюг, ушатый, фанерный, фраер, хвения, умный чукча, чухарик, чушок, шуцер, якорь). Интересно отметить, что ЛСГ **"умный, понятливый человек"** представлена всего 21 единицей (*врубель, врубчивый, вундер, вундик, есть коф на голове, кофастый, есть в коробке, мозгач, продвинутый, продюсер, просекайло, профи, пушкин, рюхач, рюхлиный; умный, только худенький; умняв, умнявый, умняк, фанат, шаман, шуруп*). Значительным числом наименований представлена ЛСГ **"пьяный"** – 47 единиц (*под балдой, под банкой, бодун, бодунный, бурый, бухой, под бухом, ванька-в-стельку, влажный, горизонтальный, в состоянии готовальни, грибок, датик, дрова, пьяный в дупло, духой, ёж, загазованный, заинтересованный, кирной, пьяный как сто китайцев, коматоз. пьяный в корягу, на кочерге, кривой, лежащий, пьяный в мясо, в нажоре, совершенно никакой, в отключе (в отключке), пьяный в педаль, подкачанный, пьяный в пополам, промокашка, глаза в пучок, рубероид, пьяный в рубероид, синий, на стакане, тёпленький, труп, удринченный, ужаленный, ужжратик, уквашенный, пьяный в умат (в уматень)).*

На втором месте находятся наименования по роду профессиональной деятельности, должности, званию – 297 единиц. В этой группе по числу номинаций выделяются ЛСГ **"солдат (Советской, Российской армии)"** – 50 единиц (*весеннего призыва – весенник, фазан; осеннего призыва – осенник; до принятия присяги – букварь, бык, бычок, гусёнок, дух не в законе, зелёный, карантин, мамонт, обезьяна, подгузник, самец, слон; с 1-го по 6-й месяц службы – дух, дух в законе, духан, духарина, желудок, поц, пупок, салабон (солобон), салага, слон, слоник, слоняра, сынок, удав, чиж, чижарь, чижик, чирок, шегол, шпрот; с 6-го по 12-й месяц службы – ворона, карась, молодой, морж, огурец, плафон, скворец, шнурок, шегол; с 12-го по 18-й месяц службы – кандидат, котёл, лимон, помазок, фазан, черпак; перед демобилизацией – дед, старик, старый, дембель, чугунный*

дембель, демоба, квартира, пиджак) и **"милиционер"** – 48 единиц (бизнесмент, бобмен, власть, вошь цветная, гадмен, гена, жаба, забрала (забрало), кентавр, кобура, козлогвардеец, козлятник, кокарда, коп, крокодил, крючок, мальчик по вызову, мент, ментозавр, ментозаврик, ментос, менту-ра, мильтон, минтон, митлюк, митька, мусор, мусоргский, мусорок, панама, панамка, пижама, полимер, полис, помидор, свисток, собачник, стервятник, фараон, феска, хомут, цветной, чепец, шакал).

Третье место по количеству единиц занимают наименования, представляющие деятельностный признак – 268 антропонимов (отметим, что ЛСГ **"алкоголик, пьяница"** насчитывает 57 единиц – акалангист, алик, алк, алкан, алконавт, алкмэн, анкл бенс, баллон, синяя борода, буха сапиенс, бухарик, бухарин, бухач, бухларик, ваучер, глюколов, гоша, градусник, датик, дринкало, дринкач, дринкер, дринчер, дринчуга, дринчуган, дринчужник, запивала, зомби, изюм, керосин, кирюха, кирюхин, колдырина, колдырь, крах, крест, мухомор, пейджер, пиянист, поддатель, поддатик, политрук, политура, промокашка, синегал, синюга, синюха, синюшка, синюшник, синька, синяк, стакановец, урик, хрон, хроник, хронь, читатель; а ЛСГ **"наркоман"** – 36 единиц – глюколов, движок, ежик, задвига, мастёвый, нарк, наркоша, наркуша, обдолбыш, стимуляторщик, таракан, тащила, торчила, торчилка, торчок, хапкин, химик, чернушник и др.

В меньшей степени для идентификации лиц мужского пола в молодежном сленге важны признаки принадлежности к неформальной или общественной организации / досуговой группе / партии, сексуального поведения и семейно-родственных отношений.

1. Абреимова Г. Н. Семантическая структура наименований лиц женского пола в современном русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Елец, 1998. 2. Арутюнова Н. Д. Коммуникативная функция и значение слова // Филологические науки. 1973. – №3. – С. 49. 3. Бабина А. К. Русский сленг, жаргон, аргó [Электронный ресурс]. Режим доступа: // <http://annababina.narod.ru/termin1.html> 4. Береговская Э. М. Молодежный сленг: формирование и функционирование // Вопросы языкознания. – 1996. – №3. – С. 32-41.

5. Душкин А. В. Сопоставительный анализ стилистически маркированных наименований лиц по профессии в современном немецком и английском языках: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1978. 6. Калугина Е. Н. Концепты "мужчина" и "женщина" в субстандарте русского языка // Язык. Текст. Дискурс: Межвузовский научный альманах / Под ред. проф. Г.Н. Манаенко. – Вып. 5. – Ставрополь: Изд-во ПГЛУ, 2007. – С. 112-118. 7. Кашир Е. В. Сопоставительное исследование наименований лиц по профессии и социальному статусу во французском и русском языках: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 2005. 8. Копыленко М. М. О семантической природе жаргонов // Социолингвистические исследования / Под ред. Л. П. Крысина и Д. Н. Шмелёва. – М., 1976. – С. 79-86. 9. Кюльмоя И. П. Системность в сленге // И. А. Бодуэн де Куртенэ: Ученый. Учитель. Личность. – Красноярск: Изд. Красноярского гос. ун-та, 2000. – С. 120-126. 10. Матарыкина Н. Д. Неологизмы немецкого молодежного сленга на рубеже XX-XXI веков: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 2005. 11. Мейрманова К. С. Типология лексических наименований лица в современном немецком языке // Проблемы изучения слова: семантика, структура, форма. – Тверь: Изд-во ТГУ, 1990. – С. 25-33. 12. Никитина Т. Г. Молодежный сленг: толковый словарь. – М.: ООО "Издательство Астрель", 2007. 13. Олейник О. В. Немецкие сленгизмы в свете неологической теории: Автореф. ... канд. филол. наук. – Самара, 2007. 14. Плужникова Т. И. Как вас теперь называть? (К вопросу о терминопотреблении) // Система і структура східнослов'янських мов. – К., 2006. – С. 131-135. 15. Потапова С. Ю. Неофициальные именованя лица в современном немецком языке: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. – Ярославль, 2003. 16. Приходько И. Г. Антропономы в современном русском молодежном сленге: происхождение и особенности номинации (на материале толкового словаря Т. Г. Никитиной) // Русский язык и литература в школе и вузе: проблемы изучения и преподавания. Сб. научн. тр. – Горловка: Изд-во ГГПИИЯ, 2010. – С. 270-276. 17. Россихина М. Ю. Заимствования как источник пополнения молодежного жаргона в русском и немецком языках (на материале словарей XIX-XXI вв.) // Филол. науки. 2008. – №5. – С. 89-97. 18. Федотова М. Е. Роль феминистической субкультуры в становлении системы наименований женщин по профессии в современном немецком языке // Доклады Первой Международной конференции "Гендер: язык, культура, коммуникация". – М., 2001. – С. 351-358.

ЗМІСТ

Кияк Т.Р.	
Дискурсивні особливості перекладу поезії.....	3
Мазепова О.В.	
Концепти дух / душа в лексико-фразеологічній системі перської мови	12
Маковійчук Л.В.,	
Тематичні групи вербалізаторів концепту "Чоловік" у повісті М. Шпербера "Wolyna"	24
Максименко О.В.	
Усний переклад в умовах міжкультурної комунікації.....	30
Маленький Б. І.	
Роль інтеграції елементів фахових мов та дискурсів у процес викладання німецької мови як іноземної	37
Малунова Г.Д.	
Лексема апологія в давньогрецькій мові: етимологія, семантика, прагматика	44
Малаявська Ю.П.	
Латинські фразеологізми із соматичним компонентом: оцінно-прагматичні виміри	52
Марченко Н.В.	
Вплив суспільних чинників на сучасну мовну картину світу.....	58
Матюша В.І.	
Драматургія і кіно: методологічні засади перекладу.....	79
Матюша П.А.	
Сучасний стан професійної підготовки українських перекладачів та можливі шляхи її удосконалення	87
Мелешкевич Ю. Г.	
Істина та неправда в англomовній комунікації (на матеріалі скриптів фільмів "Liar, Liar" та "The Invention of Lying").....	95
Мельник А.П.	
Український колорит у перекладах сучасних анімаційних фільмів	103
Михайлова Є.В.	
Функціональні ознаки прикметника сучасної турецької мови.....	114
Мірошниченко М.В.	
Відтворення синтаксичних особливостей франкомовних міжнародних документів виборчого права українською мовою (на метеріалі Кодексу належної практики у виборчих справах)	120

Мітасова М.В.	
Експресивно забарвлена лексика як засіб характеристики персонажів в оригіналі та перекладі (на матеріалі роману Хуана Гойтісоло "Острів").....	128
Мішкова О.В.	
Особливості перекладу американського політичного дискурсу (на матеріалі промов барака обома та гіллари клінтон)	134
Мовчан Б.В.	
Відтворення етнокультурних фразеологізмів в українському перекладі англomовної художньої літератури	141
Моргун Ю.С.	
Функції <i>dennglischu</i> сучасному німецькому мовленні.....	147
Москвін В.С.	
Проблеми відтворення українських віддієслівних іменників в іспанському перекладі	155
Муржа О.В.	
Особливості перекладу верлібру	167
Мусієнко О.С.	
Відтворення авторського стилю Дена Брауна в англо-українському перекладі (на матеріалі твору "Втрачений символ").....	173
Насенко Г.М.	
Концепт наука в староукраїнській літературній мові.....	181
Назарова К.С.	
Мовна особистість у контексті глокалізації	189
Науменко Л.П.	
Критерії виділення ключових концептів сучасного англomовного бізнес-дискурсу.....	197
Несина І.І.	
Особливості адаптації лексики китайського походження в українській мові	205
Нікульшина Т. М.	
Особливості етнокультурних номінацій на позначення уявної істоти (на матеріалі англійської та української мови)	213
Ніка О.І.	
Латино-польська проповідь другої половини XVII ст.: Дзіловський – Радивилівський.....	226
Нікітюк Т.В.	
Причини та наслідки виникнення комунікативного шуму в комунікації (на матеріалі турецької мови).....	235

Ніколаєва Т. Д.	
Міфологеми у британському виборчому дискурсі (на матеріалі текстів ЗМІ)	242
Огієнко І.С.	
Дискурсивні слова турецького походження як виразники внутрішнього стану мовця (на матеріалі болгарської мови).....	248
Олешко Ю.	
Категорія оптативності у проповідях І. Галятовського	259
Олійник Л.М.	
Ономастичний простір японських манга (на матеріалі антропонімів).....	266
Олійников В.А.	
Основні типи синтаксичних словосполучень за ступенем семантичної спаяності компонентів у недільних і відпустових на всю седмицю тропарях.....	278
Омельченко О.В.	
Відтворення стилістичних функцій епітетів в українських перекладах творів Г. Гарсія Маркеса	285
Осадча Д.О.	
Функционирование фразеологических единиц в русской рок-поэзии	297
Павліченко Л.В.	
Специфіка сучасного англомовного дискурсу досудового слідства (комунікативно-прагматичний аспект)	303
Панасевич В.А.	
Конструкції з безособовими дієсловами в новогрецькій мові	312
Пермінова А.В.	
Стратегія "співучасницької вірності" у метапоетичному проєкті Юрія Андруховича	320
Петренко О. В.	
Персуазивний потенціал кінестетических заголовков интернет-страниц	329
Петришин Д.В.	
Авторські неологізми Хосе Ортеги-і-Гассета та їх відтворення в українському переКЛАДІ.....	336
Петрова Ю.І.	
Процеси койнеїзації в сучасній арабській мові	344
Пічахчи О.В.	
Особливості абрєвіаційних утворень у сучасному публіцистичному стилі новогрецької мови	352

Півторак М.Д.	
Фразеологізми-біблеїзми з власними іменами в іспанській та українській мовах	358
Плахотнікова О.Ю.	
Як ми говоримо? (експериментально-фонетичне дослідження мовлення українського студентства).....	365
Плінгеу К.А.	
Засоби відтворення особливостей авторського стилю Дж. Керуака (на матеріалі українського перекладу роману "На дорозі")	371
Плющ Б.О.	
Відтворення головних лексико-стилістичних рис малої прози в англомовних перекладах (В. Стефаник, М. Коцюбинський, Леся Українка).....	378
Подовігнікова В. С.	
Особливості функціонування метафори у німецькомовному політичному дискурсі (на матеріалі стенограм Бундестагу).....	387
Подшивайлова А. М.	
Аббревиатура как маркер языка тоталитаризма	395
Пожидаева И.В.	
Стратегии манипуляции в дискурсе блогосферы (на материалах англо- и русскоязычных блогов).....	411
Пойнар Л.М.	
Імпліцитна об'єктивізація концепту "істинний шлях" у фразеологічних одиницях китайської мови	420
Полюга С.М.	
Принципи визначення прислівника як складової частини граматичної терміносистеми в античному світі та українській граматичній науці	429
Пономаренко О.В.	
Універсальні аспекти професійного спілкування дипломатів: дипломатичні документи.....	435
Пономарів О.	
Ономастикон давньогрецького епосу в українських перекладах	441
Поповська К.О.	
Сучасна англомовна політична фразеологія та способи її передачі українською мовою	446
Приходько И. Г.	
Номинации лиц мужского пола в молодежном сленге (на материале толкового словаря Т.Г. Никитиной)	452

Наукове видання

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Випуск 42

Частина 1

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Формат 60x84^{1/16}. Ум. друк. арк. 27,08. Наклад 100. Зам. № 212-624.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № 34.
Підписано до друку 01.11.12

Видавець і виготовлювач

Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43

☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc_div.chief@univ.kiev.ua
[http: vpc.univ.kiev.ua](http://vpc.univ.kiev.ua)

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02